

กระบวนการสื่อสารกับเยาวชนของเครือข่ายครูนักบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

นางสาวสุรัชดา ราคา

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต

สาขาวิชานิติศาสตร์พัฒนการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2550

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

COMMUNICATION PROCESS OF TEACHERS NETWORK
AGAINST TOBACCO FOR YOUTH

Miss Surutchata Raka

สถาบันวิทยบริการ

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Development Communication

Department of Public Relations

Faculty of Communication Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2007

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

กระบวนการสื่อสารกับเยาวชนของเครือข่ายครู
นักทรงพลังเพื่อการไม่สูบบุหรี่

โดย

นางสาวสุรัชดา ราคา

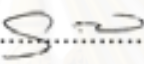
สาขาวิชา

นิเทศศาสตร์พัฒนาการ

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้แก่นักวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

..........คณบดีคณะนิเทศศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..........ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ อุบลวรรณ เปรมศรีรัตน์)

..........อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ)

..........กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทวดี นิติเกษตรสุนทร)

สถาบันวิจัยสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สุรชตา วาภา : กระบวนการสื่อสารกับเยาวชนของเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่.
(COMMUNICATION PROCESS OF TEACHERS NETWORK AGAINST TOBACCO FOR YOUTH)
อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ, 304 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารในดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียนต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการดำเนินงานในเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่และกลยุทธ์การสื่อสารที่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมในโครงการแก่เยาวชน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบกับการวิเคราะห์เอกสารและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัยพบว่า

1. กระบวนการสื่อสารในดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่แบ่งออกเป็น 2 ขอบเขตได้แก่ กระบวนการสื่อสารภายในเครือข่ายและกระบวนการสื่อสารของครูแกนนำในเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่กับเยาวชนและผู้ที่เกี่ยวข้องในโรงเรียน

1.1 กระบวนการสื่อสารภายในเครือข่ายนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ (1) การสื่อสารภายใน CORE TEAM เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่มย่อย (2) การสื่อสารระหว่าง CORE TEAM กับสมาชิกภายในเครือข่าย เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่มใหญ่ และการสื่อสารองค์กร (3) การสื่อสารระหว่างเครือข่ายกับมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.) และศูนย์สร้างสรรค์กิจกรรมอาชีพ เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่มใหญ่ การสื่อสารในองค์กร และการสื่อสารมวลชน

1.2 กระบวนการสื่อสารของครูแกนนำในเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ กับเยาวชนและผู้ที่เกี่ยวข้องในโรงเรียนเป็นรูปแบบการสื่อสารผ่าน (1) สื่อบุคคล ประกอบด้วยสื่อบุคคลภายในโรงเรียนและสื่อบุคคลภายนอกโรงเรียน (2) สื่อกิจกรรม ประกอบด้วยกิจกรรมภายในโรงเรียนและกิจกรรมในระดับเครือข่าย

2. ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียนต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการดำเนินงานในเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ มีผลกระทบกับทุกกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในด้านความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรม และการมีส่วนร่วม โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายออกเป็น 2 ประเภทได้แก่(1) กลุ่มเป้าหมายหลัก คือ เยาวชนทั้งเยาวชนแกนนำและเยาวชนกลุ่มเสี่ยง (2)กลุ่มเป้าหมายรองคือ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูภายในโรงเรียน ผู้ปกครอง ร้านค้า

3. กลยุทธ์การสื่อสารที่จะสามารถสร้างการมีส่วนร่วมในโครงการแก่เยาวชน แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ (1) กลยุทธ์การใช้สื่อ ประกอบด้วยสื่อบุคคลและสื่อกิจกรรม (2) กลยุทธ์การใช้สาร คือการกำหนดเนื้อหาสาระ รหัสสาร การจัดสารและสร้างจุดดึงดูดใจในสาร (3) กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยเป็นการมีส่วนร่วมทั้งกระบวนการแก่เยาวชน (4) กลยุทธ์การให้แรงเสริมแก่เยาวชนด้วยการพูดให้กำลังใจและการให้รางวัล (5) กลยุทธ์การใช้แรงกระตุ้นจากภายนอก ได้แก่ มูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ การทำกิจกรรมร่วมกับโรงเรียนต่างๆ และ สื่อมวลชน

ภาควิชา.....การประชาสัมพันธ์..... ลายมือชื่อนิสิต.....
สาขาวิชา.....นิเทศศาสตร์พัฒนาการ..... ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....
ปีการศึกษา.....2550.....

4985260828 : MAJOR DEVELOPMENT COMMUNICATION

KEY WORD: COMMUNICATION PROCESS/NETWORK/ CAMPAIGN/TOBACCO/YOUTH

SURUTCHATA RAKA: COMMUNICATION PROCESS OF TEACHERS NETWORK AGAINST TOBACCO FOR YOUTH. THESIS PRINCIPLE ADVISOR: ASSOC. PROF. KANCHANA KAEWTHEP, Ph.D., 304 pp.

This research aims to study the communication process of teachers network against tobacco for youth, the impact of non-smoking communication campaign in school toward stakeholders from the operation of this network, and communication strategies that are capable to build cooperation among youth. The research is done through qualitative research and data collection for the study was done through in-depth interview, focus group interview with key informants, documentary research and participatory observation.

Research results indicate that:

1. Communication processes of this network are divided into 2 areas; communication process within network and communication process of this network with youth and concerned people in school.
 - 1.1 Communication processes within network are divided into 3 areas (1) Communication within core team is interpersonal communication and small group communication. (2) Communication between core team and members is interpersonal communication, large group communication, and organization communication. (3) Communication between network and Action on Smoking and Health Foundation (ASH THAILAND), Tobacco Control Research and Knowledge Management Center (TRC) and Creative Center for Professional Teacher is interpersonal communication, large group communication, organization communication and mass communication.
 - 1.2 Communication process of leader in teachers network against tobacco with youth and concerned people in school is run through various media. (1) Personal media consist of persons within school and outside. (2) Activity media consist of both activities at school level and network level.
2. The non-smoking communication campaigns in school toward stakeholders, from the operation of this network have impact on the knowledge, attitude, practice and participation of the 2 target groups: (1) Main target included youth in core and risky group (2) Second targets are school managers, parents, and store owners.
3. Communication strategies which are capable to build cooperation among youth are (1) Media strategy consists of personal media and activity media. (2) Message strategy is message design, message code, message arrangement, and message appeal. (3) Participation communication strategy is total participation of the youth (4) Reinforcement strategy for youth is verbal encouragement and material rewarding (5) Motivation from external organization strategy i.e. the support from Action on Smoking and Health Foundation (ASH THAILAND), joining activity programs with other schools and mass media.

Department.....Public Relations.....

Student's signature:

Field of study....Development Communication....

Principle Advisor's signature:

Academic year 2007

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ(ศจย.) ซึ่งผู้วิจัยตระหนักดีว่าวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะสำเร็จลุล่วงไปไม่ได้เลยหากขาดบุคคลเหล่านั้นในการอนุเคราะห์และให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ทั้งทางกาย ทางใจ และทางทุนทรัพย์ ได้แก่

ขอบคุณครอบครัววราดา พ่อที่เป็นครูเบอร์หนึ่งในหัวใจของลูก และแม่ในการเสียสละตนเองดูแลคนไข้ด้วยหัวใจมาโดยตลอด วิทยานิพนธ์เล่มนี้ของลูกมีความหมายของพ่อคือครู และแม่คือหมอบุห์กับครูจึงมาอยู่รวมกันอย่างลงตัว เพราะหวังว่างานวิจัยชิ้นเล็กๆของลูกจะเป็นส่วนหนึ่งที่สร้างประโยชน์ให้กับคนอื่น อยากให้ประโยชน์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นเป็นกุศลกับพ่อและแม่ ขอขอบคุณพี่สาวและพี่ชายของผู้วิจัยทุกท่าน ที่ให้คำแนะนำ ช่วยแก้ไขปัญหา และกำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอ

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ทั้งเห็น ทั้งผลักดัน ตั้งแต่กระบวนการแรกในการทำวิจัย จนกระบวนการสุดท้าย กำลังใจ ความห่วงใย และความรู้ที่ให้แก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด เป็นทั้ง “ครู” และ “แม่” ให้แก่ผู้วิจัย และรองศาสตราจารย์ ดร.อุบลวรรณ เปรมศรีรัตนที่เมตตาผู้วิจัยในการเป็นประธานสอบวิทยานิพนธ์ที่น่ารักที่สุดในโลก และ ผศ.ดร.ภัสวดี นิตเกษรสุนทร กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้ข้อชี้แนะที่เป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัยเสมอ

ความสำเร็จส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่านที่สละเวลามาให้สัมภาษณ์และให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ อันประกอบด้วย คณะกรรมการเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ผู้อำนวยการโรงเรียนทั้ง 12 โรงเรียน ผู้ปกครอง ร้านค้า และน้องๆเยาวชนทุกท่าน โดยเฉพาะคุณกนกวรรณ ชมเชย จากมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ที่ช่วยเหลือผู้วิจัยและสนับสนุนข้อมูลในการทำวิจัยทุกอย่าง และสร้างความบันเทิงใจผ่านเมลลิให้กับผู้วิจัยเสมอ และขอบคุณพี่ตู้ (รหัส 48) พี่รหัสที่น่ารักกับคำแนะนำมาโดยตลอด และพี่วิว ป.เอก คนงามที่ช่วยเหลือผู้วิจัยในทุกกระบวนการทำวิจัยและข้อมูลต่างๆ

ขอบคุณเพื่อนๆ Dev Com รหัส 49 ทุกคนที่ช่วยเหลือและให้กำลังใจกันมาโดยตลอด การเรียน คุณประเสริฐ อภิปัญญา สำหรับการช่วยเหลือและการให้กำลังใจแก่ผู้วิจัย และเจ้าหน้าที่ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ทุกคนที่ช่วยอำนวยความสะดวกแก่ผู้วิจัยเสมอ

สุดท้ายขอขอบคุณ คุณสถาพร ทองหุล กับตำแหน่งอันทรงเกียรติทุกอย่างกับทุกกระบวนการในการทำวิจัยของผู้วิจัย...และขอบคุณความตั้งใจของผู้วิจัยที่ทำให้งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จด้วยความภาคภูมิใจ

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
2. ปัญหานำวิจัย	15
3. วัตถุประสงค์การวิจัย	15
4. ขอบเขตของการวิจัย	16
5. นิยามศัพท์ปฏิบัติการ.....	16
6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	20
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	21
1. แนวคิดเกี่ยวกับวัยรุ่นกับการสูบบุหรี่.....	22
2. แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายการสื่อสารและกลยุทธ์การสื่อสาร.....	29
2.1 กลยุทธ์การสื่อสาร.....	44
2.1.1 กลยุทธ์ด้านสาร.....	44
2.1.2 กลยุทธ์ด้านสื่อ.....	45
2.1.3 กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม.....	62
2.2 ทฤษฎีการสื่อสารสองขั้นตอน.....	63
3. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารสุขภาพ.....	66
4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแพร่ข่าวสาร.....	68
5. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรม.....	71
6. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	77

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	83
1. การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย.....	84
2. แหล่งที่มาของข้อมูล.....	88
3. ขั้นตอนในการทำวิจัย.....	88
4. เครื่องมือในการวิจัย.....	89
5. วิธีการบันทึกข้อมูล.....	89
6. วิธีการรวบรวมข้อมูล.....	90
7. การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ.....	90
8. การวิเคราะห์ข้อมูล.....	91
9. การนำเสนอข้อมูล.....	91
บทที่ 4 ปัจจัยที่เอื้อต่อความยั่งยืนของเครือข่ายครูนักทรงคเพื่อการไม่สูบบุหรี่.....	92
1. ที่มา.....	93
2. โครงสร้างและการดำเนินงานตามแผนงาน ในเครือข่ายครูนักทรงคเพื่อการไม่สูบบุหรี่.....	107
3. การสื่อสารของเครือข่าย : การวิเคราะห์ความสำคัญ และประโยชน์ของเครือข่าย.....	114
บทที่ 5 กระบวนการสื่อสารในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ ของเครือข่ายครูนักทรงคเพื่อการไม่สูบบุหรี่.....	122
1. กระบวนการสื่อสารภายในเครือข่ายครูนักทรงคเพื่อการไม่สูบบุหรี่.....	125
1.1 การวิเคราะห์ลักษณะการสื่อสารภายในเครือข่าย.....	125
1.2 การวิเคราะห์รูปแบบการสื่อสาร.....	158
2. กระบวนการสื่อสารของครูแกนนำในเครือข่ายครูนักทรงค เพื่อการไม่สูบบุหรี่กับเยาวชนและผู้ที่เกี่ยวข้องในโรงเรียน.....	162
2.1 การสื่อสารของครูแกนนำกับผู้บริหารโรงเรียน/ ครูในโรงเรียน/ เยาวชน.....	162
2.2 รูปแบบการสื่อสารผ่านสื่อต่างๆ.....	168

บทที่ 6 ผลกระทบจากการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียน	
ต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการดำเนินงาน	
ในเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่.....	202
1. ผลกระทบต่อครูแกนนำ.....	205
2. ผลกระทบต่อเยาวชน.....	209
3. ผลกระทบต่อผู้บริหารสถานศึกษา	217
4. ผลกระทบต่อผู้ปกครอง.....	219
5. ผลกระทบต่อร้านค้าที่มีการจำหน่ายบุหรี่หรืออบบริเวณโรงเรียน.....	221
6. ผลกระทบต่อกลุ่มผู้ผลักดันนโยบาย “โรงเรียนปลอดบุหรี่”	224
บทที่ 7 กลยุทธ์การสื่อสารที่จะสามารถสร้างการมีส่วนร่วมในโครงการแก่เยาวชน.....	225
1. กลยุทธ์การใช้สื่อ.....	227
2. กลยุทธ์การนำเสนอสาร.....	232
3. กลยุทธ์การใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม.....	235
4. กลยุทธ์การเสริมแรง.....	236
5. กลยุทธ์การกระตุ้นจากภายนอก.....	237
บทที่ 8 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	240
1. สรุปผลการวิจัย.....	240
2. อภิปรายผล.....	256
3. ข้อเสนอแนะ.....	271
รายการอ้างอิง.....	273
ภาคผนวก.....	290
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	304

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1	จำนวนประชากรอายุ 11 ปีขึ้นไป จำแนกตามพฤติกรรมการสูบบุหรี่ หมวดอายุ เพศ และเขตการปกครอง ที่วราชอาณาจักร พ.ศ.2549.....	23
ตารางที่ 2	รายชื่อคณะกรรมการเครือข่ายครูนักบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่.....	108
ตารางที่ 3	เปรียบเทียบแผนงานของ CORE TEAM.....	121
ตารางที่ 4	การรณรงค์ผ่านสื่อรูปแบบต่างๆทั้งภายในโรงเรียนและภายนอกโรงเรียน.....	169

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 1	สัญลักษณ์ของเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่.....	28
ภาพที่ 2	แบบจำลองกระบวนการสื่อสาร.....	30
ภาพที่ 3	คุณลักษณะของเครือข่าย.....	34
ภาพที่ 4	รูปแบบเครือข่ายการสื่อสาร.....	38
ภาพที่ 5	แสดงกระบวนการทำงานของเครือข่าย.....	41
ภาพที่ 6	ขั้นตอนการวางแผนและออกแบบรณรงค์.....	54
ภาพที่ 7	แบบจำลองกระบวนการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ.....	56
ภาพที่ 8	แสดงความหมายของหลักสูตร.....	60
ภาพที่ 9	แบบจำลองทฤษฎีการสื่อสารสองขั้นตอน.....	64
ภาพที่ 10	การแพร่กระจายนวัตกรรม.....	69
ภาพที่ 11	ขั้นตอนของการรับนวัตกรรมและบทบาทของสื่อ.....	69
ภาพที่ 12	แบบจำลองขั้นตอนในกระบวนการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรม.....	70
ภาพที่ 13	กระบวนการสื่อสารภายในเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่.....	124
ภาพที่ 14	หลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่.....	128
ภาพที่ 15	การสื่อสารภายใน CORE TEAM.....	134
ภาพที่ 16	รูปแบบการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลผ่าน e-mail ของเครือข่าย.....	137
ภาพที่ 17	บรรยากาศการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการสัมมนา.....	143
ภาพที่ 18	การนำเสนอผลงานในการจัดนิทรรศการของโรงเรียนต่างๆ.....	143
ภาพที่ 19	เว็บไซต์เครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่.....	150
ภาพที่ 20	การสื่อสารระหว่าง CORE TEAM กับสมาชิกภายในเครือข่าย.....	152
ภาพที่ 21	การสื่อสารระหว่างเครือข่ายกับมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.) ศูนย์สร้างสรรค์เครื่องมืออาชีพ.....	158

ภาพที่22	รูปแบบเครือข่ายการสื่อสารแบบวงล้อ ของเครือข่ายครูนักบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่.....	159
ภาพที่23	รูปแบบเครือข่ายการสื่อสารแบบวงล้อซึ่งข้ามวรรค ของเครือข่ายครูนักบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่.....	161
ภาพที่24	ดาราและศิลปินนักเรียนร่วมกันบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ที่ตลาดนัดสวนจตุจักรในวันที่ 31 พฤษภาคม2550.....	172
ภาพที่25	ป้ายโรงเรียนเป็นเขตปลอดบุหรี่ที่ได้รับการติดไว้ตามอาคารเรียน และที่ประตูรั้วโรงเรียน.....	179
ภาพที่26	สื่อสติ๊กเกอร์ในการบรรณารักษ์จากโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยา พุทธมณฑล.....	180
ภาพที่27	สื่อหุ่นยนต์พูดได้ของโรงเรียนสามพรานวิทยา.....	182
ภาพที่28	สื่อประเภทเกมส์จากโรงเรียนสามพรานวิทยา.....	183
ภาพที่29	โยคะนำชัยต้านภัยบุหรี่ ของโรงเรียนวัดปากน้ำวิทยาคม.....	184
ภาพที่30	กิจกรรมพี่สอนน้องในโรงเรียน.....	185
ภาพที่31	ภารกิจในการดำเนินงานของเครือข่ายทั้งวงในและวงนอก.....	204
ภาพที่32	นักร้องดนตรีที่ตั้งเอาไว้สำหรับเด็กนักเรียนกลุ่มเสี่ยง ที่มีความต้องการจะเลิกบุหรี่.....	215
ภาพที่33	ตัวอย่างร้านค้าบริเวณสะพานพุทธที่จำหน่ายบุหรี่ แบบแบ่งขายและมีการตั้งไซ์บุหรี่อย่างเปิดเผย.....	223
ภาพที่34	รูปแบบการจัดสารของกิจกรรมรับสมัครเครือข่ายเยาวชน.....	232
ภาพที่35	ภาพบนซองบุหรี่ที่นำมาใช้ประกอบกิจกรรม.....	233
ภาพที่36	ตัวอย่างจุดจูงใจโดยใช้อารมณ์.....	233
ภาพที่37	ภาพประกอบในหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ หน่วยที่ 4 กลยุทธ์ขั้นเซียนช่วยโรงเรียนให้ปลอดบุหรี่.....	234
ภาพที่38	การบรรณารักษ์เนื่องในวันงดสูบบุหรี่โลกร่วมกับมูลนิธิบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่.....	238

บทที่ 1

บทนำ

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ตลอดจนวิทยาการ ความก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้งทางเทคโนโลยี ส่งผลให้วิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะ พฤติกรรมความใส่ใจในเรื่องของสุขภาพ การปล่อยให้ตนเองอยู่ใต้อาการเสี่ยงจากพฤติกรรมต่างๆอย่างไม่คำนึงถึงผลที่ตามมาในระยะยาว ก่อให้เกิดผลเสียกับทั้งตนเอง สังคม และประเทศชาติอย่างยิ่ง โดยเฉพาะพฤติกรรมการสูบบุหรี่ซึ่งถือเป็นปัญหาที่สำคัญอย่างยิ่งในสังคมไทยประการหนึ่ง

อันตรายของบุหรี่ต่อเยาวชน

Growing up without tobacco เป็นคำขวัญวันงดสูบบุหรี่โลกขององค์การอนามัยโลก (World Health Tobacco Day) ได้กำหนดไว้ถึงสองวาระด้วยกันคือ ในปีพ.ศ. 2533 ที่หมายถึง *เติบโตอย่างสดใส ห่างไกลจากภัยบุหรี่* และในปี พ.ศ. 2541 ที่หมายถึง *คนรุ่นใหม่ไม่สูบบุหรี่* ซึ่งแท้จริงแล้ว จากคำขวัญนี้สามารถสะท้อนถึงกระแสความห่วงใยที่มีต่อกลุ่มเด็กและเยาวชนได้อย่างมาก เพราะเยาวชนถือเป็นกำลังสำคัญในการเป็นฟันเฟืองในการขับเคลื่อนความเจริญก้าวหน้าของประเทศ ซึ่งอันตรายของบุหรี่ที่มีต่อเยาวชนนั้นก็ไม่ต่างกับวัยอื่น หากแต่ถ้ามีการสะสมพิษของบุหรี่ตั้งแต่อายุน้อย ปริมาณความเข้มข้นของสารพิษต่างๆที่สะสมอยู่ในร่างกายก็จะมีมากขึ้น ซึ่งอันตรายจากการสูบบุหรี่นี้ไม่ได้เกิดขึ้นในทันที แต่ต้องใช้เวลาในการแสดงผลกับร่างกาย จึงทำให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ไม่เกิดความเกรงกลัวในอันตรายเหล่านี้ กอปรกับสิ่งเร้ามากมายที่มีอยู่รอบตัวในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้เยาวชนก้าวเข้าสู่เหวนกับดักจากบุหรี่ได้ไม่ยากนัก

สถานการณ์ปัญหาบุหรี่ในปัจจุบัน ถือเป็นปัญหาระดับชาติ ที่ทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันแก้ไข เพราะบุหรี่จัดเป็นยาเสพติดร้ายแรงประเภทหนึ่งเช่นกัน ปัจจุบันองค์กรที่รณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ จึงพยายามที่จะรณรงค์เพื่อให้กลุ่มเยาวชนซึ่งถือเป็นกลุ่มเสี่ยงได้เห็นถึงอันตรายของ “บุหรี่” มากขึ้น และพยายามปรับทัศนคติหรือค่านิยมของเยาวชนให้เปลี่ยนแปลงไป โดยพยายามใช้กลยุทธ์

ในการเร่งสร้างค่านิยม “คนรุ่นใหม่ไม่สูบบุหรี่” ซึ่งแม้ว่าผู้ที่มีพฤติกรรมสูบบุหรี่จะไม่ได้ขัดต่อกฎหมาย แต่ก็ก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านต่างๆมากมาย ไม่ว่าจะเป็นด้านสิ่งแวดล้อมจากควันพิษของบุหรี่ ด้านสาธารณสุข ด้านเศรษฐกิจและสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อมมีการสำรวจพบว่าในแต่ละปีเราต้องสูญเสียเงินไปกับบุหรี่เฉลี่ยต่อคนต่อวันประมาณ 14.6 บาท (กลุ่มงานวิเคราะห์และพยากรณ์สถิติเชิงสังคม สำนักสถิติพยากรณ์,2547) การวิจัยที่ศึกษาเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายในปัจจุบันและอนาคต ทางด้านสุขภาพของโรค ที่เกิดจากการสูบบุหรี่ กับรายรับของรัฐจากภาษีบุหรี่ ในประเทศไทย ประเมินระหว่างปี 2546-2550 นั้น ภาวะค่าใช้จ่ายของรัฐในการที่จะต้องมาดูแลรักษาผู้ป่วยที่ป่วยจากโรคที่เกิดจากการสูบบุหรี่ โดยเฉพาะในปี 2546 มีค่าใช้จ่ายจากการรักษาโรคที่เกิดจากการสูบบุหรี่สูงถึง 46,800 ล้านบาท แต่รายรับของรัฐจากภาษีบุหรี่มีเพียง 43,207 ล้านบาท (สถิกร พงศ์พานิช,2546) ฉะนั้นเป็นเครื่องชี้วัดว่าประเทศไทยเราสูญเสียเม็ดเงินที่ต้องให้การช่วยเหลือผู้ที่เป็นโรคอันเนื่องมาจากการสูบบุหรี่จำนวนมาก ซึ่งมีอัตราสูงกว่ารายรับที่รัฐบาลจะได้รับจากภาษีบุหรี่เสียอีก และแนวโน้มก็ยังคงเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ เพราะความต้องการการบริโภคบุหรี่มีได้ลดน้อยลงเลย

สำนักงานสถิติแห่งชาติสรุปผลการสำรวจการเข้าถึงสถานพยาบาลและรายจ่ายด้านสุขภาพของผู้ป่วยที่ตายในปี 2548- 2549 พบว่าอัตราของผู้ที่เสียชีวิต ครั้งหนึ่งนั้นเป็นผู้ที่เสียชีวิตด้วยโรคไม่ติดต่อ ถึงกว่าร้อยละ 50 ได้แก่ โรคหัวใจและหลอดเลือดและโรคมะเร็งสูงสุด (สำนักงานสถิติแห่งชาติ,2550) ควันบุหรี่ที่พ่นออกมาหรือสูดเข้าไปในปอดนั้น มีสารประกอบอยู่ประมาณ 4,000 ชนิด มีสารก่อมะเร็งไม่ต่ำกว่า 42 ชนิด (กอบบิน 46 กงพลบดินที่ 3 กงบัญชาการยุทธทางอากาศ,2549) สารเคมีที่เป็นอันตรายแก่ร่างกายในบุหรี่แต่ละมวน ไม่ว่าจะเป็นนิโคติน ทาร์หรือน้ำมันดิน คาร์บอนมอนนอกไซด์ ไฮโดรเจนไซยาไนด์ ไนโตรเจนออกไซด์ แอมโมเนีย และสารกัมมันตรังสี เป็นต้น ก็ล้วนแล้วแต่มีสารพิษที่ก่อให้เกิดโรคต่างๆได้อย่างมากมาย ข้อมูลจากองค์การอนามัยโลกล่าสุดพบว่า แต่ละปีมีผู้เสียชีวิตจากการสูบบุหรี่ปีละ 5,000,000 คน ซึ่งเท่ากับวันละเกือบ 11,000 คน นาทีละ 8 คน และยังพบว่ามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี ซึ่งมีการคาดการณ์ไว้ว่า 20-30 ปีข้างหน้าอีกว่า จำนวนผู้เสียชีวิตจากบุหรี่จะเพิ่มขึ้นเป็นปีละ 10,000,000 คน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 12 ของจำนวนการเสียชีวิตทั้งหมดทั่วโลก นั้นหมายถึงว่าบุหรี่จะเป็นสาเหตุการตายของคนทั่วโลกมากกว่าการตายจากโรคเอดส์ วัณโรค อุบัติเหตุ การฆ่าตัวตายและการตายระหว่างคลอดรวมกันทั้งหมด โดยเฉพาะคนไทย อัตราการเสียชีวิตจากโรคที่เกิดจากการสูบบุหรี่ปีละ 52,000 คน หรือวันละ 142 คน หรือชั่วโมงละ 6 คน (ศ.นพ.สุชัย เจริญรัตนกุล,2548) และผู้เชี่ยวชาญขององค์การอนามัยโลก ยังวิเคราะห์แนวโน้มว่า จะมีคนไทยเสียชีวิตจากการสูบบุหรี่ เพิ่มขึ้นอีกเป็นปีละ 80,000 คนในอีก 20 ปีข้างหน้า ซึ่งจากผลรายงานดังกล่าว

ชี้ให้เห็นว่าพิษภัยของบุหรี่มีความสำคัญต่อชีวิตของมนุษยชาติ ยิ่งคนไทยเรามีพฤติกรรมในการสูบบุหรี่เพิ่มขึ้นมากเท่าไร อัตราที่เสี่ยงต่อการป่วยหรือเสียชีวิตจากการสูบบุหรี่ก็ยิ่งเพิ่มขึ้นเท่านั้น

อัตราการสูบบุหรี่ของคนไทย : เยาวชนกับบุหรี่

“บุหรี่” ได้แพร่สู่กลุ่มเยาวชนมากขึ้น ซึ่งแนวโน้มของอัตราการสูบบุหรี่ในกลุ่มเยาวชนนั้น แม้ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ความพยายามในการรณรงค์จะทำให้จำนวนผู้สูบบุหรี่เป็นประจำ ลดลงจาก 10.6 ล้านคนในปี พ.ศ. 2544 เหลือเพียง 9.6 ล้านคนในปี พ.ศ.2547 แต่ในขณะเดียวกันนั้นแต่ละปีกลับมีเยาวชนที่เป็นนักสูบหน้าใหม่ จนกลายเป็นผู้สูบบุหรี่ประจำ 2 ถึง 3 แสนคนเลยทีเดียว(นพ.วิชัย เทียนถาวร,2548) ซึ่งสถานการณ์การสูบบุหรี่ของเยาวชนที่อายุต่ำกว่า 18 ปี ยังคงเป็นปัญหา แม้ว่าอัตราการสูบบุหรี่ประจำจะลดลงอย่างต่อเนื่อง จากปี พ.ศ. 2534 ถึงพ.ศ. 2549 แต่อัตราการสูบบุหรี่เป็นประจำกลับเพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มอายุ 11-14 ปี ที่มีการเปลี่ยนแปลงการสูบบุหรี่มากขึ้นถึงร้อยละ 300 (ลักขณา เตมศิริกุลชัย,2549) แสดงให้เห็นว่าเยาวชนช่วงอายุ 11-14 ปีนั้น มีแนวโน้มว่าอยากทดลองมากขึ้นและหากไม่มีการป้องกัน กลุ่มนี้ก็จะกลายเป็นผู้สูบบุหรี่ประจำในที่สุด และปัจจุบันกลุ่มเป้าหมายที่มีอัตราการสูบบุหรี่เพิ่มขึ้นอย่างน่าเป็นห่วงคือกลุ่มเยาวชนอายุ 15-24 ปี ซึ่งถือเป็นกำลังของชาติ แต่ละปีจะมีผู้ใหญ่เลิกสูบบุหรี่ปีละ 2 แสนคน แต่ในทางกลับกันนั้นกลับมีเยาวชนคนรุ่นใหม่ติดบุหรี่เพิ่มขึ้นมากกว่าจำนวนที่เลิกสูบบุหรี่อย่างน้อยหนึ่งเท่าตัวเลยทีเดียว ส่วนพฤติกรรมในการสูบบุหรี่นั้น ถ้าเปรียบเทียบกันระหว่างปี พ.ศ. 2534 กลุ่มเยาวชนนี้เริ่มสูบบุหรี่ครั้งแรกอายุ 21.59 ปี แต่ในปี 2549 ช่วงอายุที่เริ่มสูบบุหรี่ลดลงมาที่อายุ 19.91 ปี และจำนวนบุหรี่ที่สูบบุหรี่นั้นก็เพิ่มขึ้นจากวันละ 7 มวนเป็น 8 มวนต่อวัน เป็นต้น ซึ่งพฤติกรรมการสูบบุหรี่ถือเป็นพฤติกรรมเสี่ยงที่เอื้อให้เกิดพฤติกรรมอื่นๆตามมาได้ จากผลการสำรวจของสำนักวิจัยเอแบคโพลล์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ พ.ศ.2547 ที่ได้สำรวจพฤติกรรม การสูบบุหรี่ของนักเรียนนักศึกษา และพฤติกรรมปัญหาที่เกี่ยวข้อง : กรณีศึกษานักเรียนนักศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นถึงระดับปริญญาตรีจาก 25 จังหวัดทั่วประเทศ พบว่า เยาวชนถึงร้อยละ 71 ที่มีปัญหาพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตอย่างน้อย 1 ปัญหา อาทิ การสูบบุหรี่ การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ การเที่ยวสถานบันเทิง เล่นการพนัน ใช้จ่ายเสพติด ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย การมีเพศสัมพันธ์ เป็นต้น ดังนั้น เยาวชนจึงถือเป็นกลุ่มที่ต้องมีการเฝ้าระวังเป็นพิเศษ

มูลเหตุจูงใจในการศึกษา

มูลเหตุจูงใจที่ข้าพเจ้าเลือกศึกษาประเด็นนี้ เนื่องจากตัวข้าพเจ้าเองเป็นสำคัญ แม้ไม่ได้ตกเป็นทาสของบุญหรี แต่ครั้งหนึ่งก็เคยลองสูบ เพราะความอยากรู้ อยากรลอง และเริ่มต้นลองสูบในขณะที่ไปเที่ยวในสถานบันเทิงในขณะที่กำลังศึกษาอยู่ระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งแท้จริงแล้วก็เคยเห็นเพื่อนร่วมชั้นเรียนในระดับมัธยมศึกษาแอบสูบบุหรี่ในโรงเรียนมาก่อน แต่ในตอนนั้นยังไม่รู้สึกว่าจะอยากลอง เพราะยังรู้สึกเขย่าววียนัก กอปรกับครอบครัวและกลุ่มเพื่อนแวดล้อมไม่มีใครสูบบุหรี่ ข้าพเจ้าจึงอยากเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยเผยแพร่ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ให้แก่สังคม ซึ่งในเรื่องของ “บุญหรี” กับ “เขยวชน” นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอันเป็นที่รักยิ่งของปวงชนชาวไทย ก็ทรงแสดงความเป็นห่วงเช่นกัน

กระแสพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคลในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิตฯ ในวันที่ 4 ธันวาคม 2547 และในบางส่วนได้ทรงเปิดเผยพระองค์เองว่า ครั้งหนึ่งก็ทรงเป็นผู้ที่ติดบุญหรี โดยทรงเริ่มสูบไปไม้แห่งเล่นตั้งแต่เด็ก แต่สมเด็จพระบรมราชชนนี ท่านห้ามให้เด็กสูบบุหรี่ แต่พออายุ 18 ปีก็สามารถสูบได้ แล้วพระองค์ก็ทรงสูบเรื่อยมาจนมีอาการหัวใจ และในที่สุดพระองค์ก็สามารถเลิกบุญหรีได้เด็ดขาด และด้วยพระราชดำริของพระองค์ที่ทำให้เราจำเป็นที่จะต้องตระหนักอย่างยิ่งว่า เสี้ยวชีวิตหนึ่งของเขยวชนไทย ซึ่งถือเป็นพื้นเพที่สำคัญในการพัฒนาได้ถูกลดทอนความสำคัญลงไป กับการหลงมัวเมาไปกับอบายมุข แทนที่จะนำเวลาเหล่านั้นมาเรียนรู้ในสิ่งที่ดีและเหมาะสมเพื่อช่วยให้ชาติบ้านเมืองพัฒนา ดังใจความตอนหนึ่งว่า

“เดี๋ยวนี้เขาว่าเด็กๆ ไม่เรียน แม้แต่ถึงขั้นมหาวิทยาลัย ใช้คำว่า ไม่ได้ความ เมื่อไม่ได้ความ อนาคตของชาติอยู่ที่ไหน คือเด็กไม่ฟังหรือฟัง แต่ฟังไม่เข้าใจแทนที่จะปฏิบัติสร้างสรรค์ต่อไปก็ไปเข้าดิสโก้เฮค ไปฟังเพลง ไปฟังเพลงที่ความจริงก็ไม่ใช่เพลงอะไรดี เป็นเพลงที่ไม่ได้เรื่อง ทำให้หูเสีย หูเสียไม่ใช่ว่าคนที่ฟังหูสูงหูต่ำ แต่หูไม่ได้ยินหูตึง คนที่ไปฟังเพลงในดิสโก้เฮคหูตึงทั้งนั้น วิธีแก้ไขของรัฐบาลคือห้ามไม่ให้เข้าดิสโก้เฮค ไม่ให้ไปฟังเพลง ไม่ให้สูบบุหรี่ ใส่นิโคตินจะทำให้หูตึงหรือหูไม่เสีย คนที่สูบบุหรี่มากๆ หูเสียมาก มีเหตุผลว่าทำไมคนที่สูบบุหรี่หูเสีย เพราะว่าบุญหรีนี้ทำให้เส้นเลือดมันตีบ เมื่อเส้นเลือดตีบหูก็เสีย เด็กๆ จะต้องสามารถเรียนรู้ เรียนให้ทำงานเพื่อช่วยบ้านเมือง เดี่ยวนี้ถ้าเด็กไม่มีความรู้ ช่วยบ้านเมืองไม่ได้ เพราะ

เด็ก ๆ มัวแต่ไปเสพยาเสพติด สูบบุหรี่ซึ่งไม่ดี เสพยาเสพติดต้อง
บอกว่ายเสียอย่างไร แต่บุหรี่ทำให้เสีย ตาเสีย สมอเสีย
เส้นเลือดหัวใจด้วย”

ยุวลักษณ์ ชันอาสา (2541) ได้วิเคราะห์ถึงประเด็นของการสูบบุหรี่ของเยาวชนว่า สาเหตุของการสูบบุหรี่ในวัยรุ่นนั้น อาจเป็นปัจจัยเดียวหรือหลายปัจจัยก็ได้ที่เกิดในคนคนนั้น แล้วส่งผลให้คนนั้นสูบบุหรี่ ซึ่งสามารถสรุปปัจจัยต่างๆ ได้ดังนี้

1. การเอาแบบอย่างตามกลุ่มเพื่อน ในเด็กนักเรียนโดยเฉพาะวัยรุ่น มักจะใช้กลุ่มอ้างอิงเสมอในแง่ความคิด ความรู้สึก การกระทำ ทั้งนี้เพราะบุคคลต้องการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม และต้องการการยอมรับจากกลุ่ม เมื่อกลุ่มที่ตนใช้อ้างอิง (reference group) สูบบุหรี่ บุคคลที่ไม่สูบบุหรี่ในกลุ่มนั้นก็ย่อมมีแนวโน้มที่จะสูบบุหรี่ตามด้วย
2. การอยากทดลอง นักเรียนวัยรุ่นกำลังมีความกระตือรือร้นที่อยากรู้อยากลอง มีประสบการณ์ต่างๆ ดังนั้นการสูบบุหรี่ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่เขาอยากลอง ซึ่งไม่ใช่สิ่งแปลกประหลาดแต่อย่างใด ถ้าการทำครั้งแรกได้รับการสนับสนุนจากเพื่อนรวมกลุ่ม ยิ่งทำให้มีผลต่อการสูบบุหรี่ครั้งต่อไปมากยิ่งขึ้น หรือรสชาติของการสูบบุหรี่ในครั้งแรกนั้นถูกรสนิยมของเขา ก็ยังมีแนวโน้มที่จะสูบบุหรี่ต่อไปเพิ่มมากขึ้น
3. การเอาตามอย่างบุคคลอื่น ในสังคมทุกสังคมจะมีบุคคลแทบทุกประเภทที่สูบบุหรี่ เด็กนักเรียนจะเห็นตัวอย่างจากพ่อ แม่ ครู อาจารย์ ดาราภาพยนตร์ หรือแม้แต่แพทย์ก็สูบบุหรี่ ดังนั้นเด็กนักเรียนก็เอาตามอย่างบ้าง โดยการลองสูบบุหรี่
4. กิจกรรมสังคม อาจกล่าวว่าการสูบบุหรี่เป็นกิจกรรมหนึ่งของสังคมที่เกิดขึ้นเมื่อมีการรวมกลุ่มทางสังคม นอกจากจะมีกิจกรรมต่างๆ ประกอบกันแล้ว การดื่มและการสูบบุหรี่มักจะตามมาเสมอ บุหรี่จึงเป็นสิ่งที่มิได้ต้อนรับแขกในงานสังคม เช่นเดียวกับพวกเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์และไม่มีแอลกอฮอล์
5. ธรรมเนียมในชุมชนบางแห่ง เช่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ รวมทั้งส่วนอื่นๆ บางส่วนของประเทศไทย ซึ่งในสมัยโบราณจะเห็นได้ชัดว่า มีการจัดหมาก พลุ บุหรี่ไว้ต้อนรับแขก เมื่อแขกไปเยี่ยมก็ต้องมีการสูบบุหรี่ ไม่เช่นนั้นจะหาว่าไม่มีจิตใจเป็นมิตร การใช้น้บุหรี่ต้อนรับแขกถือว่าการแสดงถึงน้ำใจไมตรีที่มีต่อกัน
6. ความต้องการหลีกเลี่ยงการต่อว่า หรือถูกตำหนิติเตียน เด็กนักเรียน โดยเฉพาะวัยรุ่น เริ่มแสดงความเป็นผู้ชายให้สังคมได้รู้จัก ถ้าคนไหนสูบบุหรี่ไม่เป็นจะถูกตำหนิหรือพูดจาถากถางด้วยคำพูดต่างๆ อันแสดงว่าคนนั้นไม่มีลักษณะเป็นชาย ซึ่งเป็นการแสดงความคิดที่ผิดๆ ด้วยที่ว่าชายต้องสูบบุหรี่

7. กลไกของการปรับตัว บุคคลจำนวนมากใช้การสูบบุหรี่เป็นทางออกของความตึงเครียดทางอารมณ์ เมื่อเกิดความกดดัน เกิดปัญหา เกิดความวุ่นวายใจไม่มีทางออกในทางอื่นก็หันไปสูบบุหรี่ โดยหวังว่าการสูบบุหรี่จะช่วยระงับอาการเหล่านั้น
8. การมีบุหรี่จำหน่ายโดยทั่วไปและการโฆษณาทางสื่อมวลชน เพราะความสะดวกในการหาซื้อบุหรี่ได้ง่าย ซึ่งมีจำหน่ายอยู่ทั่วทุกหนทุกแห่ง จึงมีส่วนทำให้คนสูบบุหรี่มากขึ้น ถ้าการจำหน่ายมีเฉพาะที่และหาซื้อได้ยากแล้ว การสูบบุหรี่ก็คงจะลดเป็นจำนวนมาก ประกอบด้วยภาพทางสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร วิทยุ โทรทัศน์ ล้วนมีผลทำให้คนสูบบุหรี่

ด้วยสาเหตุต่างๆเหล่านี้เองที่ผลักดันให้วัยรุ่นจำนวนไม่น้อยที่ทดลองสูบบุหรี่ไม่สามารถเลิกบุหรี่ได้ ความชะล่าใจที่คิดว่าลองดูไม่กี่ครั้งคงไม่สามารถทำให้ติดบุหรี่ได้ แต่นั่นเป็นความคิดที่เป็นไปในทางที่ผิด เนื่องจากข้อมูลที่แสดงถึงบุหรี่เพียงแค่มวนเดียวก็สามารถทำให้ติดบุหรี่ได้ ดังหนังสือพิมพ์ไทยรัฐประจำวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ.2549 รายงานถึงเรื่องดังกล่าวว่า วารสารการแพทย์โทแบคโคคอนโทรล (Tobacco Control) หรือการควบคุมบุหรี่ กล่าวโดยสรุปว่า บุหรี่แค่มวนเดียวที่เด็กๆได้ลองสูบนั่น จะทำให้มีโอกาสเสี่ยงถึงสองเท่าที่เด็กจะสูบบุหรี่เมื่อโตขึ้น เพราะจากผลการศึกษานั้น ความรู้สึกพึงพอใจในการลองสูบบุหรี่ครั้งแรก จะฝังตัวชุกชอนอยู่ในความรู้สึกจิตใต้สำนึกยาวนานถึง 3 ปี ซึ่งสอดคล้องกับที่ประเทศอังกฤษ จากการสำรวจของสถาบันการวิจัยเรื่องโรคมะเร็งในอังกฤษ (Cancer Research UK) ได้เก็บข้อมูลจากเด็กวัยรุ่นอายุระหว่าง 11-16 ปี จำนวนกว่า 2,000 คน ตามโรงเรียนหลายแห่งในกรุงลอนดอนกว่า 36 แห่ง เป็นเวลาถึง 5 ปี พบว่ามีเด็กอายุ 11 ขวบถึง 14% ที่บอกได้ว่าเคยลองสูบบุหรี่เป็นครั้งแรกในชีวิตเมื่อปี 2547 และขณะนี้มียุวกอายุ 15 ปีถึง 62% ที่บอกว่าเคยลองสูบครั้งแรกเมื่อปี 2547 เท่ากับว่าเป็นการช่วยยืนยันถึงพิษภัยของบุหรี่ที่มีต่อกลุ่มเสี่ยงได้เป็นอย่างดี ดังนั้นสิ่งที่เราจำเป็นต้องให้ความสำคัญอย่างมากเพื่อไม่ให้เยาวชนตกเป็นเหยื่อจากการทดลองสูบบุหรี่ คือ การก้าวตามเทรนด์ทันท่วงทีของบริษัทบุหรี่ให้มากที่สุด

กลยุทธ์ของบริษัทบุหรี่ : เยาวชน

“ฐานการทำธุรกิจของบริษัทเรา อยู่ที่นักเรียนระดับมัธยมปลาย” คำกล่าวของบริษัท ลอริลลาร์ด บริษัทผู้ผลิตบุหรี่รายหนึ่ง (Smoking Area : ความจริงจากวงการธุรกิจบุหรี่ที่คุณอาจคาดไม่ถึง,2550:37)

“ควรนำเสนอว่าการสูบบุหรี่เป็นกระบวนการหนึ่งในการก้าวไปสู่โลกของผู้ใหญ่ ทำให้เข้าใจว่าการสูบบุหรี่เป็นส่วนหนึ่งของผลิตภัณฑ์และกิจกรรมให้ความรื่นรมย์ที่ต้องห้าม ซึ่งงานโฆษณาควรจำลองมาจากชีวิตจริงของวัยรุ่นและเชื่อมโยงบุหรี่เข้ากับกัญชา ไวน์ เบียร์ เรื่องเพศ และอื่นๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่วัยรุ่นคิดว่าเป็นพฤติกรรมประเภทเดียวกัน” คำกล่าวของบริษัทตัวแทนโฆษณาเทคเบตส์ (Smoking Area : ความจริงจกวงการธุรกิจบุหรี่ที่คุณอาจคาดไม่ถึง,2550:41)

คำกล่าวข้างต้นนี้ เป็นแค่เศษเสี้ยวหนึ่งของกลยุทธ์ต่างๆของบริษัทบุหรี่ จากการตีแผ่ข้อมูลความจริง ในหนังสือ Smoking Area : ความจริงจกวงการธุรกิจบุหรี่ที่คุณอาจคาดไม่ถึง ซึ่งศาสตราจารย์ นายแพทย์ประกิต วาทีสาธกกิจ เลขานุการมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า “เราต้องจับตาดูบริษัทบุหรี่ไม่ให้ทำอะไรออกนอกกรอบนอกทางเกินกว่ากติกาที่กำหนดไว้ โดยเฉพาะในเรื่องของการโฆษณาชวนเชื่อ หรือสร้างค่านิยมที่ผิดๆ แก่วัยรุ่นว่าสูบบุหรี่แล้วเท่ ด้วยการนำบุหรี่แฝงไปกับสินค้าและบริการต่างๆรวมถึงสื่อโทรทัศน์และภาพยนตร์ ที่ได้บุคคลที่มีชื่อเสียง ไม่ว่าจะเป็นนักร้อง นักแสดง นางแบบและนายแบบ เป็นพรีเซนเตอร์ พอเห็นบุคคลที่ชื่นชอบก็เกิดพฤติกรรมเลียนแบบ และผลที่ตามมาคือมีคนสูบบุหรี่เพิ่มขึ้นอีก เพียงเพราะว่าตกลุ่มพรางบริษัทบุหรี่ที่ละเลยต่อสังคม”(วุฒิชัย สาสุขและเพ็ญแข สร้อยทอง,2549)

เล่ห์กลของการตลาดที่บริษัทบุหรี่พยายามทำให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย คือ เยาวชน คือการผลิตบุหรี่รสชาติใหม่ที่หลอกลวงว่ามีอันตรายน้อยกว่าบุหรี่ธรรมดา การปรุงแต่งรสชาติ ซ้อคโกแลต วนิลา มินท์ สารปรุงแต่งเพิ่มเติมนี้เอง ที่มีการฉีดพ่นหรือแช่ใบยาสูบด้วยสารชูรส และสอดใส่เม็ด Pellet ที่ผลิตขึ้นเองไว้ในก้นกรอง ซึ่งเมื่อเผาไหม้แล้วจะเกิดสารเคมีที่อันตรายเพิ่มขึ้น นอกเหนือจากสารก่อมะเร็ง 69 ชนิด ถือเป็นกรล่อลวงอย่างแยบคายด้วยการจูงใจด้วยสารปรุงแต่ง ซึ่งนอกจากจะเป็นผู้สูบบุหรี่และผู้ได้รับควันบุหรี่มือสองแล้ว กลุ่มเยาวชนยังถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการตลาด เช่น วัยรุ่นหญิงเป็นพรีเซนเตอร์โฆษณาประชาสัมพันธ์บุหรี่ยี่ห้อดังจากต่างประเทศ หรือการจัดทำของที่ระลึกต่างๆที่พิมพ์ลายตราสัญลักษณ์บริษัทบุหรี่ หมวก เสื้อยืด ที่เขียนบุหรี่ ล้วนเป็นของที่วัยรุ่นชายให้ความสนใจ เป็นต้น ซึ่งกลยุทธ์ของบริษัทบุหรี่นั้นนับวันก็ยิ่งจะแฝงตนอย่างแยบคายมากขึ้น ในเมื่อรัฐบาลมีกฎหมายห้ามให้ตั้งเครื่องหมายการค้าบุหรี่ในสนามกีฬา ดังที่วารสารวารสารการวิจัยระบบสาธารณสุข ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 (2540) ได้เปิดเผยว่าบริษัทบุหรี่จึงเปลี่ยนกลยุทธ์ไปอุปถัมภ์รายการศิลปวัฒนธรรมแทน (Cultural Sponsorships) การอุปถัมภ์รายการที่บริษัทบุหรี่ทำมี 2-3 รายการ คือ รายการแฟชั่นโชว์ รายการดนตรีโดยเฉพาะดนตรีร็อก ซึ่งสามารถเข้าถึงเยาวชนได้มาก และการแถลงผลงานหรือประกวดวาดภาพ ปัจจุบันนี้มีการจัดรายการเหล่านี้ในประเทศต่างๆโดยเฉพาะภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกเกือบทุกประเทศ

นอกจากนี้นักวิชาการไทยยังออกมาเปิดเผยว่า บริษัทบุหรี่ได้ใช้กลยุทธ์ในการให้ทุนแก่ มหาวิทยาลัยในการทำวิจัย ในเรื่องของโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดังที่หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจออนไลน์ ประจำวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2550 ได้เปิดเผยข้อมูลว่า ปัจจุบันบริษัทบุหรี่ได้ใช้กลยุทธ์ในการประชาสัมพันธ์ผ่านโครงการสิ่งแวดล้อมต่างๆ เช่น โครงการเยาวชนรักษาสายน้ำ ซึ่งมีการจัดขึ้นในสถานศึกษา เพื่อให้นักเรียนไปทำกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร ทางภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่เนื้อแท้ของโครงการกลับกลายเป็นการทำให้รู้ว่าการอนุรักษ์ต้นน้ำในพื้นที่ดังกล่าว ทำที่สุດก็เพื่อเอื้อต่อการปลูกยาสูบ ซึ่งเป็นการประชาสัมพันธ์แอบแฝง ดังนั้นกรอบในการวางกลยุทธ์ในการสื่อสารเรื่องการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ จึงควรคำนึงถึงการสกัดกั้นมิให้มีปริมาณแรกเป็นสำคัญ

กลยุทธ์การสื่อสาร : การดับไฟบุหรี่ปริมาณแรกของเยาวชน

องค์กรต่างๆทั้งทางภาครัฐและเอกชนต่างพยายามที่จะหากลยุทธ์ทุกประเภทมาใช้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด กระทรวงสาธารณสุขได้ใช้นโยบายเชิงรุก ทั้งในเรื่องของการใช้กฎหมายคุ้มครองผู้ไม่สูบบุหรี่และห้ามสูบบุหรี่ในที่สาธารณะ ห้ามโฆษณาบุหรี่ในสื่อต่างๆ รวมถึงมาตรการห้ามขายบุหรี่ให้กับเยาวชน ดังที่รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ พ.ศ.2535 ซึ่งประกาศไว้ในราชกิจจานุเบกษาดังมาตรา 4 ที่มีใจความว่า ห้ามมิให้ผู้ใดจำหน่าย ขาย แลกเปลี่ยนหรือให้ผลิตภัณฑ์ยาสูบแก่บุคคลซึ่งตนรู้หรือผู้รับเป็นผู้มีอายุไม่ครบสิบแปดปีบริบูรณ์ หรือมาตรา 6 ที่ห้ามขายสินค้าหรือให้บริการที่มีการแจกแถม หรือให้ผลิตภัณฑ์ยาสูบหรือแลกเปลี่ยนกับสินค้าอื่น เป็นต้น แม้แต่ในเรื่องของการห้ามมิให้โฆษณาผ่านสื่อมวลชนทุกประเภท ก็ถือเป็นการสกัดกั้นกลุ่มเยาวชนให้เข้าถึงบุหรี่ได้ยากขึ้น เป็นต้น และมีการใช้สื่อบุคคลต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นดารา นักร้อง นักแสดง มาเป็นต้นแบบในการสร้างค่านิยมคนรุ่นใหม่ไม่สูบบุหรี่หรือการใช้สื่อบุคคลใกล้ชิดช่วยตักเตือนกันเอง เช่นการสร้างความอบอุ่นในครอบครัว การใช้การตักเตือนจากกลุ่มเพื่อน เป็นต้น ดังที่ศาสตราจารย์นายแพทย์ประคิด วาทีสาธกกิจ(2539) ได้กล่าวถึงเรื่องของการสรุปบทเรียน 10 ปีที่ผ่านมา ว่ากลยุทธ์ในการรณรงค์ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การสูบบุหรี่ต่อกลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่มและทุกช่วงวัยนั้น มีกลยุทธ์หลัก ได้แก่

1. การรณรงค์โดยให้ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ระดับ
 - 1.1 การให้ข้อมูลทางสื่อสารมวลชน (Mass Communication)
 - 1.2 การให้ข้อมูลแบบเฉพาะกลุ่ม (Selective Communication)
 - 1.3 การให้ข้อมูลรายบุคคล (Personal Communication)

2. การชักชวนกลุ่มหรือบุคคล (Mobilizing Influence Groups) ซึ่งมีอิทธิพลในสังคมให้เข้ามา มีบทบาทและมีส่วนร่วมในการรณรงค์ เช่น ดารา นางสาวไทย นักการเมือง คอลัมนิสต์ ตลอดจนผู้ป่วยจากการสูบบุหรี่
3. การสร้างการมีส่วนร่วมของสังคมในการรณรงค์ (Public Participation) โดยผ่านทางกิจกรรมต่างๆ เช่น การประกวดคำขวัญ ประกวดวาดภาพ การร่วมในกิจกรรมต่างๆ ซึ่งจัดขึ้นเป็นระยะๆ
4. การใช้มาตรการกฎหมายและกระบวนการทางการเมือง (political and legal action) โดยการผลักดันให้รัฐบาลออกกฎหมายออกมา 2 ฉบับ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการจัดระเบียบของสังคมในเรื่องการสูบบุหรี่ และได้อาศัยกระบวนการทางการเมืองในการผลักดันให้รัฐขึ้นภาษีสรรพสามิตบุหรี่จนเป็นผลสำเร็จ ซึ่งเป็นมาตรการที่สำคัญในการลดอัตราการสูบบุหรี่ในหมู่เยาวชนได้
5. การใช้กระบวนการด้านการตลาดเพื่อสังคม (social marketing) ในการดำเนินกิจกรรมเฉพาะต่างๆ โดยมีการกำหนดเป้าหมายเฉพาะ กำหนดประเด็นที่ชัดเจนและจัดทำสื่อ และกระจายสื่อให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย
6. การสร้างค่านิยมที่ไม่สูบบุหรี่โดยผสมผสานเข้าไปในระบบการเรียนการสอนของโรงเรียน (Comprehensive School Program) โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่วัยอนุบาล เพื่อเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันแก่เด็กตั้งแต่เยาว์วัย และบ่มเพาะค่านิยมที่ไม่สูบบุหรี่

แม้หน่วยงานต่างๆ จะพยายามทำทุกวิถีทางเพื่อจะให้การรณรงค์ให้วัยรุ่นห่างไกลจากบุหรี่ แต่จำนวนของผู้ติดบุหรี่หน้าใหม่ก็มีได้น้อยลงดังกล่าวอีกทั้งนักสูบเป็นครั้งคราวก็ยังเพิ่มสูงมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงได้มีผู้เสนอแนะจากรายงานการวิจัย ถึงกลยุทธ์ที่ควรใช้กับกลุ่มวัยรุ่นในเรื่องของบุหรี่ ดังที่ชูชัย ศุภวงศ์ และคณะ ได้ทำการศึกษาเรื่องพฤติกรรมการสูบบุหรี่ของเยาวชนไทย ได้กล่าวเสนอแนะว่า ในเรื่องของกลยุทธ์ที่ภาครัฐควรใช้กับกลุ่มเยาวชนนั้น ควรจะมีการให้สุขศึกษาและข้อมูลข่าวสารสาธารณะ (Health Education and Public Information) โดยมีกระบวนการแสดงหรือให้ข้อมูลข่าวสารผ่านช่องทางที่เข้าถึงกลุ่มเด็กและเยาวชนให้มากที่สุด เช่น อินเทอร์เน็ต , กำหนดเขตปลอดบุหรี่ให้ครอบคลุมทั่วถึงในสถานที่ที่เด็กและเยาวชนรวมกลุ่มกันหรือชอบไปเที่ยว เช่น ผับ บาร์ ไนท์คลับ เป็นต้น มีนโยบายเพิ่มภาษีบุหรี่เป็นระยะๆ อย่างสม่ำเสมอ เพราะเป็นมาตรการที่ได้ผลสูงสุดในการลดอัตราการสูบบุหรี่ของเยาวชน เป็นต้น และในทางปฏิบัตินั้นแม้จะยังไม่ได้ขานรับอย่างเต็มที่ แต่รัฐบาลก็ไม่ได้เพิกเฉย โดยตั้งในส่วนภาคการศึกษาให้มาร่วมปฏิบัติงานกับภาคสาธารณสุข ตามบทสรุปจากงานประชุมทางวิชาการที่องค์การอนามัยโลกได้จัดขึ้น ณ นครแวนคูเวอร์ ประเทศแคนาดา ในวันที่ 5-8

มิถุนายน 2550 เรื่องการสร้างความเป็นหุ้นส่วนในโรงเรียนเพื่อผลสำเร็จและการพัฒนาด้านสุขภาพและการศึกษา คือการที่ทางองค์การอนามัยโลกพยายามที่จะสร้างความร่วมมือระหว่างภาคการศึกษาและภาคสาธารณสุขเพื่อให้การดำเนินโครงการส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียนประสบผลสำเร็จ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ การส่งเสริมคุณภาพการศึกษาเนื่องจากผลงานวิจัยหลายฉบับที่สนับสนุนว่าเด็กที่มีสุขภาพดีจะเรียนรู้ได้ดีกว่าเด็กที่มีสุขภาพไม่ดี จึงควรที่จะสร้างเครือข่ายระหว่างภาคการศึกษาและภาคสาธารณสุขมากขึ้น (ดร.จรรยาพร ธรรมินทร์, 2550) ส่งผลให้กระทรวงศึกษาธิการขานรับนโยบายกฎหมายห้ามสูบบุหรี่ในสถานที่ราชการ โดยรุกติดีป้าย “โรงเรียนเป็นเขตปลอดบุหรี่” ในสถานศึกษาทั่วประเทศ พร้อมรับมอบหลักสูตรการเรียนการสอน “โรงเรียนปลอดบุหรี่” จากมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในวันที่ 28 มิถุนายน 2550 ที่กระทรวงศึกษาธิการ โดย ศ.นพ.ประกิต วาทีสาธกกิจร่วมกับตัวแทนเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่และตัวแทนนักเรียนร่วมกับมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ โรงเรียนจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง เพราะวัยรุ่นใช้เวลาในการอยู่ที่โรงเรียนมากที่สุด ดังนั้น “การสื่อสาร” จึงมีบทบาทในการดำเนินงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ต่อเยาวชน

บทบาทการสื่อสาร : เครือข่ายการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ต่อเยาวชน

การสื่อสาร ถือเป็นหัวใจสำคัญสำหรับกระบวนการในการดำเนินงานในการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เนื่องจากในการที่จะสร้างเสริมความรู้ ความเข้าใจ แก่กลุ่มเป้าหมาย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้การสื่อสารในทุกระดับเพื่อแก้ไขปัญหา ซึ่งผลการวิจัยของบุรณี อนันท์ทวงศ์ (2544) เรื่อง *การใช้สื่อเพื่อรณรงค์การไม่สูบบุหรี่ ของมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่* ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นคว้าเกี่ยวกับโครงการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่กับกระบวนการในการเลือกใช้สื่อ ทั้งที่เป็นสื่อกระจายเสียง และสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ การส่งสารผ่านสื่อต่างๆที่ก่อให้เกิดผลกระทบกับกลุ่มเป้าหมาย พบว่า การใช้สื่อในการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เป็นไปในลักษณะของการประชาสัมพันธ์เชิงรุก เพื่อให้ประชาชนเกิดความตระหนัก มีการให้ข้อมูลเพื่อเป็นแนวทางในการมีส่วนร่วมกับการรณรงค์ สื่อที่ใช้มีทั้งสื่อรุกและสื่อรับ เพราะสื่อแต่ละชนิดมีข้อดีข้อด้อยต่างกัน การเข้าไปใช้ช่องทางสื่อมวลชนเป็นเพียงสื่อเสริมเท่านั้น สื่อมวลชนยังเป็นผู้ถ่ายทอดสัญลักษณ์บุหรี่โดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว การรณรงค์จึงควรรู้จักใช้สื่อมวลชนเพื่อเกิดประโยชน์สูงสุด ต้องมีการพัฒนาจิตสำนึกแก่สื่อมวลชนควบคู่ไปด้วย เป็นต้น ซึ่งจากผลดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงการสื่อสารในการรณรงค์ต้องมีลักษณะของการสร้างเครือข่ายการสื่อสารโดยเริ่มต้นจากการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย และใช้การสื่อสารในทุกระดับทั้งการสื่อสารทางเดียว และการสื่อสารสองทางเพื่อให้การรณรงค์มีประสิทธิภาพสูงสุด

การที่จะทำให้กลุ่มเยาวชนสามารถปรับทัศนคติ และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งครู ผู้ปกครอง หรือแม้แต่ว่านักก็ต้องให้ความร่วมมือกัน สื่อแขนงต่างๆก็ต้องสะท้อนภาพของความเป็นจริงถึงอันตรายของบุหรี่ได้อย่างตรงจุด และเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด ดังรายงานผลการวิจัยของ สุชาติา เมธีคุณาภรณ์ (2537) ที่ศึกษาการรับข่าวสารการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเยาวชน : ศึกษาเฉพาะกรณีสมาชิกชมรมเยาวชนปลอดสะอาด มูลนิธิหมอชาวบ้าน ซึ่งเป็นการศึกษาจากกลุ่มเยาวชน พบว่า สมาชิกของชมรมฯ เปิดรับข่าวสารการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ จากสื่อต่างๆ ได้แก่ สื่อมวลชน สื่อบุคคลและสื่อเฉพาะกิจของชมรม ส่วนใหญ่จะได้รับความรู้เบื้องต้นจากหนังสือเรียนและครู และใช้ข่าวสารเกี่ยวกับการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ที่ได้รับเป็นความรู้และป้องกันตนเองและแนะนำผู้อื่นมากที่สุด เป็นต้น ซึ่งผลการวิจัยแสดงถึงเครือข่ายวิชาชีพที่เริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ต่อเยาวชน และสื่อบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับเด็กและเยาวชนไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสถาบันครอบครัวก็คือ “ครู” ผู้ทำหน้าที่ “สื่อสาร” เพื่อให้เกิดการพัฒนาความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมแก่เยาวชนให้รอดพ้นจากการเสพติดบุหรี่

ฉะนั้น ปัญหาเยาวชนสูบบุหรี่นั้นถือเป็นปัญหาที่สามารถ “ป้องกัน” ได้ ก่อนที่จะ “แก้ไข” และหนทางหนึ่งที่สามารถแก้ไขปัญหานี้ได้ คือ การปลูกฝังค่านิยมที่ดีในสถาบันการศึกษา และผู้ที่ถือว่ามามีบทบาทสำคัญอย่างมากก็คือ “ครู” ผู้เป็นหน่วยสำคัญในการเป็นสื่อบุคคลที่ช่วย “ดับไฟบุหรี่มวนแรกของเยาวชน” ดังนั้นสถาบันครูจึงเป็นสถาบันสำคัญที่ช่วยหล่อหลอม และปกป้องบุหรี่ให้ห่างไกลเยาวชนได้

ครู : ผู้ปกป้องเยาวชนจากภัยบุหรี่

ด้วยเหตุที่เยาวชนไทยในปัจจุบันมีพฤติกรรมการสูบบุหรี่เพิ่มขึ้นอย่างมาก มูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ จึงสนับสนุนให้มีการจัดตั้งเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ขึ้นในปี พ.ศ.2548 ซึ่งประกอบไปด้วยคณะครูแกนนำที่ก่อตั้งเครือข่ายฯ จากโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลจำนวน 12 โรงเรียน ได้แก่

1. โรงเรียนสุวรรณสุทธารามวิทยา
2. โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยา พุทธมณฑล
3. โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางขุนเทียน
4. โรงเรียนบางมดวิทยา “สี่ลูกหวาดจวนอุปลั้มภ”
5. โรงเรียนราชวินิตมัธยม

6. โรงเรียนวัดปากน้ำวิทยาาคม
7. โรงเรียนสามพรานวิทยา
8. โรงเรียนชินโรรสวิทยาลัย
9. โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ฝ่ายมัธยม)
10. โรงเรียนนวมินทราชินูทิศเตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้า
11. โรงเรียนมัธยมวัดดุสิตาราม
12. โรงเรียนวัดราชโอรส

โดยการสนับสนุนของมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาครูและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูมีสมรรถนะและศักยภาพในการควบคุมการบริโภคยาสูบให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งการป้องกันเด็กและเยาวชนจากอันตรายจากการสูบบุหรี่ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เฉพาะได้แก่

1. เพื่อสร้างครูแกนนำนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ จำนวน 100 คน (ระยะเวลาดำเนินการ สิงหาคม 2549- มิถุนายน 2551)
2. เพื่อส่งเสริมและพัฒนานวัตกรรมในโรงเรียนเพื่อคนรุ่นใหม่ไม่สูบบุหรี่
3. เพื่อพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนเรื่องบุหรี่ในโรงเรียน
4. เพื่อพัฒนานโยบายและกลไกต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างคนรุ่นใหม่ไม่สูบบุหรี่

ซึ่งในส่วนของ การพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนเรื่องบุหรี่นี้ ได้มีคณะกรรมการกว้าง และพัฒนาหลักสูตร จากหลายหน่วยงานร่วมกัน ได้แก่ ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ(ศจย.) ศูนย์สร้างสรรค์เครื่องมืออาชีพ มูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาครู เครือข่ายควบคุมการบริโภคยาสูบแห่งประเทศไทย ตลอดจนคณะครูผู้กว้างและพัฒนาหลักสูตร ซึ่งคณะกรรมการเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มีทั้งสิ้น 24 ท่าน โดยมีแผนงานหลักของเครือข่าย ได้แก่

1. แผนงานพัฒนาและสร้างเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่
 - 1.1 จัดตั้งเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ โดยมีการประสานงานกันอย่างต่อเนื่อง
 - 1.2 จัดทำ website เครือข่ายครูนักกรณรงค์ (www.ashthailand.or.th/teachers) เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลให้ครูหรือผู้สนใจในการดำเนินงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่
 - 1.3 จัดอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพของครูในการทำงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียน

2. แผนงานพัฒนาหลักสูตรเรื่องการไม่สูบบุหรี่ สำหรับนักเรียนระดับต่าง ๆ
 - 2.1 วิเคราะห์และพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่
 - 2.2 ทดลองนำหลักสูตรไปใช้และประเมินผลเพื่อพัฒนา
 - 2.3 พัฒนาสื่อการสอนที่จำเป็นในเรื่องเกี่ยวกับการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่
 - 2.4 นำเสนอต่อกระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงสาธารณสุข
3. แผนงานพัฒนานวัตกรรมในโรงเรียน เพื่อป้องกันเยาวชนจากอันตรายของบุหรี่
 - 3.1 ส่งเสริมและสนับสนุนให้โรงเรียนต่าง ๆ พัฒนานวัตกรรมเพื่อคนรุ่นใหม่ไม่สูบบุหรี่
 - 3.2 จัดเวทีขยายเครือข่าย และเผยแพร่นวัตกรรม
 - 3.3 จัดทำหนังสือเรื่อง นวัตกรรมเพื่อเยาวชนไทยปลอดบุหรี่
4. แผนงานพัฒนาองค์ความรู้ และนวัตกรรมในการช่วยนักเรียนให้เลิกสูบบุหรี่
 - 4.1 ประมวลองค์ความรู้และบทเรียนเกี่ยวกับเรื่องนวัตกรรมในการช่วยนักเรียนให้เลิกสูบบุหรี่ทั้งจากในและต่างประเทศ
 - 4.2 จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาองค์ความรู้และนวัตกรรม
 - 4.3 ทดลองนำนวัตกรรมไปใช้เพื่อประเมินผลและพัฒนา
 - 4.4 จัดทำคู่มือครูในการช่วยนักเรียนให้เลิกสูบบุหรี่
5. แผนงานพัฒนานโยบาย เพื่อคนรุ่นใหม่ไม่สูบบุหรี่
 - 5.1 ศึกษาและวิเคราะห์นโยบายที่เกี่ยวข้องหรือมีผลต่อการสร้างคนรุ่นใหม่ไม่สูบบุหรี่
 - 5.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อคณะกรรมการควบคุมการบริโภคยาสูบแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการและโรงเรียน
 - 5.3 พัฒนาและติดตามนโยบาย ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างคนรุ่นใหม่ไม่สูบบุหรี่

กิจกรรมที่เครือข่ายครูนักรณรงค์ได้ดำเนินการมาตลอดระยะเวลา 3 ปี(พ.ศ. 2548-2550)

นั้น ประกอบด้วย

1. การผลักดันนโยบายให้โรงเรียนเป็นเขตปลอดบุหรี่
2. การร่วมรณรงค์ต่อต้านการตั้งตู้โชว์บุหรี่ ณ จุดขายของร้านค้า
3. การนำนักเรียนตัวแทนเยาวชนเข้าพบรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขเพื่อยื่นรายชื่อผู้สนับสนุนการห้ามโฆษณาบุหรี่ ณ จุดขาย
4. การจัดทำหลักสูตรการจัดการเรียนรู้เพื่อโรงเรียนปลอดบุหรี่ระดับมัธยมศึกษา

กิจกรรมต่างๆที่จัดทำขึ้นก็จะมีผลสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และแผนงาน และทางกระทรวงศึกษาธิการตอบรับนโยบายตามแผนงานพัฒนาหลักสูตรเรื่องการไม่สูบบุหรี่สำหรับ

นักเรียนระดับต่างๆนี้แล้ว โดยการสนับสนุนหลักสูตรการเรียนการสอน “โรงเรียนปลอดบุหรี่” ซึ่งสำเร็จอย่างสมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2550 โดยเป็นการป้องกันเด็กและเยาวชนให้รอดพ้นอันตรายจากการสูบบุหรี่และสร้างค่านิยมที่ไม่สูบบุหรี่ รวมถึงส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูมีสมรรถนะและศักยภาพในการควบคุมการบริโภคยาสูบให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น และสนับสนุนกฎหมายโรงเรียนและสถานศึกษาปลอดบุหรี่ โดยทางเครือข่ายได้พัฒนาหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ ซึ่งเป็นกิจกรรมการเรียนรู้มุ่งสู่การรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ โดยใช้เวลาสอน 20 ชั่วโมง เพื่อเป็นการสนับสนุนให้เครือข่ายครูนำไปบูรณาการในกิจกรรมการเรียนการสอนประจำสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โดยเนื้อหาหลักสูตรประกอบด้วย 4 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่

- หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 รู้จักบุหรี่ไว้ ป้องกันภัยวันข้างหน้า
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 บุหรี่มีผลกระทบต่อเป็นจุดจบของชีวิต
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 กฎหมายคุ้มครอง เราต้องรู้ทัน ดับควันบุหรี่
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 ใช้กลยุทธ์ขั้นเซียน ช่วยโรงเรียนให้ปลอดบุหรี่

ที่สำคัญคือ “การสร้างการมีส่วนร่วม” จากเยาวชนในโรงเรียน และมีการจัดกิจกรรมร่วมกับเครือข่ายเยาวชนนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ หรือกลุ่ม We Care ที่สร้างสรรค์กลยุทธ์ในการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ด้วยเว็บไซต์เพื่อคนรุ่นใหม่ไม่สนใจบุหรี่ ซึ่งจัดทำขึ้นด้วยตนเอง ถือเป็นนวัตกรรมที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของเยาวชน

จากแผนงานดังกล่าวข้างต้น พบว่า**ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder)** ในโครงการเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่นี้ ได้แก่ *เยาวชน กลุ่มผู้มีบทบาทในการผลักดันนโยบาย “โรงเรียนปลอดบุหรี่” กลุ่มครูแกนนำในเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ปกครอง และร้านค้าที่มีการจำหน่ายบุหรี่* ซึ่งหากทุกหน่วยของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมมือร่วมใจกันขจัดบุหรี่ให้ห่างไกลจากเยาวชนอย่างแท้จริง การดำเนินงานในเครือข่ายก็จะเกิดประสิทธิผลสูงสุดได้ ซึ่งทางกระทรวงสาธารณสุขได้ตั้งเป้าหมายว่าในปี 2550 จะมีการรณรงค์ลดการสูบบุหรี่อย่างเข้มข้นต่อเนื่อง โดยจะจัดเขตปลอดบุหรี่ให้เพิ่มขึ้นร้อยละ 95 และสถานที่ราชการทุกแห่งต้องเป็นต้นแบบในการเป็นสถานที่ปลอดบุหรี่ 100% และในปีนี้ได้มีการจัดกิจกรรมขึ้นเมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2550 ขึ้นที่ตลาดนัดสวนจตุจักร โดยความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ เพื่อสนองตอบต่อคำขวัญประจำปีนี้ในการทำให้สถานที่สาธารณะเป็นเขตปลอดบุหรี่ โดยทางกรุงเทพมหานครได้กำหนดให้ตลาดนัดสวนจตุจักรเป็นสถานที่ปลอดบุหรี่ เพื่อเป็นต้นแบบให้กับสถานที่ต่างๆได้นำไปปรับใช้ แต่อาจเป็นเพราะว่าการรณรงค์ที่ผ่านมายังไม่ถึง

กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเยาวชน และยังไม่เท่าทันกับกลยุทธ์ของบริษัทบุหรี่ทำให้การสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ต้องมีกระบวนการที่ทำให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายมากขึ้น

การสื่อสารในการรณรงค์ในที่นี้คือ กิจกรรมในการสร้างพื้นที่ “โรงเรียนปลอดบุหรี่” และหลักสูตรการเรียนการสอน “โรงเรียนปลอดบุหรี่” ของเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ต่อกลุ่มนักเรียนในระดับมัธยมศึกษา ตามแผนงานหลักทั้ง 5 แผนของเครือข่ายฯ ดังกล่าวข้างต้น

ดังนั้น จึงเป็นที่มาของผู้วิจัยที่ต้องการศึกษาว่า กระบวนการสื่อสารกับเยาวชนของเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เป็นอย่างไร และการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ที่ได้กล่าวมาข้างต้นมีผลกระทบต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการดำเนินงานนั้นหรือไม่ และกลยุทธ์การสื่อสารใดที่สามารถเอื้อให้กลุ่มเป้าหมายเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการได้มากที่สุด

2. ปัญหาคำวิจัย

- 2.1 กระบวนการสื่อสารในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เป็นอย่างไร
- 2.2 การสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียนมีผลกระทบต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการดำเนินงานของเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่หรือไม่อย่างไร
- 2.3 กลยุทธ์การสื่อสารใดที่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมในโครงการแก่เยาวชนได้มากที่สุด

3. วัตถุประสงค์

- 3.1 เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่
- 3.2 เพื่อศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียนต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการดำเนินงานในเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่
- 3.3 เพื่อศึกษากลยุทธ์การสื่อสารที่จะสามารถสร้างการมีส่วนร่วมในโครงการแก่เยาวชน

4. ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษากระบวนการสื่อสารของเครือข่ายครูนักบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ และเปรียบเทียบวิเคราะห์ถึงผลกระทบจากการดำเนินงานสื่อสารบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียน ตลอดจนวิเคราะห์ถึงกลยุทธ์การสื่อสารที่จะสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายเพื่อที่จะได้ ผลักดันกลุ่มเป้าหมายให้เข้ามามีส่วนร่วมได้มากที่สุด โดยกำหนดปัจจัยที่จะมาพิจารณา คือ กระบวนการสื่อสารของเครือข่ายครูนักบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ โดยนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ทั้งกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการดำเนินงานของเครือข่ายครูนักบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ได้แก่

1. เยาวชน ได้แก่ กลุ่มนักเรียนที่กำลังศึกษาในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาที่สังกัด เขตกรุงเทพมหานคร และได้เข้าร่วมโครงการโรงเรียนปลอดบุหรี่, การเรียนใน หลักสูตร “โรงเรียนปลอดบุหรี่” โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มได้แก่
 - 1.1 กลุ่มที่ 1 มีพฤติกรรมสูบบุหรี่ในปัจจุบัน
 - 1.2 กลุ่มที่ 2 ไม่เคยมีพฤติกรรมการสูบบุหรี่
2. กลุ่มครูแกนนำในเครือข่ายครูนักบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่
3. กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการผลักดันนโยบาย “โรงเรียนปลอดบุหรี่”
4. ผู้บริหารสถานศึกษาจากโรงเรียนที่ร่วมก่อตั้งเครือข่ายครูนักบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ทั้ง 12 โรงเรียน
5. ผู้ปกครองของเด็กนักเรียน จากโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ
6. ร้านค้าที่มีการจำหน่ายบุหรี่ในบริเวณรอบๆโรงเรียน

5. นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

5.1 เครือข่าย หมายถึง

ระบบการแพร่กระจายข้อมูลและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างบรรดา สมาชิกในกลุ่มโดยอาศัยการสื่อสารในการรักษา ซึ่งเป็นรูปแบบในการจัดการกลุ่มหรือองค์กร ที่มีเป้าหมายร่วมกัน มีการแบ่งงานกันอย่างยืดหยุ่น ในที่นี้ คือ การศึกษารูปแบบของเครือข่ายการสื่อสาร ของเครือข่ายครูนักบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ (คมส.) รุ่นที่ 1 ซึ่งเป็นผู้ร่วมก่อตั้งเครือข่ายครูนักบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ จำนวนทั้งสิ้น 12 โรงเรียน ได้แก่

- 1) โรงเรียนสุวรรณสุทธารามวิทยา
- 2) โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยา พุทธมณฑล
- 3) โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางขุนเทียน
- 4) โรงเรียนบางมดวิทยา “สีสุกหวาดจวนอุปถัมภ์”
- 5) โรงเรียนราชวินิตมัธยม
- 6) โรงเรียนวัดปากน้ำวิทยาคม
- 7) โรงเรียนสามพรานวิทยา
- 8) โรงเรียนชิโนรสวิทยาลัย
- 9) โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ฝ่ายมัธยม)
- 10) โรงเรียนนวมินทราชินูทิศเตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้า
- 11) โรงเรียนมัธยมวัดดุสิตาราม
- 12) โรงเรียนวัดราชโอรส

5.2 เยาวชน หมายถึง

นักเรียนที่กำลังศึกษาระดับมัธยมศึกษาทั้งตอนต้นและตอนปลาย ในโรงเรียนนำร่องที่ดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ภายใต้เครือข่ายครูมัธยมองค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ทั้ง 12 โรงเรียน โดยใช้เกณฑ์ทางด้านพฤติกรรมแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มได้แก่

- 1) **เยาวชนที่ไม่มีพฤติกรรมสูบบุหรี่** ในที่นี้หมายถึง นักเรียนแกนนำเยาวชน
- 2) **เยาวชนที่มีพฤติกรรมสูบบุหรี่** ในที่นี้หมายถึง นักเรียนกลุ่มเสี่ยง

5.3 ครูแกนนำ หมายถึง

บุคคลที่มีอิทธิพลเป็นผู้นำทางความคิดเห็นในเครือข่ายครูมัธยมองค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ และมีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ทั้งในด้านกระจายข่าวสารข้อมูลสู่สมาชิกคนอื่นๆ และริเริ่มจัดตัวเครือข่าย เพื่อการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการดำเนินงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ซึ่งกันและกัน

5.4 ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หมายถึง

กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเครือข่ายครูมัธยมองค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ อันได้แก่ เยาวชน ครูแกนนำ ผู้มีบทบาทในการผลักดันนโยบาย “โรงเรียนปลอดบุหรี่” ผู้บริหารสถานศึกษา ร้านค้าที่มีการจำหน่ายบุหรี่ และผู้ปกครอง

5.5 กระบวนการสื่อสาร หมายถึง

กระบวนการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารของครูแกนนำในเครือข่ายครูผู้นำการไม่สูบบุหรี่ ในการสร้างความเข้าใจร่วมกัน และพัฒนาให้เกิดผลตอบสนองตามวัตถุประสงค์ที่วางเอาไว้ ในที่นี้แบ่งออกเป็นสองระดับได้แก่

- 1) **กระบวนการสื่อสารภายในเครือข่ายครูผู้นำการไม่สูบบุหรี่**
หมายถึง รูปแบบการสื่อสารภายในเครือข่ายครูผู้นำการไม่สูบบุหรี่ ผ่านสื่อต่างๆ ได้แก่ สื่อบุคคล การประชุมเครือข่าย เว็บไซต์ วารสาร SMART ของมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่
- 2) **กระบวนการสื่อสารของครูแกนนำในเครือข่ายครูผู้นำการไม่สูบบุหรี่กับเยาวชน** หมายถึง รูปแบบการสื่อสารของครูแกนนำผ่านสื่อ อันได้แก่ สื่อบุคคล สื่อกิจกรรมต่างๆ และ หลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่

5.6 กลยุทธ์การสื่อสาร หมายถึง

วิธีการหรือแผนการสื่อสารในการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ในที่นี้ ได้แก่ การใช้หลักสูตรการเรียนการสอนชุด “โรงเรียนปลอดบุหรี่” และกิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้นในโรงเรียนนำร่องที่ดำเนินงานภายใต้เครือข่ายครูผู้นำการไม่สูบบุหรี่ โดยแบ่งออกเป็นสองประเภท ได้แก่

- 1) **กลยุทธ์การใช้สื่อ** หมายถึง ลักษณะการใช้สื่อ ช่องทางในการใช้สื่อ ในระหว่าง การดำเนินงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ โดยพิจารณาจากสื่อหลักสูตร สื่อกิจกรรม สื่อบุคคล และสื่อรณรงค์ต่างๆ
- 2) **กลยุทธ์การใช้สาร** หมายถึง การกำหนดเทคนิคและวิธีการในการนำเสนอ เรื่องราวหรือสัญลักษณ์ต่างๆ เนื้อหาสาระในการรณรงค์ โดยพิจารณาจากสื่อหลักสูตร สื่อกิจกรรม และสื่อรณรงค์ต่างๆ

5.7 การรณรงค์ หมายถึง

กิจกรรมในการสื่อสารที่มีการออกแบบและมีขั้นตอนที่กำหนดเอาไว้อย่างชัดเจน เพื่อชักจูงใจให้ผู้รับสารมีการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะและพฤติกรรมตามวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร ที่ได้วางไว้ของเครือข่ายครูผู้นำการไม่สูบบุหรี่ โดยมีการใช้สื่อประเภทต่างๆ ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ และสื่อกิจกรรม ในการดำเนินงาน

- **สื่อบุคคล** หมายถึง สื่อที่เป็นตัวบุคคล ได้แก่ บุคคลที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ ทั้งครูแกนนำ นักเรียนแกนนำ หรือบุคคลแวดล้อมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานเพื่อสร้างพื้นที่ “โรงเรียนปลอดบุหรี่”

- **สื่อเฉพาะกิจ** หมายถึง สื่อที่ช่วยเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ หลักสูตรโรงเรียน ปลอดภัย หรือ สื่อการสอน แผ่นพับ โปสเตอร์ ป้ายนิทรรศการ สติกเกอร์ วารสาร SMART ของมูลนิธิธรรมากรรณงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เป็นต้น
- **สื่อกิจกรรม** หมายถึง กิจกรรมในการสร้างพื้นที่ “โรงเรียนปลอดภัย” ได้แก่ การรณรงค์ การจัดนิทรรศการ การจัดค่าย เว็บไซต์เครือข่ายครูนักกรรณงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

ในที่นี้ **การประเมินผลการรณรงค์** หมายถึง การประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมายหลังจากที่โครงการสิ้นสุดวัดได้จากพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมายว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการรณรงค์หรือไม่

5.8 ผลกระทบ หมายถึง

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเครือข่ายครูนักกรรณงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ โดยวัดจากความรู้ ทักษะ และพฤติกรรม ของทุกกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในงานสื่อสารดำเนินงานของเครือข่าย ได้แก่ เยาวชน ครูแกนนำ ผู้มีบทบาทในการผลักดันนโยบาย “โรงเรียนปลอดภัย” ผู้บริหารสถานศึกษา ร้านค้าที่มีการจำหน่ายบุหรี่ และผู้ประกอบการ

5.9 บุหรี่ ในการวิจัยนี้ หมายถึง

บุหรี่ซองที่ผลิตในประเทศ และบุหรี่ซองที่ผลิตจากต่างประเทศ

5.10 ทักษะ หมายถึง

ความรู้สึก อารมณ์ ความคิดเห็นของบุคคล ที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งในแง่บวกและลบ ซึ่งทัศนคติในที่นี้หมายถึง ความรู้สึกหรือความคิดเห็นของกลุ่มเยาวชนที่มีต่อการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียน

5.11 พฤติกรรม หมายถึง

การกระทำที่แสดงออกมาของบุคคลต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ซึ่งเกิดจากการยอมรับความรู้ หรือขึ้นอยู่กับทัศนคติของบุคคลนั้นๆ “พฤติกรรม” ในที่นี้หมายถึง พฤติกรรมการสูบบุหรี่ และพฤติกรรมการไม่สูบบุหรี่ของกลุ่มนักเรียนระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนที่อยู่ภายใต้เครือข่ายครูนักกรรณงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่แบ่งออกเป็น 2 ระดับ

- 1) **พฤติกรรมสูบบุหรี่** หมายถึง การสูบบุหรี่ทั้งในลักษณะของการ สูบบุหรี่นานๆ ครั้งไม่สม่ำเสมอ กำหนดระยะเวลาที่แน่นอนไม่ได้ คือนานๆ ครั้ง หรือการสูบบุหรี่เป็นประจำ โดยเป็นปกตินิสัย
- 2) **พฤติกรรมไม่สูบบุหรี่** หมายถึง ไม่เคยมีพฤติกรรมสูบบุหรี่ในปัจจุบัน และเป็นแกนนำในการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียน

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 6.1 ผลการวิจัยที่ได้ จะนำไปเป็นแนวทางในการกำหนดทิศทางการออกแบบโครงการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเยาวชนได้ตรงจุด
- 6.2 เพื่อประโยชน์ในการผลักดันมาตรการหรือนโยบายที่สามารถนำมาใช้แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้จริง เพื่อลดอัตราการสูบบุหรี่ของวัยเยาวชน และยับยั้งการเกิดนักสูบบุหรี่ใหม่ในสังคม
- 6.3 เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการสร้างจิตสำนึกร่วมในการแก้ไขปัญหาของสังคม พัฒนาเยาวชนไทยให้เกิดจิตสำนึกในการเลิกพฤติกรรมสูบบุหรี่ และพัฒนาเครือข่ายคือนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ในการร่วมมือบทบาทในการพัฒนาเยาวชนไทยให้ห่างไกลจากบุหรี่อย่างแท้จริง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง กระบวนการสื่อสารกับเยาวชนของเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารที่เกี่ยวข้องมาเป็นกรอบในการวิจัย โดยผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มของทฤษฎีออกเป็น 6 ส่วนด้วยกันคือ

1. แนวคิดเกี่ยวกับวัยรุ่นกับการสูบบุหรี่
2. แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายการสื่อสารและกลยุทธการสื่อสาร
 - 2.1 กลยุทธการสื่อสาร
 - 2.1.1 กลยุทธด้านสาร
 - 2.1.2 กลยุทธด้านสื่อ
 - 2.1.3 กลยุทธการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม
 - 2.2 ทฤษฎีการสื่อสารสองขั้นตอน
3. แนวคิดเกี่ยวกับสื่อสารสุขภาพ
4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแพร่นวัตกรรม
5. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรม
6. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับวัยรุ่นกับการสูบบุหรี่

วัยรุ่น หมายถึง ช่วงชีวิตระหว่างวัยเด็ก กับผู้ใหญ่ เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญ เพราะมีการเปลี่ยนแปลงของระบบต่างๆ มากมาย ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม สติปัญญา และจริยธรรม ความเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ของวัยรุ่นล้วนส่งผลถึงพฤติกรรม เนื่องจาก วัยรุ่นเป็นวัยที่เปลี่ยนแปลงจากเด็กเป็นผู้ใหญ่ จิตใจของวัยรุ่นบางครั้ง จึงคล้ายผู้ใหญ่ เช่น อยากเป็นตัวของตัวเอง รักอิสระ ไม่ชอบให้ใครมาบังคับ มีเหตุผลเป็นตัวของตัวเอง รักความเป็นธรรม เป็นต้น

แต่บางครั้งยังมีความเป็นเด็กอยู่ เช่น ชอบเอาแต่ใจตัวเอง ใจร้อน อารมณ์รุนแรง วิตกกังวลง่าย ไม่ค่อยมั่นใจในตนเอง ชอบความสนุกสนาน ชอบเล่น ค่อนข้างติดเพื่อน และชอบอยู่ในกลุ่มเพื่อน มากกว่าอยู่ใกล้ชิดผู้ใหญ่ พัฒนาการทางด้านบุคลิกภาพ และสังคม เป็นเรื่องใหญ่ และสำคัญมาก สำหรับวัยรุ่น ความสำคัญระหว่างบุคคลรอบข้าง ทั้งครอบครัวและกลุ่มเพื่อน มักมีอิทธิพลในการพัฒนาบุคลิกภาพวัยรุ่นไม่ให้เบี่ยงเบนไปสู่พฤติกรรมเสี่ยง

ปัญหาเรื่องวัยรุ่นกับบุหรี่ ถือเป็นปัญหาที่ทำทนาย “หัวใจ” ของนักกรณรงค์อย่างมาก เพราะการที่จะกระตุ้นเตือนให้เยาวชน หันมาสนใจหรือตระหนักถึงอันตรายของบุหรี่ไม่ใช่เรื่องง่าย เนื่องจากผลงานการวิจัยของ ดร.อมรวิทย์ นาครทรรพ จากหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจประจำวันที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ. 2550 ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง “เหล้ายาศึกษา : วิชาห่างเมา” โดยสะท้อนสภาพปัญหาเยาวชนเสพยาและยาเสพติดว่า ปัญหาเรื่องเหล้ายาบุหรี่กับวัยรุ่นไทยถือเป็นปัญหาที่รุนแรง การแก้ไขจึงต้องผสานแนวคิดและแนวทางการเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้เรื่องการหลีกเลี่ยงเหล้ายาบุหรี่และสิ่งเสพติด ส่งผลให้หลายฝ่ายควรที่จะต้องร่วมมือร่วมใจกันในการแก้ไข ปัญหา

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประกิต วาทีสาตถกิจ กล่าวถึง “วัยรุ่นกับบุหรี่” ในงานประชุมวิชาการครบรอบ 84 ปีของ แพทยสมาคม ในระหว่างวันที่ 16-19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548 ไว้ว่า

“วัยรุ่นอยู่ในวัยที่อยากรู้อยากลอง โดยอาจจะเริ่มจากการสูบบุหรี่ ซึ่งนอกจากจะส่งผลต่อสุขภาพผู้สูบแล้ว ยังนำไปสู่พฤติกรรมอื่น เช่น การดื่มเหล้า การเที่ยวกลางคืน การติดยาเสพติด และการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ที่กล่าวมาทั้งหมดล้วนเป็นพฤติกรรมเสี่ยงของวัยรุ่น โดยสถิติการสูบบุหรี่ของวัยรุ่นปัจจุบันจะเริ่มที่อายุ 12 – 15 ปี สาเหตุจากเนื่องมาจาก ความไม่รู้จริง อยากรทดลองเลียนแบบกลุ่มเพื่อน ดารา นักแสดง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเด็กที่ไม่ได้อยู่กับผู้ปกครอง ทำให้ปัจจุบันประเทศไทยมีคนติดยาสูบสูงถึง

10 ล้านคน ซึ่งการแก้ไขปัญหามันควรจะเริ่มจากครอบครัวที่ให้ความอบอุ่นกับเด็ก ผู้ใหญ่ควรเป็นแบบอย่างที่ดี โดยเฉพาะในกลุ่มศิลปิน ดารา เพราะมีอิทธิพลกับเด็กมาก และรัฐบาลควรมีความจริงใจในการแก้ไขปัญหามาตรการต่างๆที่ออกมา ไม่ว่าจะเป็นการห้ามขายบุหรี่ให้เด็กอายุต่ำกว่า 18 ปี การห้ามโฆษณาตามร้านค้าทั่วไป การเพิ่มภาษีบุหรี่ให้สูงขึ้นเพื่อช่วยลดปริมาณคนสูบบุหรี่ให้น้อยลง ”

สำนักงานสถิติแห่งชาติได้รวบรวมข้อมูลประชากรไทยกับบุหรี่ในปี พ.ศ. 2549 ดังตาราง

ตารางที่ 1 จำนวนประชากรอายุ 11 ปีขึ้นไป จำแนกตามพฤติกรรมการสูบบุหรี่ หมวดอายุ เพศ และเขตการปกครอง ทัวราชอาณาจักร พ.ศ. 2549

หมวดอายุ (ปี) เพศและเขตการปกครอง	รวม Total	พฤติกรรมการสูบบุหรี่ Cigarette smoking habit							Age group (years), sex and area
		ปัจจุบันสูบบุหรี่ Currently smoking			เคยสูบบุหรี่ Ever smoked			ไม่เคยสูบบุหรี่ Never-smoked	
		รวม Total	สูบบุหรี่เป็นประจำ Regularly	สูบบุหรี่บ้าง ๗ ครั้ง Occasionally	รวม Total	สูบบุหรี่เป็นประจำ Regularly	สูบบุหรี่บ้าง ๗ ครั้ง Occasionally		
รวม	54,536.0	11,050.4	9,541.1	1,509.3	2,489.9	1,546.3	943.6	40,995.8	Total
11 - 14	4,182.2	17.0	5.3	11.8	0.9	-	0.9	4,164.3	11 - 14
15 - 19	5,244.0	421.0	302.8	118.2	30.8	6.4	24.4	4,792.1	15 - 19
20 - 24	5,317.9	1,065.5	846.5	219.0	125.7	58.7	66.9	4,126.7	20 - 24
25 - 29	5,353.2	1,202.7	1,020.1	182.5	168.1	85.5	82.7	3,982.4	25 - 29
30 - 34	5,463.9	1,334.5	1,167.3	167.1	192.5	109.7	82.8	3,936.9	30 - 34
35 - 39	5,516.9	1,375.3	1,215.3	160.0	218.4	127.8	90.6	3,923.2	35 - 39
40 - 44	5,256.8	1,386.9	1,231.5	155.4	265.4	140.4	125.0	3,604.5	40 - 44
45 - 49	4,734.3	1,271.0	1,125.0	146.0	270.6	168.9	101.7	3,192.7	45 - 49
50 - 54	3,788.7	982.0	858.8	123.2	285.9	187.4	98.5	2,520.8	50 - 54
55 - 59	2,855.7	683.7	614.2	69.5	203.1	132.4	70.7	1,968.9	55 - 59
60 ขึ้นไป	6,822.5	1,310.7	1,154.2	156.5	728.6	529.0	199.6	4,783.2	60 and over

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

จากตารางดังกล่าว ข้าพเจ้าวิเคราะห์จากผลการสำรวจนั้น แม้ตัวเลขในตารางในทุกช่วงวัยจะไม่ได้มีตัวเลขที่แสดงถึงเด็กในช่วงวัยรุ่น อายุ 15-24 ปีจะสูบบุหรี่มากกว่าช่วงวัยอื่น แต่ความน่าสนใจอยู่ที่จำนวนเยาวชนในช่วงวัยนี้ที่ไม่เคยสูบบุหรี่มีจำนวนมากกว่าวัยอื่น เท่ากับว่าหากจะวางกลยุทธ์ใดในการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่แก่หมู่เยาวชนนั้น นอกจากที่จะ “ดับไฟ” ในมือเยาวชนที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปในทางที่ผิดแล้ว ก็ควรที่จะ “สร้างพลัง” กับเยาวชนที่ไม่เคยมีพฤติกรรมนี้ เพื่อผลักดันปัญหานี้ให้ห่างไกลเยาวชนของชาติให้มากที่สุด

วัยรุ่นทั้งหญิงและชายเป็นวัยที่มีความอยากรู้อยากเห็นและอยากลองสิ่งต่างๆ ทำให้ผู้ผลิตสินค้าส่วนมากมุ่งเป้าหมายกลุ่มวัยรุ่นเพื่อหวังให้เป็นผู้บริโภคสินค้ารุ่นใหม่ แม้แต่บริษัทผู้ผลิตบุหรี่ก็เช่นเดียวกัน พยายามหาทางชักจูงใจที่จะให้วัยรุ่นได้กลายมาเป็นผู้สูบบุหรี่รุ่นใหม่เพราะถ้าทำได้สำเร็จก็จะทำให้มีผู้สูบบุหรี่ได้อีกยาวนานกว่าจะเลิกสูบบุหรี่หรือเสียชีวิตจากการสูบบุหรี่ การที่กลุ่มวัยรุ่นมีโอกาสสูบบุหรี่ค่อนข้างมากเนื่องจากได้รับอิทธิพลจากกลยุทธ์การโฆษณาแอบแฝงของบริษัทผู้ผลิตบุหรี่ต่างประเทศผ่านทางสื่อต่างๆ เช่น สติกเกอร์ เสื้อผ้าและภาพยนตร์ที่มีดารานักแสดงสูบบุหรี่ซึ่งเป็นการสร้างภาพลักษณ์ของการสูบบุหรี่ให้เป็นค่านิยมขึ้นมา (บัญญัติ สุขศรีงาม, 2550)

บุหรี่จึงเป็นประตูสู่ยาเสพติดและนำเยาวชนไปสู่พฤติกรรมเสี่ยง

บุหรี่เป็นประตูสู่ยาเสพติดและนำเยาวชนไปสู่พฤติกรรมเสี่ยงต่างๆ ดังที่ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประภคิต วาทีสาธกกิจ (2550) ได้กล่าวถึงเรื่อง “บุหรี่ในวัยรุ่น: ประตูสู่ยาเสพติด” ว่ากลุ่มนักเรียน นักศึกษาที่สูบบุหรี่มีผู้ดื่มสุรามากกว่าผู้ที่ไม่สูบบุหรี่ 3.5 เท่า เทียบกลางคืนมากกว่า 3.2 เท่า เคยมีเพศสัมพันธ์มากกว่า 3.7 เท่า เล่นการพนันมากกว่า 3.3 เท่า และใช้ยาเสพติดอื่นมากกว่า 16 เท่า และหากวิเคราะห์เฉพาะผู้ที่ติดยาเสพติด นักเรียนระดับมัธยมต้นที่สูบบุหรี่จะใช้ยาเสพติดมากกว่านักเรียนที่ไม่สูบบุหรี่ถึง 27 เท่า และทั้งๆที่วัยรุ่นไทยส่วนใหญ่ก็ทราบถึงอันตรายของบุหรี่ที่มีต่อร่างกายแต่ก็ยังคงมีพฤติกรรมเสี่ยง เนื่องจากการสูบบุหรี่เป็นเครื่องหมายของการแสดงออกถึงความเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งบริษัทบุหรี่มักจะโฆษณาและส่งเสริมการขายโดยนำเอาพฤติกรรมการสูบบุหรี่ไปผูกกับความมีเสน่ห์ ความกล้าเสี่ยงและความสำเร็จ ความทันสมัย ยิ่งเป็นการเพิ่มจำนวนนักสูบหน้าใหม่เพิ่มขึ้น โดยการศึกษาเก็บข้อมูลต่างๆของกลุ่มวัยรุ่นเพื่อขยายฐานลูกค้าให้มากขึ้น และพบว่ากลุ่มวัยรุ่นเป็นกลุ่มที่จะเป็นผู้สูบบุหรี่ได้ง่าย และเมื่อติดแล้วก็มักจะชวนเพื่อนให้ติดบุหรี่ด้วย จึงพยายามทำโฆษณาเรื่องของบริษัทในรูปแบบต่างๆ ทั้งการสอดแทรกเข้าไปในภาพของตัวละครในทีวีหรือภาพยนตร์ต่างๆ ทำให้ผู้ชม โดยเฉพาะวัยรุ่น ซึมซับการสูบบุหรี่ว่าเป็นเรื่องโก้ไปอย่างไม่รู้ตัว

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประกิต วาทีสาธกกิจ (2548) ได้กล่าวถึงปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อการสูบบุหรี่ของวัยรุ่นไว้หลายประการได้แก่

1. การสูบบุหรี่ของวัยรุ่นสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการสูบบุหรี่ของผู้ใหญ่ การสูบบุหรี่ในวัยรุ่นจะลดลงได้ต่อเมื่อผู้ใหญ่ที่เป็นแบบอย่างไม่ดีในการสูบบุหรี่มีจำนวนลดลง
2. วัยรุ่นที่สูบบุหรี่มีแนวโน้มที่จะไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่ มีความรู้สึกที่ตัวเองต่ำต้อย และเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมเสี่ยงอื่น ๆ เช่น เที่ยวกลางคืน ติดยาเสพติดอื่นที่มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัย
3. พฤติกรรมการสูบบุหรี่ของพ่อแม่และเจตคติต่อการสูบบุหรี่ของพ่อแม่มีอิทธิพล สำคัญที่สุดที่จะกำหนดว่าเด็กจะสูบบุหรี่หรือไม่ เด็กจะมีโอกาสติดบุหรี่น้อยลง ๆ ถ้าพ่อแม่แสดงความไม่เห็นด้วยกับการสูบบุหรี่อย่างแข็งขัน
4. ในวัยรุ่น พฤติกรรมการสูบบุหรี่ของเพื่อนมีอิทธิพลสูง การปฏิเสธพฤติกรรมของกลุ่มเป็นเรื่องยากและควรสอนพฤติกรรมปฏิเสธให้แก่วัยรุ่น
5. การไม่สูบบุหรี่ของครูและการเข้มงวดการห้ามสูบบุหรี่ภายในบริเวณโรงเรียน ลดการสูบบุหรี่ของวัยรุ่นในโรงเรียนและส่งผลให้เด็กไม่สูบบุหรี่ในระยะยาว
6. มีร้านขายปลีกบุหรี่สองแสนกว่าร้านในอังกฤษ ส่วนใหญ่ทำผิดกฎหมาย โดยการขายบุหรี่ให้แก่เด็ก (ในประเทศไทยมีกว่าห้าแสนร้านและส่วนใหญ่ทำผิดกฎหมายเช่นกัน)
7. การขึ้นภาษีอย่างสม่ำเสมอลดการสูบบุหรี่โดยเฉพาะในวัยรุ่น ในขณะที่รัฐบาลจะมีรายได้จากภาษีเพิ่มขึ้นอย่างมาก
8. การห้ามโฆษณาและการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวดจะลดการสูบบุหรี่ในวัยรุ่น

หนังสือพิมพ์ผู้จัดการประจำวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 รายงานถึงผลการวิจัยของสำนักวิจัยเอแบคโพลล์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ เรื่อง “โครงการวิจัยเพื่อเฝ้าระวังรักษาคุณภาพเยาวชนไทยกับปัจจัยเสี่ยงต่ออบายมุขและสิ่งเสพติดครอบสถาบันการศึกษา : กรณีศึกษาตัวอย่างนักเรียนนักศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า-ปริญญาตรีในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล” จากนักเรียนนักศึกษาที่มีอายุระหว่าง 15-24 ปี จำนวน 2,743 ตัวอย่าง ระหว่างวันที่ 10-23 กรกฎาคม 2548 เผยผลสำรวจพบเยาวชนไทยในกรุงเทพฯ และปริมณฑลสามารถเข้าถึงแหล่งอบายมุข ซื้อง่าย บุหรี่ สื่อดมกได้ง่ายในบริเวณใกล้กับสถานศึกษา โดยส่วนใหญ่ร้อยละ 78 มีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับอบายมุขมาแล้ว สาเหตุจากการอยากลอง ถูกเพื่อนชักชวน และค่านิยมที่คิดว่าทำแล้วจะดูดี ดูเท่ ซึ่งถือเป็นปัจจัยเสี่ยงที่เกิดขึ้นกับเยาวชน

ก่อน สวัสดิทาณิษฐ์ (2519) กล่าวถึงวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนว่า ค่านิยมของเด็กที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนนี้ มักนับถือ ความกล้าหรือความสามารถที่จะแสดงพฤติกรรมเบี่ยงเบนออก

อย่างไม่เกรงกลัว ซึ่งในโรงเรียนต่างๆ มักมีกลุ่มซึ่งยึดเอาพฤติกรรมเบี่ยงเบนเป็นค่านิยมอยู่จำนวนหนึ่ง มักตั้งเป็นกลุ่มสูบบุหรี่ กลุ่มดื่มสุรา กลุ่มรวนครู และกลุ่มเกะกะก้าวร้าว ซึ่งมักใช้พฤติกรรมของตนทำทนายอำนาจของครูหรืออำนาจของโรงเรียน เมื่อออกนอกโรงเรียนเด็กก็จะแสดงพฤติกรรมเบี่ยงเบนให้ปรากฏแก่สาธารณชน ซึ่งถ้าทำติดต่อกันเช่นนี้เป็นเวลานานก็จะกลายเป็นปัญหาสังคมในภายหลัง ซึ่งผู้ที่มีบทบาทที่จะช่วยเหลือกลุ่มเด็กที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนนี้ได้ที่ดีที่สุดคือ ครูและผู้ปกครอง เป็นต้น สถาบันการศึกษาและสถาบันครอบครัวจึงมีความสำคัญยิ่งในการช่วยกันแก้ไข้ปัญหาที่เกิดขึ้น

วิธีการแก้ไข้ปัญหาเรื่องบุหรี่กับวัยรุ่น

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประกิต วาทีสาธกกิจ (2548) ได้เสนอแนวทางการรณรงค์ไม่สูบบุหรี่กับเยาวชน ซึ่งแนวทางในการจัดกิจกรรมกับเยาวชนที่จะนำเสนอต่อไปนี้ เคยปฏิบัติและได้รับการปรับปรุงมาแล้วในประเทศแถบยุโรปและที่อื่นๆ โดยมุ่งเน้นให้เยาวชนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและเกิดค่านิยมไม่สูบบุหรี่ ได้แก่

1. การให้ความรู้

การให้การศึกษาแก่เด็กนักเรียนตั้งแต่วัยเด็กเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง วิธีการที่ให้เยาวชนเข้าใจปัญหาสุขภาพอย่างน่าสนใจ ควรจะใช้รูปแบบในการจับกลุ่มพูดคุยและค้นคว้าจึงจะได้ผล

2. การพัฒนาทักษะและบุคลิกภาพ

วัยรุ่นเป็นวัยที่ได้รับอิทธิพลอย่างมากจากสิ่งแวดล้อม การสร้างภูมิคุ้มกันจึงเป็นสิ่งที่ต้องนำมาใช้ ก่อนที่เด็กจะถูกชักจูงให้ติดบุหรี่ ดังนั้นจึงต้องผลักดันให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการทำงานรณรงค์ไม่สูบบุหรี่

3. ให้ครอบครัวมีส่วนร่วม

โครงการ my body ของประเทศนอร์เวย์ เป็นโครงการที่ได้มีการปรึกษากับผู้ปกครอง และได้รับการยืนยันว่า การให้พ่อแม่ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในแผนงานสอนเรื่องบุหรี่ มีผลทำให้การสูบบุหรี่ของเยาวชนลดน้อยลง

4. โรงเรียนปลอดบุหรี่

การห้ามสูบบุหรี่ในโรงเรียนทั้งครูและนักเรียนเป็นการสร้างสิ่งแวดล้อมปลอดบุหรี่ให้กับ

เยาวชน ตัวอย่างเช่น โรงเรียนในประเทศฟินแลนด์ พบว่า การสูบบุหรี่ของนักเรียนในโรงเรียนที่มีการห้ามสูบบุหรี่จะน้อยกว่าโรงเรียนที่ไม่มีนโยบายนี้

5. เข้าถึงเด็กโดยเครือข่ายนอกระบบโรงเรียน

การส่งข่าวสารทางไปรษณีย์ไปยังบ้านของนักเรียนโดยตรง นอกจากนักเรียนจะได้รับข้อมูลแล้ว ยังเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้ร่วมแสดงความคิดเห็นตอบปัญหาและทำกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาการรับรู้ และสร้างทัศนคติ พฤติกรรมที่ถูกต้องเหมาะสมได้

6. เข้าถึงเด็กทางสื่อมวลชน

สื่อมวลชนเป็นสื่อที่เข้าถึงวัยรุ่นได้มากที่สุด การใช้สื่อมวลชนช่วยลดการสูบบุหรี่จะต้องพยายามเสนอให้เห็นว่า ผู้ไม่สูบบุหรี่คือผู้ที่มีบุคลิกดี การสูบบุหรี่เป็นพฤติกรรมที่สังคมไม่ยอมรับ ควรสนับสนุนและให้กำลังใจผู้ที่เลิกสูบบุหรี่และเน้นเรื่องความทุกข์ทรมานจากการติดบุหรี่ เป็นต้น

7. การออกกฎหมายเพื่อลดการสูบบุหรี่ในเยาวชน

ไนออร์เวย์และไอซ์แลนด์ กฎหมายควบคุมการบริโภคยาสูบแสดงให้เห็นถึงการลดลงของการสูบบุหรี่ในเยาวชนได้เด่นชัด

8. การควบคุมสภาพแวดล้อม

กฎหมายควบคุมการสูบบุหรี่ในที่สาธารณะนั้นสามารถทำให้เกิดค่านิยมในสังคมได้ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ดี และรวดเร็วกว่าการที่จะรอให้วัยรุ่นตระหนักถึงผลกระทบของควันบุหรี่ต่อผู้อื่น (passive smoking)

9. การขายบุหรี่

กฎหมายห้ามขายบุหรี่แก่เด็กที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี และการเพิ่มภาษีบุหรี่มีผลให้ราคาบุหรี่สูงขึ้นทำให้เยาวชนซื้อบุหรี่ได้ยากขึ้น ซึ่งมีผลต่อปริมาณการบริโภคบุหรี่ในเยาวชนลดลงอย่างเห็นได้ชัด

10. การโฆษณา

กฎหมายห้ามโฆษณาบุหรี่เป็นวิธีการที่ดีที่สุด ที่ช่วยป้องกันไม่ให้เกิดการชักชวนให้เด็กสูบบุหรี่ และการควบคุมการห้ามโฆษณาจำเป็นต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เพราะมักมีการโฆษณาแฝงไปกับเสื้อผ้าหรือสปอนเซอร์สนับสนุนกิจกรรมต่างๆ เช่น การแข่งขันกีฬา เป็นต้น

ทั้งนี้ โรงเรียนจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งในการ “สร้างเครือข่าย” เพื่อร่วมมือกันขจัดปัญหา โดยให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม ด้วยกลยุทธ์ “ช่วยกันดับควันบุหรี่ในโรงเรียน” จากมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการ ในการดำเนินงานที่จะสนับสนุนให้โรงเรียนให้ความสำคัญกับกิจกรรมรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เพื่อเป็น “แนวร่วม” ในการสร้างนโยบายปลอดบุหรี่ที่เข้มแข็งขึ้นภายในโรงเรียน ดังที่ศูนย์ควบคุมโรคติดต่อสหรัฐอเมริกา ได้แนะแนวทางในการสร้างมาตรการป้องกันการเสพติดบุหรี่และนโยบายปลอดบุหรี่ในโรงเรียน ดังนี้

1. นโยบายห้ามสูบบุหรี่ภายในโรงเรียนจะต้องได้รับการสนับสนุนจากนักเรียน ครูเจ้าหน้าที่ และบุคลากรทุกฝ่าย รวมถึงต้องมีนโยบายไม่รับการสนับสนุนใดๆ จากบริษัทบุหรี่
2. เตรียมสร้างความเข้าใจกับนักเรียนเกี่ยวกับปัญหาการสูบบุหรี่ ความสำเร็จของกิจกรรมรณรงค์ไม่สูบบุหรี่จะมีมากยิ่งขึ้น
3. ให้พ่อแม่และครอบครัวของนักเรียนมีส่วนร่วมในการป้องกันไม่ให้บุตรหลานสูบบุหรี่
4. โรงเรียนควรเปิดโอกาสให้กับนักเรียนสร้างสรรค์โครงการต่างๆ ที่ลดแรงจูงใจของบุหรี่ที่มีต่อเยาวชน
5. พยายามลดอัตราการสูบบุหรี่ให้กับนักเรียนหรือบุคลากรในโรงเรียนอาจจะแนะนำแหล่งในการให้คำปรึกษาเลิกสูบบุหรี่ หรือโปรแกรมเพื่อการเลิกสูบบุหรี่ในโรงเรียน

และจากแผนงานดังกล่าวข้างต้น กอปรกับสภาพปัญหาวัยรุ่นกับบุหรี่ที่เพิ่มขึ้น จึงก่อให้เกิด “เครือข่ายครุภัณฑ์รณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่”(คทส.) Teachers Network Against Tobacco : TNT ขึ้น เพื่อตอบสนองกับวิธีการแก้ไขปัญหาและหมุนวงล้องานพัฒนาเยาวชน ด้วย “ครู” ผู้ขับเคลื่อนงานพัฒนาเยาวชนด้วยหัวใจ

ภาพที่ 1: สัญลักษณ์ของเครือข่ายครุภัณฑ์รณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

โดยสร้างเครือข่ายจากครูผู้มีความร่วมมือร่วมกันในการดูแลเยาวชนให้ปลอดบุหรี่จากโรงเรียน ดังที่ได้กล่าวมานั้น ซึ่งแผนงานหลักของเครือข่ายได้แก่

- แผนงานพัฒนาและสร้างเครือข่ายครูนักทรงพลังเพื่อการไม่สูบบุหรี่
- แผนงานพัฒนาหลักสูตรเรื่องการไม่สูบบุหรี่ สำหรับนักเรียนระดับต่างๆ
- แผนงานพัฒนาองค์ความรู้และนวัตกรรมในการช่วยนักเรียนให้เลิกบุหรี่
- แผนงานพัฒนานวัตกรรมในโรงเรียน เพื่อป้องกันเยาวชนจากการสูบบุหรี่
- แผนงานพัฒนานโยบาย เพื่อคนรุ่นใหม่ไม่สูบบุหรี่

สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ การธำรงรักษา “เครือข่าย” ให้คงอยู่ ด้วยกระบวนการสื่อสารที่สร้างอุดมการณ์ร่วม ให้ครูเป็นต้นแบบในการสร้างตนเองให้ปลอดบุหรี่ สร้างพื้นที่ปลอดบุหรี่ และหล่อหลอมเยาวชนให้ปราศจากบุหรี่ไปพร้อมกัน

2. แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายการสื่อสารและกลยุทธ์การสื่อสาร

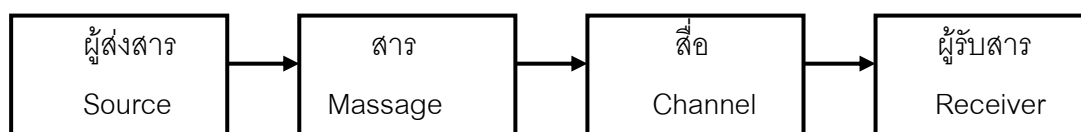
การสื่อสารเป็นกระบวนการที่มีความเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง และมีการดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง การสื่อสารทุกรูปแบบนั้นจะมีการถ่ายทอดความหมายระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งการสื่อสารทุกประเภทนั้นล้วนแล้วแต่ก่อให้เกิดผลกระทบ ซึ่งอาจจะเกิดกับผู้รับสารเพียงฝ่ายเดียว หรือเกิดกับผู้ส่งสารด้วยก็ได้

แอริสโตเติล (Aristotle) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า การสื่อสารไว้ว่า การสื่อสารคือการแสวงหา “วิธีการชักจูงใจที่พึงมีอยู่ทุกรูปแบบ”(search for “all the available means of persuasion”) (ปรมะ สตะเวทิน,2546) ซึ่งเป็นไปในลักษณะของการพูดในที่สาธารณะ (Public Speaking) เน้นในลักษณะของการพูดชักจูงใจ

วอเรน ดับเบิลยู วีเวอร์ (Warren W.Weaver) กล่าวว่า คำว่า “การสื่อสารในที่นี้มีความหมายกว้าง ครอบคลุมถึงกระบวนการทุกอย่างที่จิตใจของคนๆหนึ่งอาจมีผลต่อจิตใจของคนอีกคนหนึ่ง การสื่อสารจึงไม่หมายความว่าเพียงการเขียนและการพูดเท่านั้น หากแต่ยังรวมไปถึงดนตรี,ภาพ,การแสดง,บัลเล่ต์ และพฤติกรรมทุกพฤติกรรมของมนุษย์อีกด้วย”

ฉะนั้น การสื่อสาร(Communication) จึงหมายถึง กระบวนการถ่ายทอดสารจากบุคคลหนึ่ง (ผู้ส่งสาร) ไปยังอีกบุคคลหนึ่ง (ผู้รับสาร) โดยผ่านสื่อต่างๆ ด้วยการใช้วิธีต่างๆที่จะทำให้รับรู้ความหมายร่วมกัน แล้วเกิดผลตอบสนอง ฉะนั้นการสื่อสารจึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต

ของมนุษย์และความดำรงอยู่ของสังคม ซึ่งถ้าจะสร้างแบบจำลองตามกระบวนการนี้แล้วนั้นก็จะเป็นลักษณะดังรูป

ภาพที่ 2: แบบจำลองกระบวนการสื่อสาร

วิถีชีวิตประจำวันของเราเกี่ยวข้องกับ การสื่อสารอยู่ตลอดเวลา เพราะการสื่อสารถือเป็นเครื่องมือที่ช่วยสร้างความเข้าใจร่วมกัน เพื่อความอยู่รอดของคนในสังคม บทบาทหน้าที่ของเราใน **กระบวนการสื่อสาร** อาจจะเป็นผู้ส่งสารถ่ายทอดสารผ่านสื่อไปยังอีกฝ่ายหนึ่ง และเวลาอีกช่วงหนึ่งหลังจากที่ถ่ายทอดสารออกไปแล้ว เราก็สามารถเปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้รับสารได้ด้วย และรับสารที่ถ่ายทอดผ่านสื่อมาจากอีกฝ่ายหนึ่งเช่นกัน ดังนั้นองค์ประกอบหลักๆของกระบวนการสื่อสาร จึงมี ผู้ส่งสาร (source) , สาร (message) , สื่อ (channel) , และผู้รับสาร (receiver) เป็นหลัก ดังนั้น ในการสื่อสารเรื่องของสุขภาพ ก็มีลักษณะกระบวนการสื่อสารไม่ต่างจากการสื่อสารในด้านอื่นๆเช่นกัน

กระบวนการสื่อสาร (Process of Communication) หมายถึง การสื่อสารมีลักษณะเปลี่ยนแปลงและมีความต่อเนื่องตลอดเวลา องค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบของการสื่อสารมีความเกี่ยวข้องและมีผลกระทบซึ่งกันและกัน ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ และลักษณะการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาที่เองที่ทำให้การสื่อสารมีลักษณะเป็นกระบวนการ

ประเภทของการสื่อสาร

ปรมะ สตะเวทิน (2546:34-36) ได้กล่าวถึงประเภทของการสื่อสารของมนุษย์ ว่าสามารถจำแนกออกได้โดยใช้เกณฑ์ต่างๆ ไว้หลายรูปแบบ ผู้วิจัยขอกล่าวรายละเอียดเฉพาะประเภทของการสื่อสารที่จะนำมาวิเคราะห์ในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งได้แก่

1. การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication)

คือ การสื่อสารที่ประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมาทำการสื่อสารในลักษณะของตัวต่อตัว (person-to-person) กล่าวคือทั้งฝ่ายผู้ส่งสารและฝ่ายผู้รับสารสามารถที่จะติดต่อ

แลกเปลี่ยนกันได้โดยตรง ในขณะที่หนึ่งคนจะทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร คนอื่นๆจะทำหน้าที่เป็นผู้รับสาร ดังนั้นการสื่อสารระหว่างบุคคลจึงเกิดขึ้นได้ทั้งกรณีคน 2 คน พูดคุยกัน โทรศัพท์ถึงกันก็ได้ และการสื่อสารระหว่างบุคคลก็เกิดขึ้นได้ในกรณีของกลุ่มย่อย (small group) ซึ่งมีคนมากกว่า 2 คน ขึ้นไปมารวมตัวกันในลักษณะที่สามารถติดต่อแลกเปลี่ยนสารกันได้โดยตรง เช่น การประชุม กลุ่มย่อย การเรียนในชั้นเรียน เป็นต้น

2. การสื่อสารกลุ่มใหญ่ (Large Group Communication)

เป็นการสื่อสารระหว่างคนจำนวนมากซึ่งอยู่ในที่เดียวกันหรือใกล้เคียงกัน เช่น การอภิปรายในหอประชุม การสอนที่มีกลุ่มผู้เรียนจำนวนมาก เป็นต้น การสื่อสารในกลุ่มใหญ่มีโอกาสที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารจะติดต่อแลกเปลี่ยนสารกันได้โดยตรงมีอยู่น้อย และขาดลักษณะของการสื่อสารแบบตัวต่อตัว (person-to-person)

3. การสื่อสารในองค์การ (Organizational Communication)

เป็นการสื่อสารระหว่างผู้เป็นสมาชิกขององค์การหรือหน่วยงานเพื่อปฏิบัติการกิจของหน่วยงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งประกอบด้วย การสื่อสารระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา การสื่อสารระหว่างผู้ร่วมงานระดับเดียวกัน เช่น การสื่อสารในหน่วยงานราชการ เป็นต้น

4. การสื่อสารมวลชน (Mass Communication)

เป็นการสื่อสารกับมวลชนจำนวนมากในขณะเดียวกันพร้อมๆกัน โดยที่สมาชิกของแต่ละคนอยู่ในที่ต่าง ๆ กัน เพื่อให้ข่าวสารไปถึงมวลชนได้พร้อมกันจึงต้องอาศัยสื่อที่เข้าถึงประชาชนจำนวนมากได้ในเวลาอันรวดเร็ว คือ สื่อมวลชน (mass media) ซึ่งได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

เครือข่ายการสื่อสาร

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม คือ ชอบอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม และไม่สามารถอยู่โดดเดี่ยวได้ ทำให้เกิดครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชน ประเทศชาติ จนเกิดเป็นสังคมมนุษย์ขึ้น และการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ทำให้มนุษย์เรามีปฏิกริยาโต้ตอบกัน (Interaction) ระหว่างกัน

สุชา จันทน์เอม(2539) ได้ให้คำนิยามของคำว่ากลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่ม คือ การรวมของบุคคล ที่มีสิ่งเร้าและความสนใจตรงกัน หรือร่วมทำกิจกรรมในเวลา และสถานที่เดียวกัน
2. กลุ่ม คือ การรวมตัวของบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ที่มีจุดประสงค์ กิจกรรม และมาตรฐานทางพฤติกรรมร่วมกัน
3. สมาชิกของกลุ่มจะต้องมีความรู้สึก มีทัศนคติ และเป้าหมายเป็นของกลุ่ม มิใช่เป็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง
4. กลุ่มจะต้องมีการจัดระเบียบและมีโครงสร้างที่แน่นอน

เมื่อเกิดการรวมกลุ่มขึ้นหลากหลายกลุ่มในสังคม เช่น กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ เป็นต้น ก็จะมีการพัฒนาจนสร้างเป็น “เครือข่าย” ดังที่ประพันธ์ ชวงภูศรี (2550) ได้อธิบายถึงรูปแบบและลักษณะของเครือข่ายได้ ดังนี้

1. เครือข่าย หมายถึง การรวมตัวกันของกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ที่มีลักษณะความสัมพันธ์ภายในองค์กรเครือข่ายเป็นแนวราบ มีการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกันตามลักษณะกิจกรรมและอาจแบ่งตามพื้นที่ เช่น เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ฯ เครือข่ายสลัม 4 ภาค เครือข่ายองค์กรชุมชนเมืองเพื่อที่อยู่อาศัย เป็นต้น
2. เครือข่าย หมายถึง การขยายขอบเขตความสัมพันธ์กับกลุ่มหรือองค์กรอื่น ๆ ที่มีลักษณะกิจกรรมแบบเดียวกัน หรือเสริมกัน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ฯ จับมือเป็นเครือข่ายกับกลุ่มอาชีพ กลุ่มสตรีจับมือเป็นเครือข่ายกับกลุ่ม อสม. เป็นต้น
3. เครือข่าย หมายถึง การประสานการทำงานร่วมกันบางอย่างของกลุ่มหรือองค์กรต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือกัน องค์กรหรือกลุ่มที่เข้าร่วมประสานกันเป็นเครือข่ายต่างมีความเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกัน

เครือข่าย หมายถึง กลุ่มของคนหรือองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล ระหว่างกันหรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดรูปหรือจัดระเบียบโครงสร้างที่คนหรือองค์กร สมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระในความหมายนี้ สาระสำคัญ คือ ความสัมพันธ์ของสมาชิกใน เครือข่ายต้องเป็นไปโดยสมัครใจกิจกรรมที่ทำในเครือข่ายต้องมีลักษณะเท่าเทียมหรือแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน และการเป็นสมาชิกเครือข่ายไม่มีผลกระทบต่อความเป็นอิสระหรือ ความเป็นตัวของตัวเองของคนหรือองค์กรนั้นๆ

การสร้างเครือข่าย หมายถึง การทำให้มีการติดต่อและการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ การสร้างเครือข่ายควรสนับสนุน และ

อำนวยความสะดวกให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อนที่ต่างก็มีความ เป็นอิสระ มากกว่าสร้างการคับค้ำสมาคมแบบฟุ้งฟิง นอกจากนี้การสร้างเครือข่ายต้องไม่ ใช้การสร้างระบบการติดต่อเผยแพร่ข่าวสารแบบทางเดียว ดังนั้นเครือข่ายจึงไม่ใช้การส่ง จดหมายข่าวไปให้สมาชิกตามรายชื่อเท่านั้น แต่ต้องมีการแลกเปลี่ยน

ประโยชน์ของการสร้างเครือข่าย เครือข่ายจะช่วยให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร ทักษะ ความรู้ ประสบการณ์ เครื่องมือ และสื่อผ่านการประชุม การทดลอง การ ประชาสัมพันธ์ และการให้ความร่วมมือกันในการดำเนินโครงการ การแบ่งปันทักษะและ ประสบการณ์ให้แก่กัน เป็นการเสริมความสมบูรณ์ให้กับสมาชิกเครือข่ายทั้งหมดไม่ว่าจะเป็น บุคคลหรือองค์กร การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และการประสานงานในเครือข่ายจะช่วย ลดการทำงานและการใช้ทรัพยากรที่ซ้ำซ้อน ทำให้การพัฒนาสามารถ เชื่อมโยงคนที่อยู่ใน ระดับต่างกัน มีวิธีการทำงาน การจัดองค์กร และมีภูมิหลังต่างกันที่ไม่มีโอกาสติดต่อกันเข้า ด้วยกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งผลให้เกิดความเข้าใจกันมากขึ้น นำไปสู่การทำงาน ร่วมกันเพื่อประโยชน์ของทุกฝ่าย เครือข่ายสามารถทำให้คนและองค์กรที่ไม่มีความสัมพันธ์กันได้ทราบว่ามีบุคคลหรือหน่วยงานอื่นอีกมาก ที่สนใจทำงานในเรื่องเดียวกัน และเผชิญปัญหาเหมือนกันเครือข่ายสามารถทำให้ความต้องการของประชาชนได้รับการ ตอบสนองจากรัฐ เครือข่ายทำให้คนและองค์กรได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อน ได้รับกำลังใจ การจูงใจและการยอมรับ ซึ่งมีความสำคัญต่อหน่วยเล็กๆ ที่อยู่นอกระบบราชการ

ความหมายและความสำคัญของเครือข่ายการสื่อสาร

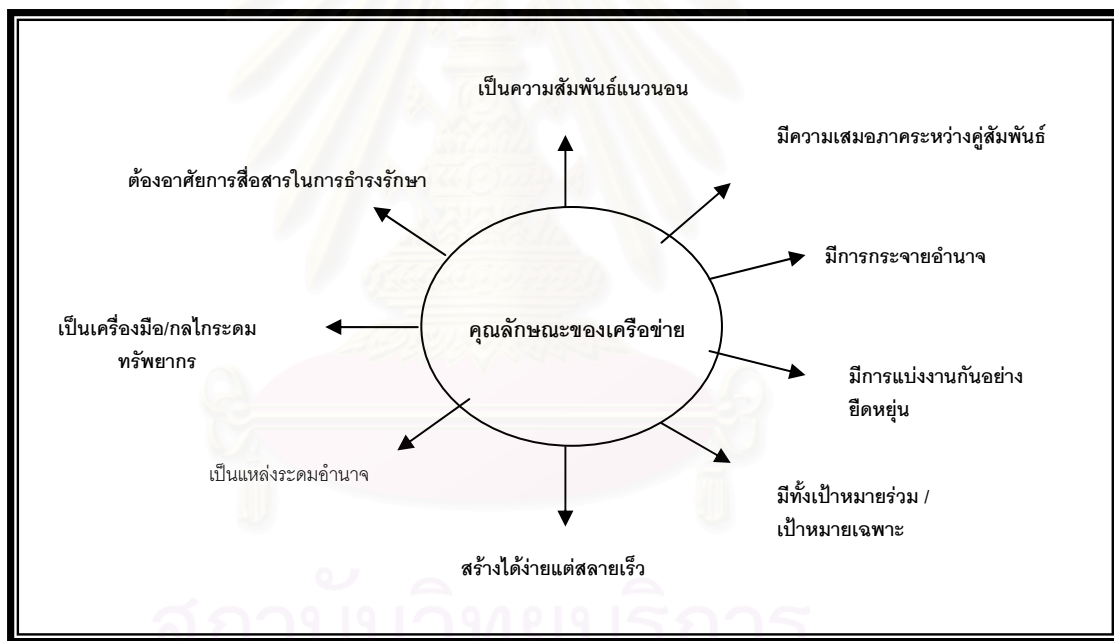
ตติยา เลาหศิริรานนท์ (2543) เครือข่ายการสื่อสารกลุ่ม คือ แบบแผนการพูดคุยติดต่อประสานงาน แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างบุคคลหนึ่งกับบุคคลอื่นๆในกลุ่มและภายนอกกลุ่มที่มีความสนใจร่วมกันในงานและกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยบุคคลดังกล่าว อาจอยู่ในสถานภาพที่แตกต่างกันคือ ผู้นำกลุ่ม สมาชิกกลุ่ม ผู้สนใจกิจกรรมของกลุ่มและสมาชิกในสังคม

ประภาพรรณ สุปรียาภรณ์ (2545) เครือข่ายการสื่อสาร หมายถึง แบบแผนการแพร่กระจายข้อมูลและการพูดคุยติดต่อประสานงานแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างบุคคลหนึ่งกับบุคคลอื่นๆในกลุ่มและนอกกลุ่ม โดยบุคคลดังกล่าวอาจอยู่ในสถานภาพที่แตกต่างกัน คือ ผู้นำกลุ่มหรือ สมาชิกกลุ่ม

สมสุข หินวิมานและคณะ (2547) เครือข่ายการสื่อสาร หมายถึง เส้นสายความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงคนๆหนึ่งเข้ากับคนอื่นๆในชุมชนท้องถิ่น โดยผ่านกลไกการสื่อสาร ที่มีลักษณะเปิดโอกาส

ของการเข้าถึง การมีส่วนร่วม และการแสดงออก ซึ่งมีตัวตนของคนในชุมชน รวมทั้งเป็นเวทีสำหรับแลกเปลี่ยนข่าวสารและเหมาะสมแก่ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชาวชุมชน

กาญจนา แก้วเทพ (2549) กล่าวถึงเรื่องของเครือข่ายว่า เมื่อบุคคลหลายๆบุคคลเข้ามามีความสัมพันธ์ทางสังคมต่อกันและกัน เส้นโยงสายใยสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนั้นเรียกว่า “เครือข่าย” ซึ่งหากเป็นความสัมพันธ์ในด้านการสื่อสาร เราก็จะเรียกว่า “เครือข่ายการสื่อสาร” ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการกลุ่มหรือองค์กรที่มีลักษณะตรงกันข้ามกับรูปแบบของข้าราชการ (bureaucracy) กล่าวคือ รูปแบบของข้าราชการจะมีการจัดกลุ่ม/องค์กรที่มีลักษณะเป็นแนวดิ่ง (vertical) มีการรวมศูนย์อำนาจ (centralized) มีระบบการแบ่งสายงานกันอย่างชัดเจน แต่เครือข่ายจะเป็นรูปความสัมพันธ์ในแนวนอน (horizontal) มีลักษณะกระจายอำนาจ (decentralized) มีระบบการแบ่งงานกันอย่างยืดหยุ่น คุณลักษณะของเครือข่ายจะมีลักษณะ ดังภาพ

ภาพที่ 3: คุณลักษณะของเครือข่าย กาญจนา แก้วเทพและคณะ. ใต้ฟ้าฟ้าแห่งการศึกษา สื่อบุคคลและเครือข่ายการสื่อสารภาพรวมจากงานวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย2549 หน้า66

กลุ่มบุคคลในเครือข่าย

- จุดต่างๆที่เชื่อมต่อกันในเครือข่าย (Nodes) คำว่า Nodes หรือ “จุดเชื่อมต่อต่างๆที่เชื่อมต่อกันในเครือข่าย” มักปรากฏคู่กับคำว่า “เส้นทางในการติดต่อ” (line) โดยหากเปรียบเทียบระบบอินเทอร์เน็ตเป็นเครือข่ายหนึ่ง node หรือจุด

ต่างๆที่เชื่อมต่อกันในเครือข่าย ได้แก่ เครื่องคอมพิวเตอร์ที่มีการเชื่อมต่อกับระบบ อินเทอร์เน็ต

- **ตัวต่อระหว่างจุดต่างๆ (Hubs)** คือ ตัวต่อระหว่างจุดต่างๆ (hubs) หรือชุมทาง ก็คือจุดที่มีศักยภาพในการเชื่อมต่อในเชิงการกระจายข้อมูลข่าวสารไปยังจุดอื่นๆ อีกหลายจุดนั่นเอง
- **กลุ่มย่อยต่างๆในเครือข่าย (Cliques/Subgroups)** คือ ในระบบสังคมหนึ่งๆ อาจมีความเป็นไปได้น้อยมากที่บุคคลจะแยกตัวเป็นอิสระ โดยไม่มีการติดต่อสื่อสาร หรือพบปะกับบุคคลอื่น แต่ในทางปฏิบัติบุคคลมักมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆในลักษณะเป็นกลุ่มย่อยต่างๆ โดยนักวิชาการด้านการสื่อสารเรียกกลุ่มย่อยที่สมาชิกในกลุ่มทุกคนมีการติดต่อสื่อสารแบบถึงกันหมดว่า clique ในขณะที่เรียกกลุ่มย่อยที่สมาชิกบางคนอาจทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการติดต่อสื่อสารกันในกลุ่มว่า subgroup
- **ขนาดของเครือข่าย (Size)** คือ ข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนเส้นทางการติดต่อของสมาชิก หรือขนาด (sizes) ของเครือข่ายจะช่วยสะท้อนให้เห็นถึงสัมพันธภาพของสมาชิกในเครือข่าย โดยเฉพาะในด้านความสนิทสนมกันระหว่างสมาชิกต่างๆในเครือข่าย
- **กฎเกณฑ์ (Rules)** คือ กฎเกณฑ์ที่สำคัญในด้านการสื่อสารและเครือข่าย ได้แก่ วิธีการสื่อสารของสมาชิก จังหวะเวลาในการสื่อสาร ความถี่ในการสื่อสาร ระยะเวลาในการสื่อสาร สถานที่ในการสื่อสาร ลักษณะของบุคคลคู่สื่อสารในประเด็นต่างๆ และในจังหวะเวลาต่างๆ โอกาสในการแสดงความคิดเห็น ตลอดจนวิธีปฏิบัติในการจัดการกับการแทรกแซงของเรื่องราวจากภายนอก เป็นต้น

บทบาทของสมาชิกภายในเครือข่าย

กาญจนา แก้วเทพ (2551:14-15) ได้กล่าวถึงเรื่องของภาระหน้าที่ของเครือข่าย สรุปได้ว่า บทบาทของสมาชิกภายในเครือข่าย ประกอบด้วย

ตำแหน่งที่ 1: ศูนย์กลางของเครือข่าย (Star) เนื่องจากเครือข่ายเป็นรูปแบบการจัดการความสัมพันธ์ของผู้คน ดังนั้น ตำแหน่งที่เป็นศูนย์กลางของเครือข่าย เป็นดาวหรือสตาร์ประจำกลุ่ม ก็คือ ตำแหน่งที่มี “เส้นสายความสัมพันธ์จากสมาชิกคนอื่นๆ” พุ่งเข้ามาหามากที่สุด ตำแหน่งนี้อาจจะเป็นหัวหน้าเครือข่าย หรือรองประธานเครือข่าย ฯลฯ

ตำแหน่งที่ 2: ผู้ประสานงาน/ติดต่อสื่อสาร (Liaison) ในขณะที่สตาร์เป็นชุมทางเส้นสายความสัมพันธ์นั้น ผู้ประสานงานก็จะทำหน้าที่เป็นชุมทางของเส้นทางการติดต่อสื่อสาร ซึ่งเป็นตำแหน่งที่สำคัญอีกตำแหน่งหนึ่ง เป็นต้น

ตำแหน่งที่ 3: ชุมสายย่อย/ โหนด (Node) ในกรณีที่เครือข่ายมีขนาดใหญ่หรือครอบคลุมพื้นที่กว้างขวางมากๆ เนื่องจากสตาร์นั้นเป็นมนุษย์ธรรมดา จึงต้องมีข้อจำกัดทั้งเรื่องเวลาและพื้นที่ซึ่งอาจจะทำให้ไม่สามารถติดต่อกับสมาชิกได้อย่างทั่วถึง ในลักษณะแบบนี้จำเป็นต้องมีชุมสายย่อยๆหรือโหนด มาทำหน้าที่ประสานงานเป็นตัวกลางระหว่างสมาชิกแต่ละกลุ่มกับสตาร์และผู้ประสานงาน

ตำแหน่งที่ 4: สมาชิก (Member) สมาชิกนับเป็นส่วนประกอบที่สำคัญสำหรับการดำรงอยู่และความเข้มแข็งของเครือข่ายเช่นเดียวกัน แม้จะดูเป็นตำแหน่งปรกติธรรมดาก็ตาม ทั้งนี้เพราะเครือข่ายที่เข้มแข็งก็ต้องมีสมาชิกที่มีความกระตือรือร้นเท่านั้น

นอกจากที่กล่าวมานั้นยังมีสมาชิกที่มีคุณลักษณะพิเศษแตกต่างจากสมาชิกทั่วไปอยู่ 2 ประเภท คือ

- **ระหัดวิดน้ำตรงชายเขต (Boundary spanning)** สมาชิกประเภทนี้จะทำหน้าที่คล้ายๆกับกองการต่างประเทศ คือเป็นผู้ติดต่อประสานงานกับข้างนอก เช่น เป็นผู้นำข่าวสารความเคลื่อนไหว/ความรู้/ประสบการณ์จากภายในเครือข่ายออกไปสู่โลกภายนอก และในเวลาเดียวกันก็นำเอาความเคลื่อนไหว/ความรู้/ประสบการณ์จากโลกภายนอกเข้ามาสู่เครือข่าย ซึ่งเป็นการทำหน้าที่เสมือนระหัดวิดน้ำเข้าออกที่นา
- **สมาชิกผู้โดดเดี่ยว (Isolate member)** สมาชิกบางคนอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการสายขาดอย่างมาก เช่น เป็นผู้ที่มีสายสัมพันธ์อยู่สายเดียวกับสตาร์ ในขณะที่สตาร์มีภารกิจมากอาจจะไม่มีเวลาติดต่อ หรือหากมีการเปลี่ยนแปลงศูนย์กลาง ก็อาจจะขาดหายไปเลย ดังนั้นควรจะมีการปรับแก้ไขภาวะความเสี่ยงดังกล่าว

ประเภทและรูปแบบของเครือข่ายการสื่อสาร

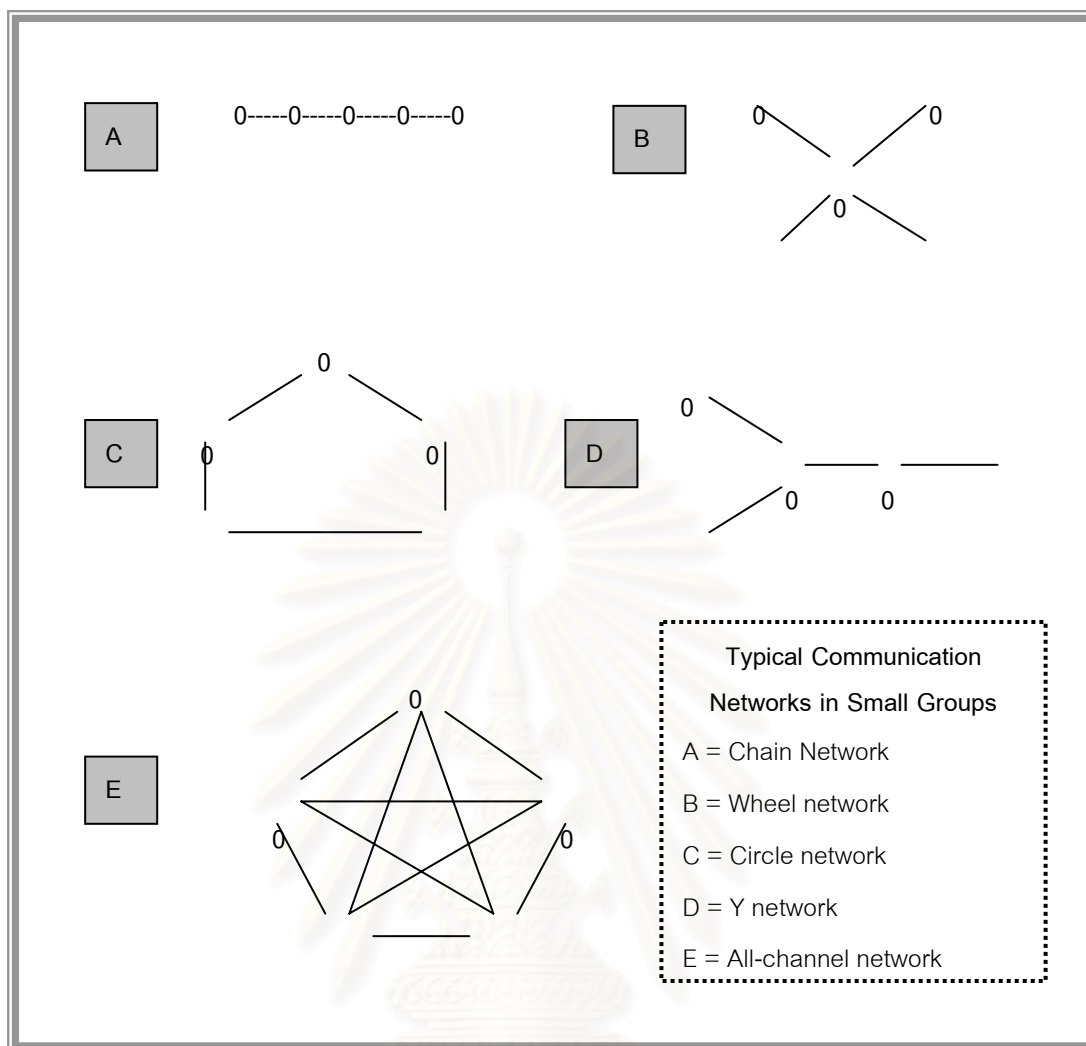
เมตตา กฤตวิทย์ และคณะ (2530) ได้กล่าวถึงเรื่องของเครือข่ายการสื่อสาร (Communication Network) คือ ระบบการแพร่กระจายข้อมูลในบรรดาสมาชิกของกลุ่ม เครือข่ายการสื่อสารสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่

1. เครือข่ายการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ (Informal Network) หรือเครือข่ายการสื่อสารที่เกิดขึ้นเอง (emergent communication network) เกิดขึ้นจากการสื่อสารระหว่างบุคคลซึ่งไม่มีใครได้รับมอบหมาย หรือบังคับให้ใช้การติดต่อผ่านช่องทางใดช่องทางหนึ่งอย่างตั้งใจ ตรงกันข้ามเครือข่ายเหล่านี้เกิดขึ้นเมื่อสมาชิกมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นอย่างมีอิสระในอัตราความถี่และความเข้มข้นของการสื่อสารต่างกัน จากการศึกษาพบว่าเมื่อเวลาผ่านไป เครือข่ายที่เกิดขึ้นเองนี้จะค่อยๆ กลายเป็นแหล่งข้อมูลที่ไม่เป็นระเบียบ (unstructured) อื่นๆ ล้วนเป็นการแลกเปลี่ยนสารในเครือข่ายเหล่านี้
2. เครือข่ายการสื่อสารแบบเป็นทางการ (Formal Network) หรือเครือข่ายการสื่อสารที่ได้ถูกกำหนดไว้ (prescribed communication network) เป็นประเภทของการสื่อสารระหว่างบุคคล ซึ่งเกิดปฏิสัมพันธ์ในเครือข่ายที่ได้มีการวางแผนอย่างแน่นอน ดังนั้นเครือข่ายเหล่านี้มีโครงสร้างที่มีแบบแผน ดังนั้นบทบาทและสถานภาพของบุคลากรหรือสมาชิกจึงเป็นสิ่งที่ควรพิจารณาอย่างมาก ชีวิตในสังคมส่วนใหญ่ทุกวันนี้ต้องการการวางรูปแบบเครือข่ายการสื่อสารแทบทั้งสิ้น

เครือข่ายทั้งสองประเภทต่างมีตาข่ายที่ต่อเนื่องกัน (net connectivity) คือ เส้นทางการติดต่อที่สมาชิกสามารถสื่อสารเข้าถึงสมาชิกอื่นในเครือข่ายแบบ “all channel net” คือสมาชิกทุกคนจะมีทางติดต่อถึงกันได้หมด ในขณะที่เครือข่ายแบบ “restricted net” นั้น สมาชิกบางคนมีทางสื่อสารถึงบุคคลอื่นๆ ในเครือข่ายได้อย่างจำกัด หรืออาจไม่มีทางสื่อสารถึงบุคคลอื่นเลย

Mark V. Remond (2001:P.266-267) ได้กล่าวถึงรูปแบบของเครือข่ายการสื่อสาร ซึ่งพูดถึงระบบของโครงสร้างที่มีรูปแบบ การสื่อสารสรรสร้างเครือข่าย และเครือข่ายก็มีผลกระทบกับการสื่อสาร ซึ่งได้สรุปแบบจำลองของเครือข่ายการสื่อสาร ดังรูป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

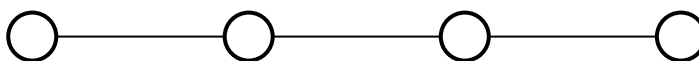

ภาพที่ 4 : รูปแบบเครือข่ายการสื่อสาร

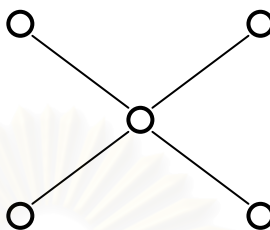
Mark V.Redmond. Communication : Theories and Applications,2001 P.267

เมื่อพิจารณาถึงภาพดังกล่าว เครือข่ายการสื่อสารนั้นสามารถแบ่งออกเป็น 5 ประเภทได้แก่

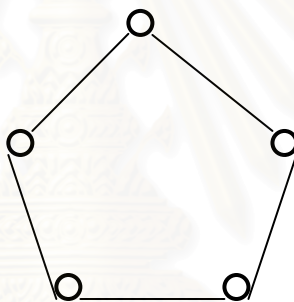
1. **Chain network** คือ เครือข่ายการสื่อสารแบบลูกโซ่ เป็นเครือข่ายที่สมาชิกแต่ละคนจะติดต่อไปยังสมาชิกคนที่อยู่ถัดไปเท่านั้น เนื่องจากมีข้อจำกัดในแง่การประสานงานและการติดต่อระหว่างสมาชิกในกลุ่ม บางครั้งจึงเป็นความยากลำบากที่กลุ่มจะทำงานให้สำเร็จได้ตามที่ต้องการ เพราะขาดความเป็นอิสระในการติดต่อสื่อสาร เป็นต้น

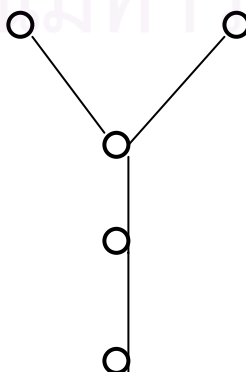
2. **Wheel network** คือ เครือข่ายการสื่อสารแบบวงล้อ เป็นเครือข่ายที่รวมอำนาจไว้ที่ ศูนย์กลางมากที่สุด บุคคลที่อยู่ตรงกลางจะเป็นผู้นำและมีอำนาจมากที่สุด สมาชิกคนหนึ่งซึ่งรับข่าวสารแล้วส่งข่าวสารนั้นไปยังสมาชิกคนอื่นๆ

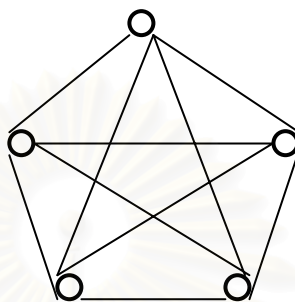
3. **Circle network** คือ เครือข่ายการสื่อสารแบบวงกลม เป็นเครือข่ายการสื่อสารที่สมาชิกทุกคนมีฐานะเท่าเทียมกัน สามารถติดต่อสื่อสารกันได้ทั้งสองด้าน

4. **Y network** คือ เครือข่ายการสื่อสารแบบตัววาย เป็นเครือข่ายการสื่อสารที่มีสมาชิกอยู่ตรงกลางเพียง 2 คน ทำหน้าที่ประสานงานและส่งข้อมูลที่ได้รับจากสมาชิกคนอื่นๆที่อยู่รอบนอก รูปแบบของการสื่อสารแบบตัววายนี้ มักจะเกิดขึ้นในกลุ่มที่มีสมาชิกเพียง 1 คน หรือ 2 คนเท่านั้น เต็มใจที่จะรับทำงาน และรับผิดชอบต่อผลสำเร็จของงาน ในขณะที่ส่วนที่เหลือจะไม่ได้รับผิดชอบ

5. **All-channel network** คือ เครือข่ายการสื่อสารแบบทุกช่องทาง เป็นเครือข่ายการสื่อสารที่เอื้อให้สมาชิกทุกคนมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างทั่วถึงได้โดยตรงไม่ต้องผ่านสมาชิกคนอื่นๆ เรียกว่าเป็นเครือข่ายที่สมบูรณ์มากที่สุด เพราะไม่มีข้อจำกัดการสื่อสารของสมาชิก โดยเครือข่ายนี้จะเปิดโอกาสให้มีปฏิริยาย้อนกลับสูงที่สุด

สหทยา วิเศษ (2547) (อ้างถึงในพระมหาสุทิตย์ อากาศโร, 2547:95-97) ได้แบ่งประเภทเครือข่ายออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ โดยยกกรณีตัวอย่างเครือข่ายในจังหวัดพะเยา คือ

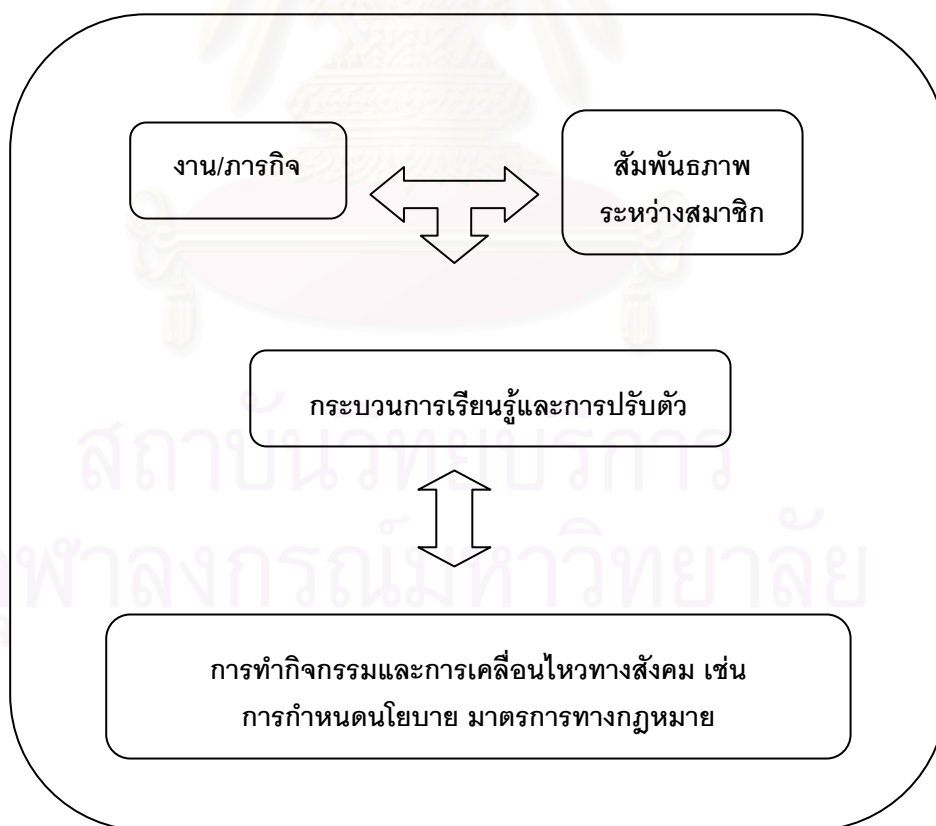
1. **เครือข่ายที่แบ่งตามลักษณะการเกิดของเครือข่าย** โดยเครือข่ายประเภทนี้อาจแบ่งเป็นเครือข่ายในด้านต่างๆอีก คือ
 - 1.1 เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งของภาครัฐ เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน เครือข่ายอาสาพัฒนาชุมชน เป็นต้น ซึ่งลักษณะของเครือข่ายดังกล่าว จะเป็นเครือข่ายที่มีกระบวนการทำงานและโครงสร้างที่ค่อนข้างเป็นทางการมีระเบียบกฎเกณฑ์ที่กำหนดมาจากภาครัฐ และได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในด้านต่างๆ
 - 1.2 เครือข่ายที่เกิดจากการสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งมีการรวมกลุ่ม/ เครือข่ายตามประเด็นปัญหาสาธารณะที่เกิดขึ้น เช่น ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านการเงินชุมชน ด้านสุขภาพ ด้านเกษตรกรรม โดยลักษณะของเครือข่ายประเภทนี้จะเป็นกลุ่ม/ เครือข่ายที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ มีลักษณะไม่เป็นทางการ มีการจัดโครงสร้างที่ง่ายไม่ซับซ้อน ซึ่งจะอยู่ในแนวราบ (horizontal) ไม่มีประธาน มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทในการนำ เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเอง
 - 1.3 เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการก่อตัวของภาคประชาชน หรือเครือข่ายภาคประชาชน โดยเป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ การสั่งสมประสบการณ์ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและเชื่อมโยงกระบวนการนั้นเป็น

เครือข่าย เช่น เครือข่ายวัฒนธรรมพื้นบ้าน เครือข่ายปราชญ์ท้องถิ่น เป็นต้น

2. เครือข่ายที่แบ่งตามลักษณะของกิจกรรม ได้แก่ เครือข่ายที่ดำเนินการโดยยึดภารกิจ/กิจกรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาเป็นเกณฑ์ในการแบ่งเครือข่าย โดยเป็นการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมเป็นครั้งคราวตามสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น เครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของภาครัฐ เป็นต้น

กระบวนการทำงานของเครือข่ายการสื่อสาร

เครือข่ายเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการประสานความร่วมมือ เป็นการทำงานด้วยการถ้อยทีถ้อยอาศัยระหว่างสมาชิกและภาคีร่วม โดยมีจุดเริ่มต้นจากการทำงานพื้นที่และประเด็นเล็กๆ แล้วขยายเป็นกระบวนการเป็นเครือข่ายที่กว้างขวางออกไป พร้อมทั้งแสวงหาความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ที่เหมาะสมกว่า โดยมีระบบการสื่อสารและนวัตกรรมใหม่เป็นเครื่องมือที่จะสร้างความหมายและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน (พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ, 2547:103) ดังภาพ

ภาพที่ 5 : แสดงกระบวนการทำงานของเครือข่าย

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอุณ).เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. กรุงเทพฯ :โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), 2547 หน้า 103

การวิเคราะห์เครือข่ายทางการสื่อสาร : กระบวนการ

การพิจารณาถึงกระบวนการของเครือข่ายนี้ เป็นการสร้างความเข้าใจในความเป็นเครือข่าย โดยพิจารณาจากกระบวนการของเครือข่าย ซึ่งเป็นกระบวนการที่หลากหลายซับซ้อน และแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา โดยเป็นการมองถึงการเข้ามาร่วมกันอย่างมีจุดหมายของบุคคล และองค์กร บนเส้นทางของการสร้างสรรค์และการจัดการแนวใหม่ ที่ใช้การประสานพลังและการมองอย่างเป็นองค์รวม เป็นเครื่องมือในการทำงาน โดยมีแนวทางการวิเคราะห์ ดังนี้

1. *การวิเคราะห์เครือข่ายโดยนัยแห่งการประสานพลัง (synergy)* เป็นการพิจารณาถึงกระบวนการทำงานของเครือข่ายที่เป็นการเชื่อมประสานผู้คน กระบวนการ และสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดการจัดการแนวใหม่ที่มาจากความพึงพอใจ และการประสานผลประโยชน์ระหว่างกัน โดยอาจจะพิจารณาจากกระบวนการทำงานในจุดเล็กๆ และการทำงานโดยภาพรวมของหน่วยใหญ่ ซึ่งสามารถกำหนดตัวชี้วัดได้ เช่น การกำหนดวัตถุประสงค์ของเครือข่าย การประสานงานภายในเครือข่าย การติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก การเข้าถึงช่องทางสื่อสารของมวลสมาชิก และกระบวนการพัฒนาเครือข่าย เป็นต้น
2. *การวิเคราะห์เครือข่ายโดยนัยของการจัดการตนเอง* เป็นมิติของการจัดลำดับความสัมพันธ์ระหว่างภารกิจและกระบวนการ ที่นำไปสู่การเรียนรู้ การปรับตัว และการทำกิจกรรมความเคลื่อนไหวในสิ่งต่างๆ ของเครือข่าย เป็นสถานะที่เป็นความเป็นระเบียบและความไร้ระเบียบ (chaordic) ตัวชี้วัด คือ เครือข่ายมีการจัดการความรู้หรือไม่ การไหลเวียนข่าวสารเป็นอย่างไร กระบวนการเรียนรู้ การสร้างสัมพันธ์ภาพเป็นอย่างไร การพัฒนาเครือข่ายเป็นอย่างไร เป็นต้น
3. *การวิเคราะห์ความเป็นพหุลักษณะของเครือข่าย* เป็นการพิจารณาความหลากหลายของสมาชิก พื้นที่ดำเนินการ กระบวนการ ประเภทกิจกรรม รูปแบบความสัมพันธ์ การรวมตัว การกระจายตัว เป็นการวิเคราะห์ในภาพรวม เพื่อนำไปสู่การจัดการเครือข่ายอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะเป็นการสร้างความเข้าใจ และการเรียนรู้เชิงประเมินถึงสถานการณ์และกระบวนการทำงาน รวมทั้งกำหนดเป้าหมายการพัฒนาเครือข่าย ซึ่งจะต้องมีการกำหนดเกณฑ์ชี้วัดในแต่ละด้านที่เหมาะสม เป็นต้น

Rogers and Kincaid (1980:75-76) ได้กล่าวถึงเรื่อง “การวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสาร” ไว้ว่า เครือข่ายการสื่อสารเป็นวิธีการวิจัยเพื่อให้ได้มาซึ่งโครงสร้างในระบบที่มีความเกี่ยวข้องกับทฤษฎีของชาวสาร์ ที่ใช้สัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลเป็นหน่วยในการวิเคราะห์

ปัจจัยสำคัญของพฤติกรรมมนุษย์คือ การมีปฏิสัมพันธ์หรือการแลกเปลี่ยนข้อมูลชาวสาร์ระหว่างกันโดยอาจแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคลหนึ่งต่อบุคคลหนึ่ง หรือมากกว่าหนึ่งก็ได้ บุคคลแต่ละคนในระบบสามารถติดต่อสื่อสารกันระหว่างบุคคลได้ และสามารถที่จะไม่รับรู้ข้อมูลชาวสาร์จากอีกหลายคนได้ (หากระบบมีขนาดค่อนข้างใหญ่) การไหลของการสื่อสารระหว่างบุคคล จึงกลายเป็นรูปแบบที่เรียกว่า “โครงสร้างการสื่อสาร” (Communication Structure) หรือ “เครือข่าย” (network) ซึ่งจะกลายเป็นความสัมพันธ์ที่คงที่ และสามารถทราบถึงพฤติกรรมล่วงหน้าได้

โครงสร้างการสื่อสาร เป็นการจัดเตรียมองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งสามารถจำแนกตามรูปแบบของขั้นตอนการสื่อสารในระบบ จุดประสงค์หนึ่งของการวิจัยการสื่อสาร คือการใช้การวิเคราะห์เครือข่ายเพื่อจำแนกโครงสร้างการสื่อสารและเพื่อที่จะเข้าใจภาพกว้างของระบบการติดต่อสื่อสารของมนุษย์วัตถุประสงค์ของการวิจัยจะเป็นองค์รวม ซึ่งจะตรงข้ามกับการศึกษาผลกระทบจากการสื่อสารในแต่ละบุคคล

การวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสารนั้น สามารถอธิบายได้ด้วยส่วนประกอบที่เชื่อมโยงกันภายในโครงสร้างของการสื่อสารระหว่างบุคคล เครือข่ายการสื่อสารจะประกอบไปด้วย การเชื่อมโยงระหว่างบุคคลที่ถูกเชื่อมด้วยรูปแบบการไหลของชาวสาร์ การวิเคราะห์เครือข่ายต้องดูในเรื่องการไหลของสาร์ (message) ในระบบด้วย และเปรียบเทียบกับโครงสร้างการสื่อสารกับโครงสร้างทางสังคมในระบบเพื่อที่จะวัดโครงสร้างที่ปฏิสัมพันธ์ต่อกันด้วยเครือข่ายการสื่อสาร ซึ่งการไหลของข้อมูลชาวสาร์ เป็นธรรมชาติของตัวแปรทางสังคม : การวิเคราะห์เครือข่ายเป็นการทำความเข้าใจกับโครงสร้างทางสังคมดังเป็นช่องทางการสื่อสาร (channels) ในกระบวนการสื่อสาร เป็นต้น

เครือข่ายครูนักเรียนเพื่อการไม่สูบบุหรี่ ก็จัดเป็นเครือข่ายการสื่อสารที่มีเป้าหมายร่วมกันคือ การรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่แก่หมู่เยาวชน และการ “ทำฝันให้เป็นจริง” โดยการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน ในหลักสูตร “โรงเรียนปลอดบุหรี่” และพัฒนาครูแกน

นำนวัตกรรมนี้เพื่อการไม่สูบบุหรี่ โดยขยายความร่วมมือจากโรงเรียนมัธยมต่างๆ ด้วยการ “ลงเรือลำเดียวกัน” ในการทำงาน ซึ่งกลยุทธ์ในการดำเนินงานเครือข่ายจำเป็นต้องมีกรอบแนวคิดทฤษฎีมาเป็นตัวช่วยให้การดำเนินงานนั้นมีประสิทธิภาพ ซึ่งถ้าพิจารณาตาม 5 แผนงานของเครือข่ายครุศึกษานวัตกรรมนี้เพื่อการไม่สูบบุหรี่ข้างต้นนี้แล้วนั้น การดำเนินงานเครือข่ายประกอบด้วยแผนงานพัฒนาและสร้างเครือข่ายครุศึกษานวัตกรรมนี้เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ซึ่งวางเป้าหมายเอาไว้ในเรื่องของการสร้างแกนนำครุศึกษานวัตกรรมนี้เพื่อการไม่สูบบุหรี่จำนวน 100 ท่าน เป็นต้น

2.1 กลยุทธ์การสื่อสาร

2.1.1 กลยุทธ์ด้านสาร

"สาร" มีความสำคัญในการกำหนดกลยุทธ์การสื่อสาร เนื่องจากการที่บุคคลทำการสื่อสารกัน จะต้องมีการกำหนดตัวสารเพื่อให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางเอาไว้ได้

ประมะ สตะเวทิน(2546) ได้กล่าวว่า ปัจจัยที่มีส่วนกำหนดประสิทธิภาพของสาร ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิผลของการสื่อสารมีอยู่ 3 ประการ คือ รหัสสาร เนื้อหาสาร และการจัดสาร

1. รหัสสาร ที่ผู้ส่งสารต้องอาศัยรหัส (code) เป็นเครื่องมือถ่ายทอดให้ปรากฏ รหัสคือกลุ่มของสัญลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นในลักษณะที่มีความหมายต่อคน เพื่อสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นหรือโครงสร้างที่รวมส่วนประกอบเข้าด้วยกันอย่างได้ความหมายเป็นการสร้างความสัมพันธ์
2. เนื้อหาสาร หมายความว่า สิ่งที่เป็นสาระเรื่องราวของสารซึ่งถ่ายทอดความคิดเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร ส่วนประกอบของเนื้อหาสารก็คือสาระหรือประเด็นต่างๆเมื่อนำเอาสาระหรือประเด็นต่างๆเหล่านี้มารวมกันเป็นโครงสร้าง ก็จะได้เนื้อหาสารทั้งหมด
3. การจัดสาร คือ การตัดสินใจของผู้ส่งสารในการเลือกและเรียบเรียงรหัสและเนื้อหาสาร ส่วนประกอบของการจัดสารก็คือ รหัสและเนื้อหาสาร โครงสร้างของการจัดสาร ก็คือการเรียบเรียงรหัสและเนื้อหาสารเป็นรูปแบบที่เรากำหนดเพื่อส่งออกไปยังผู้รับสาร

จุดจูงใจในสาร (Message Appeals)

จุดจูงใจในสารเป็นจุดที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้และเกิดผลต่อผู้รับสาร อรวรรณ ปิลันธน์ โอวาท (2546) กล่าวว่าจุดจูงใจในสารอาจจะเป็นทางด้านชีววิทยา (ความต้องการทางด้านสรีระ)

หรือเป็นจุดจูงใจที่เกิดจากการเรียนรู้ (Learning Motives) แต่การโน้มน้าวใจจะได้ผลดียิ่งขึ้นถ้ามีจุดจูงใจที่ผู้รับสามารถเชื่อมโยงได้กับกรอบอ้างอิงของตัวเอง จุดจูงใจที่ใช้กันทั่วไปได้แก่

1. จุดจูงใจโดยใช้ความกลัว (Fear Appeals) แต่ควรใช้ความกลัวในระดับต่ำ เพราะมากไปผู้รับสารอาจจะกระวนกระวายมากกว่าที่จะยอมรับ แต่ถ้าผู้ส่งสารมีความน่าเชื่อถือสูง เขาสามารถใช้ความกลัวในระดับสูงมาโน้มน้าวใจ ถ้าผู้ส่งสารมีความน่าเชื่อถือต่ำ ผู้ส่งสารสามารถใช้ความกลัวในระดับต่ำมาโน้มน้าวใจได้ เป็นต้น

2. จุดจูงใจโดยใช้อารมณ์ (Emotional Appeals) สารที่ใช้อารมณ์จะโน้มน้าวใจได้มากกว่าสารที่ไม่ใช้อารมณ์ โดยใช้วิธีดังนี้

- การใช้ภาษาเชิงอารมณ์
- การเชื่อมโยงความคิดที่เราเสนอใหม่กับความคิดเก่า
- การเชื่อมโยงความคิดที่เราเสนอเข้ากับอวัจนสารที่สามารถใช้อารมณ์ได้
- การทำให้วัจนสารและอวัจนสารสอดคล้องกันโดยผู้ส่งสาร พูดเรื่องที่ต้องใช้อารมณ์เข้ามาเจือปน

3. จุดจูงใจโดยใช้ความโกรธ (Anger Appeals) วิธีนี้ผู้ส่งสารสร้างความโกรธหรือความขบขันใจแก่ผู้รับสารแล้วจึงเขียนหรือพูดเพื่อลดหรือเพิ่มความเครียดแก่ผู้รับสารและวิธีแก้ไข

4. จุดจูงใจโดยใช้อารมณ์ขัน (Humorous Appeals) วิธีนี้โน้มน้าวใจโดยการลดความเครียด อาจทำได้ด้วยการเขียนประชดแดกดัน

5. จุดจูงใจโดยใช้รางวัล (Rewards Appeals) ยิ่งสารมีรางวัลหรือสิ่งตอบแทนมากก็ยิ่งเรียกร้องความสนใจหรือจูงใจคนฟังได้มาก

6. จุดจูงใจโดยใช้แรงจูงใจ (Motivational Appeals) มีแรงจูงใจบางอย่างที่มนุษย์เรียนรู้เมื่อมีประสบการณ์ผ่านเข้ามาในชีวิต แต่การที่จะสื่อสารโดยใช้แรงจูงใจต้องมีการวิเคราะห์ผู้ฟังอย่างมาก เพราะคุณธรรม ค่านิยม หรือแรงจูงใจอย่างหนึ่งอาจจะมีความหมายมากต่อผู้ฟังคนหนึ่ง ในขณะที่ผู้ฟังอีกคนหนึ่งอาจไม่รู้สึกรึอะไรเลย

2.1.2 กลยุทธ์ด้านสื่อ

สื่อ หรือ ช่องทางในการสื่อสาร (Channel) เป็นองค์ประกอบสำคัญในการสื่อสารอย่างมาก เพราะเป็นตัวกลางในการนำสารไปยังผู้รับสาร

ปรมะ สตะเวทิน (2531) กล่าวว่า ช่องทางของการสื่อสารนั้นโดยทั่วไปแล้วสารที่ถูกผู้ส่งสารถ่ายทอดไปยังผู้รับสารจะเข้าไปสู่การรับรู้ของระบบการรับรู้ของมนุษย์โดยผ่านประสาทสัมผัสทางใดทางหนึ่งหรือหลายทาง ได้แก่ ทางการเห็น โดยประสาทตา, ทางการได้ยิน โดยประสาทหู, ทางการได้กลิ่น โดยประสาทจมูก ทางการสัมผัส โดยประสาทกาย และทางการลิ้มรส โดยประสาทลิ้น ในการจัดประเภทของสื่อ่นั้นสามารถจัดได้มากมายหลายรูปแบบ ไม่มีข้อกำหนดที่แน่นอนตายตัว โดยถ้าแบ่งประเภทโดยใช้จำนวนและลักษณะของการเข้าถึงผู้รับสารเป็นเกณฑ์ ก็สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. สื่อบุคคล ได้แก่ การติดต่อระหว่างบุคคล
2. สื่อมวลชน ได้แก่ สื่อที่สามารถติดต่อถึงผู้รับสารได้จำนวนมากๆ เช่นสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น
3. สื่อเฉพาะกิจ ได้แก่ สื่อที่ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อใช้สำหรับการสื่อสารที่สนับสนุนกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ สื่อเฉพาะกิจจะแคบกว่าสื่อมวลชนในแง่ของการเข้าถึงผู้รับสาร
4. สื่อประสม ได้แก่ การนำเอาสื่อต่างๆ ทั้ง 3 ประเภทข้างต้นไปใช้ในการสื่อสารอันจะทำให้ประสิทธิผลในการสื่อสารครั้งนั้นๆเพิ่มมากขึ้น

เกณฑ์ในการเลือกสื่อ่นั้น ประสิทธิภาพของสื่อที่ใช้ต่อกลุ่มเป้าหมายก็มีความสำคัญอย่างยิ่ง ควรคำนึงถึง สื่อที่สามารถเลือกใช้ได้ งบประมาณ ความนิยม สื่อที่สามารถเข้าถึงประชาชนได้มากที่สุดโดยมีค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด และมีอิทธิพลมากที่สุด เป็นต้น ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้วางกรอบการวิจัยโดยพิจารณาจากสื่อของเครือข่ายคุณกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เป็นหลัก แบ่งได้ออกเป็น 3 ประเภทคือ สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ และสื่อกิจกรรม

สื่อบุคคล

สื่อบุคคล หมายถึง ตัวบุคคลที่นำพาข่าวสารจากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลหนึ่ง ซึ่งผู้ส่งสารสามารถติดต่อแลกเปลี่ยนสารกับผู้รับสารได้โดยตรง โดยใช้การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นหลัก ซึ่งทำให้ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถตอบโต้กันได้ทันที ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกันแล้วนั้น สื่อบุคคลจะมีประสิทธิภาพในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมเหนือกว่าสื่อมวลชน จึงเป็นที่ยอมรับกันว่า สื่อบุคคลนั้นมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงมากกว่าสื่อมวลชน (อุรยา วงศ์ไชยคง

,2547) เมื่อวิเคราะห์แล้วนั้นจะเห็นได้ว่า สื่อมวลชนจะมีผลต่อการรับรู้ซึ่งเป็นตัวเสริมความเชื่อ และทัศนคติที่มีอยู่เดิมก่อนหน้าอยู่แล้ว แต่สื่อบุคคลจะมีผลต่อทัศนคติของผู้รับสารที่เปิดรับใน ด้านของการสร้างและเปลี่ยนแปลงทัศนคติ

พอล ลาซาร์สเฟลด์ และเฮอริเบิร์ต เมนเชล (Paul Lazarsfeld และ Herbert Menzel อ้างถึงใน ดวงฤทัย พงศ์ไพฑูรย์,2544) กล่าวว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลมีความสำคัญ คือ มีการพูดคุยอย่างเป็นกันเอง และเป็นส่วนตัว ทำให้เกิดความคุ้นเคยระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง ซึ่งจะช่วยให้ผู้ฟัง ยอมรับความคิดของผู้พูดได้ง่ายขึ้น

แชรรมม์ (Willbur Schramm อ้างถึงใน ดวงฤทัย พงศ์ไพฑูรย์,2544) ได้กล่าวว่า อิทธิพลของสื่อมวลชนนั้นจะเป็นไปอย่างไม่ตั้งใจ มีการยึดหยุ่นและก่อให้เกิดความไว้วางใจ สื่อมวลชนมีบทบาทเพียงย้าการตัดสินใจที่มีอยู่แล้ว เมื่อเปรียบเทียบการใช้สื่อแบบเจตนาในการสื่อสาร พบว่าความสัมพันธ์ส่วนบุคคลมีอิทธิพลมากกว่า ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุ 2 ประการ คือ ครอบคลุมมากกว่า และมีอิทธิพลทางด้านจิตใจมากกว่า ฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่าการติดต่อระหว่างบุคคลมีเหตุผล ไม่ตั้งใจและสามารถยึดหยุ่นได้มากกว่าเมื่อต้องประสบกับการต่อต้านเพราะทำให้ได้รับผลตอบแทน ก่อให้เกิดความน่าเชื่อถือในตัวผู้ส่งสารที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันและมีประสิทธิภาพในการโน้มน้าวใจได้โดยผู้รับสารไม่รู้สึกรู้ตัว

สื่อมวลชน

ปรมะ สตะเวทิน (2546:134) ได้ให้ความหมายของสื่อมวลชน (mass media) หมายถึง สื่อที่สามารถนำสารจากผู้ส่งสารไปสู่ผู้รับสารที่ประกอบด้วยคนจำนวนมากได้อย่างรวดเร็วภายในเวลาที่ใกล้เคียงกันหรือในเวลาเดียวกัน โดยทั่วไปแล้วสื่อที่เรียกว่าสื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ นิตยสารและภาพยนตร์

สื่อมวลชนถือเป็นสถาบันทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมในการเปลี่ยนแปลง ซึ่งอาจกล่าวได้อีกว่าสื่อมวลชนมีผลกระทบต่อสังคมอยู่มาก แต่อย่างไรก็ตามในสังคมก็มีสถาบันอื่นๆอีกมากมายซึ่งก็ล้วนแต่มีอิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรมทั้งสิ้น

โจเซฟ ที แคลปเปอร์ (Joseph T. Klapper 1960 อ้างถึงใน พิมพ์เพ็ญ ธนาคุณ, 2543) ได้เสนอความคิดเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อมวลชนประเภทต่างๆที่มีผลต่อทัศนคติ พฤติกรรม และค่านิยมของประชาชนไว้ดังนี้

1. อิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อประชาชนนั้นไม่ใช่อิทธิพลโดยตรง แต่เป็นอิทธิพลโดยอ้อม เพราะมีปัจจัยต่างๆที่กั้นอิทธิพลของสื่อมวลชน ได้แก่

1.1) ความมีใจโน้มเอียงของผู้รับสาร (Predisposition) บุคคลจะมีความคิดเห็น ค่านิยม และความโน้มเอียงที่จะประพฤติอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ก่อน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากการคบหาสมาคมกับคนอื่น และสถาบันทางสังคมที่ตนเป็นสมาชิก เมื่อบุคคลผู้นั้นสัมผัสกับสื่อมวลชนก็จะนำเอาทัศนคติ ค่านิยมและพฤติกรรมเหล่านั้นติดตัวมาด้วย

1.2) การเลือกรับสารของผู้รับสาร (Selective Process) บุคคลจะเลือกรับสารที่สอดคล้องกับความเห็นและความสนใจของตน และจะหลีกเลี่ยงไม่ยอมรับสารที่ไม่สอดคล้องหรือขัดแย้งกับความเห็น และความสนใจของตน ประชาชนจะพยายามตีความตามความเชื่อและค่านิยมที่ตนมีอยู่เดิม และเลือกจดจำเอาเฉพาะสิ่งที่สนับสนุนความคิดและความเชื่อของตน

1.3) อิทธิพลของบุคคล (Personal Influence) ข่าวสารจากสื่อมวลชนอาจไม่ได้ไปถึงประชาชนทั่วไปในทันที แต่จะผ่านสื่อบุคคลหรือผู้นำความคิดเห็นก่อนจะไปถึงประชาชน ผู้นำความคิดเห็นมักจะสอดแทรกความรู้สึกนึกคิดของตนเข้าไปด้วย

1.4) ลักษณะธุรกิจด้านสื่อมวลชน (Economic Aspect) การดำเนินธุรกิจด้านสื่อมวลชนในสังคมเสรีนิยม ซึ่งมีเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมนั้น สื่อมวลชนสามารถแข่งขันได้โดยเสรี ต่างฝ่ายต่างเสนอความคิดเห็นและค่านิยมที่แตกต่างกันออกไปและประชาชนก็มีเสรีภาพในการที่จะเลือกเชื่อถือความคิดเห็นใดความคิดเห็นหนึ่งได้ และตัดสินใจว่าควรเลือกสื่อมวลชนใดดี

2. อิทธิพลที่สื่อมวลชนมีต่อประชาชนเป็นเพียงผู้สนับสนุนเท่านั้น (An Agent of Reinforcement) คือ สื่อมวลชนจะสนับสนุนทัศนคติ ทัศนคติ รสนิยม ความมีใจโน้มเอียง ตลอดจนแนวโน้มด้านพฤติกรรมของบุคคลให้มีความเข้มแข็งขึ้น และพร้อมที่จะแสดงให้ปรากฏออกมาเมื่อมีแรงจูงใจเพียงพอ หรือเมื่อมีโอกาสเหมาะสม

3. สื่อมวลชนทำหน้าที่เปลี่ยนแปลงประชาชนได้เช่นกัน (An Agent of Change) จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลมีความโน้มเอียงที่จะเปลี่ยนแปลงอยู่ก่อนแล้ว หากสื่อมวลชนเสนอสิ่งที่สอดคล้องกับความต้องการของเขา เขาก็จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมต่อไปได้ สื่อมวลชนจึงทำหน้าที่เป็นผู้เสนอหนทางในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรม

สื่อมวลชนสามารถสร้างทัศนคติให้แก่ประชาชนได้ ในกรณีที่บุคคลไม่เคยมีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งนั้นมาก่อน โดยทัศนคติหรือค่านิยมใหม่จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อบุคคลผู้นั้นได้รับข่าวสารหรือเรื่องราวในแนวเดียวกันบ่อยๆ เกิดเป็นอิทธิพลในลักษณะสะสม (Cumulative Impact) ไม่ใช่อิทธิพลที่ก่อให้เกิดผลในทันที

สื่อเฉพาะกิจ

สื่อเฉพาะกิจ หมายถึง สื่อที่ถูกผลิตขึ้นมาโดยมีเนื้อหาเฉพาะและมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ผู้รับสารเฉพาะกลุ่ม เช่น การจัดการประชุม แผ่นพับ ภาพ สไลด์ หนังสือคู่มือ เป็นต้นและปัจจุบันความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีก็ได้ก่อให้เกิด สื่อพิเศษที่สามารถติดต่อสื่อสารได้อย่างรวดเร็วและแพร่หลาย ก็คือ สื่ออินเทอร์เน็ต

สื่อเว็บไซต์ ถือเป็นสื่อเฉพาะกิจ ที่ผลิตขึ้นมาเพื่อผู้รับสารเฉพาะกลุ่ม จัดเป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่สามารถสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็ว ข้อมูลข่าวสารก็จะสามารถกระจายไปยังกลุ่มต่างๆที่มีความสนใจร่วมกันได้

และที่สำคัญคือ เครือข่ายครูนักกรณรงค์สามารถพัฒนาเว็บไซต์

<http://www.ashthailand.or.th/teachers/>

สื่อกิจกรรม

ณรงค์ สมพงษ์ (2535:328-329) กล่าวว่า เมื่อเราพูดถึงสื่อ โดยมากเรามักคำนึงกันแต่เครื่องมือ และวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่นำมาใช้ในการติดต่อสื่อสารเท่านั้น แต่ความจริงแล้ว “สื่อ” ในที่นี้ยังกินความไปถึง “กิจกรรม” (activities) หรือวิธีการ (methods) ที่นำมาสนับสนุน หรือจัดการกับกลุ่มเป้าหมายได้รับรู้สิ่งต่างๆ ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 รวมทั้งได้มีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรมนั้นๆ ซึ่งเป็นสื่อที่นับได้ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมเผยแพร่ คือ

1. ช่วยรวมวัสดุ อุปกรณ์ไว้ในที่แห่งเดียวกัน เช่น การจัดนิทรรศการ
2. ส่งเสริมให้กลุ่มเป้าหมาย ได้มีโอกาสแสดงออกถึงความสามารถของตนเอง ทำให้เกิดกำลังใจในการปฏิบัติงานของตนให้ดียิ่งๆขึ้นไป เช่น การจัดประกวดพืชผลสัตว์เลี้ยง
3. เร่งเร้าให้มีการยอมรับนวัตกรรมและเทคโนโลยีได้รวดเร็วขึ้น

4. ช่วยถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการไปยังกลุ่มเป้าหมายต่างๆกันเพื่อนำความรู้ไปพัฒนาอาชีพให้ดียิ่งๆขึ้นไป
5. สื่อกิจกรรมช่วยให้มีการพบปะสังสรรค์ (Interaction) กันระหว่างบุคคลในฝ่ายต่างๆ ทั้งนักวิชาการ นักส่งเสริม เกษตรกร และบุคคลที่เกี่ยวข้อง
6. สื่อกิจกรรมสร้างการรับรู้ที่เป็นรูปธรรมมาก เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายได้มีโอกาสสัมผัสด้วยตัวของตัวเอง บางอย่างได้ทดลองทำด้วยตัวเอง เช่น การได้มีโอกาสร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ทำแปลงสาธิตเพื่อให้เห็นผลอย่างจริงจัง

ซึ่งสื่อกิจกรรมนั้นมี 4 ประเภทด้วยกัน คือ

1. การสาธิต (Demonstration)
2. การจัดทำทัศนศึกษา (Tours and field trips)
3. การจัดนิทรรศการ (Exhibition)
4. การรณรงค์ (Campaign)

สื่อกิจกรรมของเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

เครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ได้ใช้สื่อกิจกรรมในการดำเนินงานของเครือข่าย ได้แก่

1. การรณรงค์ (Campaign)
2. การจัดนิทรรศการ (Exhibition)
3. การจัดค่าย (Camp)
4. การจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอน (Course of Study)

1. สื่อกิจกรรมที่เป็นประเภทการรณรงค์ (Campaign)

การรณรงค์ เป็นชุดกิจกรรมการสื่อสารที่ถูกลงแผนเอาไว้ก่อนล่วงหน้า ได้รับการออกแบบโดยผู้ที่ต้องการการเปลี่ยนแปลง (change agents) เพื่อให้ได้มาซึ่งการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมของผู้รับสารในช่วงระยะเวลาที่กำหนด (Rogers,1973 อ้างถึงในกิตติ กัญภัย,2543)

การรณรงค์ คือ สถานการณ์ที่สื่อจำนวนมากถูกใช้กับประชากรที่ถูกเลือกเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์เชิงข้อมูลข่าวสารและการโน้มน้าวใจ ตัวอย่างที่พบบ่อยๆ คือ ในวงการเมือง การ

โฆษณาสินค้าและบริการ การหาทุน และการเผยแพร่ข่าวสารเรื่องสุขภาพและความปลอดภัยสู่
สาธารณชน (McGuire, 1983 อ้างถึงในกิตติ กันภัย, 2543)

กิตติ กันภัย ได้นิยามความหมายของการณรงค์ ไว้ว่า ลักษณะของการรณรงค์นั้น เป็น
ลักษณะของการกระทำที่ต้องมีเป้าประสงค์ ซึ่งผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจะมีความเปลี่ยนแปลง
เกิดขึ้นตั้งแต่ในระดับความนึกคิดของปัจเจกบุคคล(individual-level cognitive effects) ไปจนถึง
การเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างทางสังคม (societal-level cognitive effects) ผลนั้นจะเป็น
ประโยชน์กับผู้ส่งสารหรือผู้รับสารในกระบวนการรณรงค์ ซึ่งจะพุ่งเป้าไปที่คนจำนวนมาก หรือ
กลุ่มคนขนาดใหญ่ ซึ่งผู้รับสาร (campaign audience) นั้นจะถูกกำหนดไว้แล้วว่าเป็นใคร มี
จำนวนประมาณเท่าใด โดยมีเป้าหมายของการรณรงค์เป็นเกณฑ์ และจะมีการกำหนดระยะเวลา
ที่ชัดเจน โดยเริ่มต้นตั้งแต่มีการวางแผนคิดทำจนกระทั่งประเมินผลของการรณรงค์นั้น แต่
บางครั้งก็ไม่สามารถที่จะกำหนดเวลาอย่างชัดเจนได้ เนื่องจากบางทีต้องใช้ความต่อเนื่องในการ
รณรงค์ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการปรับแผนในการรณรงค์ ทำให้ไม่สามารถกำหนดระยะเวลาที่
แน่นอนได้ และการรณรงค์นั้นจะเกี่ยวข้องกับชุดกิจกรรมการสื่อสารที่มีการจัดการวางแผนการใช้
ไว้ล่วงหน้า โดยมีกิจกรรมในการสื่อสารหลักๆ ได้แก่ การผลิตเนื้อหาสาร (message
production) และการเผยแพร่การกระจายสาร(message distribution) ผ่านช่องทางการสื่อสาร
แบบต่างๆ กิจกรรมเหล่านี้จะถูกวางไว้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ซึ่งการแพร่กระจายข่าวสารส่วน
ใหญ่มักเป็นในลักษณะทิศทางเดียว แต่บางครั้งก็เปิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงได้กำหนด
กิจกรรมการสื่อสาร เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วม เป็นต้น

กลยุทธ์ในการรณรงค์ ได้แก่

- *Education* การสร้างการเรียนรู้
เป็นการปรับเจตคติที่เป็นลักษณะของการสอนตั้งแต่เด็กจนโต ซึ่งให้เห็นถึงเหตุผล
ความสำคัญและคุณค่า
- *Engineering* จัดสภาพให้เหมาะสม
เป็นการจัดเงื่อนไขให้สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงทุกจุดทุกกลไก
- *Enforcement* ใช้กฎหมายบังคับ ลงโทษ
เดิมมีอยู่แล้วแต่เป็นการสร้างกลไกให้แข็งแกร่งขึ้น
- *Entitlement/Reinforcement* เสริมแรงทางสังคม
เป็นการทำให้คนในสังคมรู้ว่าพฤติกรรมที่ต้องการให้ปรับเปลี่ยนนั้นเป็นคุณค่า

ขั้นตอนในการออกแบบรณรงค์

กิตติ กันภัย(2543) ประมวลขั้นตอนในการออกแบบรณรงค์ไว้ 6 ขั้นตอนดังนี้

1. **ขั้นทบทวนทำความเข้าใจกับสถานการณ์และสภาพความเป็นจริง**

เป็นการระบุลงไปอย่างชัดเจนว่า ต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงหรือปรับอะไรในพฤติกรรมของคนในสังคม ต้องทบทวน (review) สภาพปัญหาที่แท้จริง กระบวนการทำความเข้าใจปัญหา ทำให้พบ “คนสร้างปัญหา” (perpetrators) คือบุคคลที่มีพฤติกรรมที่นักรณรงค์ให้คำจำกัดความว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ (problem Behavior) ต้องระบุคนสร้างปัญหานี้ให้ชัดเจน เพื่อจะได้ระบุได้ว่ากลุ่มเป้าหมายของการรณรงค์คือใคร (target population)

2. **ขั้นพิจารณาปัญหาในทางจริยธรรม**

การรณรงค์เป็นการทำให้คนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดประสงค์ที่วางเอาไว้ ซึ่งเป็นการสร้างแรงกดดันให้เกิดความขัดแย้งในแง่ความสนใจ (clash of interests) ที่ต่างกันระหว่างนักรณรงค์กับกลุ่มเป้าหมายของการรณรงค์ เช่น นักรณรงค์สนใจเรื่องสุขภาพปอดของคนสูบบุหรี่และคนใกล้ชิด แต่คนสูบบุหรี่สนใจเรื่องรสชาติบุหรี่มากกว่าสุขภาพปอดของตนเองและคนใกล้ชิด การรณรงค์จึงจำเป็นต้องมองในเรื่องของการพิจารณาในแง่จริยธรรม (ethical examination) ควรทำอย่างเป็นกระบวนการ ต่อเนื่อง ทั้งในด้านแนวคิดเบื้องต้น วิธีการระหว่างรณรงค์และผลที่เกิดขึ้นในเบื้องปลาย

3. **ขั้นวาดผังความคิดของกลุ่มเป้าหมาย**

ขั้นนี้ผู้ทำการรณรงค์จะใช้เทคนิควิเคราะห์ทางจิตวิทยา ในการศึกษาบุคลิกภาพและความรู้สึกนึกคิด ทั้งในเรื่องของระบบความคิด (thoughts) ความรู้สึก (feelings) และการกระทำ (actions) ของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้เข้าใจสภาพความคิดจิตใจ (mental states) ที่เป็นตัวแปรนำไปสู่พฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคลเป้าหมาย รวมทั้งกำหนดโครงสร้างที่เป็นปัญหาทางความคิดลักษณะใหม่ที่จะนำไปใช้เพื่อปรับเปลี่ยน หันเหพฤติกรรมไปในทิศทางที่ไม่เป็นปัญหา

4. **ขั้นวางแผน (Theme) รณรงค์**

เป็นการอาศัยข้อมูลจากขั้นที่ 1 และ 3 ในด้านสถานการณ์และจิตวิทยา (situational and psychological factors) ซึ่งเป็นตัวการให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เพื่อไปใช้ในการวางแผน แต่ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับกระบวนการ หากเน้นการเปลี่ยนแปลงโดยเริ่มต้นจากการให้ข้อมูลเพื่อให้ความรู้ และปรับทัศนคติ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งจะต้องอยู่บนฐานความเป็นจริงทางความคิดของกลุ่มเป้าหมายเป็นสำคัญ

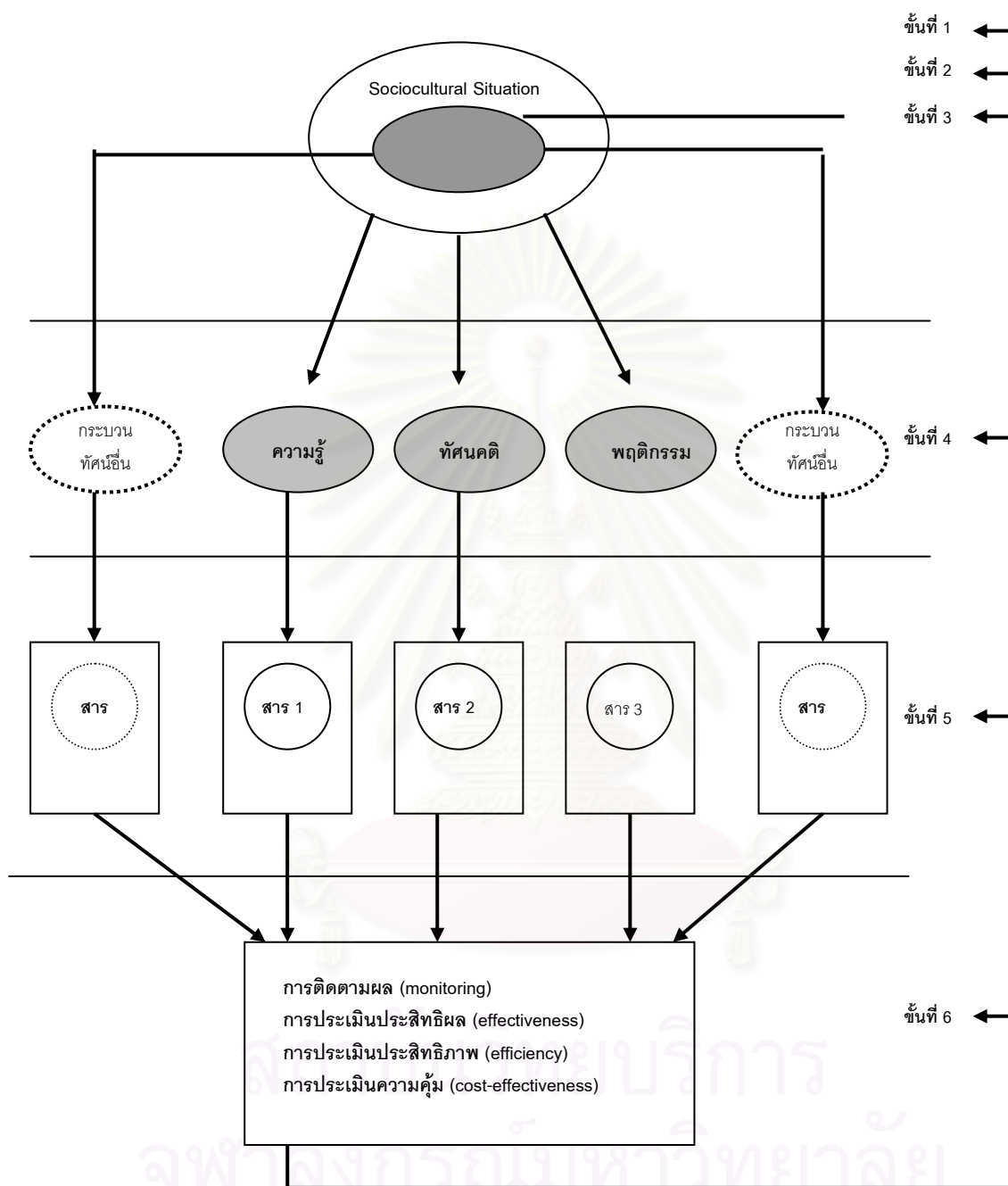
5. **ขั้นออกแบบกิจกรรมการสื่อสาร**

เกี่ยวกับการใช้ผู้สื่อสาร (source) การผลิตเนื้อหาสาร (message production) และการเลือกช่องทางสื่อสารซึ่งเป็น “input” ในกระบวนการรณรงค์ การวิเคราะห์ผู้รับสารจึงมีความสำคัญอย่างมาก ว่าเนื้อหาใดถึงจะโดนใจ (impinge) ผู้รับสารมากที่สุด

6. การประเมินผลการรณรงค์

เป็นขั้นตอนที่สำคัญ ซึ่งแบ่งได้ออกเป็น 4 ลักษณะ ได้แก่

- 6.1 การประเมินติดตามผลระหว่างโครงการ (monitoring) เป็นการประเมินในระหว่างขั้นตอนการรณรงค์ และติดตามผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นระยะ ซึ่งสามารถแก้ไขปรับปรุงสื่อและเนื้อหาสารได้ทัน ก่อนโครงการสิ้นสุด
- 6.2 การประเมินประสิทธิผล(effectiveness evaluation) เป็นการประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมายหลังจากที่โครงการสิ้นสุดวัดได้จากพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมายว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการรณรงค์หรือไม่
- 6.3 การประเมินประสิทธิภาพ (efficiency evaluation) เป็นการประเมินโดยพิจารณาอย่างเป็นขั้นตอนโดยอาศัยความรู้จากกระบวนการและเทคนิควิจัยที่ถูกต้องหรือไม่ การออกแบบเนื้อหาสาร และการเลือกสื่อ ก่อนที่จะมีการปล่อยสื่อและการออกไปสู่กลุ่มเป้าหมายนั้น มีการทดลองทำ “Pilot Testing” ก่อนหรือไม่
- 6.4 การประเมินความคุ้มค่า (cost-effectiveness evaluation)
การประเมินลักษณะสุดท้ายที่ผู้ออกแบบวางแผนรณรงค์ควรตระหนักและจัดทำคือ การประเมินความคุ้มค่าของต้นทุนที่ลงไปเมื่อเทียบกับผลลัพธ์ที่ได้ว่าอยู่ในระดับใด ยอมรับได้หรือไม่เป็นการประเมินในเรื่องของความคุ้มค่าของทรัพยากรที่ใช้ คือ ต้องก่อให้เกิดผลมากที่สุด โดยเสียเงินลงทุนน้อยที่สุด

ภาพที่ 6 : ขั้นตอนการวางแผนและออกแบบการรณรงค์

กิตติ กันภัย.มองสื่อใหม่ มองสังคมใหม่.คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543 หน้า 257

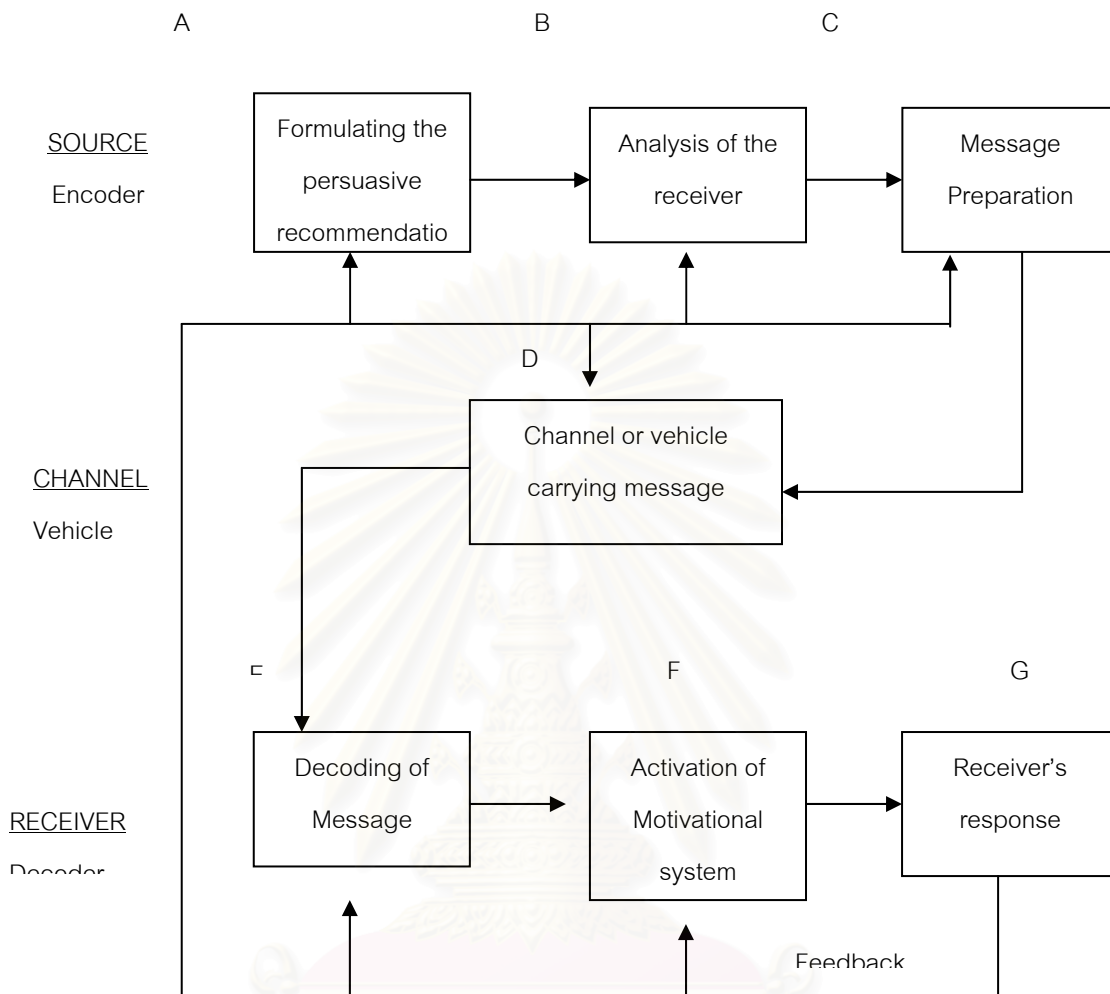
ผลของการรณรงค์สามารถเกิดขึ้นได้ตั้งแต่ระดับภายในบุคคล (intra personal) ไปจนถึงระดับโครงสร้างสถาบัน (institutional) เรียกว่าเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ระดับการรับรู้ (Perception change) ของปัจเจกบุคคล จนไปถึงการเปลี่ยนแปลงในแง่โครงสร้างของระบบสังคม (structure

of a social system) เช่น การรณรงค์ให้ครอบครัวปลอดบุหรี่ หรือการรณรงค์เรื่องพิษภัยของควันบุหรี่มือสอง การรณรงค์โรงเรียนปลอดบุหรี่ เป็นต้น

ฉะนั้น การรณรงค์เพื่อให้ผู้สูบบุหรี่ และผู้ไม่สูบบุหรี่ ตลอดจนผู้กำหนดนโยบายได้ตระหนักถึงพิษภัยของบุหรี่และปัญหาที่แท้จริงจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก ซึ่งในเรื่องของการรณรงค์นั้น เราจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ มาเป็นกรอบในการวางกลยุทธ์ในเรื่องของการจัดสารให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ นั้นถือเป็นแนวคิดหนึ่งในการนำมาใช้เพื่อการรณรงค์ทางสุขภาพในยุคแรก ซึ่งถือเป็นการให้สุขศึกษา (Health Education) เพื่อให้สามารถโน้มน้าวใจผู้รับสารหรือกลุ่มเป้าหมายให้ปฏิบัติตามแผนที่ได้ทำการรณรงค์เอาไว้ การโน้มน้าวใจ จึงถือเป็นกระบวนการโดยเริ่มจากผู้ทำการโน้มน้าวใจต้องมีเป้าหมายที่แน่นอนว่า จะชักชวนให้เขาทำอะไร ต้องวิเคราะห์ผู้รับสาร ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากในการโน้มน้าวใจ เพราะจะได้เตรียมและนำเสนอสาร ที่มีความเหมาะสมกับผู้รับสาร และต้องเลือกสื่อหรือช่องทางไปยังผู้รับสารที่มีความเหมาะสมด้วย (กรรณิการ์ อัครดรเดชา, 2550) ต่อมาในยุคที่สอง คือ การส่งเสริมสุขภาพ (Health Promotion) เป็นการใช้กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจแบบมีส่วนร่วม ผลที่เกิดขึ้นก็จะวัดในเรื่องของความรู้ ทักษะ และพฤติกรรม และยุคที่สามคือในปัจจุบัน จะเป็นการสื่อสารสุขภาพ (Health Communication) กลยุทธ์การสื่อสารเป็นกลยุทธ์ที่หลากหลายแต่เน้นในเรื่องของ “การมีส่วนร่วม” โดยผลที่เกิดขึ้นจะเป็นการรับรู้ความหมายร่วมกัน และรู้สึกร่วมกัน เป็นต้น ซึ่งรูปแบบของการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจมีลักษณะดังภาพ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 7: แบบจำลองกระบวนการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ

Persuasion : a means of social influence / Winston L. Brembeck, William S. Howell,1976,p.16

มิลเลอร์และเบอร์กูน (Miller and Burgoon อ้างถึงในออรวรณ ปีฉันทนโรวาท,2546) ได้ให้คำอธิบายไว้ว่า การโน้มน้าวใจใช้เมื่อผู้โน้มน้าวใจตั้งใจที่จะมีอิทธิพลเหนือทางเลือก

ไซมอนส์ (Simons อ้างถึงในออรวรณ ปีฉันทนโรวาท,2546) สรุปความหมายของการโน้มน้าวใจว่า หมายถึงการสื่อสารของมนุษย์ที่สร้างขึ้นมาเพื่อให้ผู้ที่มีอิทธิพลเหนือผู้อื่นโดยการเปลี่ยนความเชื่อ ค่านิยม หรือทัศนคติ

ซึ่งโดยสรุปนั้น การโน้มน้าวใจมีลักษณะดังนี้

1. ผู้โน้มน้าวใจมีความตั้งใจที่จะมีอิทธิพลบางประการเหนือผู้ถูกโน้มน้าวใจ
2. โดยปกติผู้ถูกโน้มน้าวใจจะมีทางเลือกมากกว่าหนึ่งและผู้โน้มน้าวใจจะพยายามชักจูงผู้ถูกโน้มน้าวใจให้ยอมรับทางเลือกที่ตนเสนอ

3. สิ่งที่คุณให้ความสำคัญต้องการคือการเปลี่ยนแปลงหรือการสร้างหรือการดำรงไว้ซึ่ง
ความคิดเห็น ทศนคติ ค่านิยม และความเชื่อของผู้ถูกโน้มน้าวใจ ซึ่งจะส่งผลต่อ
ปัจจัยอื่นอันได้แก่ อารมณ์ พฤติกรรม เป็นต้น

กรณีการ อัสวตรเดชา (2550) ได้กล่าวถึงจุดประสงค์ของการโน้มน้าวใจ สามารถแบ่ง
ออกได้เป็น 4 ประเภทด้วยกัน คือ จุดประสงค์แบบทันทีทันใด (Immediate Purpose) จุดประสงค์
แบบบรอดผล (Delayed Purpose) จุดประสงค์ที่มุ่งในเรื่องความเชื่อ (Belief Purpose) และ
จุดประสงค์ที่มุ่งเน้นในเรื่องการกระทำ (Action Purpose) ซึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า การที่จะรณรงค์ใน
เรื่องของการเปลี่ยนพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมายในเรื่องของบุหรี่ยี่ คงไม่สามารถมุ่งเพียงใช้
จุดประสงค์ใด จุดประสงค์หนึ่งเท่านั้น การเปลี่ยนพฤติกรรมของคน (Behavioral Change-Action)
โดยทั่วไปจะเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนความเชื่อ ทศนคติ และการกระทำที่แสดงออกมา ซึ่งทั้งสองสิ่ง
นั้นแยกออกจากกันได้ยาก กล่าวคือ บุคคลจะไม่แสดงพฤติกรรมที่ถูกโน้มน้าว หากเขาไม่ได้รับการ
โน้มน้าวใจให้เปลี่ยนความเชื่อ ทศนคติ หรือเปลี่ยน พฤติกรรม แต่ในบางครั้งการโน้มน้าวใจก็มี
จุดมุ่งหมายเพื่อเปลี่ยนแปลงทั้งสองอย่าง เป็นต้น

องค์ประกอบขั้นพื้นฐานของการโน้มน้าวใจ มี 2 องค์ประกอบหลักดังนี้

1. มองจากภายนอกของผู้รับสาร องค์ประกอบในการโน้มน้าวใจมีอยู่ 4 ประการ คือ
 - 1.1 ความแตกต่างภายในผู้ส่งสาร ผู้ส่งสารแต่ละคนมีปัจจัยต่างๆกัน ซึ่งทำให้มีความ
น่าโน้มน้าวใจไม่เหมือนกัน อาทิ ความน่าเชื่อถือ อำนาจทางสังคม บทบาทใน
สังคม สัมพันธภาพกับผู้รับสาร และลักษณะทางประชากรอื่นๆ เช่น อายุ เพศ
อาชีพ
 - 1.2 ความแตกต่างภายในสาร สารแต่ละชิ้นจะมีความน่าโน้มน้าวใจแตกต่างกัน การ
พูดหรือการเขียนมีความโน้มน้าวใจไม่เหมือนกัน ความแตกต่างในหัวข้อหรือ
เนื้อหาของสาร ลักษณะของการโน้มน้าวใจที่ใช้ การจัดเรียบเรียงสาร ข้อโต้แย้งที่
ใช้ ภาษาตลอดจนลักษณะของท่วงทำนอง ลีลา
 - 1.3 ความแตกต่างของสื่อ ความน่าโน้มน้าวใจของสารจะแตกต่างกัน เมื่อเป็นการ
สื่อสารระหว่างบุคคลเปรียบเทียบกับสื่อสารโดยผ่านสื่อ เช่น วิทยุ โทรทัศน์
 เป็นต้น

- 1.4 ความแตกต่างภายในสภาพการณ์ สภาพการณ์ที่มีบุคคลหนึ่งบุคคลใด หรือขาดบุคคลหนึ่งบุคคลใด ความคุ้นเคยหรือไม่คุ้นเคยของผู้รับสารต่อสภาพการณ์หนึ่งๆ การมีตัวเร้าบวกหรือลบในสภาพการณ์ เช่น การโน้มน้าวใจให้บริจาคเงิน โดยมีสื่อมวลชนคอยถ่ายภาพรายล้อมอยู่อาจจะเป็นตัวเร้าบวกในการโน้มน้าวใจก็เป็นได้
2. สำหรับตัวผู้รับสารเอง การที่ผู้รับสารคนหนึ่งๆจะมีความละเอียดอ่อน (Susceptible) ต่อการถูกโน้มน้าวใจเพียงใดอาจพิจารณาได้จาก
- ลักษณะของประชากร ได้แก่ เพศ อายุ เชื้อชาติ การศึกษา อาชีพ
 - ทรรศนะ และทัศนคติ
 - ความรู้ซึ่งผู้รับสารมีเกี่ยวกับสารนั้นๆ
 - ลักษณะด้านอารมณ์
 - ความสำคัญที่ผู้รับสารให้แก่หัวข้อหนึ่งๆ
 - วิธีการที่ผู้รับสารรับรู้สภาพการณ์หนึ่งๆ

ผลของการโน้มน้าวใจ ผลที่เกิดจากการโน้มน้าวใจ อาจเกิดขึ้นได้ในทันที หรือเกิดในระยะยาวก็ได้ ซึ่งการพิจารณาผลของการโน้มน้าวใจ สามารถพิจารณาได้จากการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้รับสาร ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้และจิตสำนึก (Cognitive Change) ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงความคิด ความเชื่อ ค่านิยมที่ผู้รับสารแสดงออก ภายหลังจากที่ได้รับการโน้มน้าวใจแล้ว
2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ความรู้สึก (Affective Change) ซึ่งผู้รับสารแสดงออกได้โดยการหัวเราะ ร้องไห้ เป็นต้น
3. การเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรม (Behavior Change) เป็นการเปลี่ยนแปลงการกระทำที่สามารถมองเห็นได้ ผู้ส่งสารจะสังเกตการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมได้จากวาทะและการกระทำของผู้รับสาร

2. สื่อกิจกรรมประเภทการจัดนิทรรศการ (Exhibition)

สื่อประเภทนี้จะมีลักษณะหลากหลายประเภทรวมกัน ทั้งการสาธิต การจัดประกวด การจัดนิทรรศการ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วนั้นมักจะมีการจัดแสดงข้อมูลข่าวสารด้วยการจัดป้ายนิเทศ

(Bulletin Board) ดังที่ ฌองส์ สมพงษ์ (2535) ได้ให้ความหมายของป้ายนิเทศว่า ป้ายนิเทศเป็นวัสดุที่นำมาใช้ในการแสดงเรื่องราวต่างๆ แก่ผู้ดูโดยใช้วัสดุหลายอย่างติดแสดงไว้บนแผ่นป้ายเช่นรูปภาพ แผนภูมิ ข้อความที่อธิบายภาพ รวมทั้งวัสดุ 3 มิติ ของจริง หรือของจำลอง เพื่อเผยแพร่ความรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือใช้เป็นป้ายประกาศ และแสดงผลงานต่างๆ ป้ายนิเทศควรมีความสมบูรณ์ในตัวเอง ซึ่งผู้ดูต้องสามารถเข้าใจได้ง่าย

วัตถุประสงค์ประสงค์ในการจัดป้ายนิเทศ

1. เพื่อสร้างความสนใจของผู้ดูและช่วยผู้ให้มีกรปฏิบัติ
2. เพื่อแจ้งข่าวสารและความก้าวหน้าของหน่วยงาน
3. เพื่อทบทวนสิ่งที่ได้พูดไปแล้ว สรุปไว้เป็นเรื่องบนป้ายประกาศ
4. เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายสามารถศึกษาหาความรู้จากสิ่งที่มีอยู่เพียงชุดเดียว

3. สื่อกิจกรรมประเภทการจัดค่าย (Camp)

การจัดค่าย ถือเป็นสื่อกิจกรรมอีกประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญในการหล่อหลอมระบบความคิดของเยาวชน ให้รู้จักพึ่งพาอาศัยกัน และสามารถอยู่ร่วมกันได้ ถือเป็นสื่อกิจกรรมนันทนาการ เพื่อพัฒนาและส่งเสริมทักษะของเยาวชน ให้สามารถพัฒนาศักยภาพของตนได้ ในที่นี้อาจจะจัดเป็นค่ายเยาวชน ที่ใช้กิจกรรมเป็นสื่อในการฝึกอบรมให้ความรู้ในเรื่องของบุหรี โดยรูปแบบและลักษณะกิจกรรม จะมาจากการพัฒนานวัตกรรมในโรงเรียน และ การดำเนินงานตามหลักสูตรการเรียนการสอนโรงเรียนปลอดบุหรี โดยเป็นกิจกรรมทางวิชาการ กิจกรรมทางสังคม และกิจกรรมนันทนาการ เป็นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาจิตสำนึกเพื่อเปลี่ยนแปลงแนวคิดและพฤติกรรม

4. สื่อกิจกรรมประเภทการจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอน (Course of Study)

ความจำเป็นที่ครูจะต้องสร้างหลักสูตร เนื่องจาก “ครูมืออาชีพ” คำนี้เกิดขึ้นมาพร้อมกับการปฏิรูปการศึกษา กระแสปฏิรูป กระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี เทคโนโลยี โลกาภิวัตน์ ครูมืออาชีพจึงต้องเป็น “ผู้นำทางปัญญา” ต้องสร้างสรรค์และพัฒนา (สำลัรักสุทธิ,2544)

ความหมายของหลักสูตร

ลำลี รัชฎฐี(2544) กล่าวว่า หลักสูตร คือ มวลประสบการณ์หรือกิจกรรมที่จัดให้แก่ผู้เรียนทั้งในและนอกห้องเรียน อันจะส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ด้านความรู้ เจตคติ และการปฏิบัติในทิศทางที่พึงประสงค์

ชูศรี สุวรรณโชติ (2544:41-42) กล่าวว่า “หลักสูตร” คือ ประมวลประสบการณ์ทุกชนิดที่ครูสร้างสรรค้ให้กับผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมอย่างมีความสุขและเจริญงอกงาม ซึ่งเมื่อสรุปแล้วก็就会有ความหมายเป็นข้อๆ ดังนี้

1. หลักสูตร คือ ประสบการณ์ทุกชนิดที่ครูให้กับผู้เรียน
2. หลักสูตร คือ รายวิชาและเนื้อหาวิชาที่สร้างขึ้นให้กับผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้
3. หลักสูตร คือ ประมวลกิจกรรมต่างๆที่ครูจัดให้กับผู้เรียน
4. หลักสูตร คือ ปฏิริยาสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมในการเรียน
5. หลักสูตร คือ ความคาดหวังที่ครูกำหนดไว้ให้ผู้เรียนบรรลุถึงจุดหมายปลายทาง
6. หลักสูตร คือ เครื่องกำหนดชี้แนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในอนาคตของสังคมนั้นๆ

ภาพที่ 8 : แสดงความหมายของหลักสูตร

ชูศรี สุวรรณโชติ. หลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรไทย, 2544 หน้า 42

การพัฒนาหลักสูตร

สำหรับการพัฒนาหลักสูตรนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ “การสื่อสาร” เข้ามามีบทบาท เนื่องจากหลักสูตรทุกชนิดจะไม่สามารถหยุดนิ่งได้ ต้องพัฒนาให้ทันเหตุการณ์อยู่เสมอ หลักการพัฒนาหลักสูตร มักจะเกิดขึ้นเมื่อมีเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ดังนี้

1. เมื่อวิทยาการต่างๆ ของสังคมและของโลกมีการเปลี่ยนแปลงไป
2. เมื่อนโยบาย ปรัชญา และแนวทางการพัฒนาการศึกษาเปลี่ยนแปลงไป
3. เมื่อผู้ใช้หลักสูตรอันได้แก่ ผู้บริหารการศึกษา ครูผู้สอน นักเรียน และผู้ปกครอง เรียกร้อง
4. เมื่อข้อมูลพื้นฐานของสังคมและชุมชนเปลี่ยนแปลง

โดยที่การพัฒนาหลักสูตรนั้นจะต้องมีขั้นตอน มีระเบียบแบบแผนและดำเนินงานตามขั้นตอนจนถึงสุดท้ายอย่างรอบคอบ ต้องเป็นส่วนที่สร้างความรู้ ประสบการณ์ให้ผู้เรียนที่ดีขึ้นกว่าเดิม สิ่งสำคัญต้องรู้จักอบรมครูให้เข้าใจก่อนนำไปสอน ต้องคำนึงถึงผู้เรียนที่จะได้รับผลจากหลักสูตรที่สร้างขึ้นใหม่ ให้ได้ผลทั้งทางจิตใจ และทัศนคติ

การนำหลักสูตรไปใช้เป็นขั้นตอนสำคัญของการพัฒนาหลักสูตร เป็นกระบวนการดำเนินงานและกิจกรรมต่างๆ ในการนำหลักสูตรไปสู่โรงเรียนและจัดการเรียนการสอนเพื่อให้บรรลุจุดหมายของหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย ตั้งแต่ระดับกระทรวงถึงสถานศึกษา แต่ละฝ่ายมีความเกี่ยวข้องกันในแต่ละส่วนของการนำหลักสูตรไปใช้ (สุนีย์ ภูพันธ์, 2546)

หลักสูตรที่จัดทำขึ้น มักมีจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม ดังที่ กมล สุกประเสริฐ (อ้างถึงใน สันต์ ธรรมบำรุง, 2527) ว่า เมื่อวางจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมให้เกิดขึ้นกับนักเรียนอย่างไร การเรียนการสอนก็ต้องมุ่งให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมอย่างนั้น และในเวลาเดียวกันการวัดผลก็ต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมด้วย

Hilda Taba (1962 : 221-228) (อ้างถึงใน สันต์ ธรรมบำรุง, 2527) อธิบายความหมายหนึ่งของจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม มี 3 ประการ คือ

1. ให้ความรู้ (Cognitive) ได้แก่
 - 1.1 ข้อเท็จจริง (Fact)

- 1.2 หลักการและความคิดพื้นฐาน (Specific idea)
- 1.3 ความคิดสรุปรวบยอด (Concepts) ซึ่งรวมถึงการไตร่ตรองด้วย
2. ทักษะ (Skills) ได้แก่ การตีความหมายของข้อมูลและการนำข้อเท็จจริงและหลักการไปใช้
3. ค่านิยมและทัศนคติ (Value and Attitude)

เครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ได้จัดการพัฒนาหลักสูตร “โรงเรียนปลอดบุหรี่” ซึ่งเป็นกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และชุมชนวิชาการ ตลอดจนกิจกรรมแนะแนว กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด บุรณการ ในรายวิชาพื้นฐานของกลุ่มสาระต่างๆ รายวิชาเพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษา และพลศึกษา เพื่อวัตถุประสงค์หลัก ก็คือ “**ทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในหมู่เยาวชน**” ด้วยความร่วมมือกันจากภาคีหลายองค์กร เพื่อนำมาใช้ในการเรียนการสอนในระดับมัธยม เป็นต้น

2.1.3 กลยุทธ์การใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

แนวคิดของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) เป็นการให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นแบบสองทางที่สมดุลกัน รวมทั้งเน้นการมีปฏิสัมพันธ์ต่อเนื่องกันระหว่างคู่สื่อสารโดยอาศัยช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคลและสื่อขนาดเล็กที่สามารถเข้าถึงคนอย่างทั่วถึงได้มากกว่าการใช้สื่อมวลชน ซึ่งการมีส่วนร่วมเกิดจากความคิดร่วมกัน 3 ประการ คือ

1. ความสนใจและการห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลส่วนบุคคล ซึ่งบังเอิญต้องกัน กลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม
2. ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกัน ที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้นผลักดันให้พุ่งไปสู่การรวมกลุ่มวางแผน
3. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่ปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้จะต้องรุนแรงมากพอ ที่จะทำให้เกิดความคิดริเริ่มกระทำการที่ตอบสนองต่อความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนี้

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมีหลักการที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. การเข้าถึง (Access) หมายถึง การเข้าถึงสื่อที่ให้บริการแก่ชุมชน สื่อยอมเปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกรายการที่เกี่ยวข้องกับตนเองได้อย่างหลากหลาย และเป็นช่องทางที่จะทำให้ประชาชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและแสดงความต้องการของตนเองได้
2. การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึงการมีส่วนร่วมในทุกระดับ ในกระบวนการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการวางแผนการสื่อสารภายในชุมชนตั้งแต่เริ่มคิดไปจนกระทั่งการผลิต การบริหารจัดการ การใช้สื่อในชุมชนต่างๆ ประชาชนในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมหรือมีโอกาสเข้าร่วมได้ทุกขั้นตอน
3. การจัดการด้วยตนเอง (Self-management) การมีส่วนร่วมที่สำคัญยิ่งกว่าสิ่งใดก็คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยตนเอง ตามวิถีกระบวนการประชาธิปไตย และการตัดสินใจนั้นประชาชนในชุมชนมีอำนาจตั้งแต่เริ่มคิด วางแผน ไปจนกระทั่งการกำหนดนโยบาย การบริหาร และการลงมือผลิตด้วยตนเอง ยูเนสโกยอมรับการจัดการด้วยตนเองจะต้องกระทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป ส่วนการเข้าถึงสื่อและการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร มีความเป็นไปได้มากและสามารถทำได้ง่ายกว่า

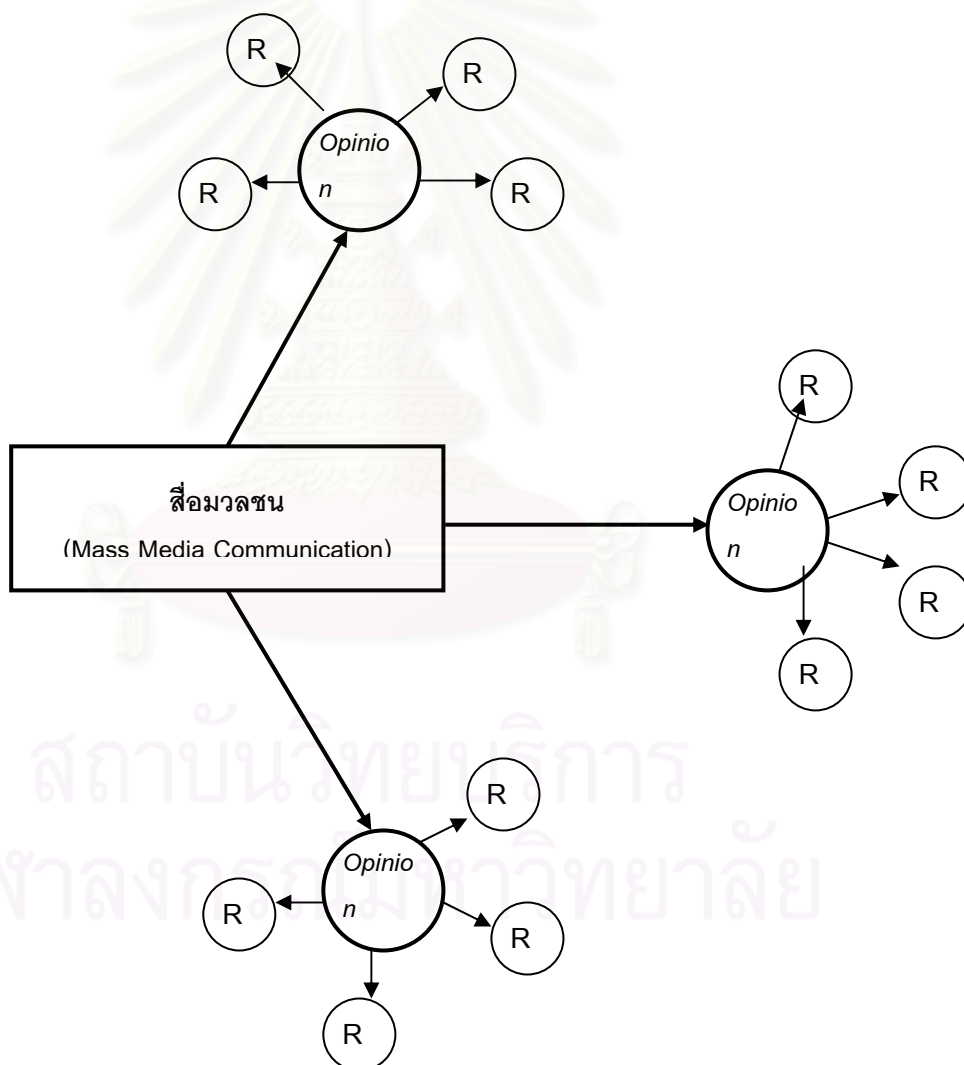
ซึ่งกล่าวโดยสรุปแล้วนั้นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม จะเน้นที่ประชาชนหรือชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยประชาชนมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ และเป็นการมีส่วนร่วมของคนทุกระดับชั้น เป็นรูปแบบของการสื่อสารสองทาง คนในชุมชนมีปฏิริยาโต้ตอบซึ่งกันและกัน ซึ่งก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้

สำหรับเครือข่ายครูนักบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ก็ได้มีการใช้กลยุทธ์ในการดึงเอาเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการแก้ไขปัญหามุหรี่ ในการสร้าง “เครือข่าย” แก่เยาวชน ให้พวกเขาตระหนักถึง “คุณค่า” ของตนเองในการเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหามุหรี่ ภายในโรงเรียน เป็นต้น

3. ทฤษฎีการสื่อสารแบบสองขั้นตอน (Two-step-Flow of Communication)

ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีเกี่ยวกับอิทธิพลของบุคคลหรือการกระจายตัวของข่าวสาร (Flow of Communication)

ปรมะ สตะเวทิน (2546) กล่าวว่า ทฤษฎีการสื่อสารแบบสองขั้นตอนนั้น เนื่องจากประชาชนแต่ละคนนั้นมีการติดต่อกันและกันในชีวิตประจำวัน และเป็นสมาชิกของสถาบันสังคมต่างๆ ซึ่งแต่ละคนมีการใช้สื่อมวลชนไม่เท่ากัน และมีอิทธิพลในการเป็นผู้นำไม่เท่ากัน ในสังคมแต่ละสังคมหรือในชุมชนแต่ละแห่ง จะมีบุคคลซึ่งเป็นผู้นำความคิดเห็น (Opinion Leader) ทำหน้าที่ถ่ายทอดข่าวสารจากสื่อมวลชนไปยังประชาชนคนอื่น และมีอิทธิพลต่อความคิดและการตัดสินใจของประชาชนคนอื่นด้วย

**Opinion Leader คือ ผู้นำความคิดเห็น

**R =Receiver คือ ผู้รับสาร

ภาพที่ 9: แบบจำลองทฤษฎีการสื่อสารสองขั้นตอน

ซึ่งเมื่อวิเคราะห์จากภาพข้างต้นนั้น การสื่อสารสองขั้นตอน จะประกอบไปด้วย *สื่อมวลชน* *ผู้นำความคิด* และ *มวลชนผู้รับสาร* ซึ่งผู้ที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการสื่อสารก็คือ *ผู้นำความคิด* (opinion leader) ซึ่งถือเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างมากในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและเป็นผู้นำทางความคิดเห็น

Gerald Stone (1999:157-159) กล่าวถึงบทบาทของการเป็น *ผู้นำความคิด* (opinion leader) ไว้ว่า ก่อนที่จะอธิบายบทบาทหน้าที่ของผู้นำทางความคิดนั้น ควรที่จะบันทึกว่าการสื่อสารสองขั้นตอน (two-step-flow) นั้น ข้อมูลข่าวสารจะไหลมาจากสื่อมวลชนตรงไปยังผู้รับสารที่มีความสนใจในประเด็นนั้น (ขั้นตอนที่ 1) หลังจากนั้นก็จะถ่ายทอดข่าวสารโดยผ่านการสื่อสารระหว่างบุคคลไปยังบุคคลที่เหลือ (ขั้นตอนที่ 2) โดยที่การสื่อสารสองขั้นตอน กำหนดว่าปฏิกริยาโต้ตอบระหว่างบุคคลในกลุ่มหรือเครือข่าย สมาชิกในกลุ่มจะมีความเกี่ยวพันกันคล้ายกับสมาชิกในครอบครัว ซึ่งสร้างความพึงพอใจ ในการมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ

สมาชิกในกลุ่มจะต้องปฏิบัติตามบรรทัดฐานของกลุ่มในการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น สมาชิกในครอบครัวที่ร่วมปรึกษาหารือกัน และหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าในขณะที่จะสร้างความรู้สึกแยะให้คนอื่น เช่นเดียวกับที่สมาชิกต้องปฏิบัติตาม ทัศนคติ ความคิดเห็นและการปฏิบัติ หากปราศจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กลุ่มก็คงไม่สามารถคงความเหนียวแน่นไว้ได้ แต่กลุ่มจะไม่อยู่เนืองพวกเขาจะเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป มากกว่าที่จะแปลงรูปไปในทันที ในสภาพการณ์นี้ สื่อมวลชนมีผลกระทบทั้งกลุ่มและต่อบุคคลที่อยู่ในกลุ่ม

การที่จะเป็นผู้นำทางความคิด ดูเหมือนว่าจะต้องขึ้นอยู่กับประเด็นเป็นส่วนใหญ่ เช่น ผู้หญิงที่ยังโสด ก็มักจะชอบเรื่องเกี่ยวกับแฟชั่น แต่คนที่แต่งงานแล้วก็จะมีฐานคิดเกี่ยวกับการวางตัวในสาธารณะ (public affair) ผู้หญิงที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม (ที่ชอบออกสังคม) ก็จะถูกพิจารณาให้เป็นผู้นำทางการตลาดและแฟชั่น การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มและสถานภาพทางสังคมชั้นสูงจะเกี่ยวข้องกับวางตัวทางสาธารณะ (public affair) และคนหนุ่มสาว และการรวมตัวเพื่อตัดสินใจที่จะเลิกผู้นำ เป็นต้น

สอดคล้องกับที่ อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ (2547) ที่กล่าวถึงเรื่องของ *ผู้นำความคิด* ไว้ว่า ผู้นำความคิดจะต้องเป็นบุคคลซึ่งเป็นที่เชื่อถือของกลุ่ม ทำหน้าที่ให้ข่าวสารเพิ่มเติมหรือนอกเหนือจากสื่อมวลชนแก่สมาชิกของกลุ่ม หมายความว่าปัจเจกบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของกลุ่มอาจจะไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อมวลชนโดยตรง แต่ได้รับจากผู้นำความคิดของกลุ่ม หรืออาจได้รับข่าวสาร

ข้อมูลจากสื่อมวลชนโดยตรง แต่ยังได้รับทัศนคติและข้อคิดเห็นเพิ่มเติมจากผู้นำความคิดของกลุ่ม ทำให้ข้อมูลข่าวสารที่ไปถึงแต่ละบุคคลที่มาจากหลายแหล่ง ทั้งที่เป็นสื่อมวลชนและสื่อบุคคล ลักษณะเช่นนี้ถูกเรียกว่า “การสื่อสารสองชั้นตอน”

เครือข่ายครูนักทรงรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ มีการใช้กลยุทธ์ในการนำเอากรอบความคิดเรื่อง “ผู้นำความคิด” (opinion leader) เข้ามาใช้ในกระบวนการดำเนินงาน เนื่องจากแผนงานพัฒนาเครือข่ายฯ จะลัดไปตามวัตถุประสงค์ ในการสร้างครูแกนนำนักทรงรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เพื่อให้ได้รับการพัฒนาความรู้และทักษะในการดำเนินงาน แล้วนำเอาไปพัฒนาส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมในโรงเรียน โดย “ครูแกนนำนักทรงรณรงค์” เหล่านี้ ถือเป็นผู้นำทางความคิด ที่จะช่วยปลูกฝังเยาวชน พัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน และนำเอานวัตกรรมต่างๆมาปรับใช้ เพื่อให้เกิดการผลักดันในการพัฒนาถึงขั้นมาตรการทางกฎหมายและระดับนโยบาย เป็นต้น

4. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารสุขภาพ

คำว่า “สุขภาพ” ในกระบวนทัศน์ใหม่นั้นหมายถึง สุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางด้าน ร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ ซึ่งสุขภาวะในแต่ละด้านต่างก็ส่งผลกระทบต่อซึ่งกันและกันมิได้แยกขาดจากกัน (ประเวศ วะสี, 2543 อ้างถึงใน รังสิมา นิโบล, 2547)

"สุขภาพ" จึงรวมความหมายถึง สุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ หรือสุขภาวะที่สมบูรณ์ทุกๆ ทางเชื่อมโยงกัน สะท้อนถึงความเป็นองค์รวมอย่างแท้จริงของสุขภาพที่เกื้อหนุนและเชื่อมโยงกันทั้ง 4 มิติ ซึ่งความหมายในแต่ละด้าน (วิริยะ สว่างโชติ, 2550) คือ

1. สุขภาวะทางกาย หมายถึง การมีร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีเศรษฐกิจพอเพียง มีสิ่งแวดล้อมดี ไม่มีอุบัติเหตุ เป็นต้น
2. สุขภาวะทางจิต หมายถึง จิตใจที่เป็นสุข ผ่อนคลาย ไม่เครียด คล่องแคล่ว มีความเมตตา กรุณา มีสติ มีสมาธิ เป็นต้น
3. สุขภาวะทางสังคม หมายถึง การอยู่ร่วมกันด้วยดี ในครอบครัว ในชุมชน ในที่ทำงาน ในสังคม ในโลก ซึ่งรวมถึงการมีบริการทางสังคมที่ดี และมีสันติภาพ เป็นต้น
4. สุขภาวะทางปัญญา (จิตวิญญาณ) หมายถึง ความสุขอันประเสริฐที่เกิดจากมีจิตใจสูง เข้าถึงความจริงทั้งหมด อดละความเห็นแก่ตัว มุ่งเข้าถึงสิ่งสูงสุด ซึ่งหมายถึงพระนิพพาน หรือพระผู้เป็นเจ้าของหรือความดีสูงสุด สุดแล้วแต่ความเชื่อที่แตกต่างกันของแต่ละคน

ดังนั้น การที่จะทำให้คนในสังคมมีสุขภาพที่สมบูรณ์ทุกด้านดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้นได้ จึงจำเป็นต้องใช้ “การสื่อสาร” มาช่วยเพื่อให้เกิดการสร้างความตระหนัก รู้จักรักษา ดูแล และป้องกันตนเองในเรื่องพฤติกรรมเสี่ยงกับสุขภาพ การรณรงค์ทางสุขภาพจึงเป็นหนทางหนึ่งที่แสดงออกถึง “การสื่อสารสุขภาพ” เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่คนในสังคมเป็นสำคัญ

การสื่อสารสุขภาพ เป็นการแลกเปลี่ยน กระจายข่าว มุมมอง และความคิดในใจของ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ ภายในภาวะแวดล้อมด้านสังคมและด้านกายภาพที่ต่างกันไป ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพหรือพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ เป็นคำจำกัดความที่ Witte, Meyer, Bidol, Casey และคณะ (1996) (อ้างถึงใน พัฒนพงษ์ จาติเกตุ, 2545)

การสื่อสารสุขภาพ (Health Communication) คือ การศึกษาและการใช้กลยุทธ์การสื่อสารในงานสุขภาพเป็นกลวิธีในการนำเสนอข้อมูลการเผยแพร่ข่าวสารความรู้ด้านสุขภาพผ่านสื่อต่างๆ เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายและประชาชนทั่วไปได้รับรู้ สนใจ ตระหนักในเรื่องของสุขภาพ โดยเน้นกระบวนการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตามวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร คือ แจ้งให้ทราบ (to inform) สอนหรือให้การศึกษา (to educate) สร้างความพอใจหรือความบันเทิง (to entertain) และเสนอหรือโน้มน้าวชักจูงใจ (to persuade) ทั้งนี้เพื่อความสำเร็จในการดำเนินการสื่อสารสุขภาพ (Communication for Health) เกิดการเรียนรู้และพัฒนาองค์ความรู้ อย่างเท่าทันในด้านสุขภาพ (Health Literacy) เป็นเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพที่สมบูรณ์และเชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวมอย่างสมดุล ทั้งทางกาย จิต สังคม และจิตวิญญาณ (วาสนา จันทรสว่าง , 2548) ฉะนั้น การสื่อสารสุขภาพ จึงไม่ได้มองแค่เพียงว่าทำอะไรให้ประชาชนหรือกลุ่มเป้าหมายรับรู้ สร้างสุขภาพดีเพียงแค่ร่างกายและจิตใจเท่านั้น ยังรวมไปถึงสุขภาพะทางด้านสังคมและจิตวิญญาณด้วย เป็นต้น

ขอบเขตเรื่องการสื่อสารสุขภาพ

ปัจจุบันการสื่อสารสุขภาพยังถือเป็นศาสตร์ใหม่ เพราะคำว่า “สุขภาพ” ในมุมมองใหม่นั้น ไม่ได้มองมนุษย์เพียงแค่การปราศจากโรคภัยไข้เจ็บทางกายเท่านั้น เราจึงใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการจัดการสื่อสารสุขภาพ เป็นการเรียนรู้ในด้านการสื่อสารสุขภาพ เพื่อเป้าหมายในการบรรลุสู่ความเป็นธรรมด้านสุขภาพและความมั่นคงของมนุษย์ (Equitable Health and Human Security)

วาสนา จันทรสว่าง (2548) กล่าวถึงองค์ประกอบในการสื่อสารสุขภาพ ประกอบด้วย

1. ผู้ส่งสาร หมายถึง ผู้นำด้านสุขภาพ หรือผู้ปฏิบัติการด้านสุขภาพ ซึ่งมีบทบาทในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสู่กลุ่มเป้าหมาย
2. เนื้อหาของสาร ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ การสร้างจิตสำนึกเพื่อการสร้างเสริมปรับเปลี่ยน และคงไว้ซึ่งพฤติกรรมสุขภาพที่ถูกต้องและเหมาะสม เพื่อพัฒนาสุขภาพและคุณภาพชีวิต
3. สื่อหรือช่องทาง- กิจกรรม-รูปแบบ-วิธีการ
4. กลุ่มเป้าหมายในการรณรงค์ ทั้งกลุ่มเป้าหมายหลัก กลุ่มเป้าหมายรอง และประชาชนทั่วไป
5. ผลของการสื่อสาร อาจเกิดขึ้นในรูปของการรับรู้ ความสนใจ ความตระหนัก และการปฏิบัติตนด้านสุขภาพ
6. ผลกระทบ คือ ประโยชน์หรือโทษที่เกิดขึ้นตามมาจากการดำเนินงานโครงการสื่อสาร

5. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแพร่นวัตกรรม

การพัฒนางานเพื่อรณรงค์ในปัจจุบัน มักมีการนำเอากรอบแนวคิดในเรื่องของการแพร่กระจายนวัตกรรมมาใช้อย่างมาก เพราะเป็นกระบวนการในการถ่ายทอดความคิด การปฏิบัติข่าวสาร หรือพฤติกรรมไปสู่กลุ่มเป้าหมาย จนเกิดการยอมรับความคิดและปฏิบัติตามนวัตกรรมนั้น ซึ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้อีกรูปแบบหนึ่ง

นวัตกรรม หรือ นวัตกรรม (Innovation) หมายถึง การนำเอาวิธีใหม่ๆ มาปฏิบัติ หลังจากที่ได้รับ การทดลองและได้รับการพัฒนามาเป็นลำดับแล้ว โดยเริ่มมาจากการคิดค้นและพัฒนา ซึ่งอาจจะมีการทดลองปฏิบัติก่อน ซึ่งอาจจะเป็นการนำเอาสิ่งเก่ามาปรับปรุงพัฒนาขึ้นใหม่ก็ได้ (Thomas Hughes, 1987 อ้างถึงใน พิเชิต เทพวรรณ, 2548) ดังนั้น นวัตกรรม จึงหมายถึงความคิด และการกระทำใหม่ ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมนั้น ถึงแม้ว่านวัตกรรมดังกล่าวจะใช้ในสถานการณ์ของสังคมอื่นมาแล้วก็ตาม

Everette M. Rogers (1983) ได้ให้ความหมายคำว่า การแพร่กระจาย หรือ "Diffusion" ไว้ว่า การแพร่กระจาย คือ กระบวนการ ซึ่งนวัตกรรมถูกสื่อสารผ่านช่องทางในช่วงเวลาหนึ่งระหว่างสมาชิกต่างๆ ที่อยู่ในระบบสังคม ซึ่งองค์ประกอบของการแพร่กระจายนวัตกรรมประกอบไปด้วย

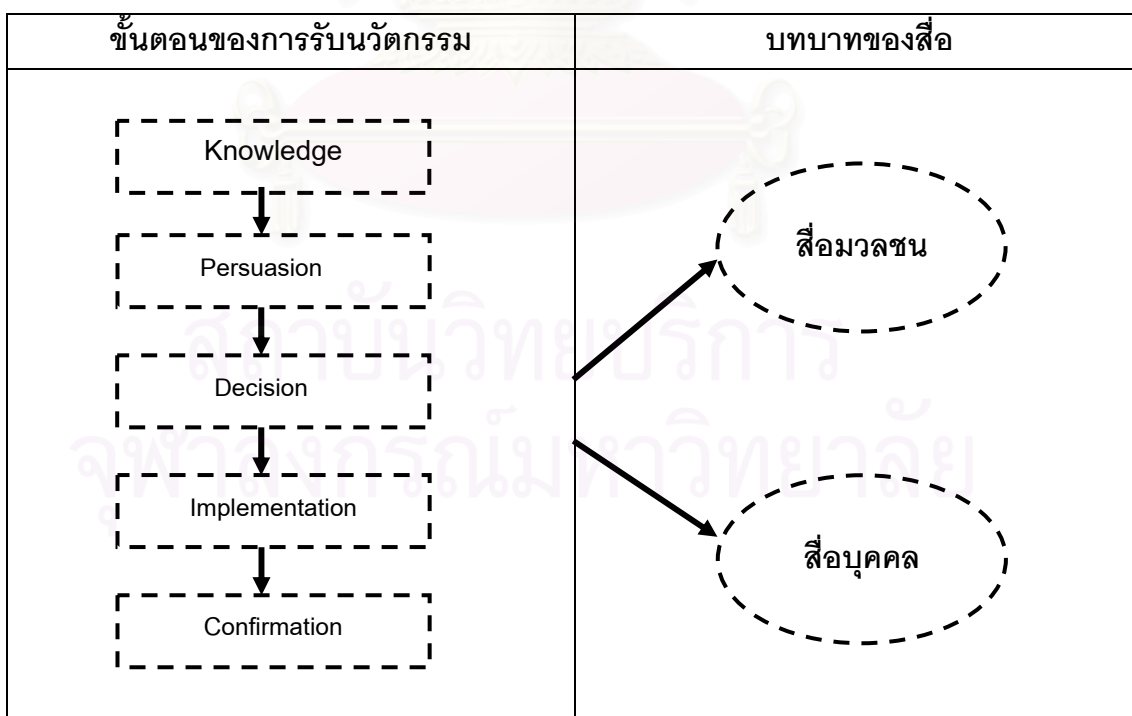
1. มีนวัตกรรมเกิดขึ้น
2. ใช้สื่อเป็นช่องทางในการส่งผ่านนวัตกรรมนั้น

3. ช่วงระยะเวลาที่เกิดแพร่กระจาย
4. ผ่านไปยังสมาชิกในระบบสังคมหนึ่ง

ภาพที่ 10 : การแพร่กระจายนวัตกรรม

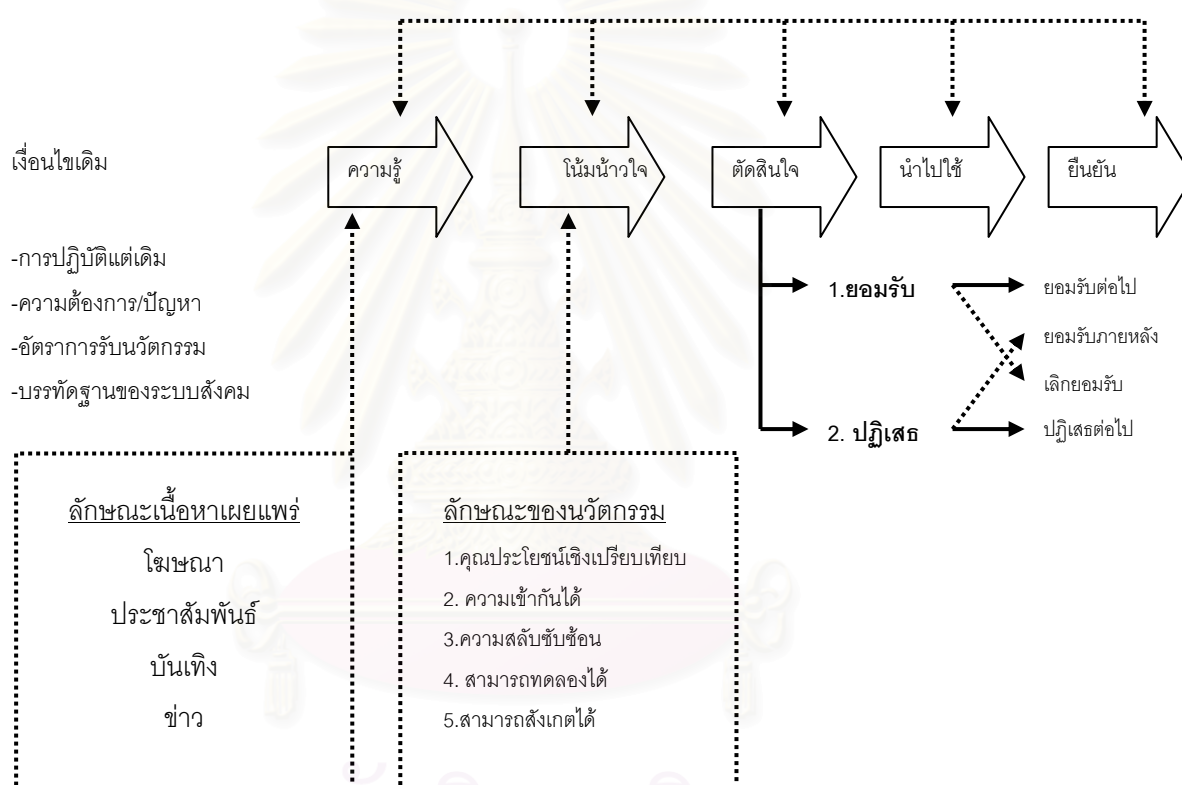
Roger (1962) (อ้างถึงในกาญจนา แก้วเทพ และคณะ,2543) ยังกล่าวอีกว่า ลำพังการถ่ายทอดแนวคิดใหม่ ๆ จากสื่อมวลชนตรงไปยังประชาชนนั้นไม่สามารถจะรับประกันผลสำเร็จได้ หากจำเป็นต้องใช้แบบจำลองสองจังหวะ (Two-step-Flow of Information) กล่าวคือ ต้องจัดให้ข่าวสารไหลจากสื่อมวลชนไปยังกลุ่มผู้นำทางความคิดในชุมชน (opinion leader) เป็นจังหวะแรก จากนั้นจึงเป็นการไหลจังหวะที่สองจากกลุ่มนี้ไปยังมวลชนอีกทอดหนึ่ง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ขั้นตอนในการตัดสินใจลงมือปฏิบัติหรือใช้นวัตกรรมนั้นต่อเนื่องไปอย่างถาวรยาวนานนั้น จำเป็นต้องอาศัยคำแนะนำและการสนับสนุนจากสื่อบุคคลที่เป็นกลุ่มผู้นำในท้องถิ่น ดังภาพ

ภาพที่ 11 : ขั้นตอนของการรับนวัตกรรมและบทบาทของสื่อ

กระบวนการยอมรับนวัตกรรมนั้น เริ่มต้นจากการรับรู้ (Knowledge) ที่เผยแพร่ออกมาทางช่องทางการสื่อสารต่างๆ จากนั้นก็จะเกิดการจูงใจ (Persuasion) ซึ่งจะเอื้อต่อการตัดสินใจ (Decision)ว่าจะยอมรับนวัตกรรมนั้นๆหรือไม่ ซึ่งการยอมรับนวัตกรรมนั้น จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีการนำนวัตกรรมไปใช้ (Implementation) และหลังจากนั้นก็จะมี การแสวงหาคำยืนยัน (Confirmation) จากนวัตกรรมที่เรานำเอาไปใช้เพื่อยืนยันให้มั่นใจว่านวัตกรรมนั้น มีผลดีเกิดขึ้นกับตนเองจริง เป็นต้น

แบบจำลองในเรื่องของขั้นตอนในกระบวนการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรม Roger (1962) (อ้างถึงในพัฒน์พงษ์ จาติเกตุ,2545) มีรูปแบบดังนี้

ภาพที่ 12 : แบบจำลองขั้นตอนในกระบวนการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรม

พัฒน์พงษ์ จาติเกตุ. รายงานการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารสุขภาพ ทางสื่อมวลชน สื่อบุคคล และสื่อพื้นบ้าน. กองสุขศึกษาสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข, 2545 หน้า 26

เครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่นั้น มีการนำเอานวัตกรรมใหม่มาใช้ ได้แก่ “หลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่” ฉบับกิจกรรมการเรียนรู้ มุ่งสู่การรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ซึ่งดำเนินการแล้วเสร็จสมบูรณ์พร้อมให้ครูแกนนำนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ และโรงเรียนที่สนใจนำไปใช้ในการเรียนการสอน ในปี พ.ศ. 2550 และกระทรวงศึกษาธิการเองก็ให้การตอบรับหลักสูตรนี้แล้วเช่นกัน ตลอดจน “นวัตกรรมในโรงเรียน” รูปแบบต่างๆที่แต่ละโรงเรียนใน

เครือข่ายฯ ได้ร่วมกันคิดและสรรสร้างนวัตกรรมใหม่ๆขึ้นมา สอดคล้องกับแผนงานหลักของเครือข่ายฯ ที่ต้องการพัฒนาองค์ความรู้และนวัตกรรมในการช่วยนักเรียนให้เลิกบุหรี่ และพัฒนานวัตกรรมในโรงเรียน เพื่อสร้างรากฐานการป้องกัน เป็นต้น

6. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลง ความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรม

ความรู้

ความรู้ (Knowledge) เป็นการรับรู้เบื้องต้น ซึ่งบุคคลส่วนมากจะได้รับผ่านประสบการณ์โดยการเรียนรู้จากการตอบสนองต่อสิ่งเร้า แล้วจัดระบบเป็นโครงสร้างของความรู้ที่ผสมผสานระหว่างความจำ(ข้อมูล) กับสภาพจิตวิทยา

ความรู้จึงเป็นความสามารถในการใช้ข้อเท็จจริง (Fact) หรือ ความคิด(Idea) ความหยั่งรู้หยั่งเห็น (Insight) หรือสามารถเชื่อมโยงความคิดเข้ากับเหตุการณ์

การประเมินผลด้านความรู้ หมายถึง การประเมินการเปลี่ยนแปลงความรู้เดิมในเนื้อหาและทักษะในการใช้เนื้อหาความรู้ ตามที่นักวิชาการξιอบลุ่มและคณะได้แยกการประเมินความรู้ไว้ 6 ระดับดังนี้

1. **ระดับที่ระลึกได้ (Recall)** หมายถึง การเรียนรู้ในลักษณะที่จำเรื่องเฉพาะวิธีปฏิบัติกระบวนการและแบบแผนได้ ความสำเร็จระดับนี้คือ ความสามารถในการดึงข้อมูลจากความจำออกมาได้
2. **ระดับที่รวบรวมสาระสำคัญได้ (Comprehension)** หมายถึง บุคคลสามารถทำบางสิ่งบางอย่างได้มากกว่าการจำเนื้อหาที่ได้รับ สามารถเขียนข้อความเหล่านั้นได้ด้วยภาพ ให้ความหมายแปลความและเปรียบเทียบความคิดอื่นๆหรือคาดคะเนผลที่เกิดขึ้นต่อไปได้
3. **ระดับของการนำไปใช้ (Application)** สามารถนำเอาข้อเท็จจริงและความคิดเห็นที่เป็นนามธรรม(Abstract) ไปปฏิบัติจริงอย่างเป็นรูปธรรม
4. **ระดับของการวิเคราะห์(Analysis)** สามารถให้ความคิดในรูปของการนำความคิดมาแยกเป็นส่วนเป็นประเภท หรือการนำข้อมูลมาประกอบกันเพื่อการปฏิบัติของตนเอง

5. **ระดับของการสังเคราะห์(Synthesis)** คือ การนำเอาข้อมูล แนวความคิดมาประกอบกัน แล้วนำไปสู่การสร้างสรรค์(Creative) ซึ่งเป็นสิ่งใหม่แตกต่างไปจากเดิม
6. **ระดับของการประเมินผล(Evaluation)** คือ ความสามารถในการใช้ข้อมูลเพื่อตั้งเกณฑ์(Criteria) การรวบรวมผลและวัดข้อมูลตามมาตรฐานเพื่อให้ตั้งข้อตัดสินถึงระดับของประสิทธิผลของกิจกรรมแต่ละอย่าง

อย่างไรก็ตามการเกิดความรู้ไม่ว่าระดับใดย่อมมีความสัมพันธ์กับความรู้สึกรู้สึกนึกคิดซึ่งเชื่อมโยงกับสภาพจิตใจในบุคคลต่างกัน อันมีปัจจัยมาจากประสบการณ์ที่สั่งสมและสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลทำให้บุคคลมีความคิดและแสดงออกตามความคิดความรู้สึกของตน

ทัศนคติ

ทัศนคติมีความหมายถึง เป็นความคิดที่มีอารมณ์เป็นส่วนประกอบซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกพร้อมที่จะมีปฏิกิริยาโต้ตอบในทางบวกหรือทางลบต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด(สุวิไล เรียงวัฒนธรรม,2532)

ในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งของมนุษย์นั้น จุมพล รอดคำดี ได้สรุปว่ามีกระบวนการเปลี่ยนแปลงอยู่ 3 ระดับ ได้แก่

1. การเปลี่ยนแปลงความคิด สิ่งที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้จะมาจากข้อมูลข่าวสารใหม่ ซึ่งอาจมาจากสื่อมวลชนและบุคคลอื่น
2. การเปลี่ยนความรู้สึก การเปลี่ยนในระดับนี้จะมาจากประสบการณ์หรือความประทับใจ หรือสิ่งทำให้เกิดความสะเทือนใจ
3. การเปลี่ยนพฤติกรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงวิธีการดำเนินชีวิตในสังคมซึ่งไปมีผลต่อบุคคล ทำให้ต้องปรับพฤติกรรมเดิมเสียใหม่

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มีส่วนเกี่ยวข้องกันโดยตรง ถ้าความคิดความรู้สึกและพฤติกรรมถูกกระทบในระดับใดก็ตาม จะมีผลต่อการเปลี่ยนทัศนคติทั้งสิ้น นอกจากนี้องค์ประกอบต่างๆ ในกระบวนการสื่อสาร อาทิเช่น คุณสมบัติของผู้ส่งสาร ลักษณะของข่าวสาร คุณสมบัติของช่องทางการสื่อสาร และคุณสมบัติของผู้รับสาร ล้วนแต่มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้บุคคลต้องเผชิญปัญหา เหตุการณ์ต่างๆ มากมาย บางคนเปลี่ยนทัศนคติได้ง่าย แต่บางคนเปลี่ยนทัศนคติได้ยากเพราะทัศนคติของบุคคลเมื่อเกิดขึ้นแล้ว

แม้จะคงทนพอสมควร แต่ก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้โดยการรับข่าวสารที่ทำให้เกิดการยอมรับในสิ่งใหม่ แต่จะต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลนั้นๆ

ในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลนั้น มีอยู่ 2 ประเภท คือ

1. การเปลี่ยนแปลงไปในทางเดียวกัน หมายถึง ทัศนคติเดิมของบุคคลที่เป็นไปในทางบวกก็จะเพิ่มมากขึ้นในทางบวกด้วย แต่ถ้าทัศนคติไปในทางลบก็จะเพิ่มมากขึ้นทางลบด้วย
2. การเปลี่ยนแปลงไปคนละทาง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทัศนคติเดิมของบุคคลที่เป็นไปในทางบวกก็จะลดลงในทางลบ และถ้าเป็นไปในทางลบก็จะเป็นไปในทางตรงกันข้าม

ทัศนคติของบุคคลสามารถถูกทำให้เปลี่ยนแปลงได้หลายวิธี วิธีหนึ่งคือการที่บุคคลได้รับข่าวสารต่างๆ ซึ่งข่าวสารนั้นอาจจะมีมาจากสื่อบุคคล สื่อกลุ่ม และสื่อมวลชนต่างๆจึงอาจสรุปได้ว่า หากได้รับข่าวสารในระดับที่แตกต่างกันก็ย่อมทำให้มีทัศนคติ หรือแนวโน้มของพฤติกรรมแตกต่างกันออกไปด้วย

กล่าวว่า ทัศนคติ ของบุคคลสามารถถูกทำให้เปลี่ยนแปลงได้หลายวิธี อาจโดยการได้รับข้อมูล ข่าวสารจากผู้อื่น หรือจากสื่อต่าง ๆ ข้อมูลข่าวสารที่ได้รับจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของ ทัศนคติ ในส่วนของ การรับรู้ เชิงแนวคิด (Cognitive Component) และเมื่อองค์ประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งเปลี่ยนแปลง องค์ประกอบ ส่วนอื่น จะมีแนวโน้ม ที่จะ เปลี่ยนแปลงด้วย กล่าวคือ เมื่อองค์ประกอบของ ทัศนคติ ในส่วนของการรับรู้ เชิงแนวคิดเปลี่ยนแปลง จะทำให้องค์ประกอบ ในส่วนของอารมณ์ (Affective Component) และองค์ประกอบในส่วนของพฤติกรรม (Behavioral Component) เปลี่ยนแปลงด้วย (ประภาเพ็ญ สุวรรณ,2526)

พฤติกรรม

สุรพงษ์ ไสริยะเสถียร (อ้างถึงใน อรรถวณิช ปิณฑโฆวาท,2546) กล่าวว่าพฤติกรรมคือ การกระทำหรือพฤติกรรมใดๆของคนเรา ส่วนใหญ่เป็นการแสดงออกของบุคคล โดยมีพื้นฐานที่มาจากความรู้ และทัศนคติที่แตกต่างกัน เกิดขึ้นได้ก็เพราะความแตกต่างอันเนื่องมาจากการเปิดรับสื่อและความแตกต่างในการแปลความสารที่ตนเองได้รับ จึงก่อให้เกิดประสบการณ์สิ่งสมที่แตกต่างกัน อันมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของบุคคล โดยทั่วไปการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวพฤติกรรมนั้นสามารถเกิดขึ้นได้ทุกระดับ ตั้งแต่ปัจเจกชนคนข้างเคียงไปจนถึงระดับสังคม

แนนซี ชวาร์ตซ์ (Nancy E. Schwartz อ้างถึงใน อรรถวรณ์ ปิณฑโฆวาท, 2546) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลที่มีความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติในรูปแบบ 4 ประการดังนี้

1. ทักษะเป็นตัวกลางที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และการปฏิบัติ ดังนั้นความรู้มีความสัมพันธ์กับทักษะ และมีผลต่อการปฏิบัติ
2. ความรู้และทัศนคติมีความสัมพันธ์กัน และทำให้เกิดการปฏิบัติตามมา
3. ความรู้และทัศนคติต่างทำให้เกิดการปฏิบัติได้ โดยที่ความรู้และทัศนคติไม่จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์กัน
4. ความรู้มีผลต่อการปฏิบัติทั้งทางตรงและทางอ้อม

การเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม (Behavior) เป็นการเปลี่ยนแปลงการกระทำที่สามารถสังเกตได้ การเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมนี้เป็นไปได้ค่อนข้างยาก แต่หากผู้สื่อสารสามารถทำให้ผู้รับสารเปลี่ยนแปลงความรู้หรือการรับรู้ได้ การเปลี่ยนแปลงนี้จะเป็นพื้นฐานให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมภายนอกได้เมื่อรับสารโน้มน้าวใจต่อไป

การสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลง ความรู้ ทักษะ และพฤติกรรม

เนื่องจากทฤษฎีนี้ เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับตัวแปร 3 ตัว คือ **ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Attitude) และ พฤติกรรม (Practice)** ของผู้รับสารอันอาจมีผลกระทบต่อสังคมต่อไป จากการรับสารนั้น ๆ การเปลี่ยนแปลงทั้งสามประเภทนี้ จะเกิดขึ้น ในลักษณะต่อเนื่อง กล่าวคือ เมื่อผู้รับสารได้รับสารก็จะทำให้เกิดความรู้ เมื่อเกิดความรู้ขึ้น ก็จะไปมีผลทำให้เกิด ทักษะ และ ขั้นสุดท้าย คือ การก่อให้เกิดการกระทำ ทฤษฎีนี้อธิบาย “การสื่อสาร” หรือ “สื่อมวลชน” ว่าเป็นตัวแปรต้นที่สามารถ เป็นตัวนำ การพัฒนาเข้าไปสู่ชุมชนได้ ด้วยการอาศัย KAP เป็นตัวแปรตาม ในการวัดความสำเร็จของการสื่อสารเพื่อการพัฒนา

จะเห็นได้ว่า สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญใน การนำข่าวสารต่าง ๆ ไปเผยแพร่เพื่อให้ประชาชนในสังคมได้รับทราบ ว่า ขณะนี้ในสังคมมีปัญหาอะไร เมื่อประชาชนได้รับทราบ ข่าวสารนั้น ๆ ย่อมก่อให้เกิด ทักษะ และเกิดพฤติกรรมต่อไป ซึ่งมีลักษณะ สัมพันธ์ กันเป็นลูกโซ่เป็นที่ยอมรับกันว่า การสื่อสารมีบทบาทสำคัญ ในการดำเนินโครงการต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ ตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ การสื่อสารจึงเป็นเครื่องมืออันสำคัญใน การเพิ่มพูนความรู้ สร้าง ทักษะ ที่ดีและเกิด การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ไปในทางที่เหมาะสม โดยผ่านสื่อชนิดต่างๆไปยังประชาชนกลุ่มเป้าหมาย (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2533)

หากถ้าพิจารณาจากแบบจำลอง การสื่อสาร ของ ลาสเวล (Lasswell,1948) ที่ได้วิเคราะห์ กระบวนการสื่อสาร ในรูปของ ใคร พูดอะไร กับใคร อย่างไร และได้ผลอย่างไร ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นตัวแปรต้น และตัวแปรตาม กล่าวคือ ใคร (ผู้ส่งสาร) พูดอะไร (สาร) กับใคร (ผู้รับสาร) อย่างไร (สื่อ) ก็คือตัวแปรต้น ส่วนได้ผลอย่างไร (ผลของการสื่อสาร) ก็คือ ตัวแปรตาม ตัวแปรต้นทั้ง 4 ประการ ซึ่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง ทักษะคน มีลักษณะดังนี้

ผู้ส่งสาร (Source) ผลของสารที่มีต่อการเปลี่ยนแปลง ทักษะคน ของบุคคลขึ้นอยู่กับ ผู้ส่งสาร ลักษณะของผู้ส่งสารบางอย่าง จะสามารถ มีอิทธิพลต่อบุคคลอื่นมากกว่าลักษณะอื่น ๆ เช่น ความน่าเชื่อถือ (Credibility) ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ประการคือ ความเชี่ยวชาญ (Expertness) และ ความน่าไว้วางใจ (Trustworthiness) ผู้ส่งสารที่มากความน่าเชื่อถือสูง จะสามารถชักจูงใจได้ดีกว่า ผู้ส่งสารที่มี ความน่าเชื่อถือต่ำ นอกจากนี้บุคลิกภาพ (Personality) ของผู้ส่งสารก็มีความสำคัญ ต่อการยอมรับ

สาร (Message) ลักษณะของสารจะมีผลต่อการยอมรับหรือไม่ยอมรับของบุคคล ถ้าเตรียมเนื้อหา สารมาเป็นอย่างดีผู้รับสารก็อยากฟัง ดังนั้นการเรียงลำดับของเนื้อหาความชัดเจนของเนื้อหาสาร ความกระชับ เป็นต้น จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญ ต่อการสื่อสาร ที่มีประสิทธิภาพ

สื่อ (Channel) หรือช่องทางการสื่อสาร เป็นเรื่องของประเภทและชนิดของสื่อที่ใช้

ผู้รับสาร (Receiver) องค์ประกอบของผู้รับสารที่จะทำให้เกิดการจูงใจที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ สติปัญญา ทักษะคน ความเชื่อ ความเชื่อมั่นในตนเอง การมีส่วนร่วม การผูกมัด เป็นต้น

William J. McGuire (อ้างถึงใน Gerald Stone and others (1999: 193) ได้กล่าวถึงเรื่องการเปลี่ยนแปลงทัศนคติว่า หากเราในฐานะผู้ส่งสารมีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ซึ่งในที่นี้แบบจำลองการเปลี่ยนแปลงทัศนคติหลายแบบจำลองด้วยกัน แต่สิ่งหนึ่งที่เหมือนกันในแต่ละแบบจำลองคือ ความยุ่งยากซับซ้อนของสารและการเปลี่ยนทัศนคติ

แบบจำลองแรกของการเปลี่ยนทัศนคติคือ แบบจำลองของ McGuire's เป็นแบบจำลองที่สามารถนำมาปฏิบัติได้ โดยมีขั้นตอน 5 ขั้นตอนในการโน้มน้าวใจ และปัจจัยการสื่อสารอีก 4 ขั้นตอนด้วยกัน ซึ่งขั้นตอนทั้ง 5 ได้แก่

1. ความตั้งใจ/ ความสนใจ (Attention) หมายถึง การโน้มน้าวใจจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากผู้รับสารไม่มีความตั้งใจฟัง นักโฆษณา/ผู้ประกาศมักจะมีเทคนิคการสร้าง ความสนใจร่วมกัน

2. ความเข้าใจ (Comprehension) หมายถึง การสื่อสารที่จะสามารถบรรลุประสิทธิผลได้ จะต้องมีความเข้าใจเสมอ
3. การยอมรับผิดชอบต่อสาร (Yielding) หมายถึง ผู้ฟังจะต้องยอมรับความคิดเห็น ทั้งนี้ หากผู้ฟัง ปฏิเสธที่จะรับข่าวสาร การโน้มน้าวใจก็จะไม่บรรลุประสิทธิผล
4. การเก็บจดจำสาร (Retention) หมายถึง ผู้ฟังจะต้องรักษาการสื่อสารไว้จนกว่าจะเกิดการ ตอบสนองต่อสารนั้น หากผู้ฟังไม่รักษาเอาไว้ การโน้มน้าวใจก็จะไม่บรรลุประสิทธิผล
5. การกระทำ (Action) หมายถึง ตัวชี้วัดความสำเร็จของผู้ฟัง ซึ่งจะถูกกระตุ้นโดยการ แสดงออกโดยการสื่อสาร

นอกจากนี้ McGuire ยังได้อธิบายถึงองค์ประกอบในแบบจำลองเพิ่มเติมดังนี้ คือ

- การเปิดเผย ซึ่งจะไม่สามารถสำเร็จได้ หากบุคคลแต่ละคนไม่เปิดเผยข้อมูลออกมา
- ความสนใจ หมายถึง การที่ข้อมูลที่น่าสนใจถูกส่งไปยังผู้ฟังสาร
- การเสริมแรง หากไม่มีการเสริมแรงเพิ่มเติม ข้อมูลหรือข่าวสารนั้นๆ ก็จะสูญหายไปเป็นที่สุด
- การรวบรวม หากทัศนคติ- พฤติกรรมมีความคุ้มค่า ทัศนคติใหม่ๆ ก็จะสามารถฝังรากลึก ได้ในระยะยาว

. McGuire แนะนำว่า องค์ประกอบทั้ง 4 ประการนี้ เป็นปัจจัยการสื่อสาร ซึ่งจะมีส่วนอย่างมากต่อ ความสำเร็จของการสื่อสาร

ผู้รับสารจะต้องผ่านไปที่ละขั้น เพื่อที่การสื่อสาร จะสามารถเปลี่ยนแปลง ทัศนคติ ได้ ครบถ้วนตาม กระบวนการ ซึ่งในสภาพการณ์ปกติ ขั้นตอนแรก ๆ จะต้องเกิดขึ้นก่อน เพื่อที่ขั้นตอน ต่อ ๆ ไปจะเกิดขึ้นได้

การเปลี่ยนแปลง ทัศนคติ โดยใช้อิทธิพลทางสังคม (Attitude Change: Social Influence) อิทธิพลทางสังคม มีผลอย่างมาก ต่อ การเปลี่ยนแปลง ทัศนคติ และการตัดสินใจ เพราะในขณะที่ ตัดสินใจ ย่อมมี กลุ่มบุคคล ที่มีความสำคัญ ต่อผู้พบเข้ามาเกี่ยวข้อง ได้แก่บุคคลในครอบครัว ญาติพี่น้อง และเพื่อนฝูง เป็นต้น

7. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อุติชชา ชุตบุญธรรม (2532) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับข่าวสารกับความเชื่อทางสุขภาพของผู้เข้าร่วมโครงการเลิกสูบบุหรี่ของสำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร ซึ่งผลพบว่าผู้เข้าร่วมโครงการนี้ได้รับข่าวสารที่เกี่ยวกับการเลิกสูบบุหรี่จากสื่อโปสเตอร์มากที่สุด และส่วนใหญ่มีความรู้สึกต่อข่าวสารในระดับกลัวมาก และมีความเชื่อทางสุขภาพในระดับสูง โดยรับรู้เกี่ยวกับความรุนแรงของโรคที่เกิดจากการสูบบุหรี่สูงที่สุด ปริมาณการรับข่าวสารที่เกี่ยวกับการเลิกสูบบุหรี่ มีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางสุขภาพ ในด้านของการรับรู้เกี่ยวกับโอกาสเสี่ยงต่อการป่วยด้วยโรคที่มีสาเหตุมาจากการสูบบุหรี่ และการรับรู้เกี่ยวกับอุปสรรคของการเลิกสูบบุหรี่ แต่ปริมาณการรับข่าวสารนั้นไม่สามารถอธิบายองค์ประกอบความเชื่อทางสุขภาพได้ในทุกด้าน เป็นต้น

เพ็ญจันทร์ สุทธิพิเชษฐกุล (2534) ได้ศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการเปิดรับสื่อความรู้ ทักษะคติ และพฤติกรรมในการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ : ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการกรุงเทพมหานคร พบว่าพฤติกรรมการเปิดรับสื่อวิทยุ โทรทัศน์ วารสาร/นิตยสาร มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ พฤติกรรมการเปิดรับสื่อมวลชน และสื่อวิทยุมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

พจนารถ วัชรพิมลมาศ (2535) ได้ศึกษา ความรู้ ทักษะคติ และพฤติกรรมของผู้สูบบุหรี่ต่อข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร : ศึกษาเฉพาะผู้สูบบุหรี่เพศชาย ณ ศูนย์การค้าในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ค่าเฉลี่ยของระยะเวลาการสูบบุหรี่ คือ 8 ปี และค่าเฉลี่ยของปริมาณการสูบบุหรี่ต่อวันคือ 15 มวน และเหตุผลในการเริ่มต้นสูบบุหรี่คือ สามารถคลายเครียดได้ สำหรับความรู้นั้นกลุ่มตัวอย่างมีความรู้เรื่องอันตรายของบุหรี่ โรคที่เกิดจากบุหรี่ โรคที่เกิดกับคนข้างเคียง และรับทราบข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครทุกอย่าง ส่วนทัศนคติก็มีความคิดเห็นในเชิงบวกเกี่ยวกับอันตรายของบุหรี่และต่อข้อบัญญัติของกรุงเทพมหานคร

พิมพ์เพ็ญ ธนาคุณ (2543) ได้ศึกษา ประสิทธิภาพของเว็บไซต์โครงการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ โดยเป็นการวิจัยเชิงทดลอง เพื่อศึกษาผลของการเยี่ยมชมเว็บไซต์โครงการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ โดยบันทึกโครงการต่างๆที่เป็นตัวอย่างลงในซีดีรอม เพื่อทำการทดลอง ในการเปลี่ยนแปลงระดับความรู้ ทักษะคติ และความตั้งใจในการเลิกบุหรี่ และศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อเว็บไซต์ของโครงการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ผลพบว่าการเปิดรับข้อมูลจาก

เว็บไซต์มีความสัมพันธ์กับความรู้ในระดับปานกลาง แต่มีระดับความสัมพันธ์กับทัศนคติและความตั้งใจในการเลิกบุหรี่ในระดับต่ำ คือ แม้จะมีความรู้ แต่หากไม่มีทัศนคติที่ดีต่อการเลิกบุหรี่แล้ว ก็ไม่สามารถก่อให้เกิดความตั้งใจในการเลิกบุหรี่ได้ ในส่วนของเว็บไซต์ต่างๆได้ให้ความรู้เรื่องบุหรี่และการเลิกบุหรี่เพิ่มมากขึ้น เนื้อหา จำนวนหน้า การจัดหน้าและภาษาอยู่ในเกณฑ์ดี จุดเด่นอยู่ที่เนื้อหาและข้อความ แต่สิ่งที่กลุ่มตัวอย่างเสนอแนะให้ปรับปรุง คือ การใช้ภาพ กราฟฟิก การใช้ระบบมัลติมีเดีย เป็นต้น

ณัฐวิภา สิ้นสุวรรณ (2548) ได้ศึกษา กระบวนการเรียกร้องผ่านสื่อของกลุ่มสนับสนุนการไม่สูบบุหรี่ ในการขับเคลื่อนกฎหมายควบคุมการบริโภคยาสูบในประเทศไทย ซึ่งถือเป็นงานวิจัยที่วิเคราะห์ในระดับนโยบาย พบว่า กระบวนการเรียกร้องผ่านสื่อของกลุ่มสนับสนุนการไม่สูบบุหรี่ ในการขับเคลื่อนกฎหมายควบคุมการบริโภคยาสูบในประเทศไทย ประกอบด้วย กลยุทธ์การนำเสนอสารและกลยุทธ์ด้านสื่อ กลยุทธ์การนำเสนอสาร ได้แก่ การให้ข้อเท็จจริง การให้ความคิดเห็น การให้ข้อมูลต่างประเทศ การใช้ความน่ากลัว และการแสดงพลังสนับสนุนนักการเมือง กลยุทธ์ด้านสื่อ ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อกิจกรรม และสื่อมวลชน และนอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบว่า ปัจจัยด้านตัวบุคคล ปัจจัยด้านสาร ปัจจัยด้านช่องทางสื่อสาร และปัจจัยด้านบริบท ส่งผลให้การขับเคลื่อนกฎหมายควบคุมการบริโภคยาสูบในประเทศไทย ประสบผลสำเร็จอย่างต่อเนื่องด้วย

งานวิจัยในด้านการสื่อสารเกี่ยวกับบุหรี่ ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาในเรื่องของพฤติกรรมในการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, การใช้สื่อ, ทัศนคติ พฤติกรรมการสูบบุหรี่ และกระบวนการในการสื่อสารของกลุ่มผู้สนับสนุนการไม่สูบบุหรี่ซึ่งเป็นระดับนโยบาย ภาพของงานวิจัยด้านการสื่อสารเกี่ยวกับบุหรี่ยังมีจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาของการดำเนินงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ซึ่งในประเด็นของการกำหนดกลุ่มเป้าหมายจากการศึกษาสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น ยังไม่มีงานวิจัยทางการสื่อสารขึ้นใดที่ทำกับกลุ่มครูโดยเฉพาะ จึงเป็นที่มาของผู้วิจัยที่ต้องการทำการวิจัยในประเด็นนี้เพื่อให้ข้อมูลที่ได้สามารถนำไปพัฒนา เพื่อเป็นประโยชน์ได้ครอบคลุมในอนาคต

งานวิจัยเกี่ยวกับบุหรี่ในด้านอื่นๆ

สัจชัย ตูลาบตี (2541) ได้ศึกษา การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสูบบุหรี่ในกลุ่มผู้รับบริการ คลินิกอดบุหรี่ ของหน่วยงานสาธารณสุขจังหวัดมุกดาหาร ซึ่งการศึกษาครั้งนี้มี

วัตถุประสงค์เพื่อต้องการทราบปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การสูบบุหรี่ของผู้มารับบริการ ในคลินิกอดบุหรี่ตามแผนการงดบุหรี่ภายใน 5 วัน ของหน่วยงานสาธารณสุข จ. มุกดาหาร และการเสนอข้อคิดเห็นต่อการจัดบริการ คลินิกอดบุหรี่ในแง่ประโยชน์ที่ได้รับ ประสิทธิภาพของบริการ ข้อเสนอแนะต่อการปรับปรุงการให้บริการ ผลที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยชิ้นนี้คือ ผู้รับบริการในคลินิกอดบุหรี่เลิกสูบบุหรี่ได้ร้อยละ 40.1 สูบน้อยลงร้อยละ 47.0 สูบปริมาณเท่าเดิม ร้อยละ 9.0 สูบเพิ่มขึ้น 3.9 และผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับโทษภัยของการสูบบุหรี่ สามารถเลิกสูบบุหรี่ ได้มากกว่า ผู้ที่มีความรู้ของการสูบบุหรี่น้อยลง ผลที่ได้รับอิทธิพลจากวิทยากร หรือมีประสบการณ์ตรงจากการเจ็บป่วยเนื่องจากการสูบบุหรี่ก็จะเลิกสูบบุหรี่ได้มากกว่า ในส่วนของการจัดทำคลินิกอดบุหรี่ดี แต่ต้องมีการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

สัจฉิณี ปาระพิมพ์(2543) ได้ศึกษา ความรู้ เจตคติ ประสบการณ์การสูบบุหรี่และบทบาทของวัดในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมลด ละ เลิก สูบบุหรี่ของเจ้าอาวาสวัด จังหวัดสกลนคร พ.ศ. 2543 เพื่อศึกษา ระดับ เจตคติ ประสบการณ์การสูบบุหรี่และบทบาทของวัดในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมลด ละ เลิก สูบบุหรี่ของเจ้าอาวาสวัด จังหวัดสกลนคร ความน่าสนใจอยู่ที่ผลการศึกษาพบว่า เจ้าอาวาสสูบบุหรี่ถึงร้อยละ 54.7 ความรู้ต่างๆเกี่ยวกับบุหรี่ก็มีระดับปานกลาง ข้อเสนอแนะควรเริ่มต้นที่ระดับเจ้าอาวาสวัด ไม่ควรเน้นเพียงแต่เรื่องของการจัดการเรียนการสอน แต่ควรเน้นความรู้จากการประชุมระดับจังหวัดด้วย และที่สำคัญคือการส่งเสริมให้วัดเป็นเขตปลอดบุหรี่ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมงดบุหรี่ด้วย

ธานินทร์ สุทธิประเสริฐ (2543) ได้ศึกษา ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการสูบบุหรี่ของนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคจังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อหาข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวกับนักศึกษาและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการสูบบุหรี่ของนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคจังหวัดสุพรรณบุรี ผลพบว่า นักศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างกว่าร้อยละ 50 มีทัศนคติที่ดีต่อการสูบบุหรี่ ปัจจัยเรื่องของค่านิยมการสูบบุหรี่ภายในกลุ่มเพื่อน การใช้เวลาว่างไปสถานที่เสี่ยงต่อการสูบบุหรี่ จำนวนคนใกล้ชิดที่สูบบุหรี่ อายุชั้นปีที่ศึกษา กระทั่งสาขาที่เรียนล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมสูบบุหรี่ทั้งนั้น เป็นต้น

เกียรติพงษ์ โชคทวีพาณิชย์ (2544) ได้ศึกษา การดำเนินงานและประสิทธิผลของนโยบายการคุ้มครองสุขภาพผู้ไม่สูบบุหรี่ วัตถุประสงค์เป็นการประเมินประสิทธิผลของนโยบายการคุ้มครองสุขภาพของผู้ไม่สูบบุหรี่ และศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำนโยบายการคุ้มครองสุขภาพของผู้ไม่สูบบุหรี่ไปปฏิบัติ ผลพบว่า สถานที่สาธารณะหลายแห่งที่มีผู้มาใช้บริการจะกระทำผิด

กฎหมาย ด้วยการสูบบุหรี่เป็นจำนวนมาก โดยมีสถานที่ออกกำลังกายที่มีระบบปรับอากาศ (Bowling) ร้านอาหารที่มีเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และคาเฟ่ จำหน่าย, ศูนย์อาหาร แต่ในขณะเดียวกันร้านค้าที่มีเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ “ห้ามสูบบุหรี่” ก็จะมีอิทธิพลคือทำให้มีคนสูบน้อยลง และสิ่งที่จะช่วยให้มีการนำนโยบายการคุ้มครองสุขภาพผู้ไม่สูบบุหรี่ ไปใช้ได้มีประสิทธิภาพมากที่สุดขึ้นอยู่กับ การได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ กำลังคน ตลอดจนทรัพยากรจากภาครัฐ เป็นต้น

กนกพร สุขรุ่งช้าง (2548) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการสูบบุหรี่ของนักศึกษาหญิงระดับปริญญาตรี พบว่าเหตุผลหลักในการเริ่มสูบบุหรี่ครั้งแรกมาจากความอยากรลองและเพื่อน แต่ที่กลุ่มตัวอย่างยังคงมีพฤติกรรมในการสูบบุหรี่ต่อไปนั้นเนื่องมาจากความเคยชิน ความเครียด และความหงุดหงิดเมื่อไม่ได้สูบบุหรี่ ส่วนในด้านทัศนคติที่นักกลุ่มตัวอย่างก็ยังคงเห็นว่าผู้หญิงสูบบุหรี่ยังไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมไทย

พจณีย์ เหล่าอมต (2532) ได้ศึกษาตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการสูบบุหรี่และการเลิกสูบบุหรี่ของครูชายโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดนครราชสีมา โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ ผู้ไม่สูบบุหรี่, ผู้สูบบุหรี่ (ไม่พยายามเลิกสูบบุหรี่), ผู้พยายามเลิกสูบบุหรี่แต่ไม่สำเร็จ และเลิกได้แล้ว (หวนกลับมาสูบใหม่) และผู้เลิกสูบบุหรี่ได้สำเร็จ (ไม่หวนกลับมาสูบใหม่) พบว่าตัวแปรที่จะทำให้เลิกบุหรี่ได้สำเร็จ คือ จำนวนคนในบ้านที่สูบบุหรี่ ความกดดันในชีวิตประจำวันเรื่องเศรษฐกิจ และภาระหน้าที่ส่วนตัว พฤติกรรมการสูบบุหรี่ส่วนใหญ่จะเป็นไปในลักษณะของความคุ้นเคยที่มีบุหรี่อยู่ในมือ สิ่งที่จะทำให้เลิกได้ส่วนหนึ่งก็มาจากแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์และแรงจูงใจทางด้านสุขภาพ ความน่าสนใจของรายงานการวิจัยชิ้นนี้พบว่า ความสำเร็จของผู้ที่เลิกสูบบุหรี่ได้สำเร็จนั้นจะใช้วิธีในการให้กำลังใจกับตนเองเป็นสำคัญซึ่งเป็นการสื่อสารภายในตนเอง (Intrapersonal Communication) ส่วนผู้ที่พยายามที่จะเลิกสูบแต่ไม่สำเร็จจะใช้วิธีลดจำนวนบุหรี่ที่สูบลงเรื่อยๆ แทน เป็นต้น

อุไร สุมาวิธรรม (2535) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางสังคมและจิตวิทยากับการสูบบุหรี่ ของนักเรียนชายชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในกรุงเทพมหานคร พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสำคัญสูงสุด คือนักเรียนที่สูบบุหรี่มักมีผลการเรียนต่ำ คือทางจิตวิทยานั้นมักคิดว่าตนเองเป็นผู้ล้มเหลวจึงหาทางออกโดยการสูบบุหรี่แทน นักเรียนบางกลุ่มมีความเชื่อว่าสูบแล้วเท่ คลายเครียดได้ ทำให้หายหงุดหงิด เพลิดเพลิน ทำให้ดูเป็นผู้ใหญ่ เป็นลูกผู้ชายและ

ทำให้เด่น อิทธิพลของกลุ่มเพื่อนถือเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลสำคัญ เพื่อนเป็นตัวแบบที่มีประสิทธิภาพอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ เป็นต้น

จันทนา จัทรไพจิตร (2541) ได้ศึกษาเหตุผลในการสูบบุหรี่ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าสาเหตุในการสูบบุหรี่ของนักเรียนจำแนกตามปัจจัยเชิงจิตวิทยาในระดับมากคือ เพราะทดลองอยากสูบ ในระดับปานกลางคือเพื่อนคลายความเครียด ความวิตกกังวล ปัจจัยเชิงสังคมและสิ่งแวดล้อมคือกลุ่มเพื่อน การต้องการเข้าสังคม และความต้องการได้รับการยอมรับจากเพื่อน พฤติกรรมการสูบบุหรี่มักใช้เวลาหลังเลิกเรียนและพักกลางวันโดยสูบในห้องน้ำของโรงเรียน หรือสวนสาธารณะ เป็นต้น

ความน่าสนใจของงานวิจัยเกี่ยวกับบุหรี่ในด้านอื่น ๆ นั้น พบว่าส่วนใหญ่จะศึกษากับกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ชาย มากกว่าที่จะศึกษากับกลุ่มผู้หญิง ในประเด็นที่แตกต่างกันและมีส่วนของการศึกษาไม่ใช่เพียงแต่ผู้สูบเท่านั้น แต่ยังมีการศึกษาในกลุ่มของผู้ที่ต้องการที่จะเลิกสูบบุหรี่ด้วยเช่นกัน ตลอดจนนโยบายในการคุ้มครองสุขภาพว่ามีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใดในทางปฏิบัติ ซึ่งถ้าเราสามารถศึกษาเปรียบเทียบทั้งผู้สูบ ผู้ไม่สูบ และผู้เลิกสูบได้แล้วนั้น การวิจัยจะสามารถเปรียบเทียบให้เห็นภาพของความเป็นจริง และเป็นประโยชน์ในการนำไปพัฒนามากขึ้น

ผลงานวิจัยจากต่างประเทศเกี่ยวกับผลกระทบทางอ้อม ของการมีฉากสูบบุหรี่ในภาพยนตร์

“ผมดีใจที่ระยะนี้หนังหลายเรื่องที่ผมได้ดูมีฉากที่นางเอกถือซองบุหรี่อยู่ในมือ ซึ่งต่างกันอย่างยิ่งกับเมื่อ 2-3 ปีก่อน ที่แทบไม่เคยเห็นบุหรี่ในหนังเลย เราต้องแสวงหาประโยชน์จากโอกาสใหม่ๆต่อไป เพื่อหาทางให้บุหรี่ปรากฏอยู่ในหนัง จนกระทั่งถูกคืบอยู่ในมือของผู้สูบบุหรี่”

คำกล่าวนี้เป็นของฮามิช แมกซ์เวลล์ ประธานบริษัท ฟิลลิป มอริส อินเตอร์เนชันแนล ที่กล่าวถึงการใช้ฮอลลีวูดเป็นสื่อโฆษณาบุหรี่ (Smoking Area : ความจริงจากวงการธุรกิจบุหรี่ที่คุณอาจคาดไม่ถึง, 2550) หนึ่งในบริษัทผู้ผลิตบุหรี่รายใหญ่ของโลก ทำให้นักวิชาการหลายฝ่ายตระหนักถึงสภาพปัญหาที่เกิดจากผลกระทบทางอ้อมของการมีฉากสูบบุหรี่ เพื่อให้รู้เท่าทันกลยุทธ์ที่แฝงมากับสิ่งต่างๆที่ปรากฏอยู่บนแผ่นฟิล์ม

<http://smokefreemovies.ucsf.edu/>

กล่าวถึงสภาพปัญหาบุหรี่ในปัจจุบัน และพยายามที่จะเรียกร้องให้ผู้ผลิตภาพยนตร์หันมาสนใจในเรื่องการทำภาพยนตร์โดยไม่ปราศจากฉากสูบบุหรี่ และการโฆษณาสินค้าจากผู้ผลิตบุหรี่ที่แฝงตัวมากับฉากต่างๆในภาพยนตร์ พร้อมทั้งการพยายามที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระตุ้นให้ทุกคนตระหนักถึงการฉายภาพยนตร์ที่มีฉากสูบบุหรี่ พร้อมทั้งจัดอันดับภาพยนตร์เรื่องต่างๆที่มีการนำเสนอฉากที่มีการสูบบุหรี่ เช่น ส่งเสริมการสูบบุหรี่ หรือ ไม่มีฉากที่สูบบุหรี่ เป็นต้น

<http://www.scenesmoking.org/>

กล่าวถึงสภาพความเป็นจริงว่า ปัจจุบันวัยรุ่นหนุ่มสาวกว่า 2,050 คนในสหรัฐอเมริกา เริ่มที่จะมีพฤติกรรมสูบบุหรี่ กว่าครึ่งที่เริ่มสูบบุหรี่โดยมีสาเหตุจากการชมภาพยนตร์ที่มีฉากสูบบุหรี่ ภาพยนตร์ที่มีดารานำที่เป็นที่นิยมจะได้รับความสนใจอย่างมาก ซึ่งดารานำเหล่านี้มีผลการวิจัยออกมาว่ามีฉากสูบบุหรี่ของดารานำเหล่านี้กว่า 82% และในภาพยนตร์เรื่องต่างๆ 80% เป็นความตั้งใจของการนำเสนอภาพที่มีกลุ่มเป้าหมายหลักก็คือวัยรุ่น วัยรุ่นกว่า 1,000 คนมีสาเหตุการตัดสินใจสูบบุหรี่มาจากว่าได้ชมภาพยนตร์ เห็นตัวอย่างและทำตามฉากหรือดารานำที่สูบบุหรี่ในภาพยนตร์เรื่องนั้นๆ โดยเนื้อหาเมื่อเข้าสู่เว็บไซต์ก็จะเป็นข้อมูลเกี่ยวกับภาพยนตร์เรื่องต่างๆที่มีฉากสูบบุหรี่ เป็นต้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่อง “กระบวนการสื่อสารกับเยาวชนของเครือข่ายครูนักบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่” ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารในการบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ต่อกลุ่มเยาวชนของเครือข่ายครูนักบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ และเปรียบเทียบโดยทำการวิเคราะห์ถึงผลกระทบของการสื่อสารบรรณารักษ์ที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมาย และกลยุทธ์ในการสื่อสารบรรณารักษ์ที่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมายได้มากที่สุด เพื่อตอบคำถามตาม**ปัญหาคำถามวิจัย** ดังนี้

1. กระบวนการสื่อสารในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเครือข่ายครูนักบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เป็นอย่างไร
2. การสื่อสารบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียนมีผลกระทบต่อกลุ่มเยาวชนหรือไม่ และผลที่เกิดขึ้นในแต่ละกลุ่มเป้าหมายมีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร
3. กลยุทธ์การสื่อสารใดที่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมในโครงการแก่เยาวชนได้มากที่สุด

โดยมีขั้นตอนและรายละเอียดของระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

1. ระเบียบวิธีวิจัย
2. การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย
3. แหล่งที่มาของข้อมูล
4. ขั้นตอนในการทำวิจัย
5. เครื่องมือในการวิจัย
6. วิธีการบันทึกข้อมูล
7. วิธีการรวบรวมข้อมูล
8. การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ
9. การวิเคราะห์ข้อมูล
10. การนำเสนอข้อมูล

1. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการสื่อสารกับเยาวชนของเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่” มีปัญหานำในการวิจัยทั้งสิ้น 3 ประเด็น ซึ่งใช้รูปแบบในการวิจัย ดังนี้

- 1.1 **การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research)** โดยศึกษาเอกสารขั้นต้น (Primary Source) ได้แก่ เอกสารทางราชการ นโยบายของรัฐบาล รายงานการประชุม วารสาร ภาพถ่าย วีดิทัศน์ ข่าวจากหนังสือพิมพ์ ตลอดจนเว็บไซต์ต่างๆ เป็นต้น
- 1.2 **การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation)** ในระหว่างการดำเนินการเก็บข้อมูล จากกิจกรรมในการดำเนินงานของเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ และกิจกรรมต่างๆที่ทางโรงเรียนที่ดำเนินงานภายใต้เครือข่ายจัดขึ้น เป็นต้น
- 1.3 **การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)** กับบุคคลที่เกี่ยวข้องและมีบทบาทสำคัญ ใน “เครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่” มูลนิธิทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ และผู้มีบทบาทในการส่งเสริมหลักสูตรการเรียนการสอนในโครงการ “โรงเรียนปลอดบุหรี่” ตลอดจนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ทุกฝ่ายอันได้แก่ ครูแกนนำนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, ผู้บริหารสถานศึกษา, ผู้ปกครอง และร้านค้าที่จำหน่ายบุหรี่รอบๆบริเวณโรงเรียน
- 1.4 **การสนทนากลุ่ม (Focus-Group discussion)** กับกลุ่มเด็กนักเรียนที่กำลังศึกษาในระดับมัธยมศึกษาที่ดำเนินงานภายใต้โครงการ “โรงเรียนปลอดบุหรี่” ของเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ โดยแบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่
 1. กลุ่มนักเรียนที่ไม่มีพฤติกรรมสูบบุหรี่
 2. กลุ่มนักเรียนที่มีพฤติกรรมสูบบุหรี่

2. การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย

ผู้วิจัยทำการศึกษาจากเจ้าหน้าที่ประสานงาน “เครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่” ของมูลนิธิทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ร่วมกับครูแกนนำนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ด้วยวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ใช้วิธีการ Snowball Sampling โดยเริ่มต้นสอบถามครูแกนนำ เพื่อให้

แนะนำกลุ่มเยาวชนแกนนำและกลุ่มนักเรียนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับการสื่อสารรณรงค์ได้ต่อไป จนสามารถเก็บข้อมูลได้ครบถ้วน

ใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก (Indepth Interview) โดยกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ มีจำนวนทั้งสิ้น 53 คน แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มครูแกนนำจากเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ โดยใช้เกณฑ์การเลือกกลุ่มตัวอย่าง จากรายชื่อเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่รุ่นที่ 1 และสอบถามจากเจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการจากมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ซึ่งเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่รุ่นที่ 1 นี้มี 12 โรงเรียน โรงเรียนละ 1 ท่าน รวมทั้งสิ้น 12 ท่าน ได้แก่
 - 1.1 โรงเรียนสุวรรณสุทธารามวิทยา
 - 1.2 โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยา พุทธมณฑล
 - 1.3 โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางขุนเทียน
 - 1.4 โรงเรียนบางมดวิทยา “สีสุกหวาดจวนอุปลัมภ์”
 - 1.5 โรงเรียนราชวินิตมัธยม
 - 1.6 โรงเรียนวัดปากน้ำวิทยาคม
 - 1.7 โรงเรียนสามพรานวิทยา
 - 1.8 โรงเรียนชินโรสวิทยาลัย
 - 1.9 โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ฝ่ายมัธยม)
 - 1.10 โรงเรียนนวมินทราชินูทิศเตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้า
 - 1.11 โรงเรียนมัธยมวัดดุสิตาราม
 - 1.12 โรงเรียนวัดราชโอรส
2. กลุ่มผู้มีผลัดดันนโยบาย “โรงเรียนปลอดบุหรี่” โดยใช้เกณฑ์การเลือกกลุ่มตัวอย่าง จากรายชื่อคณะกรรมการรณรงค์และพัฒนาหลักสูตร “โรงเรียนปลอดบุหรี่” ในองค์กรหลัก 5 องค์กรที่มีบทบาทในการผลักดันหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ จำนวน 5 ท่าน ได้แก่
 - 2.1 คุณแสงเดือน สุวรรณรัมย์
คณะที่ปรึกษาในการจัดทำและพัฒนาหลักสูตร
ผู้จัดการมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่
 - 2.2 ผศ.ดร.มณฑา เก่งการพานิช
คณะที่ปรึกษาในการจัดทำและพัฒนาหลักสูตร

รองผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและจัดการความรู้ เพื่อการควบคุมการบริโภคยาสูบ (ศจย.) และคณะกรรมการเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ (คมส.)

2.3 นายศุภรัตน์ ตันติเวทวงศ์

คณะครูผู้ยกร่างและพัฒนาหลักสูตร

ประธานกรรมการเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

2.4 นายปัญญา ทรงเสรีย์

คณะทำงานสังเคราะห์และพัฒนาหลักสูตร

ผู้อำนวยการศูนย์สร้างสรรค์เครื่องมืออาชีพ

2.5 คุณกนกวรรณ ชมเชย

ผู้ประสานงานพัฒนาหลักสูตร

กรรมการ, ผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ (คมส.) มูลนิธิกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

3. กลุ่มผู้บริหารสถานศึกษาที่ดำเนินการในโครงการ “โรงเรียนปลอดบุหรี่” จากโรงเรียนที่ได้เข้าร่วมโครงการ โดยใช้เกณฑ์ในการเลือกกลุ่มตัวอย่าง คือผู้อำนวยการโรงเรียนทั้งสิ้น 12 ท่าน จากทั้ง 12 โรงเรียน
4. กลุ่มผู้ปกครองของนักเรียนในสถานศึกษา โดยใช้เกณฑ์ในการเลือกจากผู้ปกครองของนักเรียนโรงเรียนละ 1 ท่าน ซึ่งจะเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยอาศัยคำสัมภาษณ์จากครูแกนนำนักเรียนแกนนำ เป็นสำคัญ รวมทั้งสิ้น 12 ท่าน จากทั้ง 12 โรงเรียน
5. กลุ่มร้านค้าที่จำหน่ายบุหรี่รอบๆบริเวณโรงเรียน โดยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกจากร้านค้าที่จำหน่ายบุหรี่รอบบริเวณโรงเรียนในระยะไม่เกิน 500 เมตร และจากคำให้สัมภาษณ์ของครูแกนนำและเด็กนักเรียนเป็นหลัก จำนวนทั้งสิ้น 12 ท่าน จากทั้ง 12 โรงเรียน

ใช้วิธีสนทนากลุ่ม (Focus-Group discussion) โดยมีเป้าหมายเพื่อวัดผลกระทบที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเด็กนักเรียนที่กำลังศึกษาในระดับมัธยมศึกษาที่ดำเนินงานภายใต้โครงการ “โรงเรียนปลอดบุหรี่” ของเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายออกเป็น 2 กลุ่มจากแผนงานหลักของเครือข่ายฯ ได้แก่

1. กลุ่มเด็กนักเรียนที่กำลังศึกษาในระดับมัธยมศึกษาที่ไม่มีพฤติกรรมสูบบุหรี่
2. กลุ่มเด็กนักเรียนที่กำลังศึกษาในระดับมัธยมศึกษาที่มีพฤติกรรมสูบบุหรี่

ทั้งนี้ เกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มเยาวชนที่มีมาจากการวิเคราะห์แผนงานหลักทั้ง 5 แผนของเครือข่ายทั้ง ซึ่งการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายที่มีพฤติกรรมสูบบุหรี่นั้นมาจากแผนงานที่ 4 และการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายที่ไม่มีพฤติกรรมสูบบุหรี่มาจากแผนงานที่ 3 และ 5 ได้แก่

1. แผนงานพัฒนาและสร้างเครือข่ายครูนักบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่
2. แผนงานพัฒนาหลักสูตรเรื่องการไม่สูบบุหรี่ สำหรับนักเรียนระดับต่าง ๆ
3. แผนงานพัฒนานวัตกรรมในโรงเรียน เพื่อป้องกันเยาวชนจากอันตรายของบุหรี่
4. แผนงานพัฒนาองค์ความรู้ และนวัตกรรมในการช่วยนักเรียนให้เลิกสูบบุหรี่
5. แผนงานพัฒนานโยบาย เพื่อคนรุ่นใหม่ไม่สูบบุหรี่

ประเด็นปัญหาที่จะใช้ในการสนทนากลุ่มได้มาจาก การวิเคราะห์แผนงานหลักทั้ง 5 แผนของเครือข่ายดังกล่าวข้างต้น ร่วมกับปัญหานำวิจัยที่ผู้วิจัยได้ตั้งขึ้น

จากโรงเรียนนำร่องที่มีการดำเนินงานภายใต้เครือข่ายครูนักบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ จำนวนทั้งสิ้น 84 คนจาก 7 โรงเรียน วิธีการได้มาของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ทำการสนทนากลุ่มนี้ เนื่องจากยังไม่มีมีการประเมินว่าโรงเรียนใดที่ประสบความสำเร็จระดับใด จึงต้องอาศัยข้อมูลจากผู้มีบทบาทในเครือข่ายครูนักบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ จากมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี่เป็นหลัก ในการประเมินโรงเรียนที่เข้าร่วมเครือข่ายทั้งหมด 12 โรงเรียนจากการเข้ามามีส่วนร่วมและพัฒนาโครงการเป็นหลัก ได้แก่

1. โรงเรียนนำร่องที่มีการดำเนินงานภายใต้เครือข่ายครูนักบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่แล้วประสบความสำเร็จในระดับสูง เนื่องจากมีโครงการและผลงานดีเด่น มีจำนวนทั้งสิ้น 5 โรงเรียน โรงเรียนละ 12 คน รวมทั้งสิ้น 60 คน โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มในแต่ละโรงเรียน ได้แก่
 - 1.1 กลุ่มเด็กนักเรียนที่ไม่มีพฤติกรรมสูบบุหรี่ จำนวน 6 คน
 - 1.2 กลุ่มเด็กนักเรียนที่มีพฤติกรรมสูบบุหรี่ จำนวน 6 คน
2. โรงเรียนนำร่องที่มีการดำเนินงานภายใต้เครือข่ายครูนักบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่แล้วประสบความสำเร็จในระดับปานกลาง
 - 2.1 กลุ่มเด็กนักเรียนที่ไม่มีพฤติกรรมสูบบุหรี่ จำนวน 6 คน
 - 2.2 กลุ่มเด็กนักเรียนที่มีพฤติกรรมสูบบุหรี่ จำนวน 6 คน
3. โรงเรียนนำร่องที่มีการดำเนินงานภายใต้เครือข่ายครูนักบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่แล้วประสบความสำเร็จในระดับต่ำ
 - 3.1 กลุ่มเด็กนักเรียนที่ไม่มีพฤติกรรมสูบบุหรี่ จำนวน 6 คน

3.2 กลุ่มเด็กนักเรียนที่มีพฤติกรรมสูบบุหรี่ จำนวน 6 คน

โดยที่กลุ่มเป้าหมายจะต้องยินดีที่จะให้ความร่วมมือ ในการพูดคุยสนทนาและเปิดเผย ข้อมูลอันเป็นข้อเท็จจริงในวิถีชีวิตของตนและข้อมูลส่วนตัว ตลอดระยะเวลาที่มีการศึกษาวิจัย

3. แหล่งที่มาของข้อมูล

ผู้วิจัยจะทำการศึกษาจากแหล่งข้อมูล 2 ประเภทด้วยกัน คือ

3.1 แหล่งข้อมูลประเภทเอกสาร ผู้วิจัยศึกษาแหล่งข้อมูลนี้เพื่อเป็นแหล่งข้อมูล เบื้องต้นก่อนจะดำเนินการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ได้แก่

- เอกสารประเภทสื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือ เอกสารทางราชการ นโยบายของ รัฐบาล รายงานการประชุม วารสาร SMART ของมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี่ ชาวจากหนังสือพิมพ์ ภาพถ่าย วิดีทัศน์
- เอกสารประเภทสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ เว็บไซต์ต่างๆที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับบุหรี่ และเครือข่ายครูนักธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี่ ซึ่งได้จากการสืบค้นผ่านเว็บไซต์ www.google.com เป็นหลัก และ www.ashthailand.or.th และ www.ashthailand.or.th/teachers/ เป็นต้น

3.2 แหล่งข้อมูลประเภทบุคคล ได้แก่ บุคลากรและเจ้าหน้าที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับ หรือมีบทบาทในการดำเนินงาน “เครือข่ายครูนักธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี่” ได้แก่ ครูแกนนำนัก ธรณรงค์, เจ้าหน้าที่ผู้มีบทบาทจากมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี่ เจ้าหน้าที่ผู้มีบทบาทจาก ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้ เพื่อการควบคุมการบริโภคยาสูบ (ศจย.), ศูนย์สร้างสรรค์ครุมีอาชีพ, กลุ่มผู้บริหารสถานศึกษาที่ดำเนินการในโครงการ “โรงเรียนปลอดบุหรี่” , กลุ่มผู้ปกครองของ นักเรียนในสถานศึกษา, กลุ่มร้านค้าที่จำหน่ายบุหรี่รอบๆบริเวณโรงเรียน และการสนทนากลุ่มกับ กลุ่มเยาวชนที่เป็นนักเรียนที่กำลังศึกษาในระดับมัธยมศึกษา ในโรงเรียนที่ดำเนินโครงการ “โรงเรียนปลอดบุหรี่” ภายใต้การดำเนินงานของเครือข่ายครูนักธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี่ เป็นต้น

4. ขั้นตอนในการทำวิจัย

ผู้วิจัยแบ่งขั้นตอนการดำเนินงานออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

4.1 ขั้นเตรียมการก่อนเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมรายชื่อของผู้ให้ข้อมูลหลัก(Key Informants) โดยพิจารณาจาก เอกสาร หรือ หลักฐานต่างๆ และติดต่อประสานงานนัดหมายการสัมภาษณ์เพื่อขอความ

อนุเคราะห์ข้อมูล โดยชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย และผลประโยชน์ที่จะได้รับเป็นสำคัญ

ในส่วนของกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเยาวชนนั้น ผู้วิจัยจะใช้วิธีการสอบถามข้อมูลจากทางโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ “โรงเรียนปลอดบุหรี่” เพื่อความสะดวกในการนัดหมายเพื่อทำการสนทนากลุ่มดังกล่าว

4.2 ชั้นเก็บข้อมูล

เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus-Group discussion) กับกลุ่มเป้าหมาย และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

5. เครื่องมือในการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งผู้วิจัยจำเป็นต้องมีเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ข้อมูลที่ได้มีความถูกต้องครบถ้วนในรายละเอียดอันได้แก่

1. การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ได้แก่ เอกสารสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆที่เป็นข้อมูลเบื้องต้นของเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ตลอดจนการสืบค้นข้อมูลที่ได้จากอินเทอร์เน็ต
2. ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ จะเป็นการเตรียมแนวคำถามไว้ล่วงหน้า เพื่อให้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์เพื่อกลุ่มเป้าหมายสามารถตอบได้อย่างละเอียดและตรงตามความเป็นจริง โดยคำถามจะครอบคลุมตามกรอบแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่ได้ศึกษา ซึ่งจะเป็นคำถามปลายเปิด (Open-ended Question) ใช้การจดบันทึกและเทปบันทึกเสียงประกอบจากการสัมภาษณ์

6. วิธีการบันทึกข้อมูล

การวิจัยนี้มีวิธีการบันทึกข้อมูลได้แก่

1. จดบันทึก
2. บันทึกเทป

โดยก่อนที่จะมีการจดบันทึก และบันทึกเทปทุกครั้ง ผู้วิจัยจะทำการขออนุญาตผู้ให้สัมภาษณ์ก่อนทุกครั้ง

7. วิธีการรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์ปลายเปิดให้กลุ่มเป้าหมายแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ โดยเริ่มต้นจากการแนะนำตัวพร้อมทั้งบอกวัตถุประสงค์ของการขอสัมภาษณ์ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งในส่วนของ การสนทนากลุ่มนั้น ผู้วิจัยจะสร้างบรรยากาศให้สนทนากันเอง เพื่อให้ผู้ให้สัมภาษณ์ผ่อนคลาย สามารถแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ และขอความร่วมมือให้กลุ่มเป้าหมายตอบคำถามตามความเป็นจริงมากที่สุด

8. การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

เบื้องต้นก่อนที่ผู้วิจัยจะนำแบบสัมภาษณ์ไปใช้ในการรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ ดังนี้

1. ทดสอบความตรงทางด้านเนื้อหา (content validity) ว่าแบบสัมภาษณ์มีความตรงและครอบคลุมประเด็นที่ต้องการจะทำการศึกษา
2. ทดสอบความตรงเชิงโครงสร้าง (construct validity) ว่าแบบสัมภาษณ์มีความครบถ้วนตามแนวคิดทฤษฎีที่ได้วางเอาไว้

โดยผู้วิจัยจะนำแบบสัมภาษณ์นี้ไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิที่มีบทบาทในเรื่องเครือข่ายครุภัณฑ์การไม่สูญบุหรือ เพื่อขอคำแนะนำและปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ของตนให้มีประสิทธิภาพก่อนที่จะดำเนินการวิจัย

ก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูลทุกครั้ง ผู้วิจัยจะสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมาย ด้วยการแนะนำตนเองเพื่อสร้างความคุ้นเคย ตลอดจนมีการอธิบายให้กลุ่มเป้าหมายเข้าใจถึงความสำคัญของการวิจัยนี้ เมื่อกลุ่มสนทนาเกิดความไว้วางใจผู้วิจัยและเห็นถึงความสำคัญของการวิจัย จึงยินดีให้ความร่วมมือในการเปิดเผยข้อมูลตามความเป็นจริงโดยไม่ปิดบัง ซึ่งภายหลังการเก็บรวบรวมข้อมูลแต่ละครั้ง ผู้วิจัยต้องรีบจดประเด็นสำคัญไว้โดยการทำบันทึกสนาม (Field note) วันต่อวันเพื่อป้องกันการลืม และเรียบเรียงความคิดในการดำเนินการวิจัยในครั้งต่อไปได้ รวมทั้งสรุปข้อมูลได้เป็นระยะๆ

ที่สำคัญคือ การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ โดยใช้วิธีการตรวจสอบแหล่งที่ได้มาของข้อมูลด้านบุคคล กล่าวคือ ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลที่ได้จะเหมือนเดิมหรือไม่ ได้แก่ ในประเด็นคำถาม

เดียวกัน ผู้วิจัยซักถามข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายหลายคน เพื่อเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

9. การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ที่มีวัตถุประสงค์ 3 ประการดังนี้

1. เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่
2. เพื่อศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียนต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการดำเนินงานในเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่
3. เพื่อศึกษากลยุทธ์การสื่อสารที่จะสามารถสร้างการมีส่วนร่วมในโครงการแก่เยาวชน

ดังนั้น ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสารทั้งหมดร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มมาวิเคราะห์ภายใต้กรอบแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ เพื่อให้เป็นไปตามหลักการทางวิชาการ

10. การนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลในรูปของการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analysis Description) เพื่อตอบประเด็นจากปัญหานำวิจัยทั้ง 3 ข้อ ได้แก่

1. กระบวนการสื่อสารในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เป็นอย่างไร
2. การสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียนมีผลกระทบต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการดำเนินงานของเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่หรือไม่ อย่างไร
3. กลยุทธ์การสื่อสารใดที่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมในโครงการแก่เยาวชนได้มากที่สุด

บทที่ 4

ปัจจัยที่เอื้อต่อความยั่งยืนของเครือข่ายครูนักทรงค้ำเพื่อการไม่สูบบหรี่

1. ที่มา
 - 1.1 เป้าหมาย ภารกิจหลักและกลุ่มเป้าหมายหลักของมูลนิธิทรงค้ำเพื่อการไม่สูบบหรี่: โรงเรียน
 - 1.2 เครือข่ายครูนักทรงค้ำเพื่อการไม่สูบบหรี่ : บทบาทครู
 - 1.3 เส้นทางเข้ามาเป็นสมาชิกใน “เครือข่าย” (Accessibility)
2. โครงสร้างและการดำเนินงานตามแผนงานในเครือข่ายครูนักทรงค้ำเพื่อการไม่สูบบหรี่
3. การสื่อสารของเครือข่าย : การวิเคราะห์ความสำคัญและประโยชน์ของเครือข่าย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายร่วมกับการศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้อง ทำให้ผู้วิจัยเห็นถึงประวัติความเป็นมาก่อนที่จะมีการจัดตั้งเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ แสดงถึงที่มาและความสำคัญของการจัดตั้งเครือข่ายในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ต่อเยาวชน วัตถุประสงค์ โครงสร้างการบริหารงาน ตลอดจนกระบวนการดำเนินงาน การสื่อสารภายในเครือข่าย ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยในการสร้างความยั่งยืนของเครือข่าย และเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่จะทำให้ผู้วิจัยเข้าใจความเป็นมาก่อนที่จะมีการจัดตั้งเครือข่ายขึ้น ซึ่งผู้วิจัยขอ นำเสนอ ดังต่อไปนี้

1. ที่มา

จากการศึกษาเอกสารของมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ พบว่าการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในประเทศไทย เริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2523 ซึ่งถือเป็นปีแรกที่ทางองค์การอนามัยโลก ประกาศเป็นปีแห่งการไม่สูบบุหรี่ จึงเกิดกระแสความตระหนักและตื่นตัวเกี่ยวกับปัญหาเรื่องของการสูบบุหรี่ที่มีต่อสุขภาพของหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องอย่างมาก ศาสตราจารย์นายแพทย์ ประเวศ วะสี รองประธานมูลนิธิหมอชาวบ้านในขณะนั้นได้มีโอกาสรับทราบข่าวสารจากการประชุมร่วมกับต่างประเทศมากมาย จึงได้มีการริเริ่ม รวบรวมข้อมูลข่าวสารที่ได้รับในเรื่องของพิษภัยจากบุหรี่มาเป็นบทเรียน อันนำมาสู่แนวทางในการรณรงค์ให้เหมาะสมกับประเทศไทยในขณะนั้น จนพัฒนาเป็น “โครงการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่” ภายใต้การดูแลของมูลนิธิหมอชาวบ้านในปี พ.ศ. 2528 โดยมีศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสีเป็นประธาน และศาสตราจารย์นายแพทย์อรรถสิทธิ์ เวชชาชีวะ เป็นรองประธาน และมีศาสตราจารย์นายแพทย์ ประกิต วาทีสาภักดิ์ กับผู้ช่วยศาสตราจารย์ไพบุลย์ สุริยะวงศ์ไพศาล คุณบังอร ฤทธิภักดีเข้าร่วมดำเนินโครงการ ในการพัฒนานโยบายและแนวทางในการรณรงค์เชิงบวกเพื่อหลีกเลี่ยงปฏิกิริยาต่อต้านจากสังคม

“โครงการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่” ได้มีความพยายามในการผลักดันนโยบายหรือมาตรการต่างๆที่มาช่วยควบคุมดูแลมาโดยตลอด ทั้งเรื่องของการพัฒนารูปแบบการรณรงค์ที่เหมาะสมกับภาครัฐบาลในขณะนั้น การพัฒนาสื่อต่างๆ และที่สำคัญคือ การพัฒนาในระดับนโยบาย จนในที่สุด ปี พ.ศ. 2535 “พระราชบัญญัติควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ” และ “พระราชบัญญัติคุ้มครองสุขภาพของผู้ไม่สูบบุหรี่” จึงเป็นผลสำเร็จได้ในรัฐบาลของ ฯพณฯ อานันท์ ปันยารชุน นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น และด้วยพระราชบัญญัติทั้งสองฉบับดังกล่าว โครงการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ จึงต้องวางกลยุทธ์ในการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลให้

ประชาชนทราบมากขึ้น โดยส่งเสริมการสร้างค่านิยมให้คนทุกวัยห่างไกลจากการสูบบุหรี่ และการสร้างเครือข่ายและขยายแนวร่วมในการรณรงค์

หลังจากดำเนินการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 จนกระทั่งวันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2539 “โครงการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่” ภายใต้ร่มเงาของมูลนิธิหมอชาวบ้าน จึงเติบโตขึ้นเป็น “มูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่” โดยมีงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มาเป็นผู้ผลักดันให้เกิดกระบวนการในการขับเคลื่อนการ “สร้างเสริม” สุขภาพ โดยที่มูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ได้มีโอกาสนำงบประมาณที่ได้รับนี้มาพัฒนาเป็นงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่กับกลุ่มเป้าหมายต่างๆให้เกิดผลประโยชน์สูงสุด

1.1 เป้าหมาย ภารกิจหลักและกลุ่มเป้าหมายหลักของมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ : โรงเรียน

ภารกิจหลักของมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ คือการสร้างคนรุ่นใหม่ให้เป็นผู้ห่างไกลจากการสูบบุหรี่ เด็กและเยาวชนถือเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักที่จะต้องช่วยกันป้องกันให้ห่างจากพิษภัยของการสูบบุหรี่ ซึ่งในแต่ละวันเด็กและเยาวชนจะใช้เวลาอยู่ที่ “โรงเรียน” มากกว่าที่บ้านซึ่งหมายความว่าครูจะเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดและใช้เวลาอยู่กับเยาวชนมากกว่า ดังนั้นการสร้าง “ครู” ให้มีบทบาทในการดำเนินงานจึงถือเป็นส่วนสำคัญ ดังที่ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์ประกิต วาทีสาธกกิจ (2549:67) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “บันทึกไว้เป็นประวัติศาสตร์: ผู้เพื่อไทยไร้ควันบุหรี่” ในประเด็น “บทบาทของครู” ในฐานะกลุ่มเป้าหมายหลัก ซึ่งนอกจากพระสงฆ์และแพทย์แล้วนั้น ครูก็มีบทบาทอย่างมากในฐานะผู้นำความคิดที่สังคมไทยให้การยอมรับนับถือ โดยกล่าวว่า

“นอกจากพระภิกษุสงฆ์แล้ว แพทย์และครูก็เป็นเป้าหมายแรกเริ่มในการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เพราะเราเห็นว่าทั้งสามสถาบัน คือ พระภิกษุสงฆ์ แพทย์ และครู เป็นที่นับถือในสังคม และเป็นผู้นำทางความคิดที่สังคมไทยยอมรับนับถือ ทั้งสามสถาบันยังเป็นฝ่ายที่มีโอกาสพบปะประชาชนอย่างสม่ำเสมอ การที่ทั้งสามสถาบันนี้เป็นแบบอย่างที่ดีและไม่สูบบุหรี่ และหากยิ่งเข้าร่วมขบวนการรณรงค์ไม่สูบบุหรี่ด้วย จะเป็นประโยชน์อย่างมาก”

ในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2531 จึงมีการจัดงานสัมมนา “บทบาทครูกับการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่” ขึ้น โดยเชิญปลัดกระทรวงศึกษาธิการมาเปิดงาน โดยพล.ต.จำลอง ศรีเมือง ร่วม

บรรยายเรื่องของบทบาทครูกับการพัฒนาเยาวชน และผู้ทรงคุณวุฒิจากหลากหลายสถาบันร่วมบรรยาย ศาสตราจารย์นายแพทย์ประภิต วาทีสาธกกิจ (2549:99) ได้กล่าวถึงหลักการและเหตุผลในการจัดสัมมนาครั้งนั้นโดยสรุปสาระสำคัญได้ว่า

“ในขณะที่ปัญหาจากการสูบบุหรี่ กำลังเป็นกระแสของสังคม และมีการรณรงค์อยู่ทั่วไป เช่นนี้ เยาวชนไทยอีกเป็นจำนวนมาก ยังขาดข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง และอีกจำนวนไม่น้อยที่มีทัศนคติที่ผิดพลาดต่อเรื่องการสูบบุหรี่ ซึ่งอาจมีสาเหตุเนื่องจากอิทธิพลของการโฆษณาและการส่งเสริมการขายที่อาศัยช่องทางของสื่อมวลชนต่างๆและการได้รับแบบอย่างที่ไม่ดีจากผู้นำในสังคม จากอดีตถึงปัจจุบัน แม้ว่าระบบการศึกษาของเราจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก แต่บทบาทของครูคงไม่เปลี่ยน **ครู** ยังเป็นผู้ใกล้ชิดกับเด็กเทียบเท่าพ่อแม่และผู้ปกครอง เป็นทั้งแหล่งถ่ายทอดและชี้แนะที่มาจากวิชาความรู้ที่สำคัญ ตลอดจนเป็นแบบอย่างของการดำเนินชีวิตที่เด็กจะยึดถือต่อไป”

หลังจากที่มีการจัดงานสัมมนาครั้งนั้นขึ้น ซึ่งขณะนั้นยังโครงการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ของมูลนิธิหมอชาวบ้าน จึงมีการวางแผนจัด “โครงการโรงเรียนปลอดบุหรี่” ขึ้นในปี พ.ศ. 2533 ภายใต้โครงการโรงเรียนปลอดบุหรือนั้นมีกิจกรรมต่างๆมากมาย ได้แก่

- ปีพ.ศ. 2539 มีการจัดสัมมนา “ครูจะช่วยลูกศิษย์ไม่ให้ติดบุหรี่ได้อย่างไร”
- ปีพ.ศ. 2539 มีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ “การทำงานกับเยาวชนในโรงเรียนเพื่อสร้างค่านิยมที่ไม่สูบบุหรี่”
- ปีพ.ศ. 2539 มีการจัดสัมมนา “จะสร้างคนรุ่นใหม่ไม่ให้สูบบุหรี่ได้อย่างไร”
- ปีพ.ศ. 2540 มีการจัดสัมมนาเรื่อง “จัดนิทรรศการอย่างไรให้น่าสนใจ”
- ปีพ.ศ. 2540 มีการจัดสัมมนาเรื่อง “การทดลองวิทยาศาสตร์ เพื่อให้การศึกษานักเรียนเรื่องพิษภัยของการสูบบุหรี่”
- ปีพ.ศ. 2540 มีการจัดทำหนังสือคู่มือ “บุหรี่ยุคศึกษาระทดลองทางวิทยาศาสตร์เพื่อให้การศึกษานักเรียนเรื่องพิษภัยของการสูบบุหรี่”

การจัดกิจกรรม “โครงการโรงเรียนปลอดบุหรี่” ดังกล่าว สามารถวิเคราะห์ได้ว่าเป็นกระบวนการในการสร้าง “ครูแกนนำ” โดยมีกิจกรรมต่างๆเป็น “พื้นที่” เพื่อให้ครูที่สนใจเข้ามาร่วม ซึ่งการจัดสัมมนาดังกล่าวนั้น ถือเป็นช่องทางการจัดกิจกรรมรูปแบบหนึ่ง ที่เอื้อให้เกิดการสื่อสารภายนอกห้องเรียนและภายนอกโรงเรียน โดยผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นก็คือ เกิดกลุ่มครูที่มีความ

สนใจร่วมกัน และมีการสื่อสารรวมตัวกันจนพัฒนาเป็นครูแกนนำ จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นของโครงการโรงเรียนปลอดบุหรี่

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้วิเคราะห์เอกสารของมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาไม่สูบบุหรี่ที่ปรากฏในเว็บไซต์ของมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาไม่สูบบุหรี่พบว่า แม้จะมีการจัดตั้งโครงการโรงเรียนปลอดบุหรี่ขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 แต่กิจกรรมที่ดำเนินการมาในช่วงระยะเวลาหลังจากนั้น ไม่ได้หยุดอยู่แค่การพัฒนา “ครู” เป็นหลัก หากแต่มีการพัฒนาเยาวชนควบคู่ไปด้วย โดยพบว่ามูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาไม่สูบบุหรี่มีการจัดตั้งชมรมเยาวชนปลอดสารพิษขึ้นด้วยในปี พ.ศ. 2534 โดยมีกิจกรรมต่อเนื่องยาวนานถึงปีพ.ศ.2538 และมีการจัดโครงการคนรุ่นใหม่ไม่สนใจบุหรี่ขึ้นในปี พ.ศ. 2539 นอกจากนี้ยังดำเนินงานกับเยาวชนทั้งในเรื่องของการผลิตสื่อและการสร้างแกนนำในการรณรงค์อย่างต่อเนื่องยาวนานจวบจนถึงปัจจุบัน อันหมายถึงมูลนิธิมีการทำงานกับกลุ่มเป้าหมายทั้ง 2 กลุ่มควบคู่ไปพร้อมกัน อันได้แก่ ครูและเยาวชน ซึ่งตลอดระยะเวลาที่มีการจัดตั้งชมรมเยาวชนปลอดสารพิษขึ้นนั้น มิได้มีการลดบทบาทหน้าที่ในการรณรงค์ของครูลง หากแต่วิเคราะห์ลงไปได้ว่าในการที่เยาวชนจะร่วมดำเนินกิจกรรมใดๆก็แล้วแต่ “ครู” จะเข้ามามีบทบาท มีส่วนร่วมในการผลักดันและสนับสนุนเยาวชนให้สามารถพัฒนาตนเองได้ และสามารถสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างครู นักเรียน และมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาไม่สูบบุหรี่ และด้วยระยะเวลาการดำเนินงานที่ผ่านมายาวนานกว่า 10 ปี ซึ่งวิเคราะห์ได้ว่า หากทำงานอย่างโดดเดี่ยวอาจเกิดความท้อแท้และขาดพลังในการผลักดันกิจกรรมต่างๆ จึงเป็นที่มาของการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย

จากการประมวลคำสัมภาษณ์ของทั้งเจ้าหน้าที่ผู้มีบทบาทของมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาไม่สูบบุหรี่ ร่วมกับครูแกนนำที่ร่วมก่อตั้งเครือข่ายครูนักธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาไม่สูบบุหรี่นั้น สามารถวิเคราะห์ได้ว่า เมื่อ “ครู” เข้ามาร่วมโครงการโรงเรียนปลอดบุหรี่ และกิจกรรมต่างๆที่ทางมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาไม่สูบบุหรี่จัดขึ้น สัมพันธภาพทางใจก็เกิดขึ้นตามไปด้วย จนทำให้มีกลุ่มครูจำนวนหนึ่งที่มีความเหนียวแน่นในการทำงาน กอปรกับมูลนิธิเองเล็งเห็นความสำคัญของ “เครือข่ายครู” เพื่อพัฒนาและแทรกซึมวางกลยุทธ์ในการทำงานกับกลุ่มเป้าหมายคือ เยาวชน เนื่องจากถือเป็นช่องทางหนึ่งเพื่อให้สามารถรณรงค์ได้อย่างเข้าถึงและตรงตามเป้าหมาย ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“สิ่งหนึ่งที่เรามองถึงความสำคัญก็คือ สถาบันการศึกษา ก็เลยเห็นว่าทางโรงเรียนเองมีศักยภาพ และที่สำคัญคือเขาอยู่กับเด็กในแต่ละวันค่อนข้างเยอะ ส่วนใหญ่ก็จะเห็นสภาพปัญหา อยู่ใกล้กับปัญหา อยู่ใกล้กับเยาวชน การที่จะให้ความรู้กับน้องๆ และช่วยน้องให้รู้ถึงอันตรายของ

บุหรีมีมากกว่า ก็เลยมองเห็นช่องทาง จากการทำงานเนื่องจากว่าเวลาที่เรำทำงานกับโรงเรียนคน
ที่เราต้องประสานงานด้วยก็คือคุณครู”

(แสงเดือน สุวรรณรศมี ผู้จัดการมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี,สัมภาษณ์ 3 พ.ย. 2550)

ดังคำสัมภาษณ์ข้างต้น **จุดเด่นของครู**อย่างหนึ่งคือความใกล้ชิดกับนักเรียน ซึ่งส่วนใหญ่
ครูจะเห็นสภาพปัญหาจากการได้ใช้เวลาภายในโรงเรียนร่วมกับเยาวชนอยู่แล้ว ดังปรากฏการณ์
ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ดังนี้

“ที่สำคัญมีข้อดีอีกอย่างหนึ่งที่ว่าคุณครูเองก็ค่อนข้างที่จะรู้ปัญหาของเด็ก ใกล้ชิดกับเด็ก
เด็กก็กล้าที่จะมาขอคำแนะนำ ความใกล้ชิดนี้จะทำให้เขาเกิดความต่อเนื่องกับการทำงานด้าน
บุหรีมากขึ้น ก็เลยทำตรงจุดนี้ โรงเรียนปลอดบุหรีรุกเข้าไปในระดับประถมและมัธยม”

(แสงเดือน สุวรรณรศมี ผู้จัดการมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี,สัมภาษณ์ 3 พ.ย. 2550)

“ก็เลยคล้ายๆกับว่าถ้าเราปลูกฝังเยาวชน กรอบมันก็จะเลยจะแคบลงมาหน่อย ก็คือใน
โรงเรียนต้องมีกฎหมายช่วย มันมีอะไรต่างๆ และคนที่ดูแลตัวเยาวชนเองเนี่ย ต้องทำงานโดยใช้
เทคนิคต่างๆมากมาย แต่ครูเนี่ย ที่ดูแลเยาวชนอยู่เนี่ย มันน่าจะดี เพราะเรามีเครื่องมือเครื่องมืออะไร
ต่างๆ และครูก็เป็นผู้สอน จึงเกิดเป็นเครือข่ายขึ้นมาค่ะ”

(กนกวรรณ ชมเชย เจ้าหน้าที่ประสานงานจากมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี,สัมภาษณ์
3 ต.ค.2550)

มูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี จึงเล็งเห็นความสำคัญในการ “สร้างครู” ให้เป็น “นัก
ธรรมาภิบาล” เพื่อแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชน โดยผลักดันให้มีการจัดตั้ง “**เครือข่ายครูนักธรรมาภิบาล
เพื่อการไม่สูบบุหรี(คมส.)**” ขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ เมื่อปี 2548 ด้วยการสนับสนุนของมูลนิธิ
ธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรีร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และม
ีการประกาศจัดตั้งเครือข่ายครูอย่างเป็นทางการจากมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี ลงวันที่ 15
พฤศจิกายน พ.ศ. 2550

ดังที่นายแพทย์ประทีป วาทีสารทกิจ (2550:203) ได้กล่าวในหนังสือ “เบื้องหน้า-เบื้องหลัง
การบ้านการเมือง เรื่องบุหรี” ว่า เครือข่ายครูนักธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี เป็นอีกเครือข่ายที่เกิด
จากความตั้งใจของครูและอาจารย์ที่ให้ความสำคัญร่วมจัดกิจกรรมธรรมาภิบาลภายในโรงเรียนมา
อย่างต่อเนื่อง จึงได้รวมตัวกันจัดตั้งเป็นเครือข่าย โดยมีภารกิจหลัก คือ พัฒนานวัตกรรมเรื่องบุหรี
พัฒนาครูและเครือข่ายครู พัฒนานวัตกรรม และพัฒนานโยบายที่เกื้อหนุนให้เยาวชนไม่สูบบุหรี

ซึ่งโครงการนี้เราให้ความสำคัญมาก เนื่องจากมีนักเรียนทั่วประเทศถึง 12 ล้านคน หากเรามีระบบ มีกิจกรรมที่ทำให้เด็กนักเรียนตระหนักถึงพิษภัยของการสูบบุหรี่และไม่เข้าไปทดลองและเกิดการ เสพติดบุหรี่ จะทำให้จำนวนผู้ที่ติดบุหรี่น้อยลงไปในอนาคตอย่างแน่นอน ซึ่งจากคำกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรเรื่องบุหรี่ยุคใหม่ เป็นการพัฒนากิจกรรมหนึ่งเพื่อให้เข้าสู่ระบบ ปริมาณพลไปยังโรงเรียนทั่วประเทศ เป็นต้น

จากการประมวลคำสัมภาษณ์ของกลุ่มครูแกนนำที่ร่วมก่อตั้งเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่นั้น สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ต้นกำเนิดของการสร้างเครือข่ายนั้นเป็นแบบ **“แรงกระตุ้นจากภายนอก”** โดยมีมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เป็นหลักที่ทำหน้าที่เป็นทั้ง **“กองหนุน”** คือเป็นผู้สนับสนุนทั้งด้านการจัดสรรงบประมาณ ข้อมูลทางวิชาการ และเป็น **“ตัวกลาง”** ในการเชื่อมต่อ ประสานงานระหว่างมูลนิธิและครูแกนนำจากทั้ง 12 โรงเรียนจำนวน 21 ท่าน เริ่มตั้งแต่พัฒนาให้เกิดเครือข่าย จนถึงกระบวนการดำเนินงาน มูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่จึงมีบทบาทร่วมดำเนินการทุกอย่างในเครือข่าย แต่ทั้งนี้จุดกำเนิดของเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ไม่ได้มาจากแรงกระตุ้นจากหน่วยงานภายนอกแต่เพียงอย่างเดียว เท่านั้น หากแต่เป็น**ความต้องการและตระหนักถึงสภาพปัญหา**ร่วมด้วยจึงทำให้เกิดเครือข่าย ขึ้น

ดังนั้น ถ้าเปรียบเทียบกับทฤษฎีในเรื่องโครงสร้างของเครือข่าย มูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่จะเป็นทั้ง **Stars** คือ เป็นผู้ที่ มีบทบาทหลักเป็นศูนย์กลาง ลักษณะการเชื่อมโยงมาจากจุดศูนย์กลาง ทำหน้าที่ควบคุมดูแล การจัดการบริหารงานทั้งหมดของเครือข่าย ซึ่งอาจจะเป็นในระยะแรกๆ โดยในระยะต่อมาจึงเป็นหน้าที่ของประธานเครือข่ายฯ นอกจากนี้มูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ยังเป็น **Liaison** คือ ผู้ประสานงาน เป็นหัวใจของการทำงานเครือข่าย เนื่องจากเป็นผู้ที่รวบรวมข้อมูลของเครือข่ายทั้งหมด

กล่าวโดยสรุป คือ เมื่อมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ “เปิดโอกาส” และ “สนับสนุน” ให้แก่ครูแกนนำที่เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มี “พื้นที่” ในการสรรสร้างกิจกรรมร่วมกันแล้วนั้น ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการสร้างเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ด้วยเล็งเห็นถึงศักยภาพของครู ในการเป็นผู้ถ่ายทอดงานสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่สู่กลุ่มเยาวชน เพื่อประโยชน์สูงสุดที่เกิดขึ้นกับเยาวชนไทยและประเทศชาติ

1.2 เครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่: บทบาทครู

กล่าวโดยสรุป สถานะและบทบาทหน้าที่ของครูในงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียน จึงสามารถแบ่งได้ออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. เป็น **“ต้นแบบ”** ให้กับนักเรียนเป็นหลัก หมายถึง การปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างแก่เด็กนักเรียน ด้วยการไม่สูบบุหรี่และสนับสนุนกิจกรรมรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียน
2. เป็น **“กลไกควบคุม”** หมายถึง การควบคุมดูแลเยาวชนในโรงเรียนโดยมาตรการต่างๆ และการจัดกิจกรรมเผยแพร่สู่ชุมชน เพื่อให้เป็นเกราะป้องกันเยาวชนจากพิษภัยบุหรี่
3. เป็น **“ผู้ให้คำปรึกษา”** หมายถึง ความใกล้ชิดระหว่างครูกับนักเรียน จะทำให้ครูสามารถเข้าถึงสภาพปัญหาได้อย่างดี โดยเป็นผู้ให้คำปรึกษาแก่นักเรียน

และในสายตาของนักนิเทศศาสตร์นั้น **“ครู”** เปรียบเสมือน **“สื่อบุคคล”** ที่สำคัญในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ โดยการ **“เปลี่ยนครูให้เป็นนักรณรงค์”** คือ การทำให้ครูเข้ามามีบทบาทในการสื่อสารดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ ด้วยการเป็น **“ผู้นำความคิด”** หรือ **“ครูแกนนำ”** ดำเนินการสื่อสารรณรงค์กับเยาวชนด้วยตนเอง

จากบทบาทที่กล่าวมาข้างต้นนั้น สามารถวิเคราะห์ได้ว่า หากไม่มีการสร้างเครือข่ายขึ้น บทบาททั้งการเป็นต้นแบบ กลไกควบคุม ผู้ให้คำปรึกษา และสื่อบุคคล ก็คงไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เนื่องจากการมารวมตัวกันเป็นเครือข่าย เปรียบเสมือนการสร้าง **“พื้นที่”** เรียนรู้ร่วมกันแล้ว และจากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มา แสดงถึงว่าเมื่อเกิดเครือข่ายขึ้นก็จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันมากขึ้น จากครูในโรงเรียนที่สนใจเรื่องของการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียนและมีการจัดทำกิจกรรมต่างๆภายในโรงเรียนอยู่ก่อนแล้ว เมื่อมารวมตัวกันเป็น **“เครือข่าย”** ก็ทำให้มีโอกาสที่จะสรรสร้างกิจกรรมต่างๆได้มากขึ้น จากบทบาทของการเป็นผู้สอน ผู้ให้ความรู้แก่เยาวชนในสาขาวิชาต่างๆ ก็มีโอกาสมิติมบทบาทเป็นต้นแบบให้นักเรียนในด้านการไม่สูบบุหรี่และการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เป็นกลไกควบคุมในการดูแลเด็กโดยผลักดันมาตรการและบทบาทต่างๆ ตลอดจนให้คำปรึกษาแก่เด็กและเป็นสื่อบุคคลหลักที่จะเป็นผู้นำในการดำเนินงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่แก่เด็กนักเรียนอย่างใกล้ชิดได้

นโยบายหลักของมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ คือ การป้องกันเยาวชนจากการสูบบุหรี่ ซึ่งตลอดระยะเวลากว่า 20 ปีที่ผ่านมา มูลนิธิได้พยายามพัฒนาศักยภาพของครูให้เป็นต้นแบบ **“นักรณรงค์”** อย่างแท้จริง โดยพยายามเจาะกลุ่มครูที่มารวมตัวกันทำกิจกรรมต่างๆที่ทางมูลนิธิจัดขึ้นและสร้างสัมพันธ์ภาพจนเกิดเป็นความกลมเกลียวเหนียวแน่น ซึ่งเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อ

การไม่สูบบุหรี่นั้น เริ่มต้นจากมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี่ร่วมกับครูกลุ่มหนึ่งที่มีความสนใจในการก่อตั้งเครือข่ายในปี พ.ศ. 2548 ได้แก่ อาจารย์สุวิมล จันทร์เปรมปฐ จากโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยาพุทธมณฑล อาจารย์อนงค์ พัทธระกูล จากโรงเรียนบางมดวิทยา “สี่สุขหวาดจวนอุปถัมภ์” และอาจารย์ศุภรัตน์ ตันติเวชวงศ์ จากโรงเรียนสุวรรณสุทธาราม เป็นต้น เมื่อมูลนิธิได้เห็นถึงศักยภาพของครูตรงนี้แล้ว จึงพยายามผลักดันจนเกิด “เครือข่ายครูนักธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี่” รุ่นที่ 1 ขึ้น

ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่ากลุ่มครูที่ร่วมกันก่อตั้งเครือข่ายครูนักธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี่ขึ้นมา นี้ เป็นครูที่เห็นถึงความสำคัญของการธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี่ และทำกิจกรรมต่างๆร่วมกับมูลนิธิมายาวนาน หากทว่าเมื่อทำงานตามลำพังคนเดียวย่อมไม่มีกำลังเพียงพอที่จะผลักดันการเปลี่ยนแปลงระดับนโยบายหรือมาตรการต่างๆได้ จึงรวมตัวกัน เพื่อผนึกกำลังกัน และดำเนินงานให้เกิดผลกระทบอย่างกว้างขวางมากขึ้น และจากผลการวิจัยก็พบว่าผู้ร่วมก่อตั้งเครือข่ายส่วนหนึ่งก็เป็นสมาชิกในกลุ่ม CORE TEAM มีบทบาทในเครือข่ายเป็นกลุ่มแกนนำที่ช่วยกันขับเคลื่อนให้เกิดเครือข่ายขึ้น ผ่านกิจกรรมต่างๆของมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี่ที่เปิดโอกาสให้ครูเหล่านี้ได้มาพบกัน จนเกิดความคุ้นเคยกัน รู้ลักษณะนิสัยใจคอ และรู้ระบบการทำงาน ตลอดจนความเชี่ยวชาญในด้านต่างๆ ก็ทำให้เกิดการวางบทบาทโครงสร้างการบริหารงานในเครือข่ายในรุ่นที่ 1 ขึ้น ซึ่งถือเป็นเครือข่ายเก่าที่มีอยู่ก่อนหน้าแล้ว คือ เคยทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน

ปัจจุบันเครือข่ายครูนักธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี่มีจำนวนทั้งสิ้น 3 รุ่น โดยเหตุผลในการแบ่งเครือข่ายออกเป็นรุ่นๆนั้นเนื่องจากการบริหารจัดการเครือข่ายมีความคล่องตัวมากขึ้น และสามารถจัดระบบการบริหารจัดการในแต่ละรุ่นได้อย่างชัดเจน ได้แก่

- 1) **เครือข่ายครูนักธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี่ รุ่นที่ 1**
ก่อตั้งปีพ.ศ. 2548 อย่างไม่เป็นทางการ
มีครูแกนนำจำนวนทั้งสิ้น 21 คน
โดยมีอาจารย์ศุภรัตน์ ตันติเวชวงศ์ เป็นประธานเครือข่ายรุ่นที่ 1
- 2) **เครือข่ายครูนักธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี่ รุ่นที่ 2**
ก่อตั้งปี พ.ศ. 2550 อย่างไม่เป็นทางการ
มีครูแกนนำจำนวนทั้งสิ้น 25 คน
โดยมีอาจารย์ณรงค์ แยมประดิษฐ์ เป็นประธานเครือข่ายรุ่นที่ 2
- 3) **เครือข่ายครูนักธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี่ รุ่นที่ 3**

ก่อตั้งปี พ.ศ. 2550 อย่างไม่เป็นทางการ
 มีครูแกนนำจำนวนทั้งสิ้น 27 คน
 โดยมีอาจารย์บุญปลูก เนินกลาง เป็นประธานเครือข่ายรุ่นที่ 3

โดยรุ่นที่ 1 นี้เป็นรุ่นที่มีระบบโครงสร้างการบริหารงานที่ชัดเจน มีการวางกรอบแผนงาน และกำหนดวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเครือข่ายอย่างชัดเจน โดยมีโรงเรียนที่เข้าร่วมเป็นสมาชิก เครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่รุ่นที่ 1 ทั้งสิ้น 12 โรงเรียน มีจำนวนครูแกนนำทั้งสิ้น 21 ท่าน ได้แก่

1. โรงเรียนสุวรรณสุทธารามวิทยา
2. โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยา พุทธมณฑล
3. โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางขุนเทียน
4. โรงเรียนบางมดวิทยา “สี่ลูกหวาดจวนอุปลัมภ์”
5. โรงเรียนราชวินิตมัธยม
6. โรงเรียนวัดปากน้ำวิทยาคม
7. โรงเรียนสามพรานวิทยา
8. โรงเรียนชิโนรสวิทยาลัย
9. โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ฝ่ายมัธยม)
10. โรงเรียนนวมินทราชินูทิศเตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้า
11. โรงเรียนมัธยมวัดดุสิตาราม
12. โรงเรียนวัดราชโอรส

จากผลการวิจัยพบว่า ก่อนที่จะมีการดำเนินงานจัดตั้งเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ก็มีเครือข่ายวิชาชีพอื่นๆ เช่น แพทย์ พยาบาล ดำเนินงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่อยู่ก่อนแล้วซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ว่า จากการรับรู้และมองเห็นการจัดเครือข่ายวิชาชีพอื่นๆที่ดำเนินงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ทำให้เครือข่ายครูเกิดการเรียนรู้และนำเอาเครือข่ายวิชาชีพเหล่านี้มาเป็นตัวอย่างในการดำเนินการสร้างเครือข่ายวิชาชีพครู ดังคำสัมภาษณ์ดังนี้

“ครูก็เริ่มมองว่ามันมีเครือข่ายวิชาชีพต่างๆที่ทำงานเรื่องของบุหรี่ขึ้นมา จริงๆแล้วเครือข่ายครูนี้ เป็นตัวเป็นตนขึ้นมาได้ก็เพราะมูลนิธิสนับสนุน เพราะคุณครูทุกคนมีงานประจำ เวลาประชุมก็จะประชุมวันเสาร์ หรือตอนเย็น ที่ทางมูลนิธิจะเป็นคนประสานค่ะ ทางมูลนิธิก็จะ

ดูแลเรื่องของงบประมาณ มีคุณบังอร คุณหมอบุระกิต คุณแสงเดือน และก็มีนักเป็นเลขา ในช่วงแรกๆที่เราฟอร์มทีม ก็เริ่มประมาณปลายปี 48ค่ะ”

(สุวิมล จันทร์เปรมปรุง รองประธานเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

“จนกระทั่งปี 2548 ทางมูลนิธิก็เลยมีดำริว่าอยากให้ครูนักกรณรงค์ได้รวมตัวกัน จัดตั้งเป็นเครือข่ายครูขึ้นมาค่ะเพื่อที่จะได้ประสานงาน และช่วยกันดูแลซึ่งกันและกันในการทำงาน โดยที่มูลนิธิได้ผลักดันให้มีการประชุมคุณครูนักกรณรงค์ทั้งหลาย จริงๆทางมูลนิธิเขาจัดให้อยู่เรื่อยแต่ว่ายังไม่เป็นรูปแบบ ไม่เป็นทางการ ทีนี้เมื่อปี 2548 มีการประชุมที่โรงแรมโรสการ์เด้น สามพรานก็มีการประชุมที่ชัดเจน ว่าอยากให้มีการตั้งเป็นเครือข่ายขึ้นมาค่ะ ก็มีโรงเรียนตอนนั้น 20 โรงเรียนที่เข้าร่วมประชุม แล้วก็ตอนหลังนี้ หลังจากทีประชุมกันแล้ว พูดคุยตกลงกันแล้ว รู้สึกว่าจะเหลืออยู่ 12 โรงเรียนที่ร่วมกันดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง”

(อนงค์ พัวตระกูล รองประธานเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 6 ธันวาคม 2550)

ตัวเลขจากคำสัมภาษณ์ข้างต้น โรงเรียนที่เข้าร่วมสัมมนาเครือข่ายครั้งที่ 1 จากระยะเริ่มต้นมีจำนวน 20 โรงเรียนแต่ลดลงเป็น 12 โรงเรียนนั้นตัวเลขโรงเรียนที่ลดลงดังข้างต้นนั้นสามารถวิเคราะห์ได้ว่า เนื่องจากโรงเรียนที่ไม่ได้ที่ไม่ได้เข้าร่วมอาจจะยังไม่พร้อมที่จะรวมตัวเป็นเครือข่ายในขณะนั้น เนื่องจากข้อจำกัดทางด้านเวลา และภารกิจที่ปฏิบัติอยู่ ตลอดจนกรอบนโยบายของผู้บริหารที่อาจจะเน้นในเรื่องของสารเสพติดทั้งหมดแทนการมุ่งรณรงค์ในเรื่องของบุหรี่อย่างเดียวจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ยังไม่ได้เข้าร่วมเครือข่าย นอกจากนี้ประเด็นในเรื่องของ “ความต้องการแก้ปัญหา” ก็เป็นปัจจัยสำคัญเช่นกันในการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย เพราะถ้าโรงเรียนต่างๆไม่ได้ประสบปัญหา หรือไม่มีความเดือดร้อนจนเกิดความต้องการในการแก้ไขปัญหา ก็มิได้สังเกตเห็นถึงความสำคัญของการเข้าร่วมเครือข่าย

จากผลการวิจัยพบว่า จาก 12 โรงเรียนที่เข้าร่วมเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในรุ่นที่ 1 นั้น ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ฝั่งธนบุรี ซึ่งโรงเรียนส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนที่ไม่ได้มีชื่อเสียงในเรื่องของวิชาการ กอปรกับมีสภาพแวดล้อมรอบบริเวณโรงเรียนอยู่ในชุมชนที่เอื้อให้เกิดพฤติกรรมสูบบุหรี่แก่เด็กนักเรียน วิเคราะห์ได้ว่า ด้วยสภาพ “พื้นที่” ที่จัดตั้งของโรงเรียนมีส่วนก่อให้เกิดพฤติกรรม และด้วยการที่ครูอยู่กับปัญหาตรงนี้ ทำให้เห็นถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น และพร้อมที่จะเข้าร่วมในเครือข่าย ซึ่งประเด็นในเรื่องของพื้นที่นั้นก็เป็นส่วนสำคัญ เพราะธรรมชาติของแต่ละ

โรงเรียนที่เข้าร่วมเครือข่ายนั้นตั้งอยู่ในบริเวณชุมชน มีเพียงโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยา พุทธมณฑลเท่านั้น ที่มีสภาพแวดล้อมรอบบริเวณโรงเรียนอยู่ห่างไกลจากชุมชนและร้านค้า รอบๆ บริเวณโรงเรียนเป็นหมู่บ้านจัดสรรและสถานที่ราชการของเขตทวีวัฒนา ซึ่งนอกจากประเด็นในเรื่องของ “พื้นที่” ที่ประสบปัญหาแล้วนั้น สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ “ครู” ที่เข้าร่วมเครือข่ายส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการดำเนินงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ภายในโรงเรียนมาก่อน ทำให้เห็นความสำคัญในการรวมตัวเป็นเครือข่ายมากขึ้น

การดำเนินงานร่วมกันในเครือข่ายนั้น แสดงให้เห็นถึงลักษณะการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายว่ามีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยความตั้งใจและความร่วมมือกัน เครือข่ายแม้เกิดได้เพียงระยะเวลาสั้นๆ แต่การรักษาเครือข่ายมีความสำคัญยิ่งกว่า ดังนั้นเครือข่ายจำเป็นต้องมี “ความเหนียวแน่น” จากการร่วมมือกันทำงานของทุกฝ่ายอย่างแท้จริง เนื่องจากถ้าไม่มีความเหนียวแน่นก็จะเกิดการ “สลายตัว” ออกจากเครือข่ายไป เปรียบเทียบได้กับถ้าครูแกนนำที่เข้ามาได้มีความตั้งใจที่จะดำเนินงานอย่างแท้จริง หรือภาระหน้าที่ที่ไม่เอื้อต่อการร่วมงานตรงนี้ ก็จะทำให้ไม่สามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

1.3 เส้นทาง การเข้ามาเป็นสมาชิกใน “เครือข่าย” (Accessibility)

การจัดตั้งเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่รุ่นที่ 1 นั้น เป็น “ความสมัครใจ” ของครูแกนนำเป็นหลัก ที่ต้องการผลักดันให้มีการรวมกลุ่ม แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน และรวมตัวกันเพื่อ “ประสานพลัง” ให้เกิดความเหนียวแน่น โดยสามารถแบ่งลักษณะของเส้นทางการเข้าสู่เครือข่าย ได้ออกเป็น 3 แบบแผน ได้แก่

1) ครูแกนนำที่ไปร่วมกิจกรรมของมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ : ครูเป็นฝ่ายรุกเข้าหามูลนิธิ

หมายถึง วิธีการที่กลุ่มครูแกนนำที่เข้ามาร่วมเป็นสมาชิกในเครือข่ายนั้นเกิดจากการที่ได้ร่วมทำงานกับมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มาเป็นระยะเวลาหนึ่ง คุณครูหลายๆท่านจึงมีบทบาทในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่มาโดยตลอด ทำให้การรวมกลุ่มนี้เกิดขึ้นได้โดยง่าย โดยสามารถแบ่งได้เป็น ครูแกนนำที่ทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และครูแกนนำที่ทำกิจกรรมอย่างไม่ต่อเนื่อง แต่ทั้งนี้ก็เข้ามาร่วมสร้าง “เครือข่าย” ร่วมกัน ดังคำสัมภาษณ์

“บังเอิญโรงเรียนเราได้ทำกิจกรรมเพื่อการไม่สูบบุหรี่ต่อเนื่องมาโดยตลอดนะคะ น่าจะเป็นโรงเรียนจำนวนน้อยที่เกาะติดมาตลอดตั้งแต่ปี 2531 เป็นต้นมา เราก็ทำกิจกรรมกับมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่อย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะมีกิจกรรมใดๆที่ทางโรงเรียนน่าจะมีส่วนร่วม หรือเยาวชนน่าจะมีส่วนร่วม ทางมูลนิธิรณรงค์ก็ขอความร่วมมือจากโรงเรียนมา และโรงเรียนก็ให้ความร่วมมือตลอดมาค่ะ และตัวครูเองก็เป็นผู้ดูแลในเรื่องกิจกรรมพวกนี้มาโดยตลอด”

(อนงค์ พัวตระกูล รองประธานเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 6 ธันวาคม 2550)

“ครูเริ่มต้นในการทำงานรณรงค์ตั้งแต่ปี 2529-2530 ที่มีชมรมแพทย์ชนบทมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ซึ่งทำร่วมกับมูลนิธิหมอชาวบ้าน ซึ่งตอนนั้นยังเป็นครูอยู่ที่โรงเรียนศรีกันต์วัฒนา รามอุปถัมภ์ มีการให้ร่วมหารายชื่อไปรณรงค์กับทางมูลนิธิ ครูก็ได้ร่วมลงชื่อและโรงเรียนก็ได้ส่งไป ก็ทำจนกระทั่งมูลนิธิหมอชาวบ้านได้แยกตัวมาเป็นมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ โดยทำบ้างหยุดบ้างเป็นช่วงๆแล้วแต่นโยบายของโรงเรียน”

(พรดี ลิ้มปรัตนากร กรรมการเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 26 พฤศจิกายน 2550)

จากคำสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่า แม้ระยะเวลาในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ของคุณแกนนำบางท่านจะยาวนานมาเป็นเวลากว่า 20 ปี แต่ถ้าเป็นกิจกรรมในอดีตนั้นมีความแตกต่างกับปัจจุบัน เนื่องจากสมัยก่อนครูจะเข้าไปร่วมกิจกรรมในฐานะ “ตัวประกอบ” แต่เมื่อเกิดเครือข่ายขึ้น บทบาทของคุณจึงเปลี่ยนมาเป็น “ตัวเอก”

2) ครูแกนนำที่มูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เชิญมาเข้าร่วม : มูลนิธิรุกเข้ามาหาครู

หมายถึง ครูแกนนำที่เข้ามาร่วมเป็นสมาชิกในเครือข่ายโดยการเชิญเข้าร่วมประชุมกับทางมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ โดยมีเจตนาเชิญเข้าร่วมประชุมจากมูลนิธิไปยังโรงเรียนต่างๆ ซึ่งภายหลังจากที่มีการอบรมหรือประชุมกันไปแล้วนั้น ครูแกนนำส่วนหนึ่งก็สมัครใจที่จะเข้าร่วมทำงานในเครือข่าย ดังคำให้สัมภาษณ์ ดังนี้

“เริ่มจากมูลนิธิมีการเชิญครูในโรงเรียนต่างๆ ในกทม. รวมถึงต่างจังหวัดให้ไปร่วมอบรมนะคะ แต่ตอนนี้ตอนที่เราเข้าไปอบรมคือเราเป็นตัวแกนกัน เข้าไปร่วมอบรม เอากิจกรรมไปทำ

บ้างอย่างนี้ อย่างครูก็จะทำกิจกรรมกันอยู่แล้ว แต่ที่นี้ตอนนั้นที่ไป เขาก็จะถามว่าใครจะมาช่วยทำ ตรงนี้ เราก็เอออาสาสมัครกันมาช่วยกันค่ะ และตอนนั้นกลุ่มจริงๆที่เริ่มกันประมาณ 12 โรงเรียน”

(ฤดีวรรณ มาดีกุล กรรมการเครือข่ายครูนักถนอมรังค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 6 ธันวาคม 2550)

“คือมีอยู่ครั้งหนึ่ง เคยเชิญคุณหมอมารองจิตมาเป็นวิทยากร แล้วก็รู้สึกจะประมาณ 2-3 ปี ที่แล้วที่เชิญมาเป็นวิทยากรที่นี้ แล้วท่านก็มากับเด็กของโรงเรียนทางฝั่งธน โรงเรียนหนึ่ง โดยมาเป็นวิทยากรช่วงนั้นรู้สึกจะเป็นเด็กม.2 ประถมระดับ และให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องอันตรายของบุหรี่ ก็นั่นละค่ะตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ก็จะมีหนังสือมาเชิญ เราก็ไม่ทราบค่ะ ไม่รู้ว่าเขาเลือกอย่างไรนะค่ะ ก็คือก็เข้าไปกับเพื่อนอีกคนหนึ่งก็คือเข้าไปตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา”

(บุญตา มะหะเลา กรรมการเครือข่ายครูนักถนอมรังค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 19 ธันวาคม 2550)

3) ครูแกนนำที่มาจากการศึกษาชักชวนของเพื่อนครู

: การเข้ามาด้วยสื่อบุคคล

หมายถึง กลุ่มครูแกนนำที่เข้ามาช่วยเครือข่ายจากการชักชวนของกลุ่มครูแกนนำที่ร่วมจัดตั้งเครือข่ายและระหว่างเพื่อนครูด้วยกันเองที่เข้าร่วมเครือข่ายครูนักถนอมรังค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่อยู่แล้ว ซึ่งเป็นไปโดยธรรมชาติโดยมิได้มีการจัดตั้งขึ้น ทั้งนี้ด้วยวิถีแห่งอาชีพครูนั้นระบบสายงานเปรียบเสมือนช่องทางในการเปิดโอกาสให้ครูจากหลากหลายโรงเรียนได้พบปะพูดคุยกันและมีการสื่อสารระหว่างกันอยู่แล้ว เนื่องจากมีเครือข่ายทางสายวิชาชีพในกลุ่มการศึกษาขั้นพื้นฐานอยู่แล้ว เช่น ครูแนะแนว ซึ่งทางกระทรวงศึกษาธิการก็มีการจัดสัมมนาวิชาการ การอบรมครูสายวิชาชีพต่างๆ

นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานอื่นๆจากภายนอกซึ่งสร้างพื้นที่ในการทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน แม้ว่าจะไม่ใช่ประเด็นบุหรี่เป็นหลัก ทำให้เกิดการชักชวนกันผ่านช่องทางการสื่อสารต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการประชุม หรือทางโทรศัพท์ โดยใช้สัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลเป็นหลัก ซึ่งเป็นข้อเด่นของการรวมกลุ่มหรือการสร้างเครือข่ายของคนที่มีอาชีพเดียวกัน ดังคำให้สัมภาษณ์ ดังนี้

“ตอนแรกเมื่อประมาณปี 2548 ประมาณเดือนกันยายน พอดีตัวเองอยู่กลุ่มเยาวชนไทย ตำบลภัยเฮดส์ 17 โรงเรียน ก็มีโรงเรียนในกรุงเทพฯและสามพรานวิทยา เราวมกลุ่มกันอยู่แล้ว เสร็จแล้วก็รู้จักกับพวกพี่สุนี่ค่ะ เสร็จแล้วทางมูลนิธิก็จะมีการจัดอบรมครูนักถนอมรังค์ พี่สุก็โทรมา

บอกว่าสนใจไหม แล้วตัวเองก็ไม่ชอบคนที่สูบบุหรี่อยู่แล้วก็เลยสนใจและได้ไปอบรมที่ โรงแรมโรสการ์เด็น สามพราน”

(เพยาร์ รุจิโรจน์วงศ์ เลขานุการเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

“เริ่มปี 48 ก็คือเราก็จะเป็นครูเพื่อนๆคะชนกัน โดยที่โรงเรียนเราได้เคยร่วมกันทำกิจกรรมวัยใสไร้ควัน โดยที่จะเป็นความร่วมมือของโรงเรียน 5 โรงเรียน ก็จะมีโรงเรียนสตรีวิทยา 3, โรงเรียนปากน้ำวิทยาคม, โรงเรียนสามพรานวิทยา, โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางขุนเทียน และโรงเรียนบางมดวิทยา มาคิดโครงการกันที่ชื่อว่า กลุ่มวัยใสไร้ควัน ก็จะมาจัดกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมก็จะเป็นกิจกรรมให้ความรู้ในการพัฒนาแก่นนำนักเรียน”

(วราภรณ์ หงส์ดีลกกุล รองประธานเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2550)

ดังนั้น สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ถ้าหากมี “ช่องทางการเข้าถึงที่หลากหลายเส้นทาง” โอกาสของการเข้าถึง (Accessibility) ย่อมมีสูงขึ้น และเป็นช่องทางทั้งเชิงรุกและเชิงรับที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการหรือร่วมก่อตั้งเครือข่ายสามารถเรียนรู้ได้

2. โครงสร้างและการดำเนินงานตามแผนงานในเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

การดำเนินงานตามแผนงานในเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่นั้น มีระบบการดำเนินงานร่วมกันจากหลายองค์กร ได้แก่

- 1) คณะครูแกนนำจากโรงเรียนต่างๆทั้ง 12 โรงเรียน
- 2) มูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่
- 3) ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.)
- 4) ศูนย์สร้างสรรค์ครูมืออาชีพ ซึ่งเป็นหน่วยงานภาคเอกชน โดยเป็นศูนย์ที่ดำเนินการอบรมครู โดยการสนับสนุนของสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช

การดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่นี้ มิได้มีการกำหนดวาระการดำรงตำแหน่งอย่างชัดเจน หากแต่มีการแบ่งออกเป็นเครือข่ายรุ่นที่ 1 รุ่นที่ 2 และรุ่นที่ 3 ตามลำดับ โดยแยกการบริหารจัดการในแต่ละรุ่นอย่างชัดเจน

ข้อเด่นของการสร้างเครือข่ายในรูปแบบไม่เป็นทางการ ผู้การเป็นเครือข่ายแบบเป็นทางการนั้น ได้แก่ ระบบการบริหารจัดการมีความคล่องตัวเนื่องจากสัมพันธ์ภาพที่ดีร่วมกัน แม้วาระการเป็นกรรมการมิได้มีการกำหนดวาระการปฏิบัติงานอย่างชัดเจน ซึ่งอาจส่งผลให้ผู้ปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งต่างๆ เกิดความเหนื่อยล้า เสมือนแบกภาระหน้าที่ไว้ตลอดเวลา และการปฏิบัติงานในเครือข่ายก็อาจจะลดลง แต่ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การที่เครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มิได้มีการกำหนดวาระการทำงานเอาไว้ เนื่องจากตัวประธานเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ คือ อาจารย์ศุภรัตน์ ตันติเวชวงศ์ เป็นผู้มีบทบาทในการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มาโดยตลอด โดยเฉพาะกรณีของการร่วมรณรงค์ผลักดันให้มีมาตรการห้ามไซวร่บุหรี่ในร้าน กรณีของร้าน 7-eleven ทั่วประเทศ กอปรกับบุคลิกของอาจารย์ที่เป็นผู้นำที่เข้มแข็ง และปฏิบัติหน้าที่อยู่ในระดับบริหาร ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่เป็นได้ว่า หากมีการเปลี่ยนผู้นำเครือข่ายเครือข่ายอาจล้มได้ จึงยังมิได้มีการกำหนดวาระเครือข่าย และอีกประการหนึ่งคือ การที่เครือข่ายยังไม่ได้มีการผลักดัน “ผู้แสดงแทน” คือไม่มีมือวางอันดับสอง (Second liner) ในการทำงาน ทำให้ยังไม่สามารถกำหนดวาระกรรมการเครือข่ายได้ ซึ่งสิ่งนี้ถือเป็นบทเรียนที่สำคัญในการดำเนินงานของเครือข่าย ในเรื่องของการกำหนดวาระเครือข่าย จำเป็นที่จะต้องมีการพิจารณาเงื่อนไขต่างๆ มาประกอบกันด้วย

เครือข่ายรุ่นที่ 1 นี้เป็นรุ่นที่มีคณะกรรมการบริหารงานโดยมีทั้ง 12 โรงเรียนเข้ามาเป็นกรรมการเครือข่าย ดังตาราง

ตารางที่ 2 คณะกรรมการเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

คณะกรรมการเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ (คมส.)			
ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	โรงเรียน	ตำแหน่ง
1.	นายศุภรัตน์ ตันติเวชวงศ์	โรงเรียนสุวรรณสุทธารามวิทยา	ประธานกรรมการ
2.	นางสุวิมล จันทร์เปรมปรุง	โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยาพุทธมณฑล	รองประธาน
3.	นางวราภรณ์ หงษ์ดิลกกุล	โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางขุนเทียน	รองประธาน
4.	นางอนงค์ พิวตระกูล	โรงเรียนบางมดวิทยา "สีสุกหวาดจวนอุปถัมภ์"	รองประธาน
5.	นางบุญตา มะหะเลา	โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ เตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้า	กรรมการ
6.	นางภาวดี แสงมณี	โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ เตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้า	กรรมการ
7.	นางมาลี เอี่ยมพริ้ง	โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยาพุทธมณฑล	กรรมการ
8.	นางจันทร์เจ้า รุ่งนาค	โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยาพุทธมณฑล	กรรมการ
9.	นางสาวพรดี ลิ้มปัดนากร	โรงเรียนมัธยมวัดดุสิตาราม	กรรมการ
10.	นางจันทร์พิมพ์ เหมือนทัพ	โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางขุนเทียน	กรรมการ

11.	นางสาวยุพา สุตรเชื้อวชาญ	โรงเรียนราชวินิตมัธยม	กรรมการ
12.	นางรัชนี ศรีเพ็ญ	โรงเรียนราชวินิตมัธยม	กรรมการ
13.	นายพิชัย ชมเพ็ญ	โรงเรียนวัดปากน้ำวิทยาคม	กรรมการ
14.	นางสาวฤดีวรรณ มาดีกุล	โรงเรียนวัดราชโอรส	กรรมการ
15.	นางอิมใจ ดีไสว	โรงเรียนสามพรานวิทยา	กรรมการ
16.	นางเพ็ญทิพย์ มามาก	โรงเรียนสุวรรณสุทธารามวิทยา	กรรมการ
17.	นายปัญญา ทรงเสรีย์	ศูนย์สร้างสรรค์ครุมืออาชีพ	กรรมการ
18.	นายถนอม พิระขัมม์	โรงเรียนชินโรสวิทยาลัย	กรรมการ
19.	นายสังเวียน มณีจันทร์	โรงเรียนชินโรสวิทยาลัย	กรรมการ
20.	ผศ.ดร.มณฑา เก่งการพานิช	ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้ เพื่อการควบคุมการบริโภคยาสูบ	กรรมการ
21.	นางสาวจรรุวรรณ เหล่างาม	โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ฝ่ายมัธยม)	กรรมการ
22.	นางสาวกัญจน์ ศรีไธภา	โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ฝ่ายมัธยม)	กรรมการ
23.	นางเพยาร์ รุจิโรจน์วงศ์	โรงเรียนสามพรานวิทยา	กรรมการ, เลขานุการ
24.	นางสาวกนกวรรณ ชมเชย	มูลนิธิธรรมาวุธเพื่อการไม่สูบบุหรี่	กรรมการ, ผู้ช่วยเลขานุการ

ที่มา : เว็บไซต์เครือข่ายครุภัณฑ์กรณรงคเพื่อการไม่สูบบุหรี่ www.ashthailand.or.th/teachers

จากเว็บไซต์เครือข่ายครุภัณฑ์กรณรงคเพื่อการไม่สูบบุหรี่ www.ashthailand.or.th/teachers ระบุว่า ระยะเวลาในการดำเนินการของเครือข่ายตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2549 ถึงเดือนมิถุนายน 2551 ซึ่งก็คือระยะเวลาในการรับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.) ผลการวิจัยพบว่าภายหลังจากการสิ้นสุดระยะเวลาในการดำเนินโครงการนี้ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.)ยังคงสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานแก่เครือข่ายต่อไป ผ่านการบริหารจัดสรรงบประมาณโดยมูลนิธิธรรมาวุธเพื่อการไม่สูบบุหรี่ตามกรอบนโยบายหลัก

วัตถุประสงค์ของเครือข่ายครุภัณฑ์กรณรงคเพื่อการไม่สูบบุหรี่ เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ครุภัณฑ์กรณรงคและศักยภาพในการควบคุมการบริโภคยาสูบให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการป้องกันเด็กและเยาวชนจากอันตรายจากการสูบบุหรี่ โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะ ได้แก่

1. เพื่อสร้างครุภัณฑ์กรณรงคเพื่อการไม่สูบบุหรี่จำนวน 100 คน (ในระยะเวลาดำเนินงานตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2549-มิถุนายน 2551)
2. เพื่อส่งเสริมและพัฒนาวัตกรรมในโรงเรียน เพื่อคนรุ่นใหม่ไม่สูบบุหรี่

3. เพื่อพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนเรื่องบุหรีในโรงเรียน
4. เพื่อพัฒนานโยบายและกลไกต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการสร้างคนรุ่นใหม่ไม่สูบบุหรี

ตัวชี้วัด ก็คือ จำนวนครูที่เป็นเครือข่าย,จำนวนนวัตกรรมและโรงเรียนที่ประกาศเป็นเขตปลอดบุหรี,การมีหลักสูตรและมีการจัดการเรียนรู้เรื่องบุหรีในโรงเรียน โดยกำหนดผลที่คาดว่าจะได้รับ ก็คือ นโยบายที่เกี่ยวข้องหรือมีผลต่อเยาวชนได้รับการพัฒนา,มีองค์ความรู้และบทเรียนในการทำงานเรื่องนี้และได้รับการเผยแพร่อย่างกว้างขวาง และมีนวัตกรรมในการช่วยนักเรียนให้เลิกสูบบุหรีและสกัดกั้นการเข้ามาเป็นผู้สูบบุหรีใหม่ของเยาวชน

แผนงานของเครือข่ายครูนักบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี ผู้วิจัยใคร่ขอแนะนำเสนอแผนงานของเครือข่ายที่ปรากฏอยู่ในเอกสารแนบพับแนะนำเครือข่าย และปรากฏอยู่ในเว็บไซต์ของเครือข่าย มีอยู่ 5 แผนหลักได้แก่

- 1) แผนงานพัฒนาและสร้างเครือข่ายครูนักบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี
 - 1.1 จัดตั้งเครือข่ายครูนักบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี โดยมีการประสานงานกันอย่างต่อเนื่อง
 - 1.2 จัดทำ website เครือข่ายครูนักบรรณรักษ์ (www.ashthailand.or.th/teachers) เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลให้ครูหรือผู้สนใจในการดำเนินงานบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี
 - 1.3 จัดอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพของครูในการทำงานบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรีในโรงเรียน
2. แผนงานพัฒนาหลักสูตรเรื่องการไม่สูบบุหรี สำหรับนักเรียนระดับต่าง ๆ
 - 2.1 วิเคราะห์และพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี
 - 2.2 ทดลองนำหลักสูตรไปใช้และประเมินผลเพื่อพัฒนา
 - 2.3 พัฒนาสื่อการสอนที่จำเป็นในเรื่องเกี่ยวกับการบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี
 - 2.4 นำเสนอต่อกระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงสาธารณสุข
3. แผนงานพัฒนานวัตกรรมในโรงเรียน เพื่อป้องกันเยาวชนจากอันตรายของบุหรี
 - 3.1 ส่งเสริมและสนับสนุนให้โรงเรียนต่าง ๆ พัฒนานวัตกรรมเพื่อคนรุ่นใหม่ไม่สูบบุหรี
 - 3.2 จัดเวทีขยายเครือข่าย และเผยแพร่นวัตกรรม
 - 3.3 จัดทำหนังสือเรื่อง นวัตกรรมเพื่อเยาวชนไทยปลอดบุหรี

4. แผนงานพัฒนาองค์ความรู้ และนวัตกรรมในการช่วยนักเรียนให้เลิกสูบบุหรี่
 - 4.1 ประมวลองค์ความรู้และบทเรียนเกี่ยวกับเรื่องนวัตกรรมในการช่วยนักเรียนให้เลิกสูบบุหรี่ทั้งจากในและต่างประเทศ
 - 4.2 จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาองค์ความรู้และนวัตกรรม
 - 4.3 ทดลองนำนวัตกรรมไปใช้เพื่อประเมินผลและพัฒนา
 - 4.4 จัดทำคู่มือครูในการช่วยนักเรียนให้เลิกสูบบุหรี่
5. แผนงานพัฒนานโยบาย เพื่อคนรุ่นใหม่ไม่สูบบุหรี่
 - 5.1 ศึกษาและวิเคราะห์นโยบายที่เกี่ยวข้องหรือมีผลต่อการสร้างคนรุ่นใหม่ไม่สูบบุหรี่
 - 5.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อคณะกรรมการควบคุมการบริโภคยาสูบแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการและโรงเรียน
 - 5.3 พัฒนาและติดตามนโยบาย ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างคนรุ่นใหม่ไม่สูบบุหรี่

ทั้งนี้จากผลการวิจัยพบว่า สำหรับเครือข่ายครูนักบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ยังมีได้มีแบบแผนการประเมินผลงานเครือข่ายที่ชัดเจน หากแต่มี KPI : Key Performance Indicator โรงเรียนปลอดบุหรี่ ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“สำหรับเครือข่ายครูมี KPI ของโรงเรียนปลอดบุหรี่เป็นตัวกำหนด KPI ของเครือข่ายครู เขาก็มีกำหนดตรงนี้ บางโรงก็ไม่หมด สิ่งแรกที่เป็นตัวชี้วัดมาตรฐานอยู่”

(แสงเดือน สุวรรณศรีมี ผู้จัดการมูลนิธิบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 3 พ.ย. 2550)

KPI : Key Performance Indicator ได้แก่

1. มีนโยบาย วิสัยทัศน์ พันธกิจ แสดงให้บุคลากรในโรงเรียน ผู้ปกครองและผู้มาติดต่อทราบถึงการเป็นโรงเรียนปลอดบุหรี่
2. มีหน่วยงาน/คณะกรรมการ รับผิดชอบจัดทำแผนงานและดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเป็นโรงเรียนปลอดบุหรี่
3. มีแผนงานและการดำเนินงานเพื่อช่วยเหลือให้บุคลากรในโรงเรียนสามารถเลิกบุหรี่ได้
4. มีแผนงานและการดำเนินงานป้องกันและควบคุมการบริโภคยาสูบ ทั้งภายในโรงเรียนและในชุมชนใกล้เคียงกับกลุ่มเป้าหมายกลุ่มต่างๆ

5. มีแผนงานและการดำเนินงานรวมพลังบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ที่สอดคล้องกับกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข องค์การวิชาชีพ องค์การอนามัยโลก และองค์กรอื่นๆ
6. มีแผนงานและการดำเนินงานให้ความรู้ เสริมสร้างความเข้าใจ และความตระหนักที่ถูกต้องเกี่ยวกับอันตรายของบุหรี่ ให้กับบุคลากรในโรงเรียนและผู้เกี่ยวข้อง
7. มีการติดตามประเมินผล และปรับปรุงพัฒนาแผนงาน และการดำเนินงานทั้งเชิงรับและเชิงรุก เพื่อการควบคุมบริโภคยาสูบอย่างต่อเนื่อง
8. มีข้อมูลการบริโภคยาสูบของบุคลากรในโรงเรียนและผู้ปกครองนักเรียน
9. มีการติดป้ายแสดงโรงเรียนเป็นเขตปลอดบุหรี่ตามกฎหมาย ไว้ในที่เห็นได้ชัดเจนทั่วทุกพื้นที่ของโรงเรียน
10. ผู้บริหารและครูทุกคนเป็นต้นแบบของผู้ไม่สูบบุหรี่
11. บุคลากรทุกฝ่ายรับทราบและมีส่วนร่วมดำเนินการ เพื่อการเป็นโรงเรียนปลอดบุหรี่
12. มีการจัดอบรมพัฒนาทักษะ/ให้ความรู้เกี่ยวกับพิษภัยบุหรี่ แก่บุคลากรในโรงเรียนและผู้ปกครอง
13. มีการจัดกิจกรรมเพื่อการเลิกบุหรี่ในโรงเรียนและในชุมชนใกล้เคียง
14. มีการสนับสนุนมาตรการทางกฎหมาย สุขภาพ สังคม และเศรษฐกิจ เพื่อการควบคุมการบริโภคยาสูบอย่างต่อเนื่อง
15. สนับสนุนให้มีการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับการบริโภคยาสูบอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง
16. ไม่รับการสนับสนุนจากบริษัทบุหรี่ทุกรูปแบบ
17. ห้ามจำหน่ายสินค้า/โฆษณาสินค้ายาทุกรูปแบบในบริเวณโรงเรียน
18. ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการค้าและผลประโยชน์ใดกับอุตสาหกรรมยาสูบทุกรูปแบบ

กล่าวโดยสรุป ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ได้ว่า เครือข่ายครุภัณฑ์บรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เป็นบทเรียนจากการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐบาลและองค์กรพัฒนาเอกชน (Non Governmental Organization) ซึ่งมีลักษณะ ดังนี้

- 1) เครือข่ายครุภัณฑ์บรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่สามารถทำงานได้ เพราะมีระบบการทำงานที่มีการปรับเข้าสู่กระบวนการทำงานแบบ NGO เนื่องจากครูแกนนำทุกท่านที่เป็นสมาชิกเครือข่ายปฏิบัติหน้าที่ภายใต้ระบบราชการ แต่การทำงานของเครือข่ายจะมีลักษณะการทำงานแบบองค์กรพัฒนาเอกชน ดังเช่น มีการจัดประชุมเครือข่ายในวันเสาร์และอาทิตย์ การบริหารจัดการสรรงบประมาณก็มีลักษณะยืดหยุ่นและคล่องตัวสูง นอกจากนี้ยังมีการ

“โยกความรู้” ในเรื่องของการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่จากมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มาสู่ครูแกนนำสมาชิก และระบบงบประมาณสนับสนุนเครือข่ายก็มีการจัดการโดยมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เป็นต้น

2) เครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มีภาคีเครือข่าย 3 องค์กหลักที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเครือข่าย ได้แก่

- มูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่
- ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.)
- ศูนย์สร้างสรรค์เครื่องมืออาชีพ

และมีพันธมิตรของเครือข่ายที่ให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ ได้แก่

- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ในการสนับสนุนด้านงบประมาณแก่เครือข่าย
- กลุ่มควบคุมการบริโภคยาสูบและเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ สำนักโรคไม่ติดต่อกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข ในการสนับสนุนข้อมูลความรู้และวิทยากรในการจัดกิจกรรมและงานสัมมนาเครือข่าย
- คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ในการสนับสนุนข้อมูลทางวิชาการและวิทยากรในการจัดกิจกรรมและงานสัมมนาเครือข่าย
- สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ในการสนับสนุนเรื่องหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ในการเผยแพร่สู่โรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษาต่างๆ

ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การที่เครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มี “พันธมิตร” มากเท่าใด ก็ยิ่งส่งผลต่อการสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายมากขึ้นเท่านั้น เนื่องจากพันธมิตรจะเป็นผู้สนับสนุน “งบประมาณ” และ “ความรู้” มาให้กับเครือข่าย อีกทั้งการสนับสนุน “กำลังคน” โดยการเป็นวิทยากรให้กับเครือข่ายนั้น ก็เป็นการสนับสนุน “กำลังใจ” ให้กับเครือข่ายได้อีกทางหนึ่ง เนื่องจากครูส่วนใหญ่แม้มีประสบการณ์ในการทำงานรณรงค์มาตลอดระยะเวลากว่า 10-20 ปี แต่ถ้าได้รับการสนับสนุนจากพันธมิตรทุกด้านแล้ว ย่อมจะทำให้มีกำลังใจในการรวมตัวรักษาเครือข่ายให้เข้มแข็งต่อไปได้

3) มูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ แม้ว่าจะเป็นผู้ผลักดันให้เกิดเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ แต่ก็มีได้เล่นบทบาท “พระเอก” คือ แม้ว่ามูลนิธิจะมีประสบการณ์ในการดำเนินงานด้านการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มาตลอดระยะเวลากว่า 25 ปี แต่ก็ให้ความสำคัญแก่เครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่อย่างเท่าเทียมกัน โดยเน้นให้เครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เป็น “พระเอก” แทน

นอกจากนี้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การมีภาคีเครือข่ายทำให้กิจกรรมหรือกระบวนการดำเนินงานของเครือข่ายคุณนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มีความชัดเจนมากขึ้น สามารถสร้างนวัตกรรมต่างๆได้มากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น หลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ หากไม่มีศูนย์สร้างสรรค์เครื่องมืออาชีพซึ่งเป็นหน่วยงานภาคเอกชนเข้ามาร่วมดำเนินการจัดทำหลักสูตร หลักสูตรที่เกิดขึ้นก็คงไม่สามารถมีรูปแบบดังเช่นปัจจุบันนี้ได้ โดยมีเนื้อหาสาระครบถ้วน ถ้อยคำที่ใช้ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ ตลอดจนการทำให้หลักสูตรมีความชอบธรรมในการร่วมกันผลักดันสู่กระทรวงศึกษาธิการให้เผยแพร่หลักสูตรไปทั่วประเทศได้ เป็นต้น

3. การสื่อสารของเครือข่าย: การวิเคราะห์ความสำคัญและประโยชน์ของเครือข่าย

“การสื่อสาร” เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยธำรงรักษาเครือข่าย เนื่องจากสมาชิกในเครือข่ายคุณนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ประกอบด้วยครูแกนนำ เจ้าหน้าที่จากมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เจ้าหน้าที่จากศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.) และเจ้าหน้าที่จากศูนย์สร้างสรรค์เครื่องมืออาชีพ การที่จะทำให้ภารกิจของเครือข่ายสำเร็จลุล่วงไปได้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้การสื่อสารมาเป็นตัวเชื่อมประสานในการสร้างความเข้าใจอันดีร่วมกันได้

การสื่อสารเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างความยั่งยืนของเครือข่าย เพราะหากขาดการสื่อสาร การดำเนินงานคงไม่สามารถสำเร็จหรือบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางเอาไว้ได้ จากผลการวิจัย ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ได้ว่า ระบบการบริหารงานขององค์กรภาคีเครือข่ายมีความแตกต่างกัน เช่น มูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ และศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.) มีระบบบริหารจัดการแบบองค์กรพัฒนาเอกชน ส่วนศูนย์สร้างสรรค์เครื่องมืออาชีพมีระบบบริหารจัดการรูปแบบของบริษัทเอกชน และครูแกนนำอยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการแบบราชการ ซึ่งความสำคัญของการสื่อสาร ก็คือ การโยกความรู้และรูปแบบการดำเนินงานมาจากองค์กรภาคีสู่สมาชิกเครือข่าย การจัดระบบโครงสร้างการบริหารงานของเครือข่าย ที่สร้างรูปแบบการสื่อสารแนวระนาบมากกว่าการสื่อสารแนวตั้ง เช่น การประชุมกลุ่มย่อยของ CORE TEAM ที่มีเจ้าหน้าที่จากมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่และศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.) เข้าร่วมประชุมด้วย โดยมีการลดขั้นตอนการทำงาน โดยไม่ต้องมีการออกหนังสือเชิญประชุมเหมือนระเบียบการบริหารงานราชการ หากแต่มีการสื่อสารระหว่างบุคคลผ่านโทรศัพท์ และ e-mail แทน เป็นต้น

นอกจากนี้ การสื่อสารยังเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดการโยกกระบวนการทำงานและแนวคิด เนื่องจากสมาชิกทั้ง 12 โรงเรียนมีรูปแบบการดำเนินงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ที่แตกต่างกัน โดยอิงกับสภาพปัญหาและความต้องการของโรงเรียนตนเองเป็นหลัก การมีเครือข่ายทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เมื่อครูแกนนำทั้ง 21 ท่านมีโอกาสได้สื่อสาร แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ทำงานของตนร่วมกัน ทำให้พัฒนาระบบการทำงานของตนและแนวคิดในการดำเนินงานได้มากขึ้นและเรียนรู้ได้เร็วขึ้น เป็นการเรียนรู้จากเพื่อนครูด้วยกันโดยไม่ต้องลองผิดลองถูกไปเอง ซึ่งหากมีเพียงโรงเรียนเดียวคงไม่สามารถทำได้ การสื่อสารจึงเป็นตัวประสานให้สมาชิกเครือข่ายทุกคน สามารถดำเนินงานร่วมกันได้ แม้ว่าสมาชิกครูแกนนำทุกท่านในเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ก่อนที่จะมารวมตัวเป็นเครือข่ายก็มีการทำกิจกรรมของตนเองในการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่อยู่ก่อนแล้ว แต่การที่มารวมตัวกันเป็นเครือข่ายทำให้ “ทำอะไรได้มากขึ้น” คือ มีผลกระทบกว้างขวางขึ้น มีพลังในการดำเนินงานร่วมกันมากขึ้น การมีเครือข่ายนั้นทำให้เกิดผลกระทบซึ่งกันและกัน

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่มีเครือข่ายเกิดขึ้นนั้น จากผลการวิจัยพบว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพอันได้แก่

- **เชิงปริมาณ** คือ เมื่อเกิดเครือข่ายขึ้น ทำให้มีผลกระทบซึ่งกันและกัน โดยตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนคือ การสร้างแกนนำเยาวชนของโรงเรียนต่างๆ ผู้วิจัยพบว่า โรงเรียนที่อยู่ภายใต้เครือข่ายมีการสร้างแกนนำทุกโรงเรียน โดยแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พอเกิดเครือข่ายขึ้นก็มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เปิดโอกาสให้โรงเรียนที่ยังไม่ได้มีการสร้างแกนนำเยาวชน มีโอกาสที่จะสร้างแกนนำเยาวชนมากขึ้น จากบทเรียนตัวอย่างของโรงเรียนต่างๆที่อยู่ภายใต้เครือข่าย เช่น โรงเรียนบางมดวิทยา “สีสุกหวาดจวนอุปถัมภ์” ที่มีการสร้างแกนนำเยาวชนก่อนที่จะมารวมตัวเป็นเครือข่าย ก็นำเอาบทเรียนและความสำเร็จมาเผยแพร่สู่เพื่อนสมาชิก ทำให้เกิดการสรรสร้างแกนนำเยาวชนตามมา
- **เชิงคุณภาพ** คือ การมีเครือข่ายทำให้การพัฒนากิจกรรมและสื่อต่างๆอยู่ในเกณฑ์ที่ดีขึ้น เนื่องจากโรงเรียนทุกแห่งในเครือข่ายก็มีการพัฒนาสื่อประกอบการเรียนการสอนและการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ก่อนหน้าที่จะเข้ามาร่วมเครือข่ายแล้ว หากแต่เมื่อมีเครือข่ายเกิดขึ้นก็มีการเรียนรู้พัฒนาเพิ่มเติมมากขึ้น มีความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีเพิ่มขึ้น เช่น โรงเรียนสามพรานวิทยา ที่มีความโดดเด่นอย่างมากในเรื่องของการสร้างสื่อรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ พอมีเครือข่ายเกิดขึ้นก็ทำให้โรงเรียนสมาชิกเครือข่ายพัฒนาสื่อของตนเพิ่มขึ้น โดย

เชิญนักเรียนแกนนำที่ทำสื่อนี้มาเป็นวิทยากรในการช่วยสอนโรงเรียนอื่นๆพัฒนาสื่อเพิ่มขึ้น เป็นต้น

ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“เครือข่ายจำเป็น เพราะถ้าไม่มีเครือข่ายก็ไม่มีพลัง ทำคนเดียวไม่ได้ ต้องมีพวก ต้องมีแขนขา”

(กนกวรรณ ชมเชย เจ้าหน้าที่ประสานงานจากมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 3 ต.ค.2550)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวข้างต้น แสดงถึงความสำคัญของการสร้างเครือข่าย ซึ่งเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เป็นเครือข่ายที่รวมตัวกันระหว่างครูที่ดำเนินงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ที่มี “จุดสนใจร่วม” คือการพัฒนาศักยภาพตนเอง และนักเรียนของตนให้ห่างไกลจากพิษภัยของบุหรี่ **ความสำคัญของเครือข่าย** มิได้เป็นเพียงแค่ระดับบุคคล หรือระดับกลุ่มเท่านั้น หากแต่ยังมีความสำคัญในระดับชุมชนด้วย เนื่องจากการดำเนินงานสื่อสารรณรงค์ไม่ได้ทำเพียงแคในโรงเรียน แต่ยังเป็นการขยายขอบเขตงานรณรงค์สู่ผู้ประกอบการ ร้านค้า และชุมชนอีกด้วย จะเห็นได้ว่า หากไม่มีเครือข่ายเกิดขึ้น ลำพังครูแกนนำเพียงคนเดียวคงไม่สามารถสร้างหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ขึ้นมาได้ เมื่อมีเครือข่ายก็ทำให้มีกิจกรรมเพิ่มมากขึ้น มีมูลค่าเพิ่มมากขึ้น เพราะกิจกรรมที่เกิดขึ้นมิใช่เพียงในระดับโรงเรียนของตนเองเท่านั้น หากแต่เป็นกิจกรรมในระดับเครือข่าย ตัวอย่างเช่น โรงเรียนบางมดวิทยามีการสร้างกิจกรรม Teen As Teacher ก่อนที่จะมาเข้าร่วมเครือข่าย เมื่อมาร่วมเครือข่ายแล้วก็เป็นการสร้าง “ต้นแบบ” การสร้างผู้นำเยาวชนให้แก่โรงเรียนอื่นๆที่เป็นสมาชิกเครือข่าย โดยทำให้เกิดกระบวนการในการเรียนรู้ร่วมกันมากขึ้น เป็นต้น

นอกจากนี้ “ครู” เป็นวิชาชีพที่มีสัมพันธ์ภาพกับเด็กและเยาวชนมากที่สุด เมื่อรวมตัวกันเป็นเครือข่ายวิชาชีพแขนงหนึ่งแล้ว การดำเนินงานสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียนก็สามารถขับเคลื่อนไปได้ และด้วยความร่วมมือจากองค์กรเครือข่ายทางวิชาชีพต่างๆทำให้งานรณรงค์เป็นไปอย่างครอบคลุมมากขึ้น ซึ่งปัจจุบันมีเครือข่ายวิชาชีพต่างๆที่ให้ความสำคัญกับการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มากมาย อาทิ เครือข่ายวิชาชีพสุขภาพเพื่อสังคมไทยปลอดบุหรี่ ซึ่งเป็นการรวมตัวกันระหว่างบุคลากรที่ดำเนินงานด้านสาธารณสุข, เครือข่ายพยาบาลด้ายบุหรี่และยาเสพติดแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของพยาบาล เป็นต้น

ประเด็นที่สำคัญ คือ การรวมตัวกันเป็นเครือข่าย เสมือนเป็นการผนึกกำลัง “กาย” และ “กำลังใจ” ในการดำเนินงานร่วมกัน งานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่นั้น หากทำเพียงหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งคงไม่สามารถสำเร็จลงได้ เพราะทำคนเดียวอาจเกิดความท้อแท้และสลายตัวได้ง่ายทุกคนต้อง “จับมือกัน” ทำงานรณรงค์นี้ และจากการที่ครูมีความใกล้ชิดกับเด็กและเยาวชนก็ย่อมที่จะรู้สภาพปัญหาและสาเหตุที่แท้จริงมากกว่า เมื่อครูร่วมผนึกกำลังกายในการดำเนินงานสื่อสารรณรงค์ร่วมกัน กำลังใจจากกลุ่มเพื่อนครูด้วยกันก็จะเป็นตัวประสานให้เกิดความกลมเกลียวเหนียวแน่น

อันที่จริงบทบาทหน้าที่ของครูเป็นงานที่แตกต่างจากกฎหมาย เพราะเมื่อออกกฎหมายแล้วมักไม่มีกลไกในการบังคับใช้ ซึ่งกฎหมายก็คือปัจจัยกลไกภายนอกที่จะช่วยเป็นเกราะป้องกันเยาวชน แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องอาศัยกลไกภายใน คือ สร้างความรู้ ความเข้าใจ ด้วยการสร้างหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ขึ้น

กลยุทธ์ในการใช้ “ครู” เป็นกลยุทธ์ในการสร้างคนที่อยู่ใกล้ตัวเด็กมากที่สุด ในการผลักดันให้นโยบายหรือมาตรการต่างๆทางกฎหมาย “เป็นจริง” โดยใช้กลไกควบคุมคือ “บทบาทหน้าที่ของความเป็นครู” มาควบคุมดูแลเด็ก

เมื่อวิเคราะห์จากมุมมอง “คนใน” จากคำสัมภาษณ์ของคณะกรรมการเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ แล้วนั้น ส่วนใหญ่มองว่าการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็น เพราะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร พัฒนาโครงการต่างๆร่วมกันได้ ถ้อยทีถ้อยอาศัยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“การเป็นเครือข่ายในทุกวงการเค้าก็พัฒนา ขยายผล ความมั่งคั่งได้ด้วยเครือข่าย คำว่า เครือข่าย จำเป็นสำหรับบุหรี่ปากเลย เพราะว่าเครือข่ายมีทั้งที่รับแนวทางของเราไปใช้ หรือจะเอาแบบใหม่ของเราไปเลยก็ได้ เพราะเค้าอาจจะมึ่เทคนิค มีกลยุทธ์ที่ดีกว่าเราก็ได้ เครือข่ายนี้ก็คือ การที่จะระดม “นวัตกรรม” ต่างๆ เราถึงเปิดรับนวัตกรรม ถึงจะระดมคนที่เขานักคิด นักสร้างสรรค์ในการใช้กลยุทธ์ที่จะทำให้โรงเรียนปลอดบุหรี่อย่างหลากหลาย มาเป็นเวทีครูอย่างนี้เพื่อจะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ขยายเครือข่ายไปเรื่อยๆ แล้วเราก็อาจจะสนับสนุนให้เค้ามีเครือข่ายของเค้าอีก

(ปัญญา ทรงเสรีย์ กรรมการเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 16 ตุลาคม 2550)

“เครือข่ายจำเป็นเพราะคนเราจะทำอะไรคนเดียวไม่ได้ คนเราต้องทำงานเป็นทีม”

(ศุภรัตน์ ตันติเวชวงศ์ ประธานเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 14 พฤศจิกายน 2550)

“ถ้าเราต้องการรณรงค์ไปได้ในระดับกว้าง คือ ง่ายขึ้นว่าอย่างสมมติว่าเราทำงานอยู่คนเดียว มันก็เหมือนกับก้อนหินที่วางอยู่บนพื้นดิน เราก็จะมีแต่ก้อนหินก้อนนี้อยู่แค่นี้ แต่การที่เราทำเป็นเครือข่ายมันเหมือนการที่เราโยนก้อนหินลงในน้ำ แล้วมันก็แผ่กระจายเป็นคลื่นออกไป แล้วมันก็มีผลกระทบต่อสังคมได้ อยู่บนพื้นดินนี่ โอเค ถ้าคนที่เดินอยู่บนพื้นดินมาเตะเขา เขาก็จะรู้ว่า อ้อ มีก้อนหินก้อนนี้อยู่นะ แต่ถ้าเขาไม่เดินมาเตะ เขาก็จะไม่รู้ แต่ถ้าเราโยนก้อนหินลงไปในน้ำ คนที่ไม่ได้มาเตะก็จะเห็นกระแสน้ำของเขา เหมือนกับว่ามันกระจายไปได้มากขึ้น เร็วขึ้น และก็เกิดผลต่อสังคมมากขึ้นนะคะ คือถ้าเราไม่มีเครือข่ายบางทีเราก็โดดเดี่ยว และมันก็ไม่สามารถไปต่อได้ และนอกจากนั้นการที่เรารวมตัวกันเป็นเครือข่ายได้ มันจะมีการแลกเปลี่ยน แลกเปลี่ยนบทเรียน ประสบการณ์ที่เราทำมา ที่เราทำมาว่าดีนะ แต่พอเราไปฟังมา คู้หู ที่นู่นเขาทำดีกว่าเราอีกแ่นะ เราก็เอามาใช้บ้าง เขาก็เอามาใช้บ้าง เขาก็เอามาใช้บ้าง”

(อนงค์ พัวตระกูล รองประธานเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 6 ธันวาคม 2550)

กล่าวโดยสรุปจากคำสัมภาษณ์ข้างต้น สามารถวิเคราะห์ได้ว่า เครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เกิดขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์หลายประการ ได้แก่

1. เป็นแบบอย่างในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ภายในโรงเรียน
2. เป็นแหล่งระดมทุนนวัตกรรม
3. เป็นแหล่งผลิตกลยุทธ์การทำงานที่หลากหลาย
4. เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้
5. เป็นการจัดรูปแบบการทำงานร่วมกัน
6. สร้างผลกระทบให้กว้างขวางมากขึ้น

การวิเคราะห์ความสำคัญของเครือข่ายจากมุมมองของ “คนนอก” ของผู้วิจัยนั้น มองว่า เครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ไม่ใช่แค่รวมตัวกันแบบเฉพาะกิจ แต่เป็นการรวมตัวกัน

ด้วย “การกิจ” ที่ไม่เคยหยุดนิ่ง ต้องมีการเคลื่อนไหวทางความคิดกันตลอดเวลา ซึ่งเป็นธรรมชาติที่เครือข่ายทุกเครือข่ายจะมีกลุ่มคนที่ดำเนินงานอย่างแข็งขันและเหนียวแน่น และมีบางคนห่างหายไปจากเครือข่ายบ้าง แต่ไม่ได้เป็นเครื่องชี้วัดได้ว่าเครือข่ายจะสลายตัวไป ซึ่งเป็นธรรมชาติของเครือข่าย และปัจจุบันเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ มิได้มีบทบาทแค่เป็นผู้ร่วมผลักดัน “หลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่” หรือ “นโยบายโรงเรียนปลอดบุหรี่” เท่านั้น หากแต่ยังเป็น “ต้นแบบ” ครูนักกรณรงค์ จนสามารถขยายเครือข่ายไปเป็นรุ่นที่ 2 และรุ่นที่ 3 ตามมาได้ เครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ จึงแบ่งเครือข่ายออกเป็น 3 รุ่น ดังนี้

- เครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ รุ่นที่ 1
มีครูแกนนำจำนวนทั้งสิ้น 21 คน
โดยมีอาจารย์ศุภรัตน์ ตันติเวชวงศ์ เป็นประธานเครือข่ายรุ่นที่ 1
- เครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ รุ่นที่ 2
มีครูแกนนำจำนวนทั้งสิ้น 25 คน
โดยมีอาจารย์ณรงค์ แยมประดิษฐ์ เป็นประธานเครือข่ายรุ่นที่ 2
- เครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ รุ่นที่ 3
มีครูแกนนำจำนวนทั้งสิ้น 27 คน
โดยมีอาจารย์บุญปลูก เนินกลาง เป็นประธานเครือข่ายรุ่นที่ 3

สาเหตุในการแบ่งเครือข่ายออกเป็นรุ่นๆ นั้น จากผลการวิจัยพบว่า การแบ่งเครือข่ายออกเป็นรุ่นๆ นั้น จะสามารถทำให้ระบบการดำเนินงานคล่องตัว และสามารถรักษาขนาดของเครือข่ายในแต่ละรุ่นเอาไว้ได้ เนื่องจากเครือข่ายมีคุณลักษณะที่สร้างได้ง่ายแต่สลายเร็ว (กาญจนา แก้วเทพ, 2548:66) ทำให้การธำรงรักษาเครือข่ายให้คงเอาไว้ได้เป็นสิ่งสำคัญ เพราะเมื่อขนาดของเครือข่ายมีขนาดใหญ่มากก็จำเป็นที่จะต้องมีการบริหารจัดการทรัพยากรมากขึ้น

ด้วย

ดังนั้น เมื่อเกิดเครือข่ายขึ้น สิ่งที่สามารถช่วยให้เครือข่ายธำรงรักษาอยู่ได้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยกระบวนการสื่อสารในการดำเนินงาน ด้วยการถ่ายทอดสารจาก **ผู้ส่งสาร** (source) อันได้แก่ ครูแกนนำ ถ่ายทอดสาร (massage) คือ เนื้อหาข้อมูลข่าวสารที่ต้องการเผยแพร่ ผ่าน **ช่องทางการสื่อสาร** (Channel) คือ สื่อบุคคล สื่อกิจกรรม ไปยัง **ผู้รับสาร** (receiver) คือ กลุ่มเป้าหมายของการสื่อสาร เพื่อให้เกิดผลตอบสนองตามวัตถุประสงค์ของเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ได้ว่า **ทรัพยากรที่ได้จากการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย** ได้แก่

- 1) **ทรัพยากรด้านงบประมาณ** เนื่องจากในกระบวนการดำเนินงานเครือข่ายจำเป็นต้องใช้ “งบประมาณ” ในการทำงาน การจัดประชุมต่างๆ และการพัฒนานวัตกรรมโครงการต่างๆ เมื่อเกิดเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่แล้วก็ได้รับงบประมาณสนับสนุนโดยตรงจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) ผ่านทางการบริหารจัดการสรรงบประมาณจากมูลนิธิกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่
- 2) **ทรัพยากรด้านบุคคล** เมื่อมีเครือข่ายครูกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เกิดขึ้น ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย นอกจากนี้ยังได้รับโอกาสจากภาคีและพันธมิตรในการเป็นวิทยากรจากการจัดกิจกรรมต่างๆของเครือข่ายทั้งในระดับโรงเรียนและในระดับเครือข่าย เช่น การเป็นวิทยากรของ ศาสตราจารย์ นพ.ประทีป วาทีสาธกกิจ ในงานสัมมนาเครือข่าย เป็นต้น
- 3) **ทรัพยากรด้านข้อมูลความรู้** เครือข่ายทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารร่วมกันจากโรงเรียนต่างๆที่แยกกันทำกิจกรรมในแต่ละโรงเรียน มาเรียนรู้ร่วมกันในกิจกรรมระดับเครือข่าย ข้อมูลข่าวสารที่ได้รับอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีการพัฒนาองค์ความรู้เพิ่มขึ้น ทั้งนี้หน่วยงานภาคีสมาชิกและพันธมิตรก็มีส่วนสำคัญในการเพิ่มพูนความรู้ให้กับสมาชิกเครือข่าย เช่น ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.) และมูลนิธิกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เป็นผู้สนับสนุนเรื่องของข้อมูลความรู้ทางวิชาการให้กับเครือข่าย และจากงานสัมมนาที่เป็นการเรียนรู้ร่วมกันในระดับเครือข่าย ก็ทำให้สมาชิกในเครือข่ายได้เรียนรู้จากองค์กรพันธมิตรเพิ่มขึ้น เป็นต้น
- 4) **ทรัพยากรด้านวัสดุอุปกรณ์** เนื่องจากการดำเนินงานต่างๆของเครือข่ายจำเป็นต้องมีการใช้สื่อวัสดุอุปกรณ์ต่างๆประกอบ เช่น สติกเกอร์ ป้ายโรงเรียนเป็นเขตปลอดบุหรี่ ซึ่งแท้จริงแล้วโรงเรียนต่างๆก็ได้มีการพัฒนาสื่อต่างๆอยู่แล้ว หากแต่พอมีเครือข่ายก็ทำให้สื่อรณรงค์เหล่านี้ มี “น้ำหนัก” มากขึ้น คือ เป็นมาตรการบังคับและมีผลเพิ่มขึ้น เช่น ก่อนที่จะมีการรวมตัวเป็นเครือข่าย ครูแกนนำหลายท่านก็พยายามที่จะติดป้ายห้ามสูบบุหรี่ โดยจัดทำขึ้นเองและนำมาติดบริเวณอาคาร โรงอาหาร หรือแม้แต่ห้องน้ำอยู่ก่อนแล้ว แต่มีได้รับความสนใจเท่ากับ ป้ายโรงเรียนเป็นเขตปลอดบุหรี่สีแดงที่ทางมูลนิธิกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่จัดทำขึ้น เนื่องจากเครือข่ายผลักดันจนทำให้สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการร่วมสนับสนุนหลักสูตรโรงเรียน

ปลอดบุหรี่และมอบป้ายโรงเรียนปลอดบุหรี่ไปทั่วประเทศ และมีกฎหมายห้ามสูบบุหรี่ในโรงเรียนโดย
 แจกไปยังผู้บริหารโรงเรียนทุกแห่งทั่วประเทศ ซึ่งเป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนว่า หากไม่มีเครือข่าย
 คงไม่สามารถผลักดันในระดับนโยบายได้ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป การจัดตั้งเครือข่ายขึ้นมาเปรียบเสมือนเป็น “บ่อน้ำ” **คือเป็นแหล่ง
 ทรัพยากรที่สำคัญ** เนื่องจากการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนสนับสนุนการส่งเสริม
 สุขภาพ (สสส.) ผ่านทางการบริหารจัดการงบประมาณจากมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี่ ในการ
 สนับสนุนงบประมาณการจัดทำโครงการ สนับสนุนสื่อที่จะนำไปใช้ในการดำเนินโครงการ และ
 สนับสนุนบุคลากรในกรณีที่ต้องการวิทยากรในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังมี
 การสนับสนุนข้อมูลทางวิชาการจากศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.) และ
 ศูนย์สร้างสรรค์เครื่องมืออาชีพ ในทางนามธรรมการรวมตัวกันของเครือข่ายเป็นการสร้างความเชื่อมั่น
 ร่วมกันว่ามีได้ทำงานธรรมาภิบาลเพียงคนเดียว หากแต่มี “เพื่อนร่วมทาง” มากมาย สามารถสร้าง
 “พลัง” ในการขับเคลื่อนหรือผลักดันนโยบายต่างๆได้ การรวมตัวเป็นเครือข่ายจึงเป็นการสร้าง
แหล่งงบประมาณสำหรับสมาชิกในเครือข่าย เนื่องจากการบริหารจัดการเครือข่าย การสรรสร้าง
 กิจกรรมต่างๆจำเป็นที่จะต้องใช้งบประมาณ เนื่องจากมีค่าใช้จ่ายอยู่ตลอดกระบวนการ
 ดำเนินงาน หากไม่มีเครือข่ายครูแกนนำก็รับภาระค่าใช้จ่ายไม่ไหว และเป็น**แหล่งข้อมูลข่าวสาร**
 อย่างไม่มีวันสิ้นสุด เพราะครูแต่ละท่านที่มาวมกัน มีความเชี่ยวชาญหลากหลายสาขา เกิดการ
 เรียนรู้ร่วมกันสร้างแหล่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการกำหนดทิศทางแผนงานของเครือข่ายได้

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

กระบวนการสื่อสารในดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ ของเครือข่ายครูมัธยมเพื่อการไม่สูบบุหรี่

กระบวนการสื่อสารแบ่งออกเป็น 2 ขอบเขตได้แก่

1. กระบวนการสื่อสารภายในเครือข่ายครูมัธยมเพื่อการไม่สูบบุหรี่

1.1 การวิเคราะห์ลักษณะการสื่อสารภายในเครือข่าย

1.1.1 การสื่อสารภายใน CORE TEAM

- 1) การสื่อสารระหว่างบุคคล
- 2) การสื่อสารกลุ่มย่อย

1.1.2 การสื่อสารระหว่าง CORE TEAM กับสมาชิกภายในเครือข่าย

- 3) การสื่อสารระหว่างบุคคล
- 4) การสื่อสารกลุ่มใหญ่
- 5) การสื่อสารในองค์การ

1.1.3 การสื่อสารระหว่างเครือข่ายกับมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ(ศจย.)และศูนย์ สร้างสรรค์คู่มืออาชีพ

- 1) การสื่อสารระหว่างบุคคล
- 2) การสื่อสารกลุ่มใหญ่
- 3) การสื่อสารในองค์การ
- 4) การสื่อสารมวลชน

1.2 การวิเคราะห์รูปแบบเครือข่ายการสื่อสาร

2. กระบวนการสื่อสารของครูแกนนำในเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่กับเยาวชนและผู้ที่เกี่ยวข้องในโรงเรียน

2.1 ขอบเขตของการสื่อสารของครูแกนนำกับผู้บริหารโรงเรียน/ครูในโรงเรียน/ เยาวชน

2.2 รูปแบบการสื่อสารผ่านสื่อต่างๆ ได้แก่

2.2.1 สื่อบุคคล

2.2.2 สื่อกิจกรรม

**กิจกรรมการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ แบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่

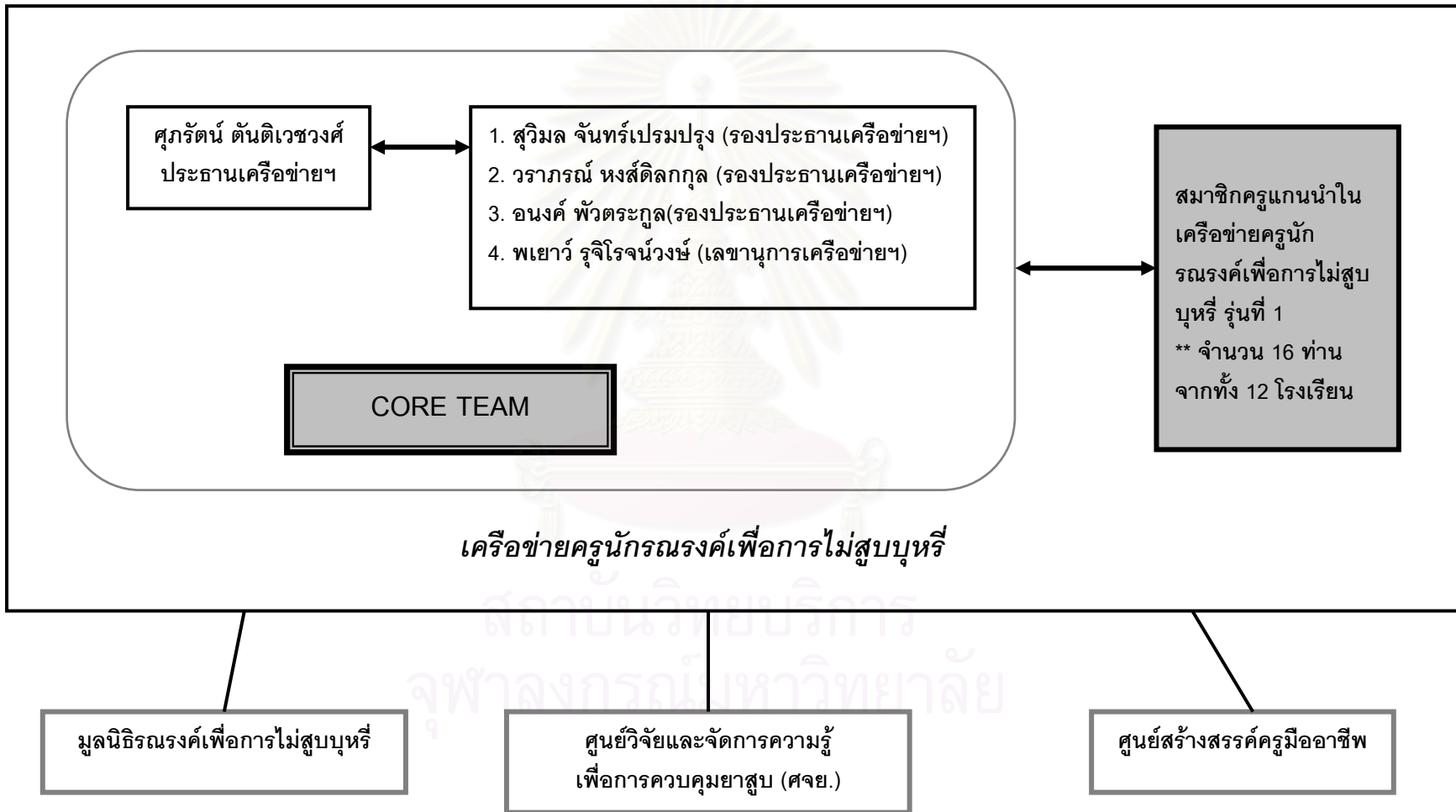
2.2.2.1 กิจกรรมในแต่ละโรงเรียน

2.2.2.2 กิจกรรมในระดับเครือข่าย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 13: กระบวนการสื่อสารภายในเครือข่ายครูนักกรรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

1. กระบวนการสื่อสารภายในเครือข่ายครุภัณฑ์กรณีการไม่สูบบุหรี่

กระบวนการสื่อสารภายในเครือข่ายครุภัณฑ์กรณีการไม่สูบบุหรี่ เป็นระบบการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ของครูแกนนำในเครือข่าย ในการสร้างความเข้าใจร่วมกัน และพัฒนาให้เกิดผลตอบสนองตามวัตถุประสงค์ที่วางเอาไว้

1.1 การวิเคราะห์ลักษณะการสื่อสารภายในเครือข่าย

การบริหารจัดการภายในเครือข่ายครุภัณฑ์กรณีการไม่สูบบุหรี่นั้น จะแบ่งสมาชิกออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1. CORE TEAM ประกอบด้วยประธาน รองประธานทั้ง 3 ท่าน และเลขานุการ
2. ครูแกนนำในเครือข่ายครุภัณฑ์กรณีการไม่สูบบุหรี่รุ่นที่ 1 จำนวน 16 ท่าน
3. เจ้าหน้าที่จากมูลนิธิกรณีการไม่สูบบุหรี่, ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ(ศจย.) และศูนย์สร้างสรรค์ครุมืออาชีพ

วิเคราะห์ตำแหน่งของบุคคลในเครือข่ายครุภัณฑ์กรณีการไม่สูบบุหรี่ ประกอบด้วยประธานเครือข่ายทำหน้าที่เป็นจุดศูนย์กลาง (Star) โดยมีรองประธานเป็นหัวหน้าการดำเนินงานในแผนงานหลักของเครือข่าย (Node) หรือ และมีเลขานุการเครือข่ายเป็นผู้ประสานงาน (Liaison)

1) CORE TEAM ถือเป็นหัวใจสำคัญของการดำเนินงานของเครือข่ายฯ CORE TEAM ประกอบด้วยครูแกนนำในเครือข่ายจำนวน 5 ท่าน ได้แก่

- อาจารย์ศุภรัตน์ ตันติเวชวงศ์
- อาจารย์สุวิมล จันทร์เปรมปรุง
- อาจารย์อนงค์ พัวตระกูล
- อาจารย์วราภรณ์ หงส์ดีลกุล
- อาจารย์เพ็ญวิภา รุจิโรจน์วงศ์

การเลือกสรรผู้เข้ามาเป็น CORE TEAM นี้เป็นกระบวนการของมูลนิธิกรณีการไม่สูบบุหรี่ เนื่องจากส่วนหนึ่งเป็นเพราะครูเหล่านี้เคยทำงานร่วมกันกับมูลนิธิมาก่อน ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า การที่มูลนิธิกรณีการไม่สูบบุหรี่มีโอกาสได้ทำงานร่วมกับครูเหล่านี้มาก่อน ย่อมทราบถึงคุณลักษณะ และรูปแบบการทำงาน ตลอดจนผลงานที่ผ่านมาของครูเหล่านี้ ทำให้กระบวนการ

คัตสรร CORE TEAM อิงกับมูลนิธิเป็นหลัก โดยดึงเอาประธานเครือข่าย รองประธาน และ เลขาธิการเครือข่ายมาเป็น CORE TEAM ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่า CORE TEAM ส่วนหนึ่งมี ประสบการณ์ตรงในเรื่องของบุหรี คือ มีคนในครอบครัวและคนใกล้ชิดสูบบุหรี แต่ไม่สามารถเลิก ได้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่าการเปิดโอกาสให้ตนเองได้มีโอกาสเรียนรู้การทำงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรีส่วนหนึ่งคือการแก้ไขปัญหาของเด็กและเยาวชนแล้ว ก็เป็นการนำเอาบทเรียนที่ได้มาช่วยดูแล คนในครอบครัวและคนใกล้ชิดได้

นอกจากนี้ครูที่เป็น CORE TEAM เหล่านี้ยังมีบทบาทในการดำเนินงานรณรงค์ร่วมกับ มูลนิธิมาโดยตลอด คือ เคยทำงานร่วมกันมาก่อนที่จะมีการจัดตั้งเครือข่าย วิเคราะห์ได้ว่า การที่ เคยทำงานร่วมกันมาก่อนนี้เองที่ทำให้ครูเหล่านี้ รู้จักซึ่งกันและกันมาก่อน ทั้งในด้านการทำงาน และในด้านส่วนตัว ทำให้เกิดการเรียนรู้กันมาก่อน ดังนั้นกระบวนการในการคัดเลือก CORE TEAM จึงเป็นกระบวนการคัดเลือกที่มาจากสัมพันธ์ภาพระหว่างกัน และเห็นถึงจุดเด่นของครูแต่ละท่านใน CORE TEAM จากการเรียนรู้การทำงานร่วมกันมาก่อน ซึ่งสิ่งนี้คือข้อดีของการรวมตัว กันอย่างไม่เป็นทางการที่เริ่มต้นด้วยสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างสมาชิกในเครือข่ายแล้วค่อยพัฒนาสู่ รูปแบบเป็นทางการที่เอื้อประโยชน์ต่อกันมากขึ้น

ดังกระบวนการในการคัดเลือกประธานเครือข่ายรุ่นที่ 1 สมาชิกจะมีการประชุมเพื่อหารือ ร่วมกันก่อนและลงมติเห็นสมควรในการเชิญอาจารย์ศุภรัตน์ ตันติเวชวงศ์ เป็นประธาน ด้วยความ เป็นผู้นำและปฏิบัติงานอยู่ในระดับบริหาร กอปรกับมีบุคลิกที่สามารถประสานงานร่วมกับผู้อื่นได้ เป็นอย่างดี ถือเป็นคุณลักษณะของ “ผู้นำ” ดังคำให้สัมภาษณ์

“เราเลือกประธานก่อน อย่างอาจารย์ศุภรัตน์พอดีเขาค่อนข้างที่จะลุยๆ และเหมือนกับว่า อยู่ที่โรงเรียนก็จะเป็นระดับบริหารด้วยก็เหมือนกับว่าเขาจะมี Power ค่ะ น่ารักอะ เราก็เลือกเป็น ประธาน พอเราพูดเรื่องอะไรเครียดๆเขาก็จะเล่าเรื่องอะไรที่ตลก ให้เราหัวเราะกัน”

(พเยาว์ รุจิโรจน์วงศ์ เลขาธิการเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี,สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

หลังจากที่มีการเลือกประธานเครือข่าย คณะกรรมการทุกท่านก็จะมีการกำหนดแผนงาน ร่วมกัน 5 แผนงานหลักดังที่กล่าวมาแล้วในส่วนที่ 1 แต่ในทางปฏิบัติจะแบ่งแผนงานหลักออกเป็น ทั้งหมด 3 แผนงาน โดยแบ่งความรับผิดชอบในการควบคุมดูแลแผนงานนั้นไปตามรองประธาน เครือข่ายทั้ง 3 ซึ่งคัดเลือกจากการประชุม ค้นหาผู้ที่มีความสามารถในแต่ละด้าน มาเป็นผู้คอย

กำกับดูแลงานในแต่ละแผน และมีเลขาธิการเครือข่ายฯในการช่วยประสานงานการทำงาน ซึ่งการกระจายอำนาจแบบนี้มีความเหมาะสมกับครูแกนนำสมาชิกในเครือข่ายเนื่องจากจะได้ไม่รู้สึกว่สิ่งที่ทำเป็นภาระมากเกินไป และอีกประการหนึ่ง คือ CORE TEAM สามารถบริหารจัดการได้อย่างคล่องตัว เนื่องจากรองประธานทั้ง 3 ท่านมีความเหมาะสมและเชี่ยวชาญในแผนงานที่ตนรับผิดชอบ ดังตาราง

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบแผนงานของ CORE TEAM

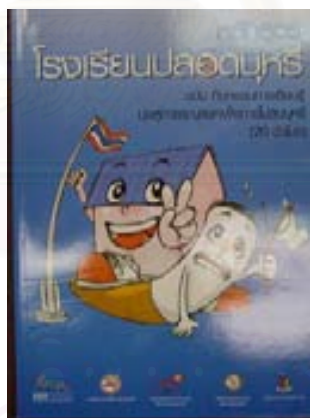
ลำดับที่	ตำแหน่ง	แผนงานที่รับผิดชอบ	เปรียบเทียบแผนงาน 5 แผนหลักที่ปรากฏบนเว็บไซต์เครือข่ายฯ
1	อาจารย์ศุภรัตน์ ดันติเวทวงศ์ (ประธานเครือข่ายครูฯรุ่นที่ 1) โรงเรียนสุวรรณสุทธารามวิทยา	ดูแลแผนงานโดยรวมทั้งหมด	
2	อาจารย์สุวิมล จันทร์เปรมปรง (รองประธานคนที่ 1) โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยา พุทธมณฑล	ดูแลเรื่องแผนงานการพัฒนาและการสร้างเครือข่าย	แผนงานที่ 1 คือ แผนงานพัฒนาและสร้างเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่
3	อาจารย์วราภรณ์ หงษ์ดิลกกุล (รองประธานคนที่ 2) โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภช บางขุนเทียน	ดูแลเรื่องแผนงานการพัฒนา นวัตกรรมช่วยนักเรียนให้เลิกสูบบุหรี่	แผนงานที่ 4 คือ แผนงานพัฒนาองค์ความรู้และนวัตกรรมในการช่วยนักเรียนให้เลิกสูบบุหรี่
4	อาจารย์อนงค์ พัวตระกูล (รองประธานคนที่ 3) โรงเรียนบางมดวิทยา “สีสุกหวาด จวนอุปถัมภ์”	ดูแลเรื่องแผนงานการพัฒนา นวัตกรรมการป้องกันนักเรียน ไม่ให้สูบบุหรี่ในโรงเรียน	แผนงานที่ 3 คือ แผนงานพัฒนา นวัตกรรม ในโรงเรียน เพื่อป้องกันเยาวชนจาก อันตรายของบุหรี่
5	อาจารย์เพ็ญวิภา รุจิโรจน์วงษ์ (เลขานุการเครือข่าย) โรงเรียนสามพรานวิทยา	บันทึกวาระการประชุมและ ประสานงาน	

จากผลการวิจัยพบว่า วิธีการในการกระจายงานแบ่งความรับผิดชอบในแต่ละแผนให้แก่รองประธานเครือข่ายแต่ละท่านนั้น จะมีการพิจารณาจากความรู้ ความสามารถและผลงานที่ได้สรรสร้างขึ้นอย่างโดดเด่นในแต่ละด้าน ซึ่งประเด็นในเรื่องของพื้นที่โรงเรียนและบุคลิกของโรงเรียนทำให้เกิดการสร้างสรรค้งานในด้านต่างๆอย่างโดดเด่น ทั้งนี้ การพิจารณาความรับผิดชอบจะขึ้นอยู่กับสมาชิกเครือข่ายเป็นหลัก ดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า ด้วยการทำงานร่วมกันมาก่อน ทำให้เรารู้กันก่อน เป็น “ต้นทุนทางสังคม” จึงสามารถวางตำแหน่งที่เหมาะสมได้ ดังนี้

- อาจารย์สุวิมล จันทร์เปรมปรง เป็นผู้ที่มีความโดดเด่นในเรื่องของการสร้างสัมพันธภาพในการขยายเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ และเป็นหนึ่งในอาจารย์ผู้ร่วมก่อตั้งเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ จึงมีความเหมาะสมในแผนงานการพัฒนาและการสร้างเครือข่าย
- อาจารย์วราภรณ์ หงษ์ดิลกกุล เป็นผู้ที่มีความโดดเด่นในเรื่องของการสร้างโครงการเพื่อช่วยให้นักเรียนเลิกสูบบุหรี่ โดยการสร้างโครงการ Real Hero เพื่อช่วยให้นักเรียนเลิกสูบบุหรี่ในโรงเรียน จึงมีความเหมาะสมในแผนงานการพัฒนานวัตกรรมช่วยให้นักเรียนเลิกสูบบุหรี่
- อาจารย์อนงค์ พัวตระกูล เป็นผู้ที่มีความโดดเด่นในเรื่องของการสร้างแกนนำเยาวชนสร้างโครงการที่สอนน้องให้ห่างไกลจากบุหรี่ในโรงเรียน จึงมีความเหมาะสมในแผนงานการพัฒนานวัตกรรมการป้องกันไม่ให้นักเรียนสูบบุหรี่ในโรงเรียน

แผนงานที่มีได้มีการกำหนดให้ผู้รับผิดชอบนั้น มีอีก 2 แผนงานหลัก ได้แก่

- แผนงานที่ 2 คือ แผนงานพัฒนาหลักสูตรเรื่องการไม่สูบบุหรี่สำหรับนักเรียนระดับต่างๆ ซึ่งในปัจจุบันสามารถพัฒนาจนเป็นผลสำเร็จแล้ว ดังภาพ

ภาพที่ 14 : หลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่

ที่มา : เว็บไซต์กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

<http://www.moe.go.th/webpr/charuaypon/news/m062850/edu1.html>

- แผนงานที่ 5 คือ แผนงานพัฒนานโยบายเพื่อคนรุ่นใหม่ไม่สูบบุหรี่ เป็นแผนงานหลักที่ต้องมีการดำเนินงานร่วมกันทุกฝ่ายเพื่อให้เกิดการพัฒนาในระดับนโยบาย

2) **ครูแกนนำในเครือข่ายครูนักทรงรค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่รุ่นที่ 1 จากทั้ง 12 โรงเรียน จำนวน 16 ท่าน ได้แก่**

- 2.1) อาจารย์บุญตา มะหะเลา/โรงเรียนนวมินทราชินูทิศเตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้า
- 2.2) อาจารย์ภารดี แสงมณี/โรงเรียนนวมินทราชินูทิศเตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้า
- 2.3) อาจารย์มาลี เขี่ยมพริ้ง/โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยาพุทธมณฑล
- 2.4) อาจารย์จันทร์เจ้า รุ่งนาค/โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยาพุทธมณฑล
- 2.5) อาจารย์พรดี ลิ้มปรัดนากร/โรงเรียนมัธยมวัดดุสิตาราม
- 2.6) อาจารย์จันทร์พิมพ์ เหมือนนัทพ์/โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางขุนเทียน
- 2.7) อาจารย์ยุพา สุตรเชี่ยวชาญ/โรงเรียนราชวินิตมัธยม
- 2.8) อาจารย์รัชณี ศรีเพ็ญ/โรงเรียนราชวินิตมัธยม
- 2.9) อาจารย์พิชัย ชมเพ็ญ/โรงเรียนวัดปากน้ำวิทยาคม
- 2.10) อาจารย์ฤดีวรรณ มาดีกุล/โรงเรียนวัดราชโอรส
- 2.11) อาจารย์อิมใจ ดีใสว/โรงเรียนสามพรานวิทยา
- 2.12) อาจารย์เพ็ญทิพย์ มามาก/โรงเรียนสุวรรณสุทธารามวิทยา
- 2.13) อาจารย์ถนอม พิระขัมม์/โรงเรียนชินรสวิทยาลัย
- 2.14) อาจารย์สังเวียน มณีจันทร์/โรงเรียนชินรสวิทยาลัย
- 2.15) อาจารย์จารุวรรณ เหล่างาม/โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ฝ่ายมัธยม)
- 2.16) อาจารย์กัญญาณี ศรีโสภา/โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ฝ่ายมัธยม)

3) **เจ้าหน้าที่จากมูลนิธิทรงรค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ(ศจย.) และศูนย์สร้างสรรค์ครุมืออาชีพ** ทั้งผู้ที่เข้าร่วมเป็นกรรมการเครือข่ายและผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการเครือข่าย ซึ่งผู้ที่เป็นหนึ่งในคณะกรรมการได้แก่

- 3.1) คุณกนกวรรณ ชมเชย/มูลนิธิทรงรค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่
- 3.2) ผศ.ดร.มณฑา เก่งการพานิช/ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมการบริโภคยาสูบ
- 3.3) อาจารย์ปัญญา ทรงเสรี/ศูนย์สร้างสรรค์ครุมืออาชีพ

1.1.1 การสื่อสารภายใน CORE TEAM

รูปแบบการสื่อสารถือเป็นช่องทางที่สำคัญในการเชื่อมโยงบุคคลต่างๆในเครือข่ายเข้าไว้

ด้วยกัน ลักษณะของการสื่อสารภายในเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์ในเรื่องของการจำแนกประเภทโดยใช้จำนวนของผู้ทำการสื่อสารเป็นเกณฑ์ (ปรมะ สตะเวทิน ,2546)

การสื่อสารระหว่าง CORE TEAM ทั้ง 5 ท่านนั้น จากผลการวิจัยส่วนใหญ่มีรูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการเป็นหลัก สามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

- 1) การสื่อสารระหว่างบุคคล
- 2) การสื่อสารกลุ่มย่อย

1) การสื่อสารระหว่างบุคคล

ผลจากการวิจัยพบว่า รูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลนั้น เป็นรูปแบบที่ชัดเจนที่สุดใน การดำเนินงานของ CORE TEAM โดยเฉลี่ยอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1-2 ครั้ง โดยเป็นการถ่ายทอด ข้อมูลข่าวสาร แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันผ่านสื่อต่างๆอันได้แก่

● การสื่อสารระหว่างบุคคลผ่านโทรศัพท์

“โทรศัพท์” เป็นสื่อที่มีการใช้มากที่สุดในเครือข่าย เนื่องจากข้อจำกัดทางด้าน “เวลา” และ “พื้นที่” ในการทำงาน ทำให้การที่จะสื่อสารซึ่งหน้ากันของ CORE TEAM ค่อนข้างที่จะทำได้ อย่างยากลำบาก เนื่องจากสถานตั้งของโรงเรียนอยู่ค่อนข้างห่างไกลกัน การที่จะสื่อสารแบบซึ่ง หน้าจึงมีข้อจำกัด

การสื่อสารระหว่างบุคคลผ่านโทรศัพท์ของ CORE TEAM นั้น มีวัตถุประสงค์ ได้แก่

1) การแจ้งข้อมูลข่าวสารของเครือข่าย

เนื่องด้วยเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เป็นเครือข่ายที่มีการดำเนินงานมา ระยะเวลากว่า 3 ปีวบจนถึงปัจจุบัน ข้อมูลข่าวสารต่างๆจึงต้องมีความทันสมัยอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะเรื่องของบุหรี่ยี่ต้องตามให้เท่าทัน เพื่อนำมาเป็นฐานข้อมูลในการดำเนินงานรณรงค์ได้ ต่อไป การพูดคุยในลักษณะนี้ จะเป็นการแลกเปลี่ยนข่าวสารกัน ส่วนใหญ่เป็นลักษณะของการ แจ้งให้ทราบถึงกำหนดการดำเนินกิจกรรมต่างๆของเครือข่าย และนอกจากนี้ยังมีการแจ้งผลการ

ดำเนินงานตามแผนงานที่ได้รับมอบหมายเพื่อให้ CORE TEAM ทั้งหมดรับทราบก่อนที่จะมีการประชุมกลุ่มใหญ่ต่อไป เป็นต้น

2) *เพื่อนัดหมายการประชุมกลุ่ม CORE TEAM ก่อนที่จะมีการประชุมตามวาระ*

ก่อนที่จะมีการประชุมตามวาระของเครือข่าย คณะกรรมการ CORE TEAM จะมีการโทรศัพท์นัดหมายวันเวลาในการประชุมกลุ่มย่อยร่วมกันก่อน เพื่อกำหนดวาระการประชุม ปรึกษาหาแนวทางร่วมกัน ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“การสื่อสารภายในเครือข่ายฯ ส่วนหนึ่งก็เริ่มมาจากความสนิทสนม ก็มีโทรศัพท์คุยกัน จัดประชุมก็คุยกัน”

(สุวิมล จันทร์เปรมปรุง รองประธานเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

- **การสื่อสารระหว่างบุคคลผ่านจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (e-mail)**

ด้วยวิวัฒนาการความก้าวหน้าในปัจจุบัน การสื่อสารระหว่างบุคคลผ่านจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ หรือ e-mail ถูกนำมาใช้อย่างมาก เพราะเป็นการสื่อสารได้อย่างรวดเร็ว ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย CORE TEAM ก็มีระบบการสื่อสารผ่าน e-mail เช่นกัน โดยมีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกับการสื่อสารระหว่างบุคคลผ่านโทรศัพท์ คือ แจกข้อมูลข่าวสาร และการนัดหมายการประชุมกลุ่มย่อย

- **การสื่อสารระหว่างบุคคลผ่านสื่อบุคคล**

CORE TEAM มีรูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลผ่านสื่อบุคคล โดยเป็นการสื่อสารแบบซึ่งหน้า (Face-to-face communication) ซึ่งมักจะเกิดขึ้นในระหว่างที่มีการจัดการประชุมกลุ่มย่อยและมักเป็นการสื่อสารสองทาง (Two-way-Communication) การสื่อสารภายใน CORE TEAM นั้นมีเพียงแต่เป็นการสื่อสารระหว่าง CORE TEAM ด้วยกันเอง หากแต่ยังมีการสื่อสารโดยฝ่ายประสานงานโครงการจากมูลนิธิกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ที่เป็นผู้ประสานงานหลักคือ คุณกนกวรรณ ชมเชย กรรมการเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์

“ก่อนที่จะมีการประชุมนั้น core team อันประกอบด้วยประธานและรองประธานทั้ง 4 ท่าน จะมีการประชุมกันก่อนเพื่อกำหนดเนื้อหา และวาระการประชุมในการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูล นำเสนอข้อมูล และขอความคิดเห็นแลกเปลี่ยนข้อมูลกันระหว่างสมาชิกในเครือข่ายฯ โดยมีเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิฯ คือคุณกนกวรรณ ชมเชย เป็นผู้ประสานงาน”

(วราภรณ์ หงส์ดีลกุล รองประธานเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2550)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้น ข้อเด่นก็คือ การสื่อสารระหว่างบุคคลทำให้เกิดการสร้างสัมพันธภาพ เนื่องจากการสื่อสารซึ่งหน้าโดยผ่านการนำเสนอข้อมูลและการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน ส่งผลให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2) การสื่อสารกลุ่มย่อย

ผลจากการวิจัยพบว่า รูปแบบของการสื่อสารกลุ่มย่อยของ CORE TEAM โดยมีได้มีการกำหนดวาระเอาไว้ว่าจะมีการประชุมกลุ่มย่อยนอกรอบเมื่อใด หากแต่ก่อนที่จะมีการจัดประชุมเครือข่ายตามวาระเดือนละ 1 ครั้งนั้น จะมีการประชุมกลุ่มย่อยนอกรอบก่อนทุกครั้ง โดยเฉลี่ย CORE TEAM จะมีการประชุมกลุ่มย่อยนอกรอบเดือนละ 1-2 ครั้ง ซึ่งเป็นการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารระหว่างสมาชิก CORE TEAM ผ่านสื่อต่างๆ ได้แก่

- การประชุมกลุ่มย่อยนอกรอบ

การประชุมกลุ่มย่อยนั้น คณะกรรมการ CORE TEAM จะเรียกว่า “การประชุมนอกรอบ” ซึ่งเป็นรูปแบบการดำเนินงานที่สำคัญที่สุดของ CORE TEAM เนื่องจากด้วยก่อนที่จะมีการประชุมกลุ่มใหญ่ CORE TEAM นี้จะมีการประชุมเพื่อปรึกษาหารือ ในการกำหนดประเด็นวาระการประชุมในเรื่องต่างๆกัน เพื่อให้ตรงตามวัตถุประสงค์ หรือกรอบนโยบายการทำงานที่ได้วางเอาไว้ และด้วยความที่มีจำนวนไม่มาก จึงทำให้การประชุมกลุ่มย่อยที่เกิดขึ้นนี้ มีความคล่องตัวสูง

ระบบการประชุม 2 จังหวะ คือ การประชุมนอกรอบของ CORE TEAM และการประชุมวาระของเครือข่าย เป็นรูปแบบที่มีประสิทธิภาพเนื่องจากเมื่อมีการประชุมนอกรอบแล้วนั้น เท่ากับ

เป็นการคัดกรองประเด็นเนื้อหาที่จะนำมาใช้ในการประชุมวาระของเครือข่าย ดังปรากฏการณ์ ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“คณะกรรมการที่เราเรียกว่า core team มีประธานกับรองทั้ง 4 จะเจอกันนอกรอบอยู่แล้ว”

(แสงเดือน สุวรรณรัมย์ ผู้จัดการมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, สัมภาษณ์ 3 พฤศจิกายน 2550)

“เราก็มี Team Core คือมีประธานคืออาจารย์ศุภรัตน์ พี่สุวิมลเป็นรอง อาจารย์วรภรณ์ อาจารย์อนงค์ และมีพี่เป็นเลขานุการ 5 คนนี้เรียกว่าเป็น Team Core เป็นทีมบริหาร ก็จะมาประชุมกัน มาคุยกันว่าเราจะวางแผนยังไง มาประชุมกันค่ะ”

(เพียว รุจิโรจน์วงศ์ เลขานุการเครือข่ายครูนักถนอมธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

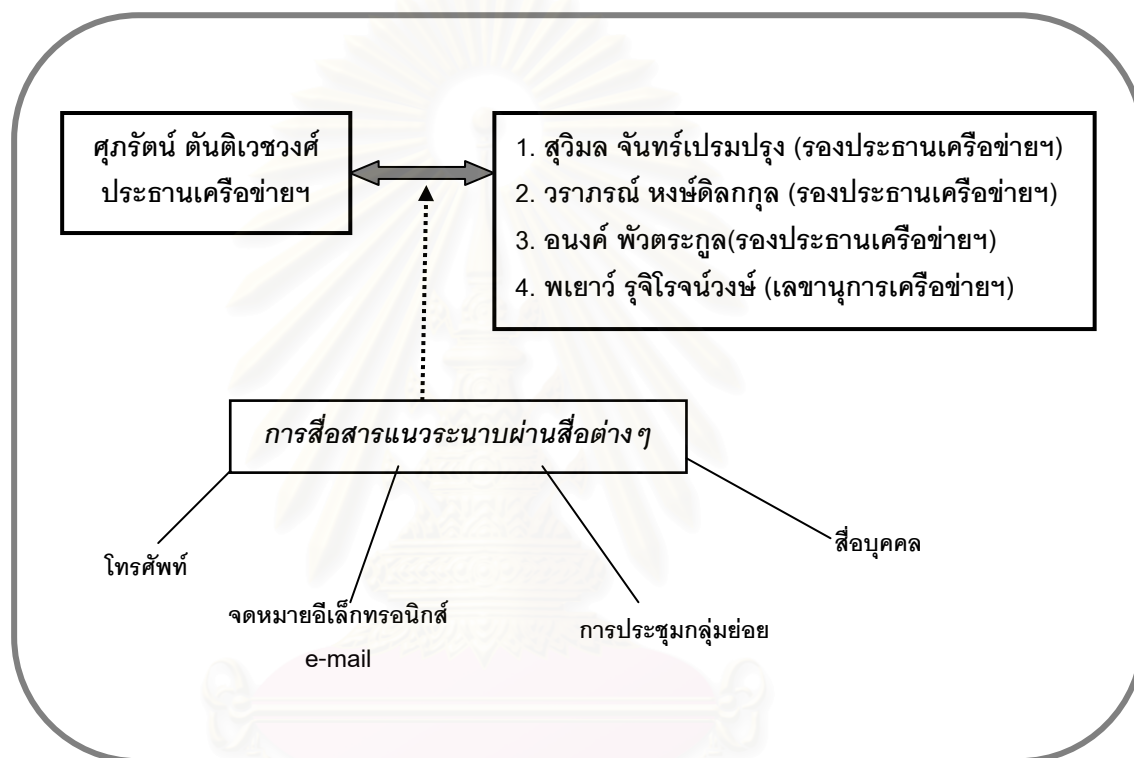
การประชุม CORE TEAM นั้นไม่ได้มีแต่ในส่วนของครูแกนนำที่เป็น CORE TEAM เท่านั้น แต่ยังมีหน่วยงานอื่น ๆ ให้การช่วยเหลือด้านข้อมูลข่าวสารเพิ่มเติมขึ้นด้วย เช่น ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.) และมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังปรากฏการณ์ ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ดังนี้

“สำหรับการประชุม core team ก็จะมีอาจารย์ศุภรัตน์ อาจารย์สุวิมล อาจารย์อนงค์ อาจารย์วรภรณ์ และอาจารย์เพียว และเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิก็เข้ามาช่วยด้วยค่ะ แล้วก็มีอาจารย์มณฑาจากศจย. มาดูแล หรืออย่างบางครั้งที่เราต้องการอาจารย์จากหน่วยงานภายนอก เราก็จะขอให้ทางมูลนิธิช่วยประสานบ้าง อย่างคุณหมอบุรุษก็เข้ามาช่วย 2-3 ครั้ง มาดูว่าเป็นอย่างไรบ้าง”

(สุวิมล จันทร์เปรมปรุง รองประธานเครือข่ายครูนักถนอมธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้น สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ในการประชุม CORE TEAM ก็จะมี ตำแหน่งของบุคคลในเครือข่ายเพิ่มเติมก็คือ Boundary Spanning อันได้แก่ ผศ.ดร.มณฑา เก่ง การพานิช ซึ่งเป็นการนำเอาบุคคลจากหน่วยงานภายนอกเข้ามาช่วยทำงานกับเครือข่ายเพื่อให้เกิด การพัฒนา

กล่าวโดยสรุป การสื่อสารภายใน CORE TEAM นั้น มีรูปแบบการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการ โดยเป็นการสื่อสารแนวระนาบ (Horizontal) เป็นหลัก ในลักษณะของสัมพันธ์ภาพของ CORE TEAM นั้น ผลการวิจัยพบว่า มีสัมพันธ์ภาพกันอย่างแน่นแฟ้น มีระบบการดูแลช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยเป็นการสื่อสารผ่านสื่อต่างๆอันได้แก่ โทรศัพท์ e-mail และการประชุมกลุ่มย่อย โดยจะมีการติดต่อสื่อสารกันอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1-2 ครั้ง โดยเป็นการติดต่อสื่อสารตามโอกาสต่างๆ (occasional) คือ ก่อนที่จะมีการประชุมตามวาระของเครือข่ายเป็นหลัก ดังภาพ

ภาพที่ 15 : การสื่อสารภายใน CORE TEAM

1.1.2 การสื่อสารระหว่าง CORE TEAM กับสมาชิกภายในเครือข่าย

รูปแบบการสื่อสารระหว่าง CORE TEAM กับสมาชิกภายในเครือข่ายนั้น จากผลการวิจัยพบว่า มีรูปแบบการสื่อสาร ซึ่งมีความแตกต่างจากการสื่อสารภายใน CORE TEAM เท่าใดนัก โดยสามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่

- 1) การสื่อสารระหว่างบุคคล
- 2) การสื่อสารกลุ่มใหญ่
- 3) การสื่อสารในองค์การ

1) การสื่อสารระหว่างบุคคล

ผลจากการวิจัยพบว่า รูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลนั้น เป็นรูปแบบการสื่อสารที่ใช้มากที่สุดในการดำเนินงานระหว่าง CORE TEAM กับสมาชิกภายในเครือข่าย โดยมีการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันผ่านสื่อต่างๆ

• การสื่อสารระหว่างบุคคลผ่านโทรศัพท์

ดังเหตุผลเช่นเดียวกับการสื่อสารภายใน CORE TEAM ข้อจำกัดทางด้านเวลา และสถานที่ ทำให้ “โทรศัพท์” มีบทบาทในการสื่อสารระหว่างบุคคลมากที่สุด ซึ่งเครือข่ายได้มีการทำฐานข้อมูลโทรศัพท์ของสมาชิกทุกคนโดยเจ้าหน้าที่ประสานงานของมูลนิธิธรรมรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ โดยที่ทุกคนจะได้รับฐานข้อมูลโทรศัพท์สมาชิกในเครือข่ายนี้ ซึ่งการสื่อสารจาก CORE TEAM ไปสู่สมาชิกมีวัตถุประสงค์ได้แก่

1) การแจ้งข้อมูลข่าวสารของเครือข่าย

เมื่อ CORE TEAM ได้รับข่าวสารใหม่ๆก็จะมีการโทรศัพท์แจ้งสมาชิก เพื่อให้สมาชิกได้รับทราบข้อมูลอย่าง ลักษณะการสื่อสารจะมีรูปแบบไม่เป็นทางการโดยใช้สัมพันธ์ภาพส่วนตัวระหว่างกันเป็นหลัก ส่วนใหญ่เป็นการแจ้งให้ทราบเกี่ยวกับวาระการประชุม และกิจกรรมต่างๆของเครือข่าย ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ดังนี้

“การติดต่อสื่อสารก็โทรศัพท์คุยกันเพราะกลุ่มเราเล็ก”

(ฤดีวรรณ มาดีกุล กรรมการเครือข่ายครูนักธรรมรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 6 ธันวาคม 2550)

2) การขอความช่วยเหลือ

การติดต่อสื่อสารในลักษณะนี้เป็นการพูดคุยกันของสมาชิกในเครือข่ายระหว่าง CORE TEAM กับสมาชิก โดยเป็นลักษณะของการขอความช่วยเหลือ ทั้งในด้านทรัพยากรบุคคล จากความเป็นวิทยากรในกิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้น โดยที่สมาชิกจะแจ้งไปยัง CORE TEAM ส่วนใหญ่ และนอกจากนี้ยังเป็นการสื่อสารระหว่างเพื่อนสมาชิกด้วยกันเองที่มีความเชี่ยวชาญในด้านที่สมาชิกต้องการ และทางด้านจิตใจ ในการส่งเสริมให้กำลังใจซึ่งกันและกันในการดำเนินงานธรรมรักษ์

จากผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายช่วยระดมและเข้าถึงทรัพยากร ซึ่งทำให้การจัดกิจกรรมรณรงค์ของสมาชิกในแต่ละโรงเรียนมีความเป็นไปได้ คือ มีการเข้าถึงทรัพยากร อาทิ การเป็นพี่เลี้ยงในกิจกรรม ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ดังนี้

“พอเราเขียนโครงการ ก็เลยขอประสานกับอาจารย์องค์ว่าจะขอแกนนำพี่สอนน้องมาอบรมให้กับโรงเรียนบางมดวิทยา ครั้งแรกอบรม 40 คน บางมดก็มาจัดให้ อาจารย์องค์ก็มาด้วย”

(เพยาร์ รุจิโรจน์วงศ์ เลขานุการเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

- **การสื่อสารระหว่างบุคคลผ่านจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (e-mail)**

รูปแบบการสื่อสารระหว่าง CORE TEAM กับกลุ่มสมาชิกนั้น มีการสื่อสารระหว่างบุคคลผ่านจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ หรือ e-mail เช่นเดียวกันกับการสื่อสารภายใน CORE TEAM ดังกล่าวข้างต้น ด้วยความสะดวก รวดเร็วและประหยัดค่าใช้จ่าย โดยมีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกับการสื่อสารระหว่างบุคคลผ่านโทรศัพท์ ส่วนใหญ่จะเป็นการแจ้งข่าวสารจากฝ่ายประสานงานมายังกลุ่มสมาชิก ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“รุ่น 1 เราจะมี e-mail โทรศัพท์ และคนที่ประสานเป็นตัวกลางมากที่สุดคือน้องนก กนกวรรณ เพราะจริงๆอย่างพี่ประชุมเนี่ย พี่ก็จะจดบันทึกการประชุมไว้แล้วพี่ก็จะพิมพ์เมลล์ไปหาน้องนก เพราะเราทำด้วยใจ ประชุมเราก็จะใช้วันเสาร์ตลอด”

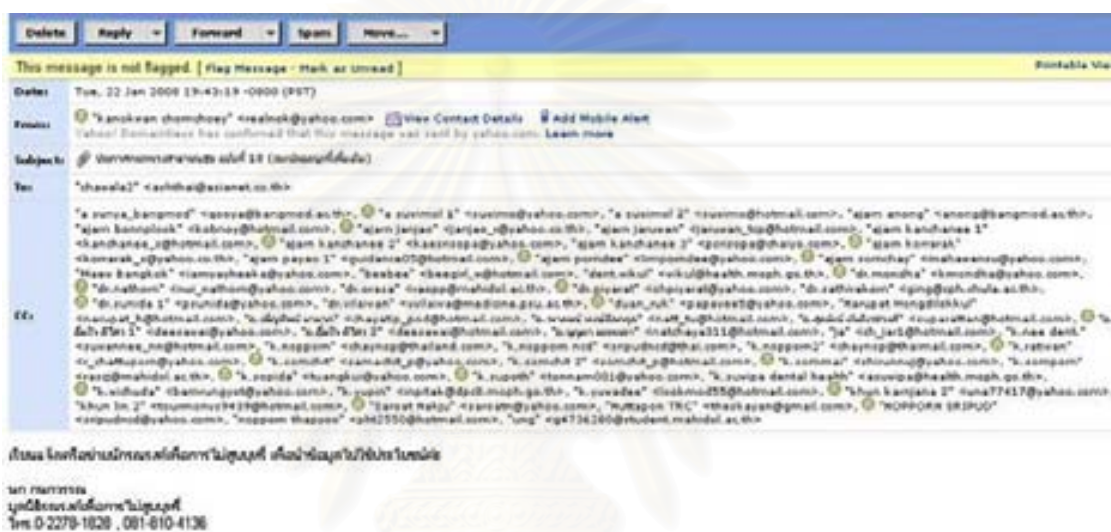
(เพยาร์ รุจิโรจน์วงศ์ เลขานุการเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

“เขาผ่านมูลนิธิ คือ จะมีเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิที่เป็นคนประสาน คือน้องนก ก็จะแจ้งมาแล้วก็ส่งมาทาง e-mail แล้วก็ส่งหนังสือมาทางโรงเรียน”

(พรดี ลิ้มปรัตนากร กรรมการเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 26 พฤศจิกายน 2550)

จากตัวอย่างคำสัมภาษณ์ข้างต้น ทิศทางการไหลของข้อมูลข่าวสาร (Flow of Information) เป็นการสื่อสารทางเดียว โดยเริ่มจากการประชุมเครือข่าย เลขานุการเครือข่ายจดบันทึก แล้วส่งไปยังเจ้าหน้าที่ประสานงานของมูลนิธิธรรมคดีเพื่อการไม่สูบบุหรี่

ภาพตัวอย่างจากการแจ้งข่าวสารผ่าน e-mail จากเจ้าหน้าที่มูลนิธิธรรมคดีเพื่อการไม่สูบบุหรี่ไปยังเครือข่ายครุฑนกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ แสดงให้เห็นถึงความสามารถของครุฑมีการให้ความรู้โดยใช้สื่อสายลักษณะได้ ดังภาพ

ภาพที่ 16 : รูปแบบการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลผ่าน e-mail ของเครือข่าย

- การสื่อสารระหว่างบุคคลผ่านสื่อบุคคล

การสื่อสารระหว่าง CORE TEAM กับสมาชิกผ่านสื่อบุคคลนั้น ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในระหว่างที่มีการจัดการประชุมเครือข่ายตามวาระประจำเดือน คือ มีการประชุมคณะกรรมการเครือข่ายเดือนละ 1 ครั้ง โดยเป็นการสื่อสารสองทางเช่นเดียวกับการสื่อสารภายใน CORE TEAM และเนื่องจากเครือข่ายครุฑนกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เกิดจากการรวมตัวกันด้วยความ “สมัครใจ” อยู่แล้ว สัมพันธภาพที่ดีย่อมเกิดขึ้นในระหว่างที่มีการสื่อสาร “สื่อบุคคล” จึงมีความจำเป็นและสำคัญยิ่งในการดำเนินงาน จากผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลผ่านสื่อบุคคลมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อบริหารจัดการภายในเครือข่าย เนื่องจากการดำเนินงานของเครือข่ายมีเจ้าหน้าที่ประสานงานจากมูลนิธิธรรมคดีเพื่อการไม่สูบบุหรี่เป็นศูนย์กลาง จึงถือเป็น “สื่อบุคคล”

ที่สำคัญ เนื่องจากเป็นผู้ที่ทำให้การติดต่อสื่อสารระหว่างกันนั้นเป็นไปได้ในทิศทางเดียวกัน ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“คุณกนกวรรณ จะเป็นคนที่คอยติดต่อ โดยหลังๆเหล่าครูเริ่มมีหน้าที่มากขึ้น ก็จะทำให้พวกเราจ้างเลขาคคนหนึ่งสำหรับติดต่อกัน แต่เราก็คิดว่าเราก็ไม่สามารถไปติดต่อเค้าได้หรือถ้าเรามีเลขาคขึ้นมา ฉะนั้น ไปๆมาๆ คุณกนกวรรณก็รับหมดเลย ต้องเป็นตัวประสานต้องรับหมดเลย”

(พิชัย ชมเพ็ญ กรรมการเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 30 พฤศจิกายน 2550)

“เราจะมีนัดประชุมกันเป็นระยะ(ตามวาระการประชุมของเครือข่าย) ณ เวลานี้เรายังต้องฝากไว้ที่มูลนิธิโดยมีน้องกนกวรรณ ชมเชย เป็นคนประสานงานอยู่ เป็นคนช่วยประสานงาน เรามีเลขาคของเราอยู่คือคุณครูเพียว อย่างที่ได้เรียนไปแล้วนะคะ กนกวรรณเขาจะทำหน้าที่ประสานกับคุณครูเพียวในเรื่องของการติดต่อสื่อสาร”

(อนงค์ พัวตระกูล รองประธานเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 6 ธันวาคม 2550)

ดังคำสัมภาษณ์ข้างต้น สามารถวิเคราะห์ได้ว่าตำแหน่ง **Liaison** หรือผู้ประสานงาน, เลขาคในเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ มี 2 ท่านได้แก่ คุณกนกวรรณ ชมเชย เจ้าหน้าที่มูลนิธิกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ และอาจารย์เพียว รุจิโรจน์วงศ์ เลขาคกรเครือข่าย มีการประสานงานกันด้วยดี เนื่องจากต้องมีการปฏิบัติงานควบคู่กันอยู่เสมอ เช่น ในการบันทึกวาระการประชุม เครือข่ายอาจารย์เพียวก็ต้องมีการสรุปวาระการประชุมและจัดส่งให้กับคุณกนกวรรณด้วยทุกครั้ง เป็นต้น

2) การสื่อสารกลุ่มใหญ่

ผลจากการวิจัยพบว่า รูปแบบของการสื่อสารกลุ่มใหญ่ของเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ มีการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารระหว่างสมาชิกในเครือข่ายผ่านสื่อต่างๆได้แก่

- **การประชุมวาระของเครือข่าย**

จากผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ มีการประชุมเพื่อกำหนดภารกิจร่วมกันโดยมีวาระการประชุมเดือนละ 1 ครั้งในระยะเวลาแรกของการดำเนินงานเครือข่าย และ

ภายในระยะหลังที่มีระบบการทำงานอย่างลงตัวมากขึ้นจึงมีการเปลี่ยนแปลงเป็น 2 เดือนครั้ง ซึ่งจะจัดประชุมขึ้นเฉพาะในวันหยุดราชการ จุดมุ่งหมายของการประชุมนี้ ก็เพื่อให้เป็น “สื่อกลาง” ในการกำหนดทิศทางในการทำงานร่วมกันเพื่อให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ และเป็นการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร โดยมีบทบาทหน้าที่ของการสื่อสาร ได้แก่

- 1) กลไกในการติดตามงาน โดยมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการนำเสนอผลงานของแต่ละโรงเรียนร่วมกัน
- 2) แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกันในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูญบุหรืของโรงเรียนตน
- 3) พัฒนาปรับปรุงงาน เนื่องจากได้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันทำให้สมาชิกมีการปรับปรุงพัฒนางานของตนให้ดีขึ้น

CORE TEAM จะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการประชุมจากการที่ได้มีการประชุมกลุ่มย่อยล่วงหน้าไปแล้วนั้น ซึ่งรูปแบบการสื่อสารกลุ่มใหญ่เป็นกลยุทธ์ของการสื่อสารได้อีกประเภทหนึ่งที่สร้างความเหนียวแน่นในเครือข่าย ผู้วิจัยมีตัวอย่างจากคำให้สัมภาษณ์ ดังนี้

“จริงๆเรามีการประชุมวาระ ช่วงแรกๆของการทำงานเรามีการประชุมวาระของเครือข่ายครูทุกเดือน ก็เรียกประชุมกันมีการตามงาน มีการคุยกันว่าแผนงานนี้จะทำตามที่เราขอได้อย่างไรนะคะ พอหลังจากนั้นการทำงานลงตัวมากขึ้น เราก็มีการประชุมสองเดือนครั้ง

(แสงเดือน สุวรรณรัตน์ ผู้จัดการมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูญบุหรื,สัมภาษณ์ 3 พ.ย. 2550)

“กลวิธีที่ทำให้เขาเหนียวแน่นคือ การจัดประชุมประมาณเดือนละ 1 ครั้ง ส่วนหนึ่งเพื่อตามงาน อีกส่วนหนึ่งเพื่อเล่าสู่กันฟัง ว่าใครไปทำอะไรที่โรงเรียนมากขึ้นบ้าง มาแลกเปลี่ยนกันพัฒนางาน”

(กนกวรรณ ชมเชย กรรมการ/ผู้ช่วยเลขานุการเครือข่ายครูนักธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูญบุหรื,สัมภาษณ์ 3 ตุลาคม 2550)

● การสัมมนาเครือข่าย

การสัมมนาเครือข่าย มีเป้าหมาย คือ เสริมศักยภาพความรู้ให้แก่สมาชิกในเครือข่ายเปรียบเสมือนการ “สร้างพื้นที่” ให้แก่กลุ่ม CORE TEAM และสมาชิกเนื่องจากการสื่อสารกลุ่มใหญ่ที่มีผู้ส่งสาร คือ CORE TEAM นำสารต่างๆมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับสมาชิกเครือข่ายผู้รับ

สาร และเมื่อวิเคราะห์ถึงรูปแบบการสื่อสาร **การสัมมนาเครือข่าย** ถือเป็นรูปแบบการสื่อสารประเภทหนึ่ง ที่ก่อให้เกิดการสื่อสารร่วมกัน โดยมีรูปแบบการสื่อสารแบบเป็นทางการ เนื่องจากการประชุมทางวิชาการ มีหมายกำหนดการ มีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ซึ่งทิศทางการสื่อสารเป็นลักษณะการสื่อสารแบบสองทาง เนื่องด้วยในขณะที่มีการบรรยายทางวิชาการนั้น ผู้เข้าร่วมการสัมมนาสามารถตั้งคำถามแก่วิทยากรได้ หรือร่วมแสดงความคิดเห็นต่างๆได้ ผ่านกิจกรรมต่างๆที่ได้จัดขึ้น และในระหว่างการสัมมนานั้นก็มีการสื่อสารระหว่างบุคคลร่วมด้วย ซึ่งในส่วนของการสื่อสารของ CORE TEAM นั้น จะเป็นรูปแบบการสื่อสารผ่าน “สื่อบุคคล” ได้อีกรูปแบบหนึ่งด้วยการเป็นวิทยากรในงานสัมมนาดังกล่าว

ผลการวิจัยจากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารการสัมมนาเครือข่าย วารสาร SMART ของมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาไม่สูบบุหรี่ร่วมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในงานสัมมนาเครือข่ายครูนักธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาไม่สูบบุหรี่ พบว่าการสัมมนาเครือข่ายได้ถูกจัดขึ้นเป็นจำนวน 4 ครั้ง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

จากวารสาร SMART ปีที่ 8 ฉบับที่ 89 มิถุนายน 2550 ได้นำเสนอเรื่องของการจัดสัมมนาเครือข่ายครูนักธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาไม่สูบบุหรี่ ดังนี้

- **สัมมนาเครือข่ายครั้งที่ 1** วันที่ 31 สิงหาคมถึงวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2548 ณ โรงแรมโรสกาเด้น สวนสามพราน จ.นครปฐม มีผู้เข้าร่วมอบรมคือ ครูแกนนำนักธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาไม่สูบบุหรี่รุ่นที่ 1 จากทั้ง 12 โรงเรียน จำนวน 21 คนเพื่อนำเสนอผลงานของโรงเรียนตนเองแก่เครือข่าย
- **สัมมนาเครือข่ายครั้งที่ 2** วันที่ 9-10 มีนาคม พ.ศ. 2550 ณ โรงแรมเดอะรอยัลเจมส์ลอร์ด 2000 ศาลายา มีผู้เข้าร่วมอบรม คือ ผู้ที่สนใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกทั้งในกรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และต่างจังหวัด จำนวน 25 คน เพื่อเป็นการต่อยอดและขยายเครือข่ายครูให้ครอบคลุมทั่วประเทศ จนเกิดเป็นเครือข่ายครูนักธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาไม่สูบบุหรี่รุ่นที่ 2

และจากวารสาร SMART ปีที่ 8 ฉบับที่ 89 มิถุนายน 2550 ได้นำเสนอเรื่องของการจัดสัมมนาเครือข่ายครูนักธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาไม่สูบบุหรี่ ดังนี้

- **สัมมนาเครือข่ายครั้งที่ 3** วันที่ 11-12 ตุลาคม พ.ศ. 2550 ณ โรงแรมเสนาเพลส กรุงเทพฯ มีผู้เข้าร่วมอบรม 27 คน จากโรงเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และต่างจังหวัด จำนวน 16 โรงเรียน เพื่อพัฒนาศักยภาพเครือข่ายครูนักทรงคัมเพื่อ การไม่สูบบุหรี่รุ่นที่ 3

จากการที่ผู้วิจัยได้สังเกตแบบมีส่วนร่วมในการสัมมนาเครือข่ายครั้งที่ 4 ผู้วิจัยใคร่ขอ วิเคราะห์ในส่วนของการสัมมนาครั้งนี้เป็นสำคัญ เนื่องจากได้มีโอกาสเข้าร่วมสังเกตอย่างใกล้ชิด ดังมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

สัมมนาเครือข่ายครั้งที่ 4 จัดขึ้นในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 ณ โรงแรม เอเชีย กรุงเทพฯ โดยมีผู้เข้าร่วมอบรมมากกว่า 300 คน จากเครือข่ายครูนักทรงคัมเพื่อ การไม่สูบบุหรี่ทุกรุ่น ร่วมกับคณะครูที่ให้ความสนใจในการสัมมนาครั้งนี้ ภายใต้ชื่อหัวข้อว่า “*เวทีแลกเปลี่ยน เรียนรู้ “โรงเรียนปลอดบุหรี่...ปัจจุบันและอนาคต”*” ซึ่งการสัมมนาเครือข่ายนี้เป็นการเปิดโอกาสให้ เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกเครือข่ายทุกรุ่นได้มีโอกาสพบปะแลกเปลี่ยนความรู้อัน และ ประสบการณ์ระหว่างกัน

สาเหตุที่จำนวนผู้เข้าสัมมนาครั้งนี้มีมากกว่าครั้งอื่น เนื่องจากเป็นการสัมมนา ระดับประเทศ คือ เปิดโอกาสให้สมาชิกเครือข่ายครูนักทรงคัมเพื่อ การไม่สูบบุหรี่ รุ่นที่ 1 ถึงรุ่นที่ 3 ได้มีโอกาสมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันแล้วนั้น ยังเปิดโอกาสให้ครูทั่วประเทศที่สนใจมาเข้า ร่วมด้วย

งานสัมมนาในครั้งนี้เป็นการเปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการทำงานร่วมกัน และเป็นการนำเสนอผลงานและแนวทางในการแก้ปัญหาบุหรี่แก่เด็กและเยาวชนโดยมี วัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของเครือข่ายครูนักทรงคัมเพื่อ การไม่สูบบุหรี่และโน้มน้าว ใจให้ผู้เข้าร่วมอบรมถึงความสำคัญของเครือข่าย โดยมีหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนใน การร่วมเป็นวิทยากรในการนำเสนอข้อมูลต่างๆเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน นอกเหนือจากมูลนิธิ ทรองคัมเพื่อ การไม่สูบบุหรี่ ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.) และสำนักงาน กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) อันได้แก่

1. สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
2. กลุ่มควบคุมการบริโภคยาสูบและเครื่องดื่มแอลกอฮอล์
3. ภาควิชาสุขศึกษา คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

หน่วยงานดังกล่าวได้มีการเผยแพร่สารในการให้ความรู้ในเรื่องต่างๆผ่านการประชุม ได้แก่

- "นโยบายโรงเรียนปลอดบุหรี่"
โดย ดร.จรวรพร ธรณินทร์ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
- "โรงเรียนปลอดบุหรี่กับการป้องกันเยาวชนจากการสูบบุหรี่"
โดย ศ.นพ. ประกิต วาทีสาธกกิจ เลขาธิการมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่
- ข้อตกลงความร่วมมือดำเนินการจัดเขตปลอดบุหรี่ ตามกฎหมาย ในสถานที่ราชการอย่าง
เป็นรูปธรรม และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนปลอดบุหรี่ โดยนพ.สมาน พุตระกูล
หัวหน้ากลุ่มควบคุมการบริโภคยาสูบ และเครื่องดื่มแอลกอฮอล์
- กิจกรรมในโรงเรียน และกิจกรรมกับเยาวชน : บทเรียนจากต่างประเทศ
โดยผศ.ดร.ลักขณา เต็มศิริกุลชัย ผู้อำนวยการศูนย์วิจัย และจัดการความรู้เพื่อการ
ควบคุมยาสูบ
- หลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่
โดยผศ.ดร.มณีรัตน์ ธีระวิวัฒน์ ภาควิชาสุขศึกษา คณะสาธารณสุขศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล
- ยุทธศาสตร์ และข้อเสนอแนะเพื่อเยาวชนปลอดบุหรี่
น.ส.บังอร ฤทธิภักดี ที่ปรึกษามูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

กล่าวโดยสรุป สามารถวิเคราะห์ได้ว่าการที่มี “เครือข่าย” นั้นสามารถแสดงออกถึงการ
สร้าง “การรวมพลัง” ได้มากขึ้น นั่นก็คือการที่เครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่สามารถดึง
ความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆภายนอกดังกล่าวข้างต้นมาร่วมมือร่วมใจกันจัดงานสัมมนาขึ้น

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มเยาวชนนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ นำเสนอผลงานทางวิชาการของ
โรงเรียนต่างๆที่อยู่ภายใต้เครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในรูปแบบของนิทรรศการ
ภายในงานสัมมนาครั้งนี้ ซึ่งเป็นการแสดง “พลัง” ของกลุ่มเยาวชน ดังภาพตัวอย่างต่อไปนี้

ภาพที่ 17: บรรยายภาคการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการสัมมนา

ภาพที่18: การนำเสนอผลงานในการจัดนิทรรศการของโรงเรียนต่างๆ

3) การสื่อสารองค์การ

เนื่องจากเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เป็นส่วนหนึ่งของมูลนิธิทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ดังนั้นจะไม่มีการสร้างสื่อที่ใช้ภายในกลุ่มเฉพาะของตนเอง แต่เป็นลักษณะของการใช้ร่วม (Shared Resource) ในการสื่อสารภายในองค์กร

ผลจากการวิจัยพบว่า รูปแบบการสื่อสารองค์การนั้น เป็นรูปแบบที่ในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันภายในเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ผ่านสื่อต่างๆอันได้แก่

● **วารสาร SMART ของมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่**

ระยะเวลาการจัดทำวารสาร SMART นั้นเกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 และริเริ่มมีคอลัมน์พื้นที่ประจำเกี่ยวกับครุภัณฑ์รณรงค์ภายใต้ชื่อว่า “รอบรั้วโรงเรียนปลอดบุหรี่ เรื่อง : ครูกับลูกศิษย์” ในปี พ.ศ. 2549 ผลจากการวิจัยเอกสาร ในวารสาร SMART ประจำปี 2549-2550 ได้แก่

1. ฉบับที่ 72 ประจำเดือนมกราคม (2549:11)
นำเสนอผลงานกิจกรรมรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในรูปแบบการอบรมเยาวชนให้มีความรู้เรื่องของพิษภัยบุหรี่และให้ความรู้ด้านเทคนิคการผลิตสไปดทางวิทยุด้วยระบบดิจิทัลผ่านเครื่องคอมพิวเตอร์ ด้วยการฝึกปฏิบัติจริงและนำเสนอต่อมาประกวด ในจังหวัดอุบลราชธานี
2. ฉบับที่ 73 ประจำเดือนกุมภาพันธ์ (2549:11)
นำเสนอผลงานของธนาคารกรุงศรีอยุธยาที่ร่วมกับเยาวชนจากโรงเรียนไผทอุดมศึกษา ร่วมรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ โดยมีตัวแทนดารานักแสดงร่วมด้วย
3. ฉบับที่ 74 ประจำเดือนมีนาคม (2549:8)
นำเสนอข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเปิดโปงบริษัทบุหรี่ในการโฆษณาเชิงรุกสู่เยาวชน
4. ฉบับที่ 75 ประจำเดือนเมษายน (2549:8)
นำเสนอข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจับกระแสบริษัทบุหรี่กับวัยรุ่นในกลยุทธ์ของการโฆษณา
5. ฉบับที่ 76 ประจำเดือนพฤษภาคม (2549:7)
ในคอลัมน์ SMART TALK เป็นแนวทางการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในวัยรุ่น
6. ฉบับที่ 77 ประจำเดือนมิถุนายน (2549:4)
ในคอลัมน์จับกระแสนำเสนอพิษภัยของควันบุหรี่มือสองที่มีต่อเด็ก
7. ฉบับที่ 78 ประจำเดือนกรกฎาคม (2549:4)
ในคอลัมน์จับกระแสนำเสนอการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ของตัวแทนเยาวชน ภายใต้กิจกรรม “เวทีแห่งพลังเยาวชนนักรณรงค์ไม่สูบบุหรี่ (Youth Forum on Tobacco Control)”
8. ฉบับที่ 79 ประจำเดือนสิงหาคม (2549:11)
วารสารฉบับนี้ได้นำเสนอคอลัมน์ “รอบรั้วโรงเรียนปลอดบุหรี่ เรื่อง : ครูกับลูกศิษย์” เป็นครั้งแรก โดยเป็นการนำเสนอผลงานกลุ่มเยาวชน we care จากโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยาพุทธมณฑล โดยอาจารย์สุวิมล จันทร์เปรมปฐง
9. ฉบับที่ 80 ประจำเดือนกันยายน (2549:11)

- นำเสนอผลงานของกลุ่มเยาวชน we care จากโรงเรียนสามพรานวิทยา โดยอาจารย์พเยาว์ รุจิโรจนวงษ์ ในหัวข้อ “สื่อสร้างสรรค์เพื่อคนรุ่นใหม่ไม่สูบบุหรี่”
10. ฉบับที่ 81 ประจำเดือนตุลาคม (2549:16)
เป็นวารสารฉบับแรกที่มีการแนะนำ “เครือข่ายครูนักบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่” โดยเป็นการบอกวัตถุประสงค์และแผนงานที่ได้จัดตั้งเครือข่ายขึ้น
 11. ฉบับที่ 82 ประจำเดือนพฤศจิกายน (2549:16)
นำเสนอผลงานของกลุ่มเยาวชนชมรมคนรุ่นใหม่ไม่สนใจบุหรี่ จากโรงเรียนสุวรรณสุทธารามวิทยา โดยมีอาจารย์ศุภรัตน์ ตันติเวชวงศ์ ประธานเครือข่ายครูนักบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เป็นผู้ควบคุมดูแล
 12. ฉบับที่ 83 ประจำเดือนธันวาคม (2549:16)
นำเสนอผลงานของกลุ่มเยาวชนโครงการพี่สอนน้อง โรงเรียนบางมดวิทยา “สี่ลูกหวาดจวนอุปถัมภ์” โดยมีอาจารย์อนงค์ พัวตระกูลเป็นที่ปรึกษา
 13. ฉบับที่ 84 ประจำเดือนมกราคม (2550:16)
นำเสนอผลงานการบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโครงการ “ฟ้าใสไร้ควันบุหรี่ที่ร.ส.ท.” โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางขุนเทียน
 14. ฉบับที่ 85 ประจำเดือนกุมภาพันธ์ (2550:16)
นำเสนอผลงานการบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโครงการ “พี่สอนน้อง” ของสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฝ่ายมัธยม
 15. ฉบับที่ 86 ประจำเดือนมีนาคม (2550:16)
นำเสนอผลงานการบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโครงการ “เยาวชนร่วมใจไม่สูบบุหรี่” ของโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ เตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้า
 16. ฉบับที่ 87 ประจำเดือนเมษายน (2550:16)
นำเสนอผลงานการบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโครงการ “เพลงเพื่อคนรุ่นใหม่” ของโรงเรียนวัดราชโอรส
 17. ฉบับที่ 88 ประจำเดือนพฤษภาคม (2550:16)
นำเสนอผลงานการบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโครงการ “เว็บไซต์เพื่อคนรุ่นใหม่ไม่สูบบุหรี่” ของโรงเรียนมัธยมวัดดุสิตาราม
 18. ฉบับที่ 89 ประจำเดือนมิถุนายน (2550:16)
นำเสนอข้อมูลข่าวสารของการสัมมนาเครือข่ายครูนักบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่รุ่นที่ 2 โดยอาจารย์พเยาว์ รุจิโรจนวงษ์
 19. ฉบับที่ 90 ประจำเดือนกรกฎาคม (2550:16)

- นำเสนอข่าวสารการมอบหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ และ ป้ายโรงเรียนปลอดบุหรี่แก่ ดร. จรวยพร ธรณินทร์ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
20. ฉบับที่ 91 ประจำเดือนสิงหาคม (2550:16)
นำเสนอข่าวสารกิจกรรมการดำเนินงานของเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่รุ่นที่ 2 โดยอาจารย์เพียว รุจิโรจน์วงษ์
21. ฉบับที่ 92 ประจำเดือนกันยายน (2550:16)
นำเสนอผลงานของกลุ่มเยาวชนโครงการพี่สอนน้อง โรงเรียนบางมดวิทยา “สี่สูทหวาดจวนอุปลั้มภ”
22. ฉบับที่ 93 ประจำเดือนตุลาคม (2550:16)
นำเสนอผลงานของอาจารย์ศุภรัตน์ ตันติเวชวงศ์ ประธานเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ อาจารย์เพ็ญทิพย์ มามาก ตัวแทนครูนักกรณรงค์จากโรงเรียนสุวรรณสุทธาราม และอาจารย์วราภรณ์ หงส์ดีลกุล รองประธานเครือข่ายในการเข้ารับประทานโล่ประกาศเกียรติคุณจากพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าโสมสวลีพระวรราชาทินัดดามาตุ ในวันงดสูบบุหรี่โลก ปีพ.ศ. 2550 ในฐานะโรงเรียนรางวัลพระราชทานที่ได้ดำเนินการกิจกรรมต่อต้านการบริโภคยาสูบดีเด่นโดยอาจารย์เพียว รุจิโรจน์วงษ์
23. ฉบับที่ 94 ประจำเดือนพฤศจิกายน (2550:16)
นำเสนอข้อมูลข่าวสารของการสัมมนาเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่รุ่นที่ 3 โดยอาจารย์เพียว รุจิโรจน์วงษ์
24. ฉบับที่ 95 ประจำเดือนธันวาคม (2550:16)
นำเสนอข้อมูลข่าวสารของการสัมมนาเครือข่ายเยาวชนนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่รุ่นที่ 3 โดยอาจารย์เพียว รุจิโรจน์วงษ์

วารสาร SMART เป็นสื่อในรูปแบบหนึ่งซึ่งมีความสำคัญในการดำเนินงานของเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เนื่องจากเป็น “พื้นที่” ในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารของเครือข่าย

CORE TEAM คือ อาจารย์เพียว รุจิโรจน์วงษ์ เลขานุการเครือข่าย ก็ยังมีบทบาทในการเป็น “ผู้ส่งสาร” ผ่าน “สื่อ” คือ วารสาร SMART ของมูลนิธิกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ แต่ทั้งนี้ยังมีเพียงแต่ CORE TEAM เท่านั้นที่มีบทบาทในการนำเสนอข่าวสาร สมาชิกเครือข่ายทุกท่านก็มีโอกาสในการนำเสนอข้อมูลข่าวสาร แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันด้วย โดยการนำเสนอ

ผลงานของโรงเรียนต้นในการดำเนินงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ซึ่งเป็นการสื่อสารกับภายนอก ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“อีกเรื่องหนึ่งคือที่ได้ถูกให้ไปเขียนลงในวารสาร Smart ของมูลนิธิฯ ก็เขียนมาตั้งแต่ปี 2550 ก็จะมีเรื่องของโรงเรียนปลอดบุหรี่ เครือข่ายครูมัธยมรณรงค์ โดยครูกับลูกศิษย์ค่ะ จะมีตรงนี้ พี่ก็จะเขียน พี่ก็จะเอาเรื่องของการทำกิจกรรมรณรงค์ หรืออย่างคร่าวก่อนของอาจารย์ศุภรัตน์ และอาจารย์วราภรณ์ ผู้อำนวยการเขาก็ได้รับรางวัลพระราชทานโล่ เกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียนปลอดบุหรี่จากองค์สโสม ในวันงดสูบบุหรี่โลก ก็เออลงให้ และก็เราไปทำกิจกรรมที่ไหน อย่างกรมควบคุมโรค เขิญโรงเรียนบางมด โรงเรียนสามพรานจัดอบรมแกนนำ เราก็ไปลง และที่สำคัญที่ผ่านมาก็การจัดอบรมเครือข่ายรุ่นที่ 3 ค่ะ”

(เพียว รุจิโรจน์วงศ์ เลขานุการเครือข่ายครูมัธยมรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่าสมาชิกในเครือข่ายครูมัธยมรณรงค์จะมีวารสาร SMART เป็นสื่อกลางในการรับทราบข้อมูลต่างๆที่เครือข่ายได้ดำเนินการไปร่วมกัน ทั้งในส่วนของครูมัธยมรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ และเยาวชน ซึ่งเมื่อวิเคราะห์จากคำให้สัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่มูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ วัตถุประสงค์ของการจัดคอลัมน์นี้ในวารสาร SMART สามารถจำแนกได้ 2 ประเด็น คือ

1. เป็นสื่อกลางรับทราบข้อมูลข่าวสารภายในเครือข่ายครูมัธยมรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ซึ่งถือเป็นองค์กรหนึ่ง
2. เป็น “สื่อหาแนวร่วม”จากการเชิญชวนครูจากโรงเรียนต่างๆเข้าร่วมเครือข่าย จากใบสมัครที่แนบเอาไว้ในวารสาร SMARTอีกด้วยโดยวัดจากจำนวนใบสมัครที่ตอบรับเข้ามากับทางเครือข่ายครูมัธยมรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

เมื่อครูแกนนำทั้ง 21 คนเห็นยวแน่นอนแล้วก็เป็นขั้นตอนของ “การขยายผล” สู่ครูทั่วประเทศ ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารโดยใช้วารสาร SMART ประสบความสำเร็จค่อนข้างมาก เนื่องจากสอดคล้องกับแผนงานหลักของเครือข่ายครูมัธยมรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ในการขยายเครือข่าย เนื่องจากวารสาร SMART ของมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เป็นวารสารที่มีการเผยแพร่สู่โรงเรียนทั่วประเทศ และข้อเด่นของวารสารนี้ คือ

- สามารถอ่านซ้ำได้

- มีความสม่ำเสมอต่อเนื่องเป็นประจำทุกเดือน ซึ่งเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยจูงใจให้มีการขยายเครือข่ายสู่กลุ่มครูที่สนใจได้อีกทางหนึ่ง ผ่านใบสมัครสมาชิกที่แนบไปกับวารสาร ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ดังนี้

“แรกเริ่มเครือข่ายฯ มูลนิธิจะมีวารสาร SMART และมีโครงการที่ทำมาที่ว่า “โรงเรียนปลอดบุหรี่” ในส่วนนี้รับสมัครจาก 1. โรงเรียนที่รับ SMART 2. เครือข่ายเก่า มีใบตอบรับว่าสนใจสมัครเข้าร่วมหรือไม่ ก็ได้เบ็ดเสร็จ 12 โรงเรียน”

(กนกวรรณ ชมเชย กรรมการ/ผู้ช่วยเลขานุการเครือข่ายครูนักถนอมรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 3 ตุลาคม 2550)

ผลตอบรับที่เกิดขึ้น คือ สมาชิกเครือข่ายส่วนใหญ่ก็จะมีการติดตามข่าวสารผ่านวารสาร SMART อยู่เสมอ ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“วารสาร SMART ของมูลนิธิ ก็จะมีข่าวสารของแต่ละโรงเรียนครูเครือข่ายก็จะลงเป็นประจำทุกเดือน”

(บุญตา มะหะเลา กรรมการเครือข่ายครูนักถนอมรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 19 ธันวาคม 2550)

● เว็บไซต์เครือข่าย

สื่อประเภทเว็บไซต์เป็นสื่อที่มีความแปลกใหม่และมีความน่าสนใจอย่างมากในยุคโลกแห่งข่าวสารไร้พรมแดน เป็นรูปแบบการสื่อสารองค์การผ่านระบบอินเทอร์เน็ต สื่อประเภทเว็บไซต์ถูกจัดเป็นสื่อเฉพาะกิจประเภทหนึ่ง โดยเป็นสื่อกลางที่กลุ่ม CORE TEAM สามารถสื่อสารกับกลุ่มสมาชิกเครือข่ายได้อีกทางหนึ่ง ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“ส่วนมากก็อาศัยเว็บไซต์ของเครือข่ายครู และก็อาศัยกระบอกเสียงของคุณครูนักถนอมรงค์ทั้งหลายที่เป็นสมาชิกของเครือข่ายแล้วก็จะบอกต่อกันไปนะคะ”

(อนงค์ พัวตระกูล รองประธานเครือข่ายครูนักถนอมรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 6 ธันวาคม 2550)

<http://www.ashthailand.or.th/teachers> เป็นเว็บไซต์ของเครือข่ายครุศึกษานิเทศก์เพื่อการไม่สูบบุหรี่จะอิงกับมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เป็นหลัก โดยเครือข่ายมีสื่อเว็บไซต์มาแล้ว 2 รุ่น ซึ่งรุ่นที่ 1 เป็นการพัฒนาเว็บไซต์เครือข่ายจากนักเรียนแกนนำในโรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีอาจารย์จรรววรรณ ตันจันทร์พงศ์เป็นผู้ดูแล แต่เนื่องด้วยข้อจำกัดหลายประการในเรื่องของเวลา ภารกิจงานต่างๆที่ค่อนข้างลำบากทั้งเด็กนักเรียนแกนนำและครูผู้ดูแล ทำให้ข้อมูลข่าวสารที่โพสต์ลงในเว็บไซต์ไม่ได้เคลื่อนไหวมากนัก จวบจนปัจจุบันได้มีการพัฒนารูปแบบให้มีความทันสมัยมากขึ้น และเป็นการสื่อสารแบบสองทาง คือมีเว็บบอร์ดให้ครู นักเรียน และผู้สนใจเข้าไปร่วมซักถามข้อสงสัยต่างๆได้ เว็บไซต์ของเครือข่ายครุศึกษานิเทศก์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ประกอบด้วย

- ประวัติความเป็นมา
- รายชื่อคณะกรรมการเครือข่าย โดยสามารถคลิกเข้าไปดูรายละเอียดในแต่ละบุคคลได้
- กิจกรรมเครือข่าย
- สมัครเข้าร่วมเครือข่าย
- Photo, Multimedia
- เอกสารเผยแพร่
- โรงเรียนในเครือข่าย โดยสามารถคลิกเข้าไปดูเว็บไซต์ของแต่ละโรงเรียนได้
- เว็บบอร์ดถาม-ตอบ
- ติดต่อเครือข่าย
- ผู้ให้การสนับสนุน

จากผลการวิจัยพบว่า เมื่อมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของเว็บไซต์ของเครือข่ายมากขึ้น ก็มีความเคลื่อนไหวในเว็บบอร์ดอย่างต่อเนื่องเช่นกัน โดยมีได้มีเพียงแต่ครูเท่านั้น เยาวชนและผู้ที่สนใจก็เข้ามาชมในเว็บไซต์มากขึ้น และสื่อเว็บไซต์เองก็เป็นสื่อหลักที่ทำให้เกิดการสื่อสารภายในเครือข่ายและภายนอกเครือข่าย ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“ก็มีเว็บไซต์ที่ใช้สื่อสารทั้งภายในและภายนอก ซึ่ง link ไว้ในเว็บ Ash Thailand และสามารถ slash teacher เข้าไปได้

(แสงเดือน สุวรรณรัตน์ ผู้จัดการมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 3 พ.ย. 2550)

จากผลการวิจัยสามารถวิเคราะห์ได้ว่า สิ่งสำคัญของการพัฒนาสื่อประเภทเว็บไซต์ให้มีความต่อเนื่อง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้าง “มือวางอันดับสอง” ต่อมา หมายถึง ต้องมีการพัฒนาบุคลากรที่สามารถรับช่วงดูแลเรื่องของเว็บไซต์ได้ต่อ โดยดึงเอาครูที่มีความรู้ความสามารถในด้านนี้ หรือแม้กระทั่งเยาวชนมาพัฒนาดูแลต่อ เปิดโอกาสให้เด็กได้เข้ามามีส่วนร่วม เมื่อนำเอาบุคลากรที่มีความสนใจในด้านนี้มาพัฒนาต่อ ก็ทำให้สื่อประเภทนี้สามารถพัฒนาต่อไปได้โดยไม่มีหยุดชะงัก วิเคราะห์ได้ว่า สิ่งสำคัญนอกจากความสามารถในด้านนี้แล้ว ความสนใจก็เป็นส่วนประกอบหลัก ที่สามารถผลักดันให้เกิดการรับช่วงต่อ รุ่นต่อรุ่นได้เช่นกัน

รูปแบบความน่าสนใจของเว็บไซต์เป็นส่วนหนึ่งซึ่งสร้างความสนใจแก่กลุ่มสมาชิกได้อีกทางหนึ่ง ดังภาพ

ภาพที่ 19 : เว็บไซต์เครือข่ายครูผู้สอนต่อต้านการสูบบุหรี่

- **จดหมายเครือข่าย**

จดหมายจากเครือข่ายนั้นมีได้เป็นหน้าที่หลักของ CORE TEAM หากแต่เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ประสานงานจากมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ในการทำจดหมายเชิญเข้าร่วมประชุมไปยังโรงเรียนต่างๆที่อยู่ภายใต้เครือข่ายครูผู้สอนต่อต้านการสูบบุหรี่ วิเคราะห์ได้ว่าเนื่องจากเครือข่ายครูผู้สอนต่อต้านการสูบบุหรี่ ยังไม่ได้อยู่ในรูปแบบองค์กรหรือสถาบันอย่างมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมียังหนังสือที่ออกมาจากมูลนิธิฯแทน ในการส่ง

ต่อมายังโรงเรียนที่อยู่ภายใต้เครือข่าย ซึ่งมีรูปแบบการสื่อสารทางเดียวอันมีวัตถุประสงค์เพื่อแจ้งให้ทราบ โดยเป็นการเรียนเชิญเข้าร่วมประชุมเป็นหลัก ส่งผ่านทางเครื่องโทรสารไปยังโรงเรียน ดังตัวอย่างคำให้สัมภาษณ์

“มีทั้ง fax มาเชิญ เป็นการส่งหนังสือมาเชิญที่โรงเรียนค่ะ”

(จากรูวรรณ ต้นจันทร์พงศ์ กรรมการเครือข่ายครูนักถนงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 3 ธันวาคม 2550)

“ทางมูลนิธิก็จะมีหนังสือถึงผู้อำนวยการนะคะ ก็ผ่านตามขั้นตอนมาแล้วก็ขอให้เชิญไปร่วมประชุม ร่างหลักสูตร จัดทำหลักสูตร วิเคราะห์ ประเมินผลการทำงาน”

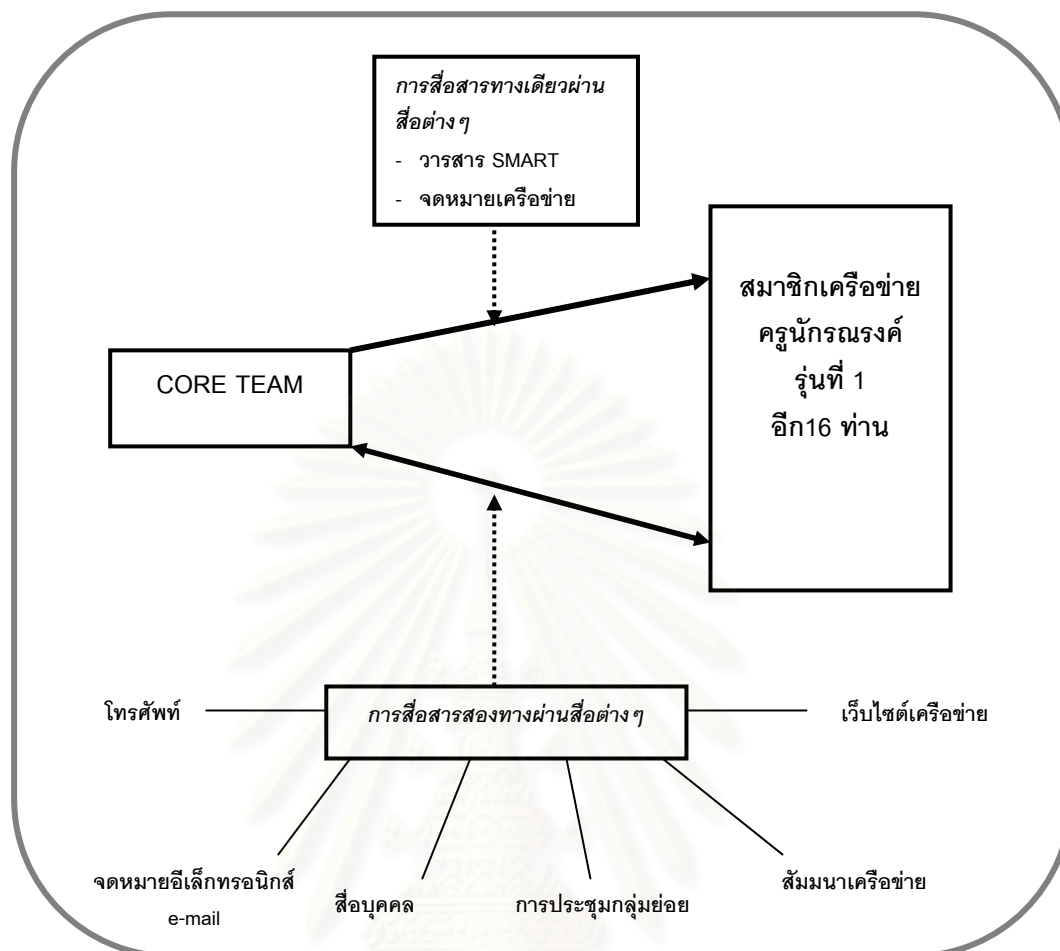
(ฤดีวรรณ มาดีกุลกรรมการเครือข่ายครูนักถนงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 6 ธันวาคม 2550)

“หนังสือมาเมื่อก็เพิ่งมาเปิดอ่าน เราทำงานร่วมกันมานานแล้วครับ”

(ถนอม พิระขัมม์ กรรมการเครือข่ายครูนักถนงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 7 มกราคม 2551)

กล่าวโดยสรุป ในแง่ของการสื่อสารระหว่าง CORE TEAM กับสมาชิกเครือข่ายนั้น มีรูปแบบ โดยเป็นการสื่อสารสองทาง (Two-way Communication) ผ่านสื่อต่างๆ ได้แก่ โทรศัพท์ e-mail สื่อบุคคล การประชุมวาระเครือข่าย การสัมมนาเครือข่าย เว็บบอร์ดในเว็บไซต์เครือข่าย เป็นต้น และมีการสื่อสารทางเดียว จากการนำเสนอข่าวสารเครือข่ายผ่านวารสาร SMART และจดหมายจากเครือข่าย เป็นต้น

ลักษณะสัมพันธภาพของ CORE TEAM กับสมาชิกเครือข่าย ผลการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่มีสัมพันธภาพในลักษณะพี่น้อง เพื่อนร่วมอุดมการณ์ มีการดูแลช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน จุดเด่นของการรักษาระดับความสัมพันธ์อย่างหนึ่งของเครือข่ายครูนักถนงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ คือ การที่ CORE TEAM มีการติดต่อสื่อสารเพื่อนสมาชิกอยู่เสมอ ทำให้เครือข่ายรุ่นที่1มีความเหนียวแน่นและมีผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยมีรูปแบบการสื่อสารดังกล่าว

ภาพที่ 20 : การสื่อสารระหว่าง CORE TEAM กับสมาชิกภายในเครือข่าย

1.1.3 การสื่อสารระหว่างเครือข่ายกับมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี่ ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ(ศจย.)และศูนย์ สร้างสรรค์ครุมีอาเซีย

รูปแบบการสื่อสารระหว่างเครือข่ายกับมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี่ ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ(ศจย.)และศูนย์สร้างสรรค์ครุมีอาเซีย จากผลการวิจัยพบว่ามี ความแตกต่างจากการสื่อสารทั้ง 2 ระดับที่กล่าวมาข้างต้น โดยสามารถจำแนกได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่

- 1) การสื่อสารระหว่างบุคคล
- 2) การสื่อสารกลุ่มใหญ่
- 3) การสื่อสารในองค์การ

4) การสื่อสารมวลชน

1) การสื่อสารระหว่างบุคคล

● การสื่อสารระหว่างบุคคลผ่านโทรศัพท์

สำหรับการสื่อสารระหว่างบุคคลผ่านโทรศัพท์นี้ ส่วนใหญ่เครือข่ายจะใช้โทรศัพท์เป็นสื่อกลางในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ประสานงานของมูลนิธิธรรมคดีเพื่อการไม่สูบบุหรี่ โดยมีวัตถุประสงค์ คือ การขอความอนุเคราะห์ในเรื่องต่างๆ ได้แก่

- สื่อต่างๆจากทางมูลนิธิธรรมคดีเพื่อการไม่สูบบุหรี่
- ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับบุหรี่จากมูลนิธิธรรมคดีเพื่อการไม่สูบบุหรี่
- ฐานข้อมูลวิชาการจากศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.)

ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“ส่วนใหญ่ครูก็ไม่ได้ประสานกับอาจารย์โดยตรง แต่จะมีบ้างที่เขาเอาหลักสูตรไปใช้และอยากทำวิจัยเอง ติดตรงนี้ก็จะมีมาถาม เพราะอาจารย์บางคนเขาก็อยากทำงานวิจัยของเขา เขาก็จะมาปรึกษาเราเป็นพิเศษ”

(ผศ.ดร.มณฑา เก่งการพานิช กรรมการเครือข่ายครูนักธรรมคดีเพื่อการไม่สูบบุหรี่ สัมภาษณ์ 7 พฤศจิกายน 2550)

“อย่างมูลนิธิเองก็มีการประสานบ่อยเพราะความที่มีเครือข่ายๆ เราก็ต้องวิ่งเข้าไปขอสื่อจากมูลนิธิ ขอหนังสือ เขาก็มีให้”

(สุวิมล จันทร์เปรมปรั่ง รองประธานเครือข่ายครูนักธรรมคดีเพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

● การสื่อสารระหว่างบุคคลผ่านจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (e-mail)

การสื่อสารผ่านจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ หรือ e-mail ของเครือข่ายกับมูลนิธิธรรมคดีเพื่อการไม่สูบบุหรี่ ส่วนใหญ่ก็มีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกับการสื่อสารผ่านโทรศัพท์ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

● การสื่อสารระหว่างบุคคลผ่านสื่อบุคคล

จากผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ มีการสื่อสารระหว่างเครือข่ายกับมูลนิธิทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.) และศูนย์สร้างสรรค์เครื่องมืออาชีพ ผ่าน “สื่อบุคคล” คือ คุณกนกวรรณ ชมเชย เจ้าหน้าที่ประสานงานเครือข่ายเป็นหลัก ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“คุณกนกวรรณ จะเป็นคนที่คอยติดต่อ โดยหลังๆเหล่าครูเริ่มมีหน้าที่มากขึ้น ก็จะทำให้พวกเราจ้างเลขาคณหนึ่งสำหรับติดต่องาน แต่เราก็คิดว่าเราก็ไม่สามารถไปติดต่อเค้าได้หรอกถ้าเรามีเลขาคณขึ้นมา ฉะนั้น ไปๆมาๆ คุณกนกวรรณก็รับหมดเลย ต้องเป็นตัวประสานต้องรับหมดเลย”

(พิชัย ชมเพ็ญ กรรมการเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 30 พฤศจิกายน 2550)

ทั้งนี้ ครูแกนนำผู้เป็นสมาชิกเครือข่าย ยังเป็น “สื่อบุคคล” ในรูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“น้องชายผมซึ่งเป็นกรรมการเครือข่ายด้วย ก็ชวนให้มาร่วมประชุม เสนอไอเดียจากประสบการณ์ของเรา ทางเครือข่ายครูฯ ก็เลยเชิญมาเป็นกรรมการด้วย”

(ปัญญา ทรงเสรี กรรมการเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 16 ตุลาคม 2550)

2) การสื่อสารกลุ่มใหญ่

ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบการสื่อสารกลุ่มใหญ่ของเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ สามารถแบ่งออกได้ 2 กลุ่ม ได้แก่

- 2.1) เป็นการถ่ายทอดข่าวสารข้อมูลร่วมกันระหว่างเครือข่ายกับมูลนิธิทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ และศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.) โดยเป็นการสื่อสารผ่านสื่อการประชุมกลุ่มย่อยกับ CORE TEAM และการประชุมวาระของเครือข่าย และการสัมมนาเครือข่ายกับสมาชิกของเครือข่ายและครูที่สนใจเข้าร่วมทั้งหมด

- 2.2) เป็นการถ่ายทอดข่าวสารข้อมูลร่วมกันระหว่างเครือข่ายฯกับศูนย์สร้างสรรค์
เครื่องมืออาชีพ ซึ่งเป็นการสื่อสารผ่านการประชุมวาระของเครือข่ายและการ
สัมมนาเครือข่ายเท่านั้น

ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“การประชุมเครือข่ายฯทุกครั้งอาจารย์ต้องเข้าไปร่วม เพราะเขาก็ต้องการข้อเสนอแนะหรือ
ข้อคิดเห็นต่างๆ”

(ผศ.ดร.มณฑา เก่งการพานิช กรรมการเครือข่ายครูนักนวัตกรรมเพื่อการไม่สูบบุหรี่
สัมภาษณ์ 7 พฤศจิกายน 2550)

กล่าวโดยสรุป เครือข่ายฯจะทำการสื่อสารกลุ่มใหญ่กับมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี่
และศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.) ผ่านการประชุมกลุ่มย่อย CORE
TEAM โดยเป็น “เวทีวงเล็ก”และการประชุมวาระของเครือข่าย เป็น “เวทีวงกลาง” และการสัมมนา
เครือข่ายซึ่งเป็น “เวทีวงใหญ่” ต่างจากศูนย์สร้างสรรค์เครื่องมืออาชีพที่จะมีการสื่อสารผ่านเวทีกลาง
และเวทีวงใหญ่เท่านั้น โดยบทบาทการสื่อสารจะมีทั้งการสื่อสารแนวระนาบ และการสื่อสาร
แนวตั้ง เนื่องจากองค์กรเหล่านี้เป็นองค์กรที่มีรูปแบบเป็นทางการ ดังนั้น ระบบการสื่อสารจึงมีทั้ง
สัมพันธภาพในลักษณะของ “เพื่อนร่วมอุดมการณ์” หรือ “พี่น้อง” และในขณะเดียวกัน ก็มี
สัมพันธภาพแนวตั้งด้วยการสื่อสารระหว่างเครือข่ายร่วมกับองค์กรที่มีรูปแบบอย่างเป็นทางการ เป็นต้น

3) การสื่อสารในองค์กร

ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารองค์กรของเครือข่าย กับมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี่
ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.) และศูนย์สร้างสรรค์เครื่องมืออาชีพ โดยใช้
รูปแบบการสื่อสารผ่านสื่อวารสาร SMART ของมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี่, เว็บไซต์เครือข่าย
ครูนักนวัตกรรมเพื่อการไม่สูบบุหรี่ และจดหมายเครือข่าย เช่นเดียวกันกับการสื่อสารระหว่าง CORE
TEAM กับสมาชิกเครือข่าย

4) การสื่อสารมวลชน

จากผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายมีการสื่อสารกับองค์กรดังกล่าวข้างต้น โดยการสื่อสารในระดับนี้ เป็นการสื่อสารในรูปแบบหนึ่งที่สำคัญต่อเครือข่ายคุณนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เนื่องจากเป็นการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์เพื่อให้ประชาชนได้รู้จักเครือข่ายมากขึ้น เป็นรูปแบบการสื่อสารทางเดียว ที่ให้ผลสะท้อนกลับอย่างมากในเรื่องของ ชื่อเสียงเครือข่าย และแนวร่วมของคุณนักรณรงค์ที่เพิ่มมากขึ้นได้อีกทางหนึ่ง อันนำมาสู่การพัฒนาในระดับนโยบาย

สื่อมวลชนที่ทางเครือข่ายได้นำมาใช้ ส่วนใหญ่มาจากมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เป็นหลัก เนื่องจากมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เป็นองค์กรที่ทำงานเกี่ยวข้องกับสื่ออยู่แล้ว ในการที่มูลนิธิเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านไปยังสื่อมวลชนแขนงต่างๆ ก็จะมีการประชาสัมพันธ์เครือข่ายคุณนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ร่วมด้วย ตัวอย่างที่อธิบายปรากฏการณ์นี้ได้แก่

“เครือข่ายครูเองก็ในกระบวนการก็มีการจัดทำคล้ายๆกับข่าวแจก *press release* ของเครือข่ายครูเป็นระยะๆ มีการจัดทำ *scoop* พิเศษเผยแพร่ เครือข่ายครูผ่านทางต่างๆ และที่สำคัญคือผ่านทางเว็บไซต์ของมูลนิธิฯ จะมีสองเว็บไซต์ และเว็บไซต์ของเราเองก็มีการ *link* กับเครือข่ายอื่นๆด้วย ที่เป็นหน่วยงานด้านสุขภาพ และที่ตอนนั้นไปพบท่านจรรยาพร ท่านเองก็ได้ *link* เว็บเครือข่ายครู เรื่องของการประชาสัมพันธ์ *On line* ขึ้นกับตัวเว็บไซต์ ก็ค่อนข้างที่จะประสบความสำเร็จค่ะ”

(แสงเดือน สุวรรณศรี ผู้จัดการมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 3 พ.ย. 2550)

“สำหรับสื่อมวลชน เวลาที่เครือข่ายครูทำงานเขาจะทำงานผ่านมูลนิธิฯ ก็จะเป็นคนจัดงานประสานงานให้ เวลาที่เขาจะแถลงข่าว ที่แสดงผลงานผ่านสื่อ มูลนิธิฯก็จะเป็นคนประสานงานให้ เพราะครูกับสื่อมวลชนนั้นตามปกติก็ไม่ได้ทำงานร่วมกันโดยตรง เวลาที่เขาทำอะไรก็จะจัดสถานการณ์ เช่น ไปมอบหนังสือให้ทางปลัดกระทรวงศึกษาธิการ รัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุข มูลนิธิฯก็จะเป็นตัวดำเนินการ เช่นวันงดสูบบุหรี่โลก แต่ข่าวที่ออกก็จะเป็นครูจากโรงเรียนต่างๆเข้ามาร่วม แต่เวลาเข้ามาร่วมก็จะเป็นในเรื่องของเครือข่ายครูฯ”

(ผศ.ดร.มณฑา เก่งการพานิช กรรมการเครือข่ายคุณนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ สัมภาษณ์ 7 พฤศจิกายน 2550)

“การเผยแพร่ตอนที่เราประชุมสัมมนา ก็มีสื่อมวลชนเข้าไปด้วย”

(ศุภรัตน์ ตันติเวชวงศ์ ประธานเครือข่ายครูนักบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 14 พฤศจิกายน 2550)

“อย่างตอนที่ครูไปมอบหลักสูตรตัวนี้ให้กับกระทรวงศึกษา เค้าก็จะมีการประชาสัมพันธ์ ด้วยการออกทีวี อย่างเนี่ยะเพื่อนครูที่สอนที่โรงเรียนสระบุรีวิทยาคมเนี่ยะ เค้าก็เห็นเราในทีวีเค้าก็บอกน่าสนใจเป็นงานที่เปิดกว้างและก็ให้ครูเข้าไปมีส่วนร่วมในการบรรณรักษ์ เค้าก็คุยกับพี่แล้วก็บอกว่าให้ส่งใบสมัครมาให้หน่อยซิผมจะสมัคร แล้วเค้าก็จะเห็นจากหนังสืออันเนี่ยะเวลาที่มีการประชุมอะไร เรายังจะแจก”

(ยุพา สุตรเชี่ยวชาญ กรรมการเครือข่ายครูนักบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2550)

กล่าวโดยสรุป การสื่อสารของเครือข่ายกับกับมูลนิธิบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ศูนย์วิจัย และจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.) และศูนย์สร้างสรรค์เครื่องมืออาชีพ มีรูปแบบการสื่อสารทั้งแบบที่เป็นทางการ และแบบไม่เป็นทางการ โดยเป็นการสื่อสารสองทาง และการสื่อสารทางเดียวโดยผ่านสื่อต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น

ลักษณะสัมพันธภาพของเครือข่ายกับองค์กรดังกล่าว ผลการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่มีสัมพันธภาพในลักษณะ “กลุ่มคนร่วมอุดมการณ์เดียวกัน” มีการดูแลช่วยเหลือ มีระบบให้คำปรึกษา แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันผ่านสื่อต่างๆ ดังภาพ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

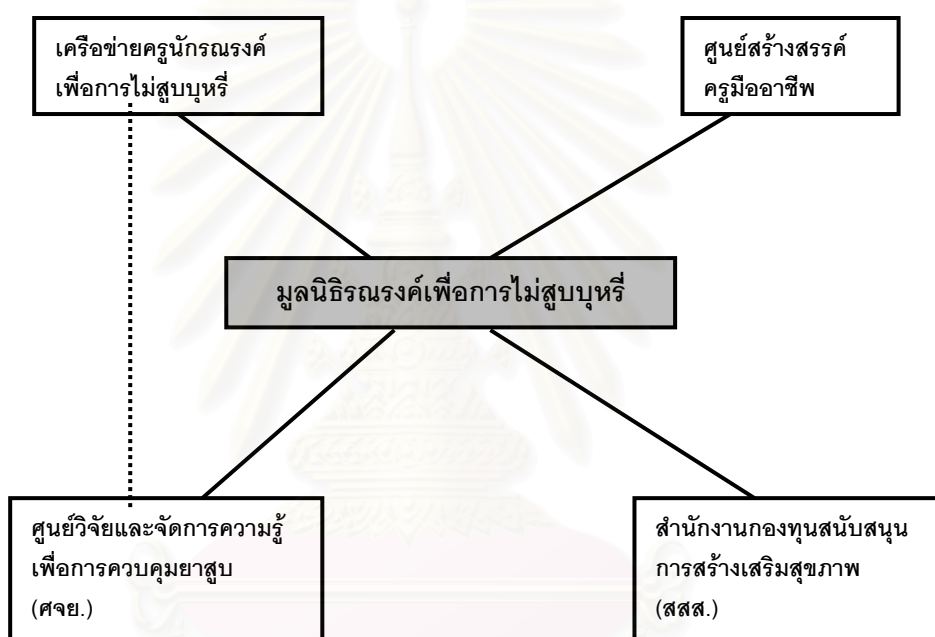
ภาพที่ 21 : การสื่อสารระหว่างเครือข่ายกับมูลนิธิกรรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.) ศูนย์สร้างสรรค์ครูมืออาชีพ

1.2 การวิเคราะห์รูปแบบเครือข่ายการสื่อสาร

เครือข่ายครู-นักกรรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เป็นเครือข่ายการสื่อสารแบบเป็นทางการ (Formal Network) แม้เครือข่ายจะเกิดจากการรวมตัวของครูที่ดำเนินงานกรรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ร่วมกับมูลนิธิกรรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่อยู่แล้ว แต่ก็ เป็นความคิดหลักของมูลนิธิที่ต้องการพัฒนาให้เกิด “เครือข่าย” อย่างมีรูปแบบ มีระเบียบแบบแผนการปฏิบัติงานที่ชัดเจน ผู้ที่อยู่ในเครือข่ายสามารถติดต่อสื่อสารกันได้ทุกช่องทาง และยังเป็นเครือข่ายกิจกรรม (Social Movement Network) เนื่องจากมีการผลักดันนโยบายร่วมกัน ได้แก่ การสร้างพื้นที่ “โรงเรียนปลอดบุหรี่” การผลักดันมาตรการห้ามขายบุหรี่แก่เด็กอายุต่ำกว่า 18 ปี การผลักดันมาตรการห้ามโชว์บุหรี่ในร้านค้า การผลักดันหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ เป็นต้น เมื่อพิจารณาในแง่เรื่อง

ของบทบาทหน้าที่ของเครือข่าย เครือข่ายกิจกรรมนี้เป็น “เครือข่ายความรู้” ที่มีการแลกเปลี่ยน ข้อมูลข่าวสารและมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

การพัฒนาเครือข่ายต้องอาศัยการสื่อสารเป็นสำคัญ ดังนั้นรูปแบบของเครือข่ายการ สื่อสารของเครือข่ายครุภัณฑ์รณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ มีลักษณะเป็นรูปแบบวงล้อ (Wheel Network) คือ เป็นโครงข่ายความร่วมมือในลักษณะที่การติดต่อ สื่อสารการสนับสนุนในกิจกรรม ต่างๆ ถูกส่งออกจากส่วนกลาง หากมวลสมาชิกจะติดต่อซึ่งกันและกันจะติดต่อผ่านส่วนกลาง บุคคลที่อยู่ตรงกลางจะเป็นผู้นำและมีอำนาจมากที่สุด ดังภาพ

ภาพที่ 22 : รูปแบบเครือข่ายการสื่อสารแบบวงล้อของเครือข่ายครุภัณฑ์รณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

มูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ จะทำหน้าที่เป็น “ตัวกลาง” ในการเชื่อมประสานไปยังหน่วยงานต่างๆ โดยมีคุณกนกวรรณ ชมเชย เจ้าหน้าที่มูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เป็นฝ่ายประสานงาน ทั้งนี้ มูลนิธิจะเป็นผู้กำหนดกิจกรรม วาระการประชุม การสัมมนาเครือข่าย และการจัดสรรงบประมาณแก่โครงการของภาคีสมาชิกเครือข่ายที่นำเสนอเข้ามา โดยมีศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.) และศูนย์สร้างสรรค์ครูมืออาชีพเป็นคณะกรรมการร่วมประเมินโครงการที่ผ่านการพิจารณา หลังจากนั้นก็นำเสนอโครงการนี้สู่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.)ต่อไป

ผู้วิจัยได้พยายามวิเคราะห์ในระบบการทำงานของเครือข่ายครูนักทรงวงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่นั้น พบว่า การที่มูลนิธิทรงวงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ จำเป็นที่จะต้องเป็น “ตัวกลาง” ในการทำงานโดยตลอด เนื่องจากข้อจำกัดหลายประการ ได้แก่

1. ข้อจำกัดทางด้านเวลา

ถือเป็นประเด็นสำคัญ เนื่องจากครูแกนนำที่มาร่วมในเครือข่ายทุกท่านต่างก็มีภารกิจการสอนเต็มเวลา การที่จะเข้ามาบริหารอย่างเต็มตัว เป็นไปได้ลำบาก เนื่องจากข้อจำกัดทางด้านเวลาที่ต้องทุ่มเทให้กับงานสอนเป็นหลัก การเสียสละเวลาส่วนตัวของครูแกนนำในการทรงวงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่นี้ เป็นคุณูปการอย่างมากแก่เด็กและเยาวชน ทำให้บทบาทผู้นำส่วนกลางจึงเป็นหน้าที่ของมูลนิธิทรงวงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

2. ข้อจำกัดทางด้านสถานที่

พื้นที่ในการดำเนินงานปัจจุบัน ทางเครือข่ายยังมิได้มีสถานที่ที่เป็นของตนเอง หากแต่ต้องอาศัยพื้นที่ของมูลนิธิทรงวงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เป็นหลัก ในการจัดประชุมกลุ่มย่อย การติดต่อสื่อสารต่างๆ เช่น เว็บไซต์เครือข่าย เบอร์โทรศัพท์เครือข่าย ก็ยังอิงกับมูลนิธิทรงวงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

3. ข้อจำกัดส่วนบุคคล

ดังที่กล่าวมาข้างต้น ในระบบการทำงานของเครือข่าย ก็จะมีกลุ่มคนที่ทำงานอย่างเหนียวแน่นและเข้มแข็ง และก็จะมีส่วนที่ค่อยๆ เลื่อนหายออกไป เนื่องด้วยภารกิจส่วนตัวทางครอบครัว และภารกิจทางหน้าที่การงาน ทำให้การมีส่วนร่วมในการทำงานน้อยลง

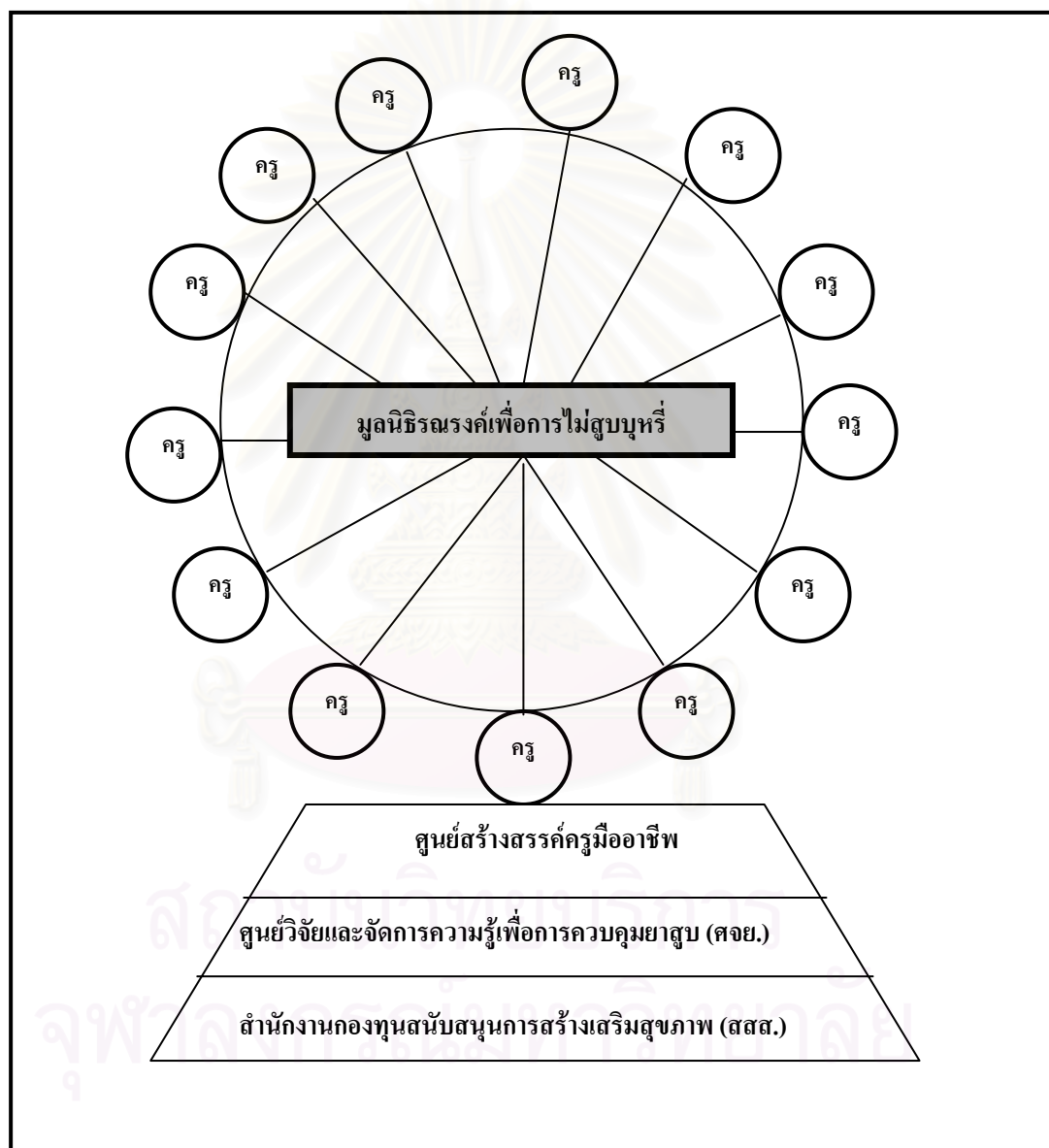
4. ข้อจำกัดทางด้านพื้นที่

เนื่องด้วยแต่ละโรงเรียนที่เป็นสมาชิกเครือข่ายมีสถานที่ตั้งโรงเรียนที่อยู่ค่อนข้างห่างไกลกัน โดยส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ฝั่งธนบุรี ทำให้การติดต่อสื่อสารผ่านตัวกลางประสบผลสำเร็จมากกว่า

กล่าวโดยสรุป ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า รูปแบบการดำเนินงานของเครือข่ายมีลักษณะเหมือนกับวงล้อชิงช้าสวรรค์ กระเช้าชิงช้า หมายถึง กลุ่มครูแกนนำในเครือข่ายครูนักทรงวงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ แกนกลางหมายถึง มูลนิธิทรงวงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ที่คอยประสานงานร่วมกับภาคีสมาชิกเปรียบเสมือนเครื่องยนต์ที่ขับเคลื่อนให้วงล้อนี้หมุน **ฐานของชิงช้าสวรรค์นั้น** แบ่งได้ออกเป็นสามส่วน ส่วนที่อยู่ด้านล่างสุดและเป็นฐานใหญ่ที่สุด ก็คือ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ที่สนับสนุนงบประมาณการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเครือข่าย ฐานช่วงกลาง คือ ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ(ศจย.) ผู้ให้การสนับสนุนข้อมูลทางด้านวิชาการและการประเมินผลต่างๆ และฐานด้านบนสุด คือ ศูนย์สร้างสรรค์

ครูมีอาชีพในการช่วยสังเคราะห์หลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่และงานด้านวิชาการด้วย
ประสบการณ์ในการดำเนินงาน

หากเครือข่ายครูนักทรงงศ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ไม่มีหน่วยงานทั้ง 3 เป็นฐานในการทำงาน
คอยให้การกำกับดูแลช่วยเหลือ “ชิงช้าสวรรค์” นี้ก็คงไม่สามารถตั้งอยู่ได้ และหากไม่มีแกนกลาง
คอยยึดเอาไว้ ทิศทางการทำงานคงไม่ต่อเนื่อง

ภาพที่ 23: รูปแบบเครือข่ายการสื่อสารแบบวงล้อชิงช้าสวรรค์ ของเครือข่ายครูนัก
ทรงงศ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

2. กระบวนการสื่อสารของครูแกนนำในเครือข่ายครูนักทรงรค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่กับเยาวชนและผู้ที่เกี่ยวข้องในโรงเรียน

รูปแบบการสื่อสารของเครือข่ายครูนักทรงรค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่กับเยาวชน มีรูปแบบการสื่อสารที่หลากหลายเนื่องจากคุณสมบัติของการสื่อสารแต่ละรูปแบบ เมื่อพิจารณาจากเรื่องของการศึกษาในการไหลของข่าวสาร มีทั้งการสื่อสารทางเดียวจากการที่ครูเป็นผู้เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและการสื่อสารสองทางในการมีปฏิสัมพันธ์โต้ตอบซึ่งกันและกันระหว่างครูกับเยาวชน จึงมีทั้งรูปแบบการสื่อสารที่เป็นทางการคือ มีความแน่นอนและสม่ำเสมอ โดยเป็นการสื่อสารผ่านหลักสูตรการเรียนการสอน และแบบไม่เป็นทางการคือ มีความยืดหยุ่น แต่ไม่มีความแน่นอน โดยเป็นการสื่อสารผ่านกิจกรรมต่างๆ

2.1 การสื่อสารของครูแกนนำกับผู้บริหารโรงเรียน/ครูในโรงเรียน/เยาวชน

การสื่อสารของครูแกนนำกับผู้บริหารสถานศึกษา เริ่มต้นตั้งแต่การได้เข้ามาร่วมกิจกรรมของมูลนิธิทรงรค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ โดยมีการใช้กลยุทธ์จากภายนอกเป็นตัวกระตุ้นจากการที่ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ดร.จรรยาพร ธรณินทร์ ได้ขานรับนโยบาย “โรงเรียนเป็นเขตปลอดบุหรี่” ตามประกาศกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งมีกฎระเบียบในการจัดตั้งโรงเรียนเป็นเขตปลอดบุหรี่ และห้ามมิให้มีการฝ่าฝืน หากผู้อำนวยการโรงเรียนหรือเจ้าของสถานที่ไม่ปฏิบัติตามดังที่ ได้รับทราบมาก่อนจากกระทรวงศึกษาธิการนั้น จะต้องถูกระวางโทษปรับไม่ต่ำกว่า 2 หมื่นบาท ครูแกนนำจึงใช้กลยุทธ์จากตรงนี้มาเป็นสื่อในการแจ้งข่าวสารกับผู้อำนวยการ ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่า ผลของการสื่อสารกับผู้อำนวยการโดยใช้กลยุทธ์จากหน่วยงานภายนอกนั้น สามารถแบ่งได้ออกเป็น 2 ระดับได้แก่

- 1) รับทราบข้อมูลและปฏิบัติตามอย่างเต็มที่ โดยการประกาศนโยบายให้ทราบอย่างทั่วถึง และสื่อสารรณรงค์สู่ชุมชนต่อไป ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ดังนี้

“โรงเรียนควรจะเป็นเขตปลอดบุหรี่ คือ ต้องเริ่มตั้งแต่ผู้บริหารเลย ผู้บริหารโรงเรียนควรเป็นแบบให้องค์กรในการไม่สูบบุหรี่ แล้วก็ต่อไปเป็นครู บุคลากรต่างๆในโรงเรียน และก็ตัวนักเรียน เราก็จะบอกว่า ถ้าคุณสูบบุหรี่ในโรงเรียน ผู้บริหารถูกปรับ 20,000 คุณถูกปรับ 2,000

นะ อย่างนี้ มันเป็นกฎเป็นเกณฑ์ของทางราชการที่ได้กำหนดเอาไว้ เพราะฉะนั้นจึงต้องมีการร่วมด้วยช่วยกัน”

(อาจารย์นพดล เด่นดวง ผู้อำนวยการโรงเรียนสามพรานวิทยา, สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

“ทราบเรื่องของเครือข่ายครูนักบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มาโดยตลอด เนื่องจากหลายโรงเรียนที่ได้ดำรงตำแหน่งมานั้นก็มีกระบวนการในการดำเนินงานบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ และก็ทำเรื่องนี้ร่วมกัน”

(อาจารย์พนัส พัฒนรัฐ ผู้อำนวยการโรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางขุนเทียน, สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2550)

- 2) รับทราบข้อมูล แต่ไม่ได้มีการดำเนินงานสื่อสารบรรณรักษ์ด้วยตนเอง หากแต่สนับสนุนกิจกรรมของครูแกนนำ ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ดังนี้

“โรงเรียนของเรามีครูแกนนำฯ คืออาจารย์ศุภรัตน์เป็นประธานเครือข่ายครูนักบรรณรักษ์ อยู่ด้วยเพราะฉะนั้นก็จะไปจัดกิจกรรมมากมาย โรงเรียนก็จะอนุญาตให้ไปเป็นวิทยากรเรื่องของการบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่บ่อยมาก ก็จะขอกับผมซึ่งทางเราก็ไม่ขัดข้อง”

(อาจารย์จิณณภัทร สัยศรี ผู้อำนวยการโรงเรียนสุวรรณสุทธารามวิทยา, สัมภาษณ์ 14 พฤศจิกายน 2550)

“การบริหารงานก็คือการให้การสนับสนุน การให้การส่งเสริมการให้ขวัญกำลังใจ และที่สำคัญคือการให้การชี้แนะ และอนุญาตให้ดำเนินการได้”

(อาจารย์จวิมศรี เพ็ชรกุล ผู้อำนวยการโรงเรียนราชวินิตมัธยม, สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2550)

นอกจากการใช้กลยุทธ์จากภายนอกแล้วนั้น การสื่อสารระหว่างครูแกนนำกับผู้อำนวยการ มักจะอยู่ในรูปแบบการสื่อสารแนวตั้ง (Vertical) ในรูปแบบอย่างเป็นทางการ เนื่องจากครูแกนนำมีบทบาทเป็นผู้ได้บังคับบัญชา จึงทำให้การสื่อสารต้องมีขั้นตอน มีรูปแบบที่ชัดเจน โดยมีการสื่อสารผ่านสื่อต่างๆ ได้แก่ จดหมายขอเชิญเข้าร่วมประชุมเครือข่ายจากมูลนิธิบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, เอกสารโครงการที่จัดทำขึ้น การเข้าพบผู้อำนวยการโดยส่วนตัวเพื่อชี้แจงการจัดโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ และการนำเสนอผลงานการสื่อสารบรรณรักษ์ในที่ประชุมครู เป็นต้น

จากผลการวิจัยพบว่า สัมพันธภาพระหว่างครูแกนนำกับผู้บริหารสถานศึกษา ส่วนใหญ่เป็นแบบ “เจ้านาย” และ “ลูกน้อง” มากกว่า เนื่องจากระบบโครงสร้างการบริหารงาน แต่ในขณะเดียวกันก็มีสัมพันธภาพแบบ “เพื่อนร่วมงาน” แฝงอยู่ด้วย ซึ่งลักษณะสัมพันธภาพนี้เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการดำเนินงานสื่อสารรณรงค์ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ได้ ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“ผู้อำนวยการนี้ส่วนมาก ถ้าเกิดมีครูนักเรียนร้อง แต่ผู้อำนวยการไม่สนับสนุน ไม่ให้ออกไป ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวันเสาร์ แต่ว่าในบางครั้งจะต้องไปโชว์ ถ้าผู้อำนวยการไม่เห็นด้วยไม่สนับสนุนเราก็ทำอะไรไม่ได้ อย่างเช่นสอนน้องในโรงเรียนค่ะ ถ้าทำผู้อำนวยการโอเค ไฟเขียว งานนี้ก็จะประสบความสำเร็จค่ะ”

“ผมจะทำกิจกรรมอะไร ผอ.ก็สนับสนุนผมหมด ซึ่งเป็นสิ่งที่ดี”

“ก็ลองเอามาคุยกับผู้บริหาร ตอนนั้นก็ใจดีสู้เสือ แต่ผู้บริหาร ท่านมีวิสัยทัศน์ ท่านมีความเมตตา ตัวท่านสูบบุหรี่ แต่ว่านโยบายของท่านเข้มแข็ง ท่านพูดในที่ประชุมครูเลยว่าต่อไปนี้อย่าสูบให้เด็กเห็น”

การสื่อสารของครูแกนนำกับครูในโรงเรียน โดยใช้กลยุทธ์ภายในตัวครูแกนนำเองในการสร้างสัมพันธภาพที่ดี โดยการสื่อสารผ่านตนเองเป็นสำคัญ แสดงถึงว่าครูแกนนำจะต้องมีคุณลักษณะที่สื่อสารได้ โดยเป็นลักษณะการสื่อสารแบบแนวนอน (Horizontal) ในการสื่อสารกับกลุ่มเพื่อนครู โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเชิญชวนเข้ามาร่วมเครือข่ายและขอความช่วยเหลือในกิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้น และเป็นการสื่อสารแบบแนวตั้ง (Vertical) ในกรณีที่ต้องมีการสื่อสารกับผู้บริหารระดับสูงของโรงเรียน เช่น การขออนุญาตติดป้ายรณรงค์จากฝ่ายอาคาร การขออนุญาตนำนักเรียนแกนนำไปทำกิจกรรมภายนอกจากรองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ เป็นต้น ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“โดยมากก็จะใช้โทรศัพท์คุยกับเพื่อนที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มเครือข่าย ที่ยังไม่ได้เข้ามาเป็นครูเครือข่ายที่ยังไม่ได้เข้ามาเป็นสมาชิก เราก็พยายามคุยกับเค้าว่า การที่เข้ามาแล้วเราสามารถนำความรู้ที่เข้าไปใช้กับเด็กได้อย่างไรและมีประโยชน์อะไรบ้าง แล้วสำหรับโรงเรียนต่างจังหวัดที่มีเพื่อนอยู่ก็จะส่งใบสมัครไปให้เลย แล้วก็ให้ติดต่อกลับมา

(ยุพา สุตรเชี่ยวชาญ กรรมการเครือข่ายครูนักถนอมรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2550)

“ฝ่ายโรงเรียนปลอดบุหรี่มีอันใหญ่ 2 อันเล็กประมาณ 12-13 เราก็ประสานกับทางอาคาร ในการขอติด”

(จารุวรรณ ต้นจันทร์พงศ์ กรรมการเครือข่ายครูนักถนอมรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 3 ธันวาคม 2550)

การสื่อสารของครูแกนนำกับเยาวชน ใช้กลยุทธ์ภายในครูแกนนำ ในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างกัน ครูแกนนำของเครือข่ายมีความหลากหลายทั้งในด้านสาขาวิชาที่สอนและกลยุทธ์การสื่อสารกับเยาวชน จากผลการวิจัยพบว่านอกจากการสอนในกลุ่มวิชาสุขศึกษาพลศึกษา แนะแนว กิจกรรม สังคมศึกษา งานอาชีพและเทคโนโลยี เป็นต้น ครูแกนนำแต่ละท่านก็จะมีบทบาทแฝงในการเป็นหัวหน้างานป้องกันสารเสพติดในโรงเรียน หัวหน้างานอนามัยโรงเรียน และหัวหน้าหมวดกิจกรรมของโรงเรียนอีกด้วย โดยสื่อสารผ่านสาขาวิชาต่างๆที่ตนสอน และกิจกรรมชุมนุมในโรงเรียน แสดงให้เห็นว่าสื่อบุคคลมีหลายบทบาท เป็นช่องทางการสื่อสารในความหลากหลายทั้งเข้าและขาออก เป็นต้น

สัมพันธภาพระหว่างครูและนักเรียนส่วนใหญ่ มีรูปแบบการสื่อสารแนวตั้ง (Vertical) เนื่องจากบทบาทของความเป็น “ครู” และ “นักเรียน” หากแต่เมื่อวิเคราะห์ลงไปในการวิจัยแล้วนั้นจะพบว่า แม้จะเป็นการสื่อสารแนวตั้งถึงสองทาง อันได้แก่ นักเรียนแกนนำ และนักเรียนที่มีพฤติกรรมเสี่ยง แต่เยาวชนกลับรู้สึก “ผูกพัน” และให้ความไว้วางใจแก่ครูแกนนำมาก ซึ่งจากผลการวิจัยสามารถวิเคราะห์ได้ว่า ไม่ใช่ครูทุกคนจะสามารถเป็นครูแกนนำได้ หากแต่ต้องมีคุณลักษณะพิเศษอันประกอบด้วย บุคลิกลักษณะ และการเปิดโอกาสให้เด็กสามารถเข้าถึงได้ ตลอดจนจนพบพาเอาความรู้เรื่องการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มาด้วย จึงสามารถที่จะเป็นครูแกนนำได้

สาร (massage) ที่ครูแกนนำได้ถ่ายทอดสู่กลุ่มเยาวชน ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับบุหรี่ อันตรายจากบุหรี่ ทักษะในการปฏิเสธบุหรี่ เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์คือ การสร้างการมีส่วนร่วมในการสื่อสารดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ ซึ่งถือเป็นกลยุทธ์ภายในได้อีกทางหนึ่ง โดยมีการสื่อสารทั้งกลุ่มนักเรียนแกนนำและกลุ่มเสี่ยง

- **กลุ่มนักเรียนแกนนำ** ที่ทำกิจกรรมรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่นั้น ครูแกนนำก็จะมียุทธศาสตร์สื่อสารด้วยการสนับสนุนให้กำลังใจเด็กในการทำกิจกรรมต่างๆทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่ “อย่างเด็กที่ไปทำกิจกรรมภายนอก แต่เขาไม่ได้ไปดูแล เราก็โทรถามว่าเป็นไงหิวไหม พอเขาบอกว่าหิว หิวบีบเราก็บอกเขาว่าอยากจะทานอะไร เขาบอกว่าอยากทานพิซซ่า เราก็สั่งมาเลยให้เขา พอเขาแสดงเสร็จบีบ เราก็ถามเขาว่าอยากจะทานอะไร เขาบอกว่าอยากทานหมูกระทะ เราก็สั่งหมูกระทะ ชุดละ 300 บาท เราก็สั่งมา 3 ชุด ส่งไปให้เขากินบนห้องเรียนเลย”

(พิชัย ชมเพ็ญ กรรมการเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 30 พฤศจิกายน 2550)

- **นักเรียนกลุ่มเสียง** เป็น “กลยุทธ์ไม้หอม” ด้วยการสนับสนุนและให้กำลังใจในการทำให้เด็กที่มีพฤติกรรมเสี่ยงสามารถเลิกบุหรี่ได้ ด้วยการ สร้างสัมพันธภาพที่ดีและให้กำลังใจอยู่เสมอ ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“แค่เด็กกลุ่มเสี่ยงพูดว่าผมจะพยายาม เราก็บอก อืม..ดีมากก็พยายามนะ คือพยายามให้กำลังใจแก่เขา”

(จารุวรรณ ตันจันทร์พงศ์ กรรมการเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 3 ธันวาคม 2550)

“บางที่เค้าก็ไม่ได้สูบในนี้ แต่เราก็เอาชื่อมาไว้ถือว่าเค้าก็เป็นกลุ่มเสียงแล้วนะ เราก็พูดคุยกับเค้าดีๆ เพราะเด็กโตแล้วบางคนอายุมากกว่า 18 นะคะ แต่ว่ายังไงลูกก็ยังนั่งกางเกงขาสั้น ลูกก็ยังอยู่ในกฎระเบียบของโรงเรียน แต่ถ้าลูกออกไปข้างนอกแล้วคุณครูก็จะไม่ว่าแต่ว่าลูกต้องคิดเองว่าสิ่งเหล่านี้มันคืออะไรที่มันเป็นอันตรายก็พูดคุยกับเค้า”

(บุญตา มะหะเลา กรรมการเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 19 ธันวาคม 2550)

จากผลการวิจัยสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การสนับสนุนและให้กำลังใจแก่กลุ่มเป้าหมายนี้เป็นกลยุทธ์ในการมองกลุ่มเป้าหมายอย่างเป็น “พันธมิตร” คือเป็นการดึงเอานักเรียนกลุ่มเสียงนี้เข้ามาเป็นพวก โดยมองว่านักเรียนกลุ่มเสียงนี้เป็นพันธมิตรที่สำคัญในการช่วยเหลือ สนับสนุน และให้ข้อมูล ตลอดจนให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ ซึ่งเด็กกลุ่มนี้จะสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

ได้โดยง่าย หากมีความศรัทธาครูแกนนำ และมีโอกาสได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ซึ่งกลุ่มเป้าหมายเหล่านี้เองที่จะได้รับการพัฒนาเป็น “สื่อบุคคล” ในการแก้ไขปัญหาต่อไป

นอกจากนี้ยังมีการสื่อสารโดยใช้กลยุทธ์จากภายนอกด้วยการนำเอา “สื่อบุคคล” เป็นตัวกระตุ้นภายนอกเพื่อดำเนินงานสื่อสารรณรงค์จากหน่วยงานต่างๆ มาเป็นผู้สื่อสารกับเด็กนักเรียนโดยทางตรงและทางอ้อม ได้แก่ เจ้าหน้าที่ตำรวจจากสถานีตำรวจในพื้นที่ เนื่องจากเด็กส่วนใหญ่จะไม่รู้ข้อกฎหมายมากนัก จึงต้องใช้สื่อบุคคล คือ ตำรวจ มาแสดงให้เด็กนักเรียนเห็นว่าการสูบบุหรี่ในโรงเรียนเป็นสิ่งผิดกฎหมาย เป็นการสื่อสารที่มีวัตถุประสงค์คือบอกให้ทราบถึงเรื่องของการกฎหมายเกี่ยวกับโทษจากการสูบบุหรี่ในบริเวณโรงเรียน และเรื่องของเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปีไม่สามารถซื้อขายบุหรี่ได้ ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“โรงเรียนเรามีอยู่แล้วมีตำรวจมาโรงเรียนทุกวัน คล้ายๆ เหมือนกับมาเยี่ยม คือเหมือนกับมีตู้แดงอยู่ในโรงเรียนเราอะ มาบันทึก คล้ายๆ กับว่าผ่านมามาดูว่าโรงเรียนมีเหตุการณ์อะไรให้เราช่วยเหลือ”

(บุญตา มะหะเลา กรรมการเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 19 ธันวาคม 2550)

นอกจากนี้ยังมีกลยุทธ์ของเครือข่ายในการสร้างสัมพันธภาพ โดยเป็นพันธมิตรที่ดีกับตำรวจ ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่าเวลาที่โรงเรียนหนึ่งดึงเอากลยุทธ์นี้มาใช้ การสื่อสารก็จะช่วยให้บทเรียนนี้แพร่ไปยังโรงเรียนอื่นๆ ด้วย แต่อาจจะมีความแตกต่างในเรื่องของกิจกรรม ซึ่งถือเป็น “กลยุทธ์ไม่แข็ง” ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“ตำรวจนี่มีการสร้างการมีส่วนร่วมในการรณรงค์กับทางโรงเรียนทุกปี อย่างน้อย พิธีเปิดพิธีอะไรเข้าก็มาทุกปี ความจริงเขาก็มาเดินรณรงค์พร้อมเรา และก็ตำรวจก็มีส่วนร่วมอย่างเช่นผู้ปกครอง ผู้ปกครองที่เป็นตำรวจเดินมาก็ให้มาแอบตรวจห้องน้ำ เด็กๆ เขาก็จะเฮ้ยๆ อาจารย์พาตำรวจมาแล้ว ก็คุยกันว่าถ้าสูบบุหรี่โดนปรับนะ เขาก็จะเฮ้ย อาจารย์ยุพาพาตำรวจมาแล้วเขาก็จะกลัว”

(ยุพา สุตรเขียวชาญ กรรมการเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2550)

จากการสื่อสารของครูแกนนำกับผู้บริหาร ครูในโรงเรียน และนักเรียน สามารถวิเคราะห์ได้ว่าครูแกนนำใช้วิธีการทำงานใน 3 ช่วงชั้นโดยถ้าเรียงลำดับชั้นเด็กจะอยู่ด้านล่าง ครูจะอยู่ตรงกลาง และผู้บริหารจะอยู่ด้านบน อันได้แก่

- 1) ครูแกนนำใช้วิธีทำงานร่วมกับเด็กก่อน คลุกที่เด็ก เพราะอยู่ในระดับที่สามารถทำได้ง่ายกว่ากลุ่มอื่น โดยการพัฒนาให้เกิดแกนนำเยาวชน และนำเอาแกนนำเยาวชนเหล่านี้มาร่วมแก้ปัญหาภายในโรงเรียน
- 2) ครูแกนนำใช้วิธีระดับกลางโดยทำงานร่วมกับครูในโรงเรียนและผลักดันให้ครูในโรงเรียนทำงานร่วมกับเด็กและผู้บริหาร
- 3) ครูแกนนำทำงานร่วมกับผู้บริหาร โดยสื่อสารสร้างความเข้าใจร่วมกับผู้บริหารในการสื่อสารดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ภายในโรงเรียน

กระบวนการในการสื่อสารใน 3 ช่วงชั้นดังกล่าว นำมาสู่การวางกรอบการปฏิบัติงานและการกำหนดสื่อต่างๆที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของเครือข่าย โดยเริ่มจากบุคคลที่อยู่ใกล้ตัวครูมากที่สุดและอยู่ในระดับที่สามารถจะทำได้ คือ เยาวชน หลังจากนั้นจึงทำงานร่วมกับครูซึ่งอยู่ในระดับกลาง พัฒนาให้ครูสามารถทำงานร่วมกับระดับล่างคือเยาวชน และระดับบนคือผู้บริหารได้ ซึ่งท้ายสุดคือการทำงานร่วมกับผู้บริหาร ให้เกิดการผลักดันมาตรการ หรือนโยบายต่างๆที่นำมาใช้ภายในโรงเรียน

2.2 รูปแบบการสื่อสารผ่านสื่อต่างๆ ได้แก่

นอกจากกลยุทธ์ภายในครูแกนนำ และกลยุทธ์จากหน่วยงานภายนอกแล้วนั้น ซึ่งเป็นการใช้กลยุทธ์ในเชิงบวก (Positive) และกลยุทธ์เชิงลบ (Negative) โดยสื่อสารผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทได้แก่

- 1) สื่อบุคคล
- 2) สื่อกิจกรรม

2.2.1 สื่อบุคคล

ผลจากการวิจัยพบว่า สื่อบุคคลได้มีการนำมาใช้ในการถ่ายทอดข่าวสารข้อมูลแก่เยาวชนค่อนข้างมาก ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูแกนนำ นักเรียนแกนนำ ผู้นำชุมชน บุคลากรทางการแพทย์ บุคคลที่เจ็บป่วยอันเนื่องมาจากการสูบบุหรี่ เป็นต้น

● ผู้บริหารสถานศึกษา

ถือเป็นสื่อบุคคลได้อีกประเภทหนึ่ง ในการดำเนินงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียน จากผลการวิจัยสรุปได้ว่า ผู้บริหารเป็นต้นแบบให้กับเยาวชนในการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ได้อีกทางหนึ่ง การสื่อสารของผู้บริหารโรงเรียนนั้นส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะของการสื่อสารแบบเป็นทางการ คือ การแจ้งนโยบายโรงเรียนปลอดบุหรี่จากคำสั่งของกระทรวงศึกษาธิการไปยังครูและนักเรียน และแบบไม่เป็นทางการคือ ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารของตนเองไปยังเยาวชนโดยตรง ซึ่งแนวทางการปฏิบัติตนของผู้บริหารโรงเรียนก็เป็น “สื่อ” ได้อีกทางหนึ่ง ในการสร้างการรับรู้และตระหนักถึงพิษภัยของบุหรี่ และสร้างกำลังใจให้กับนักเรียนแกนนำที่ทำกิจกรรมได้อีกทางหนึ่ง ดังตัวอย่างปรากฏการณ์จากคำสัมภาษณ์ ดังนี้

“ในโรงเรียนสามพรานก็คือ ผอ.นพดลก็เป็นคนที่เห็นความสำคัญเรื่องนี้และผอ.เองก็ไม่ชอบคนที่สูบบุหรี่ และโรงเรียนตอนเย็นก็เปิดให้ชาวบ้านเข้ามาเล่นกีฬา ผอ.เองก็เล่าให้เด็กๆฟังในการอบรมค่ายไร่วันว่า นี่..รู้ไหม ครูเองเนี่ยจะมีผู้หญิงผู้ชายมานั่งในโรงเรียนตอนเย็น ผู้ชายควักบุหรี่มาสูบบุหรี่ไปบอก เลยว่านี่โรงเรียนผมเป็นโรงเรียนปลอดบุหรี่ คุณจะมาสูบบุหรี่ในโรงเรียนนี้ไม่ได้ เหมือนกับบอกเด็กๆว่า ผอ.ก็ช่วยรณรงค์นะ ให้กำลังใจเด็กๆ”

(เพียว รุจิโรจน์วงศ์ เลขานุการเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

● ครูแกนนำ

ครูแกนนำเป็นสื่อบุคคลที่มีบทบาทหลักในการดำเนินงานของเครือข่าย เนื่องจากความหลากหลายทั้งในด้านสาขาวิชาที่สอนและกลยุทธ์การสื่อสารกับเยาวชนของเครือข่าย บทบาทของครูแกนนำ ได้แก่

- **ผู้ส่งเสริม** หมายถึงการส่งเสริมศักยภาพของนักเรียนให้สามารถดำเนินงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เองได้
- **ผู้สนับสนุน** คือการสนับสนุนงบประมาณ ข้อมูลทางวิชาการ และวัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนสัมพันธ์ภาพที่ดีต่างๆ อันนำมาสู่ความไว้นับถือและกำลังใจในการดำเนินงานของเยาวชน

- **ผู้ประสานงาน**ในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่างๆทั้งภายในและภายนอกองค์กรให้แก่เยาวชน อีกทั้งเป็นผู้ประสานงานให้แก่กลุ่มเยาวชนด้วยกันเองด้วย

ดังตัวอย่างปรากฏการณ์จากคำสัมภาษณ์ ดังนี้

“ในบทบาทของครู ครูคิดว่าบทบาทที่สำคัญที่สุด คือเรามีหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนให้นักเรียนได้มีโอกาสทำงานตามที่เขาอยากจะทำนะคะ คือเราไม่น่าจะเป็นผู้สั่ง เพราะว่าการทำงานที่เราเป็นผู้สั่ง มันจะทำให้งานนั้นออกมาเป็นมุ่มแคบ แล้วความคิดของเรา ถึงแม้ว่าเราจะไปฟังที่อื่นมา มากมายเราก็ต้องยอมรับว่าความคิดของเรามันอาจจะยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของเด็กของเยาวชน”

(อนงค์ พัวตระกูล รองประธานเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 6 ธันวาคม 2550)

“การเป็นครูแกนนำ อันแรกเราก็ต้องมีการวางแผนว่าพอเราไปอบรมกลับมาเราจะต้องทำอะไร ทำเพื่ออะไร อย่างที่คิดว่าสร้างนักเรียนแกนนำ สร้างแกนนำแล้วเราจะต้องทำอะไรต่อ คือเขียนเอาไว้เลย ขยายผลต่อ สร้างเครือข่ายต่อ สอนน้องโรงเรียนประถมเราต้องวางแผนอะไร กำหนดวันแน่นอนแล้วก็ประสานงานค่ะ”

(เพียว รุจิโรจน์วงศ์ เลขานุการเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

- **นักเรียนแกนนำ**

นักเรียนแกนนำคือบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับเพื่อนเยาวชนอย่างมาก เนื่องจากอยู่ในระดับเดียวกัน จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการสื่อสารของนักเรียนแกนนำเป็นการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการเป็นหลัก จากการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินงานสื่อสารภายในโรงเรียน และการเป็น “ต้นแบบ” ของเยาวชนแก่โรงเรียนต่างๆ ดังตัวอย่างปรากฏการณ์จากคำสัมภาษณ์ ดังนี้

“แต่เราจะทำกับเด็กแล้ว เป็นลักษณะของกลุ่มแกนนำ แกนนำห้อง สร้างแกนนำเครือข่าย เพราะตอนนี้จะมีห้องละ 2-3 คน เป็นเครือข่ายของเขาเป็นกลุ่มเล็กๆ”

(ฤดีวรรณ มาดีกุล กรรมการเครือข่ายคุณากรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 6 ธันวาคม 2550)

นอกจากการรณรงค์ภายในโรงเรียนแล้วนั้น ยังมีการรณรงค์ระหว่างโรงเรียน โดยเป็นการให้ อำนาจ(Empower) แก่เด็ก โดยเปลี่ยนสถานะจาก “เหยื่อ” ของบริษัทบุหรี่เป็น “นักรณรงค์” กลุ่มเป้าหมายคือ เยาวชนด้วยกันเอง ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“และปรากฏว่าโรงเรียนเตรียมน้อมฯ ก็มาขอจัดงาน มาฝึกการเป็นพี่สอนน้อง ทำสื่อ และต่อมาก็ถูกเชิญไปหลายๆที่ อย่างสมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย ส่วนใหญ่เป็นหน่วยงานสุขภาพ ก็ให้ไปพูดกับครูในโรงเรียน ให้เด็กๆช่วยไปพูดแล้วก็เอาสื่อไปโชว์ว่าจะทำอะไร อบรมเด็กอย่างไรที่จะสร้างแกนนำ ต่อมาก็กรมควบคุมโรคก็เอาเด็กของเราไปเป็นวิทยากร”

(เพียว รุจิโรจน์วงศ์ เลขานุการเครือข่ายคุณากรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

“ที่นี้บางมดเนี่ยะ วิทยากรนักเรียนแกนนำไปอบรมให้กับนักเรียนโรงเรียนอื่นๆ ณ เวลานั้นไม่น่าจะน้อยกว่า 10 โรงเรียนนะคะ อย่างในปีที่ผ่านมาก็มีสามพรานวิทยา มีปากเกร็ด ัญญบุรี บางซ้ายวิทยาจากจ.อยุธยา นี่ถือว่าแบบว่าสุดยอดเลย พอเราไปอบรมให้เขาแล้ว เขาไปขยายผล 100 เปอร์เซนต์เลยถือว่าดีมาก”

(อนงค์ พัวตระกูล รองประธานเครือข่ายคุณากรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 6 ธันวาคม 2550)

● ผู้นำชุมชน

สื่อบุคคลอีกประเภทหนึ่งที่ได้มีการนำมาใช้ในการดำเนินงานก็คือ ผู้นำชุมชน ในบริเวณโรงเรียน ทั้งพระภิกษุสงฆ์จากวัดใกล้เคียง และประธานชุมชน เป็นสื่อบุคคลอีกรูปแบบหนึ่งที่สามารถสร้างความสนใจให้แก่เด็กและเยาวชนได้ เนื่องจากวิทยากรมีความหลากหลาย ส่วนใหญ่จะมีรูปแบบการสื่อสารทางเดียว คือ เชิญมาบรรยายภายในโรงเรียนในวันสำคัญต่างๆ ดังตัวอย่างปรากฏการณ์จากคำสัมภาษณ์ ดังนี้

“ชุมชนข้างๆเนี่ยะ เขาจะมีผู้นำมีแกนประธานชุมชน เขาจะเข้ามาพร้อมกับเรา เข้ามาร่วมมีการมาพูด ลักษณะประสบการณ์ของเรื่องของคนที่เคยสูบบุหรี่”

(ถาวรณ มาดีกุล กรรมการเครือข่ายครูนักบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 6 ธันวาคม 2550)

- **ดาราศาสตร์และศิลปินนักเรียน**

การบรรณรักษ์กับกลุ่มวัยรุ่น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง “เข้าถึง” ความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งครูแกนนำก็ต้องใช้กลยุทธ์ในการดึงเอาดาราศาสตร์และศิลปินนักเรียนที่เด็กๆชื่นชอบมาเป็น “ต้นแบบ” ในการปฏิบัติตน จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปร่วมสังเกตการณ์ในงานบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เนื่องในวันงดสูบบุหรี่โลกปี พ.ศ. 2550 ที่จัดขึ้นที่ตลาดนัดสวนจตุจักรนั้น พบว่ามีการนำเอาศิลปินนักเรียนและดาราศาสตร์มาร่วมกันบรรณรักษ์ พร้อมกับเยาวชนภายในตลาดนัดจตุจักรด้วย ดังภาพ

ภาพที่ 24: ดาราศาสตร์และศิลปินนักเรียนร่วมกันบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ที่ตลาดนัดสวนจตุจักรในวันที่ 31 พฤษภาคม 2550

- **บุคลากรทางการแพทย์**

ถือเป็นสื่อบุคคลที่สำคัญยิ่ง ผลจากการวิจัยพบว่า เด็กมีความเชื่อถือบุคลากรทางการแพทย์และพยาบาลมากกว่าในเรื่องของพิษภัยบุหรี่ รูปแบบการสื่อสารจะเป็นลักษณะของการเชิญชวนและพยาบาลมาเป็นที่ปรึกษาในการดำเนินโครงการต่างๆของแต่ละโรงเรียน เป็นรูปแบบการสื่อสารสองทาง ทั้งกลุ่มนักเรียนแกนนำและนักเรียนกลุ่มเสี่ยง ซึ่งครูแกนนำส่วนใหญ่ในเครือข่ายจะใช้สื่อบุคคลที่เป็นบุคลากรทางการแพทย์มาทำการสื่อสารกับเด็กค่อนข้างมาก ดังตัวอย่างปรากฏการณ์จากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“ในส่วนของ Quit Line นั้นไม่ได้มีการนำมาใช้ เพราะเรามีครูพยาบาล เวลาเด็กมีปัญหา ก็ปรึกษาได้โดยตรง โดยไม่ต้องผ่านระบบโทรศัพท์ และเราก็มีการเชิญคุณหมอ พยาบาล มาเป็นที่ปรึกษา”

(ศุภรัตน์ ตันติเวชวงศ์ ประธานเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 14 พฤศจิกายน 2550)

“เราก็จะใช้วิธีในการเชิญจิตแพทย์ของโรงพยาบาลมาคุยกับเด็กกลุ่มเสี่ยง....ทำ Focus Group กับเด็กที่เขาสูบบุหรี่อยู่ เป็นพฤติกรรมเสี่ยง แต่เราไม่ได้อยากให้เขาเลิกสูบบุหรี่ แต่อยากให้ เป็นในเรื่องของการพัฒนาทักษะการดำเนินชีวิต ให้เขาเห็นคุณค่าในตัวเอง”

(สุวิมล จันทร์เปรมปรุง รองประธานเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้น การดำเนินงานกับกลุ่มเป้าหมาย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการบูรณาการ โดยใช้วิธีการทางสาธารณสุขในการคัดกรองเด็กที่มีพฤติกรรมเสี่ยง นอกจากนี้การจัดกิจกรรมในลักษณะของการจับคู่ระหว่างเด็กนักเรียนแกนนำกับเด็กนักเรียนที่มีพฤติกรรมเสี่ยง ซึ่งถือเป็นนวัตกรรมที่ทำให้เด็กเป็น “กลไกเฝ้าระวังและควบคุมไปในตัว” นอกจากนี้การทำให้ นักเรียนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงสามารถปรับเปลี่ยนได้ ให้เห็นคุณค่าในตนเองนั้นถือเป็นกลยุทธ์ในการใช้สารของครูแกนนำ ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“พี่ก็เลยให้มีการคัดกรอง เด็กที่สูบบุหรี่มี 42 คน ที่จัดโครงการวัยรุ่นร่วมใจจัดภัยบุหรี่นี้ ก็มีนักเรียนแกนนำ โดยเชิญคุณหมอแอนที่โรงพยาบาลวชิรพยาบาล ที่สมุทรปราการ มาอบรม การให้คำปรึกษาแก่เด็ก คือจุดประสงค์จริงๆ ให้เด็กอบรมการให้คำปรึกษา แล้วเขาไปจับบัดดี้กับ น้องที่สูบบุหรี่ โดยให้น้องไม่รู้ตัว ให้ตีสนิท ไปคุยให้เขาเลิกสูบบุหรี่ ซึ่งเราไม่ได้คาดหวังผล 100 เปอร์เซ็นต์ แต่มันอาจจะ เป็นทางหนึ่งที่พี่ไปคุยกับน้องแล้ว”

(เพียว รุจิโรจน์วงศ์ เลขานุการเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

“มันจะมีน้องในสังกัด เพราะมันจะมีการอบรมเรื่องของปลอดบุหรี่ ก็จะมีในลักษณะของการเป็นที่ปรึกษาให้น้องเขา แล้วก็คุยกัน คือ หนูก็จะถามว่าวันนี้สูบเท่าไร เพราะว่าเขายังไม่สามารถเลิกได้เด็ดขาดไงคะ แต่จะเป็นเตือนให้ค่อยๆ ลดลงมากกว่าคะ แล้วก็พยายามบอกเขาว่า ก็อย่าพยายามสูบที่โรงเรียนเพราะเดี๋ยวจะโดนอาจารย์ขำว่าเอาค่ะ”

(ญาณศา ทองสุวรรณ นักเรียนแกนนำโรงเรียนสามพรานวิทยา ชั้น ม.6, สนนากลุ่ม 18 ธันวาคม 2550)

“หนูสนิทกับกลุ่มพี่ๆแกนนำมาก เพราะสามารถพูดคุยปรึกษาปัญหาได้ทุกเรื่อง และก็เคยคิดจะเลิกสูบบุหรี่เนื่องจากได้เข้ามาร่วมกิจกรรมกับพวกพี่ๆคะ”

(นักเรียนกลุ่มเสียง ชั้นม.2 โรงเรียนสามพรานวิทยา, สนนากลุ่ม 26 ธันวาคม พ.ศ. 2550)

● บุคคลที่เจ็บป่วยอันเนื่องมาจากการสูบบุหรี่

การเชิญ “สื่อบุคคล” ที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบจากการสูบบุหรี่เป็นรูปแบบการสื่อสารทางเดียว อันได้แก่ ผู้ที่ป่วยเป็นมะเร็งกล่องเสียง มาบรรยายให้นักเรียนฟัง ถือเป็นสื่อบุคคลที่สร้างความตระหนักในเรื่องของพิษภัยจากการสูบบุหรี่ให้แก่เด็กนักเรียนได้อีกทางหนึ่ง ดังปรากฏการณ์จากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“พี่ก็จัดค่ายไว้ควันบุหรี่ที่อบรมไปเมื่อ 30 กันยายน และ 1 ตุลาคม ก็คือเอาเด็กที่สูบบุหรี่มาเข้าค่าย ก็ให้ความรู้เขาอะไรเขา ทำกิจกรรมให้เขา แล้วก็เชิญผู้ไว้กล่องเสียง คุณวันชัย บานแย้ม ที่ต้องเจาะคอมาคุยกับเด็ก เด็กเขาก็จะกลัว และก็เอนักจิตวิทยา คุณยุทธที่อยู่อุบลราชธานีมาพูดถึงการเลิกบุหรี่”

(เพยาร์ รุจิโรจน์วงศ์ เลขานุการเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

กล่าวโดยสรุป สื่อบุคคลที่ได้นำมาใช้ในการดำเนินงานสื่อสารรณรงค์มีทั้งสื่อบุคคลจากภายในโรงเรียนแต่ละแห่งอันได้แก่ ผู้อำนวยการ ครูแกนนำ และนักเรียนแกนนำ และมีสื่อบุคคลจากหน่วยงานภายนอกได้แก่ บุคลากรทางการแพทย์ ผู้นำชุมชน และผู้ที่เจ็บป่วยอันเนื่องมาจากการสูบบุหรี่ ผลที่เกิดขึ้น คือ สื่อบุคคลเป็นสื่อที่สร้างความตระหนักให้แก่เยาวชนได้เป็นอย่างดี อาทิ บุคลากรทางการแพทย์และผู้เจ็บป่วยอันเนื่องมาจากการสูบบุหรี่ก็จะสร้างความตระหนักในเรื่องพิษภัยของบุหรี่ได้มากกว่าการสื่อสารของครูแกนนำแต่เพียงฝ่ายเดียว ซึ่งการนำเอาเด็กที่มีพฤติกรรมเสี่ยงไปพบกับผู้ที่เจ็บป่วยอันเนื่องมาจากการสูบบุหรี่นั้น ถือเป็นกลยุทธ์ในการใช้การกระตุ้นด้วยความกลัว (fear arousal) ซึ่งทำหน้าที่ได้ดีกว่าการสื่อสารผ่านสื่อมวลชน ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“ตอนนั้นหมอบประภิตเป็นคนบดเคี้ยวแพทย์ ท่านก็ให้ความอนุเคราะห์ ท่านก็พาไปดูคุณ
เข้า หรืออะไรที่สู่วันละ 20 ซอง และก็ไม่นานก็เสียชีวิต ก็พาเด็กไปดู ก็เปิดโอกาสให้เด็กกลุ่มนี้
(กลุ่มเสียง) ได้เห็น ซึ่งเด็กก็กลัว”

(พรดี ลิ้มปรัตนากร กรรมการเครือข่ายครูนักถนอมรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 26
พฤศจิกายน 2550)

“เขาไม่ได้สูบบุหรี่ที่โรงเรียนเรา เด็กบางคนบอกเลยว่าอาจารย์ผมสูบบุหรี่ที่บ้าน เขาไม่สูบบุหรี่
โรงเรียนเราเพราะเราจัดอบรมบ่อย เรื่องเด็กกลุ่มเสียงนี้ปีที่แล้วเราจัด 3 ครั้งเราเชิญวิทยากรดีๆมา
ทั้งนั้นแหละ”

(ถนอม พิระขัมม์ กรรมการเครือข่ายครูนักถนอมรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 7
มกราคม 2551)

วิเคราะห์สื่อบุคคล

จากผลการวิจัย สามารถวิเคราะห์ได้ว่า เครือข่ายครูนักถนอมรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มีการใช้
สื่อบุคคล โดยนำเอาทั้งสื่อบุคคลภายในโรงเรียนและสื่อบุคคลภายนอกโรงเรียนมาใช้ ได้แก่

- การนำเอาสื่อบุคคลประเภทแกนนำเยาวชนมาใช้ นั้น เป็นการให้เด็กทำงานร่วมกับเด็ก
โดยนำเอาแกนนำเยาวชนมาแก้ไขปัญหาพฤติกรรมเด็กกลุ่มเสียง คือให้เด็กแกนนำไป
เปลี่ยนพฤติกรรมของเด็กกลุ่มเสียง ซึ่งในเครือข่ายครูนักถนอมรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่นั้นมี
เพียง 1 โรงเรียนเท่านั้นที่นำเอาแกนนำมาคลุกคลีกับกลุ่มเสียงในลักษณะของการจับ
Buddy คือ โรงเรียนสามพรานวิทยา โดยมีวิธีการก็คือให้นักเรียนแกนนำสานสัมพันธ์โดย
การดูแลนักเรียนกลุ่มเสียง เป็นเพื่อนคู่คิดและเป็นมิตรในการที่จะให้คำปรึกษาแก่นักเรียน
กลุ่มเสียงในทุกเรื่อง สร้างความสนิทสนมจนสามารถทำให้กลุ่มเสียงนี้ปรับเปลี่ยน
พฤติกรรมได้ จนนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงสู่การเป็นผู้นำความคิด หรือกลายเป็นแกนนำ
เยาวชน
- กลยุทธ์ที่ใช้จะเป็นกลยุทธ์คู่ขนาน คือ การนำเอาสื่อบุคคลทั้งภายในโรงเรียนและภายนอก
โรงเรียนมาใช้ร่วมกัน ยกตัวอย่างเช่น การใช้ดาราศิลปินที่นักเรียนชื่นชอบมาเป็น
แบบอย่างสร้างความสนใจให้แก่เด็กอย่างมากก็จริง แต่ครูแกนนำก็เลือกที่จะใช้คนที่อยู่

ใกล้เด็กอย่างผู้นำชุมชนมาคุยกัน คือไม่เลือกใช้สื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งอย่างเดียว หรืออย่างการนำเอาบุคลากรทางการแพทย์มาร่วมให้ความรู้ในเรื่องของพิษภัยบุหรี่แก่เด็ก ก็มีการนำเอาบุคคลที่เจ็บป่วยอันเนื่องมาจากการสูบบุหรี่ มาเป็นตัวช่วยให้เด็กเห็นด้วย สิ่งเหล่านี้แสดงถึงการให้ความสำคัญกับสื่อบุคคล คือไม่เลือกแค่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่มีการใช้สื่อบุคคลในทุกประเภท เพื่อให้เกิดผลสูงสุดกับเยาวชน

2.2.2 สื่อกิจกรรม

สื่อกิจกรรมที่ได้มีการนำมาใช้ในการถ่ายทอดข่าวสารข้อมูลแก่เยาวชน สามารถแบ่งออกเป็นประเภทต่างๆได้แก่

- 1) *การรณรงค์ (Campaign)*
 - *การจัดนิทรรศการ (Exhibition)*
 - *การจัดค่าย (Camp)*
- 2) *การจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอน (Course of Study)*

วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ นอกจากการส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูมีสมรรถนะและศักยภาพในการควบคุมการบริโภคยาสูบให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นแล้ว ยังเป็นการป้องกันเด็กและเยาวชนจากอันตรายจากการสูบบุหรี่ โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะข้อหนึ่งก็คือ ส่งเสริมและสนับสนุนให้โรงเรียนต่าง ๆ พัฒนานวัตกรรมเพื่อคนรุ่นใหม่ไม่สูบบุหรี่ ดังนั้น การรณรงค์จึงถือเป็นสื่อกิจกรรมประเภทหนึ่งในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเครือข่าย

กลยุทธ์ในการรณรงค์ (กิตติ กันภัย, 2543) ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์ในส่วนของการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียนต่างๆพบว่า เครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มีกลยุทธ์ในการรณรงค์ดังนี้

1. Education คือ การสร้างการเรียนรู้ ด้วยการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเรื่องของพิษภัยบุหรี่ ปรับเจตคติของเด็กนักเรียนในโรงเรียนให้เห็นถึงพิษภัยของการสูบบุหรี่ และควันบุหรี่มือสองเพิ่มขึ้น
2. Engineering คือ การจัดสภาพให้เหมาะสม โดยในหลายโรงเรียนได้มีการจัดสภาพแวดล้อมต่างๆ เช่น จุดอับ มุมมืด และจุดต่างๆในห้องน้ำ ที่ปรากฏพฤติกรรมเสี่ยงของนักเรียนให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการรณรงค์

3. Enforcement คือ การใช้กฎหมายหรือบทลงโทษที่เหมาะสมในเด็กที่มีพฤติกรรมเสี่ยง เช่น ในบางโรงเรียนเมื่อจับได้ว่านักเรียนมีพฤติกรรมสูบบุหรี่ในโรงเรียน ก็จะมีการลงโทษด้วยการเชิญผู้ปกครองมารับทราบต่อหน้าเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพื่อเสียค่าปรับจำนวน 2,000 บาท โดยแจ้งกับทางผู้ปกครองและเจ้าหน้าที่ตำรวจไว้ก่อนว่า จะมีการคืนเงินดังกล่าวให้แก่ผู้ปกครองภายหลัง เนื่องจากต้องการให้เด็กรู้สึกหลายใจ เป็นต้น
4. Entitlement/Reinforcement คือ การเสริมแรงทางสังคมในการชื่นชมให้ กำลังใจ และให้รางวัลในกิจกรรมมงคลต่างๆ
กิจกรรมการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ ของเครือข่ายครูนักบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่กับเยาวชนนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 หน่วยวิเคราะห์ ได้แก่

2.2.2.1 กิจกรรมในแต่ละโรงเรียน

2.2.2.2 กิจกรรมในระดับเครือข่าย

1.2.2.1 กิจกรรมในแต่ละโรงเรียน

กิจกรรมของแต่ละโรงเรียนจะมีลักษณะ “แยกกันทำ” มากกว่า เนื่องจากสภาพปัญหาของแต่ละโรงเรียนมีความแตกต่างกัน ซึ่งนอกจากนี้ยังมีการกำหนดแผนงานและแผนการเรียนการสอนของแต่ละโรงเรียน ทำให้การสื่อสารรณรงค์ที่เกิดขึ้นจึงมีรูปแบบดังกล่าว ข้อดีของการสื่อสารรณรงค์ในรูปแบบนี้ คือ มีความคล่องตัวสูงอันเนื่องมาจากการแยกกันทำงาน และสามารถสร้างแรงจูงใจให้แก่โรงเรียนที่อยู่ภายใต้เครือข่ายฯ ในการพัฒนาโครงการต่างได้อีกทางหนึ่งด้วย

จากผลการวิจัยสามารถแบ่งกิจกรรมของแต่ละโรงเรียนตามแผนงานหลักของเครือข่ายทั้ง 5 แผนงานหลัก โดยในส่วนของกิจกรรมในแต่ละโรงเรียนปรากฏอยู่ในแผนงานรวมทั้งสิ้น 2 แผนงานตามกลุ่มเป้าหมายหลัก คือ เยาวชนที่ไม่มีพฤติกรรมสูบบุหรี่ และเยาวชนกลุ่มเสี่ยง ได้แก่

- 1) แผนงานพัฒนานวัตกรรมในโรงเรียน เพื่อป้องกันเยาวชนจากอันตรายของบุหรี่ (แผนที่ 3)
- 2) แผนงานพัฒนาองค์ความรู้ และนวัตกรรมในการช่วยนักเรียนให้เลิกสูบบุหรี่ (แผนที่ 4)

โดยสามารถจำแนกสื่อกิจกรรมได้ดังนี้

การรณรงค์

การรณรงค์ถือเป็นสื่อกิจกรรมหลักในการสร้างความรู้ความเข้าใจให้นักเรียนในโรงเรียน
ตระหนักถึงพิษภัยของบุหรี่ โดยแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

- 1) การรณรงค์ภายในโรงเรียน
- 2) การรณรงค์ภายนอกโรงเรียน

โดยมีการรณรงค์ผ่านสื่อในรูปแบบที่หลากหลาย ดังตาราง

ตารางที่ 4: การรณรงค์ผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆทั้งภายในโรงเรียนและภายนอกโรงเรียน

การรณรงค์	
1)การรณรงค์ภายในโรงเรียน	2)การรณรงค์ภายนอกโรงเรียน
สามารถแบ่งได้ออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ 1.1) การรณรงค์ทั่วไปในโรงเรียน โดยใช้สื่อประเภท ต่างๆได้แก่ -ป้าย “โรงเรียนปลอดบุหรี่” -สื่อสติ๊กเกอร์ - สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ สื่อหุ่นยนต์ สื่อเว็บไซต์ สปอตรณรงค์ -สื่อประเภทเกมส์ -สื่อกิจกรรมกีฬา -สื่อแกนนำเยาวชน -สื่อครูต้นแบบในกิจกรรมเพื่อช่วยให้นักเรียนเลิกบุหรี่ 1.2) การรณรงค์เนื่องในโอกาสพิเศษ ผ่านทางการ จัดนิทรรศการ	สามารถแบ่งได้ออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ 2.1) การเดินรณรงค์ภายนอกโรงเรียนในวัน สำคัญต่างๆ 2.2) การรณรงค์ผ่านสื่อวิทยุชุมชน 2.3) กิจกรรมพี่สอนน้องสู่ชุมชน

1) การรณรงค์ภายในโรงเรียน

จากผลการวิจัยพบว่าการรณรงค์ภายในโรงเรียนมี 2 ลักษณะ ได้แก่ การรณรงค์ทั่วไปใน
โรงเรียน ซึ่งมีข้อเด่นกว่าการรณรงค์ที่พบเห็นทั่วไป เนื่องจากมีการจัดกิจกรรมต่างๆภายใน
โรงเรียนอย่างต่อเนื่อง และครูแกนนำสามารถทำหน้าที่เป็น “สื่อบุคคล” ให้แก่นักเรียนได้อย่าง
ใกล้ชิด ซึ่งจะช่วยให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้มากกว่า นอกจากนี้ยังมีการรณรงค์เนื่องในโอกาสวัน

พิเศษ เช่น วันงดสูบบุหรี่โลกผ่านสื่อนิทรรศการ โดยแบ่งออกเป็นกิจกรรมทั่วไปในโรงเรียนและ กิจกรรมรณรงค์เนื่องในโอกาสวันพิเศษ ซึ่งมีรูปแบบการสื่อสารผ่านสื่อประเภทต่างๆ ดังตาราง

1.1) การรณรงค์ทั่วไปในโรงเรียน

การรณรงค์ทั่วไปในโรงเรียน เป็นการรณรงค์ผ่านสื่อต่างๆที่มีความเหมาะสมกับความสนใจของนักเรียน สภาพพื้นที่ตั้งของโรงเรียน และบริบทแวดล้อมภายในโรงเรียนเป็นหลัก จาก ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารรณรงค์ในโรงเรียนเป็นการสื่อสารโดยมี “นักเรียนแกนนำ” และ “ครู” เป็นผู้ส่งสารหลัก โดยการ่วมคิด ร่วมสร้าง และร่วมทำกิจกรรมต่างๆด้วยกัน สื่อที่ใช้ในการรณรงค์ ภายในโรงเรียน ได้แก่

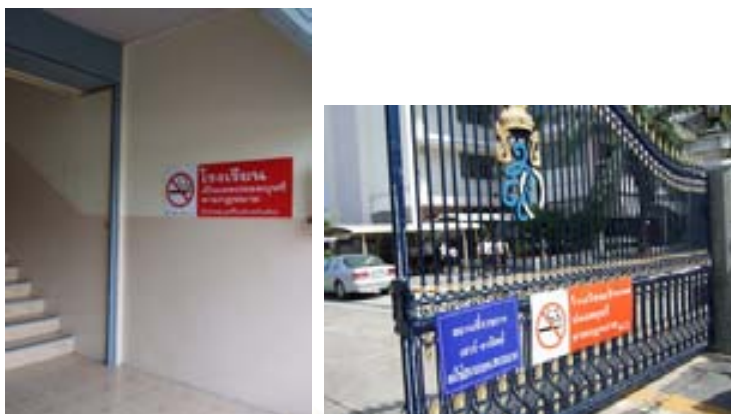
- **ป้าย “โรงเรียนเป็นเขตปลอดบุหรี่”**

ป้ายโรงเรียนเป็นเขตปลอดบุหรี่ ถือเป็นสื่อที่เครือข่ายครูรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ นำมาใช้ภายในโรงเรียนอย่างเห็นได้ชัด จากผลการวิจัยพบว่า ป้ายโรงเรียนเป็นเขตปลอดบุหรี่นั้น ส่วนใหญ่ได้ถูกนำมาติดไว้ที่รั้วโรงเรียนและตามอาคารเรียนเป็นหลัก จุดประสงค์ของการติดป้าย ดังกล่าว คือ เพื่อแจ้งให้ทั้งครูภายในโรงเรียน นักเรียน เจ้าหน้าที่ทุกท่านในโรงเรียน และผู้ปกครอง ทราบว่า “โรงเรียนเป็นเขตปลอดบุหรี่” ซึ่งป้ายโรงเรียนปลอดบุหรี่ที่ติดตามสถานที่ต่างๆภายใน โรงเรียนนี้ สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ถ้ามีไซ้ครูภายในโรงเรียนจะไม่สามารถทำเช่นนี้ได้ ซึ่งเป็น คุณลักษณะหนึ่งที่ทำให้การติดป้ายโรงเรียนเป็นเขตปลอดบุหรี่ประสบผลสำเร็จแทบทุกโรงเรียน ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“เด็กเขาเข้าใจว่าโรงเรียนสูบบุหรี่ไม่ได้ แต่เขายังเข้าใจว่าห้องน้ำสูบบุหรี่ได้ หลายคนก็จะคิด แบบนี้ เราก็ต้องให้ความรู้เขา ที่ต้องทำเป็นเอกสารใบปลิวแจกไป กฎหมายพรบ.บุหรี่ นะคะ อย่างสูบบุหรี่มีโทษเท่าไร เขาก็จะเห็นป้าย เราก็พยายามที่จะติดป้ายให้เขา”

(ฤดีวรรณ มาดีกุล กรรมการเครือข่ายครูรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 6 ธันวาคม 2550)

หากแต่โรงเรียนบางแห่งก็ยังมีข้อจำกัดในการติดป้ายนี้อยู่บ้าง เนื่องจากระบบการ บริหารงานภายในต้องเอื้ออยู่กับฝ่ายอาคารเป็นหลัก

ภาพที่25: ป้ายโรงเรียนเป็นเขตปลอดบุหรี่ที่ได้รับการติดไว้ตามอาคารเรียน

.....< "CO₂N₂EA".

สติ๊กเกอร์ที่ใช้รณรงค์นั้น มาจากมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เป็นหลัก มีเพียงโรงเรียน นวมินทราชินูทิศ สตริวิทยาพุทธมณฑลเท่านั้น ที่มีการจัดทำสติ๊กเกอร์รณรงค์ภายในโรงเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็น “สื่อ” ที่เด็กนักเรียนรับรู้ร่วมกันว่าโรงเรียนเป็นเขตปลอดบุหรี่

จุดเริ่มต้นโครงการนี้เกิดจากกิจกรรมประกวดออกแบบสติ๊กเกอร์รณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ภายในโรงเรียน และแบบสติ๊กเกอร์ที่ได้รับรางวัลชนะเลิศจะถูกนำมาจัดทำเป็นสติ๊กเกอร์ขนาดใหญ่เพื่อติดหลังรถตู้โดยสารของโรงเรียน ด้วยเหตุที่เด็กนักเรียนจำเป็นที่จะต้องโดยสารรถตู้นี้ออกไปยังถนนใหญ่ทุกวัน ระบบขนส่งมวลชนยังมิได้เข้าถึงเนื่องจากอยู่ในซอยกว่า 3 กิโลเมตรจากถนนใหญ่ โรงเรียนจึงสนับสนุนให้มีรถตู้โดยสารเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักเรียน

เหตุในการเลือกติดสติ๊กเกอร์หลังรถตู้นี้ นอกจากจะเป็น “สื่อ” ของโรงเรียนแล้ว ยังมีสาเหตุมาจากการเห็นคนขับรถตู้โดยสารที่จอดอยู่หน้าโรงเรียนจำนวนมาก สูบบุหรี่ให้เด็กนักเรียนเห็นตลอด จึงมีการจัดทำสติ๊กเกอร์ขึ้น โดยการขอความร่วมมือผ่านคำสั่งของผู้บริหารโรงเรียนในขณะนั้น ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“จัดทำสติ๊กเกอร์ติดรถ ด้วยความที่เรามีรถตู้พอทำเสร็จขนาดใหญ่มากเรามีรถ 60 คัน เด็กก็เกิดกระแสว่ารถจะให้ติดหรือ เพราะเขาหวงรถมาก เลยปรึกษากับทางผอ. ซึ่งตอนนั้นผอ. ย้ายมาพอดี ซึ่งตอนนั้นผอ.ก็สั่งการ โดยตัดให้เห็นรอบๆ ให้เห็นข้างหลังได้ ก็สามารถติดได้”

(สุวิมล จันทร์เปรมปรุง รองประธานเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

ภาพที่26: สื่อสติ๊กเกอร์ในการรณรงค์จากโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยา พุททมณฑล

จากผลการวิจัยสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การที่ทำให้เด็กเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยคิดและออกแบบสติ๊กเกอร์นั้น ในแง่จิตศาสตร์ คือ การเปลี่ยนแปลงจากผู้รับสารมาเป็นผู้ส่งสารแทน ให้เขาแสดงออกว่าต้องการสื่ออะไร เนื้อหาอะไร ผ่านทางช่องทางการสื่อสารคือสติ๊กเกอร์ที่ติดอยู่หลังรถตู้โดยสารของโรงเรียน ที่สำคัญคือสร้างความรู้สึกร่วมในกิจกรรม และสร้างลักษณะเฉพาะ (Unique) ให้แก่โรงเรียนตนเองอีกด้วย

- **สื่ออิเล็กทรอนิกส์**

นับเป็นสื่อรูปแบบใหม่ที่ใช้สื่อสารรณรงค์แล้วประสบความสำเร็จแก่นักเรียนอย่างมาก โรงเรียนแต่ละแห่งจึงมีความคิดสร้างสรรค์ที่แตกต่างกันออกไป โดยสามารถแบ่งเป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์รูปแบบต่างๆ ได้แก่

- **สื่อหุ่นยนต์**

สื่อหุ่นยนต์เป็นสื่อที่ได้รับความสนใจอย่างมาก จัดทำขึ้นโดยโรงเรียนสามพรานวิทยา ซึ่งเป็นโรงเรียนที่มีการจัดทำโครงการ “สื่อสร้างสรรค์เพื่อคนรุ่นใหม่ไม่สูบบุหรี่” ด้วยการจัดทำหุ่นที่สามารถกดปุ่มมีไฟกะพริบและหุ่นพูดได้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ข้อมูลความรู้เรื่องอันตรายของบุหรี่ที่มีต่อร่างกายของมนุษย์ ซึ่งผลตอบรับของสื่อรณรงค์นี้ มิได้มีเพียงแต่ในโรงเรียนเท่านั้น หากแต่ยังมีผู้สนใจที่อยู่ภายนอกโรงเรียนอีกด้วย ที่ต้องการให้ทางโรงเรียนสามพรานวิทยาสอนการผลิตสื่ออีกด้วย ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“คนของทางมูลนิธิมาดูว่าเด็กๆทำกันอย่างไร เขาบอกว่าเห็นสื่อที่เราทำ ตอนนีพัฒนาถึงขั้นพูดได้ คือกดแล้วมันพูดได้ กดไฟขึ้นที่ตา แล้วกดอีกปุ่มหนึ่งก็จะบอกว่าถ้าสูบบุหรี่แล้วจะเป็นต่อกระดูกอะไรแบบนี้ เด็กๆก็สนใจ”

(พเยาว์ รุจิโรจน์วงศ์ เลขานุการเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

ภาพที่ 27 : สื่อหุ่นยนต์พูดได้ของโรงเรียนสามพรานวิทยา

- สื่อเว็บไซต์

สื่อเว็บไซต์จะเป็นการสื่อสารรณรงค์ผ่านทางเว็บไซต์ของโรงเรียนทั้ง 12 แห่งเป็นหลักโดยครูแกนนำ ร่วมกับอาจารย์ฝ่ายดูแลเว็บไซต์ของโรงเรียน นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาเว็บไซต์ของโรงเรียนมัธยมวัดดุสิตาราม โดยเป็นการสร้างจากความตั้งใจของนักเรียนแกนนำที่อยากให้มีเว็บไซต์ในการเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับบุหรี่ และเป็นสื่อกลางในการติดต่อสื่อสารระหว่างเยาวชนโรงเรียนต่างๆที่ <http://www.dusitaram.ac.th/wecare/News.php> แต่ในปัจจุบันเว็บไซต์ดังกล่าวอยู่ในช่วงปรับปรุง ข้อมูลข่าวสารจึงไม่ได้มีความทันสมัย

- สื่อสปอตรณรงค์

สื่อสปอตรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่นี้เป็นสื่อที่นักเรียนให้ความสนใจอย่างมาก เนื่องจากเป็นสื่อที่สามารถเห็นภาพและมีเสียงประกอบ ตลอดจนเป็นการสร้างสรรค์สื่อขึ้นมาด้วยความคิดของนักเรียนเป็นหลัก โดยมีโรงเรียนราชวินิตมัธยมจัดทำขึ้นมาในรายวิชาสุขศึกษา ผู้วิจัยได้วิเคราะห์สื่อสปอตรณรงค์นี้ พบว่ามีนักเรียนที่จัดทำขึ้นมีความตั้งใจอย่างมากที่จะสื่อสารให้เห็นถึง

พิษภัยของบุหรี่ โดยมีทั้งละครเกี่ยวกับบุหรี่ที่แสดงกันเอง และการหาภาพที่สื่อถึงความน่ากลัว มากๆ มาใส่ โดยมีการเผยแพร่ในโรงเรียน ช่วงที่มีการจัดกิจกรรมรณรงค์ต่างๆ ดังปรากฏการณ์ ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“พี่สอนในชั่วโมงเรียนพี่จะสั่งเด็กเลยว่าให้แบ่งกลุ่ม แต่ละกลุ่มให้คิดสปอตรณรงค์ ใน เรื่องของบุหรี่ ยาเสพติด ให้ผู้ดูเกิดความตระหนักที่มากที่สุด ในเรื่องของพิษภัยและความตาย เขาก็สื่อออกมาให้เห็น พี่จะมาตรวจ มาดู บางอันออกมาก็น่ากลัว โดยที่เขาเอาสื่อตามซองบุหรี่ใส่เข้าไป คำพูด อะไรแบบนี้ เขาทำเอง”

(ยุพา สุตรเชี่ยวชาญ กรรมการเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2550)

- **สื่อประเภทเกมส์**

เป็นสื่อที่ปรากฏอยู่ทุกโรงเรียนในการสร้างสรรค์เกมส์ขึ้นมา แต่มีหนึ่งโรงเรียนที่โดดเด่นในเรื่องของการสร้างสื่อประเภทเกมส์ความรู้เรื่องบุหรี่ คือ โรงเรียนสามพรานวิทยา สื่อประเภทนี้มีความหลากหลายอย่างมาก เพราะมีทั้งความสร้างสรรค์และแฝงความรู้เกี่ยวกับบุหรี่ในด้านต่างๆ ไปพร้อมกัน เช่น หนังสือทำมือ ภาพพลิก จิกซอว์ เป็นต้นดังภาพ

ภาพที่ 28 : สื่อประเภทเกมส์จากโรงเรียนสามพรานวิทยา

สื่อประเภทเกมส์นี้ เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนอย่างหนึ่งว่า เมื่อมารวมตัวกันเป็นเครือข่ายแล้วทำให้เกิดการเรียนรู้มากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น โรงเรียนสามพรานวิทยาผลิตเกมส์ไขความรู้เรื่องบุหรี่ โดยคิดค้นและพัฒนาจากครูแกนนำร่วมกับเด็กนักเรียนแกนนำ มีลักษณะเป็นเกมส์ที่ผลิตด้วยวัสดุเป็นไม้ มีลักษณะเป็นแผ่นคำถามแล้วใส่ลงไปในเรื่องแผ่นไม้ นั้น จะมีตัวเลือกคำตอบอยู่ 4 ตัวเลือก หากใส่ท่อนไม้ลงไปในเรื่องคำตอบผิด ก็จะไม่สามารถึงแผ่นคำถามออกมาได้,

เกมส์หนังสือทำมือ ผลิตภัณฑ์กระดาษ เลียนแบบของเล่นที่สามารถพับไปมาได้ หากพับผิดด้านก็ไม่สามารถอ่านข้อมูลความรู้เรื่องบุหรีได้ ซึ่งสื่อต่างๆเหล่านี้ ได้มีการถ่ายทอดสู่โรงเรียนสมาชิกเครือข่ายอื่นๆ คือ เกิดการเลียนแบบ เมื่อโรงเรียนสามพรานเป็นต้นแบบ โรงเรียนอื่นๆในเครือข่ายได้เห็นและทดลองเล่นก็สามารถนำไปผลิตสื่อภายในโรงเรียนตนเองได้ จึงเป็นทางลดการเรียนรู้ได้อีกทางหนึ่ง เป็นต้น

- **สื่อกิจกรรมกีฬา**

สื่อประเภทกีฬา ได้มีการนำมาใช้ในหลายโรงเรียน เพื่อให้นักเรียนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โรงเรียนวัดปากน้ำวิทยาคม มีการนำเอากีฬา “โยคะ” มาผนวกกับการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ในโครงการที่ชื่อว่า “โยคะนำชัยต้านภัยบุหรี” ซึ่งเป็นการแสดงโยคะของนักเรียนแกนนำที่มีความสนใจในกีฬาประเภทนี้ มาฝึกทำโยคะประกอบเพลง ซึ่งนักเรียนทั้งภายในโรงเรียนและหน่วยงานภายนอกให้ความสนใจอย่างมาก ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“เราจะมีเด็กแกนนำโยคะเนี่ย 14 คน เวลาไปที่ไหนเด็ก 14 คนเนี่ยทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียนก็จะไปรณรงค์”

(พิชัย ชมเพ็ญ กรรมการเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 30 พฤศจิกายน 2550)

ภาพที่ 29: โยคะนำชัยต้านภัยบุหรี ของโรงเรียนวัดปากน้ำวิทยาคม

- **สื่อแกนนำเยาวชน**

การสร้าง “แกนนำเยาวชน” ให้เป็นสื่อบุคคลในการสื่อสารรณรงค์ภายในโรงเรียนนั้น มีการสร้างกิจกรรมเพื่อให้เกิดแกนนำนักเรียน โดยการจัด “ค่ายอบรมนักเรียนแกนนำ” ให้กับ

นักเรียนที่สนใจเข้าร่วมจากผลการวิจัยพบว่าครูแกนนำแต่ละโรงเรียน มีความพยายามที่จะสร้าง “เครือข่ายเยาวชน” โดยเน้นเรื่องของการสร้างนักเรียนแกนนำเพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเอง

โดยจัดเป็นจัดเป็นกิจกรรมค่ายพี่สอนน้องภายในโรงเรียน โดยเนื้อหาและรูปแบบการสอนนั้น ครูแกนนำส่วนใหญ่จะนำมาจากหลักสูตรโรงเรียนพลอดบุหรือบางส่วน ตามความสนใจของนักเรียนแกนนำเป็นหลัก นอกจากนี้ก็ยังมีกรคิดรูปแบบและเนื้อหาการสอนร่วมกันระหว่างครูและนักเรียนแกนนำ เป็นต้น ระยะเวลาในการจัดค่ายเป็นลักษณะของการจัดค่ายเพียง 1 วัน หรือ 1 คาบเท่านั้น โดยแบ่งออกเป็นฐานการเรียนรู้เพื่อให้เหมาะสมกับระยะเวลาในการจัด ซึ่งผลที่ได้รับนั้นน้องจากเด็กนักเรียนจะเกิดการพัฒนาความรู้ ปรับทัศนคติแล้ว ยังสามารถส่งผลในการเป็นเครือข่ายเยาวชนหรือนักเรียนแกนนำรุ่นต่อไปได้อีกด้วย ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการขอคาบเรียนจากวิชาต่างๆ โดยเชิญครูประจำวิชาในชั่วโมงที่ต้องการคาบนั้น มาเป็นผู้ประเมินผลการสอนน้อง ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“เราก็มองว่าน่าจะให้เขาสอนน้องม. 1 ซึ่งเป็นครึ่งวันบ่าย แบ่งเป็นฐาน 6 ฐาน แล้วเอาน้องม.1 มาอย่างน้อย 3-4 ห้อง มาให้เรียนเป็นฐาน โดยเวียนไปในแต่ละฐาน ซึ่งถามว่าเราจะได้รับความรู้ครบถ้วนไหม เราก็ไม่ได้คาดหวัง แต่เรามองว่ากิจกรรมนั้นจะส่งเสริมรุ่นพี่ในเรื่องของจิตสาธารณะ เราก็ให้คุณครูที่สอนในชั่วโมงนั้น มาดูว่าเด็กเป็นอย่างไร”

(สุวิมล จันทร์เปรมปรุง รองประธานเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

ภาพที่ 30: กิจกรรมพี่สอนน้องในโรงเรียน

จากผลการวิจัยพบว่าสำหรับนักเรียนที่มีพฤติกรรมสูบบุหรี่ ทางโรงเรียนส่วนใหญ่ก็จะมี การจัดอบรมค่ายเพื่อช่วยให้นักเรียนเลิกสูบบุหรี่ ซึ่งมีได้มีวัตถุประสงค์เฉพาะเพียงเพื่อให้เด็กกลุ่มเสี่ยงเลิกพฤติกรรมการสูบบุหรี่ หากแต่เป็นการปรับทัศนคติร่วมกัน โดยนำเอานักเรียนแกนนำมา

เป็นกลไกการดำเนินงานในการเป็น “เพื่อนคู่คิด” ด้วยการจับคู่ ให้เป็นที่ปรึกษาระหว่างกัน โดยมีได้กำหนดระยะเวลา คือมีการจับคู่เช่นนี้ตลอด และค่ายอีกประเภทคือการนำเอาผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการอบรมบุตรหลานในค่าย พร้อมรับทราบปัญหาพร้อมกัน ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“บางครั้งเราอบรมนักเรียนที่สูบบุหรี่นะคะ เราก็เชิญผู้ปกครองมาเข้าร่วมอบรมด้วย หรือไมก็นักเรียนที่มีปัญหาพฤติกรรมสูบบุหรี่ เราก็จะมีการเชิญผู้ปกครองมารับทราบปัญหานะคะ ก็ถือว่าผู้ปกครองต้องมีส่วนร่วม”

(อนงค์ พัวตระกูล รองประธานเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 6 ธันวาคม 2550)

“ผู้ปกครองก็ต้องช่วย ผู้ปกครองนี้เราจะใช้ลักษณะของการดูแลในเรื่องของการบำบัดเด็กมากกว่า ถ้าสมมติว่าเด็กติดเนี่ยเราเชิญผู้ปกครองมา อย่างโรงเรียนจะให้งบประมาณเราในการซื้อน้ำยาอดบุหรี่มาช่วยเด็กกลุ่มที่เขากำลังจะติด เขาก็เอาไปเยอะเลยแล้วบางคนเนี่ยก็สามารถเลิกได้ ลักษณะเหมือนเด็กเอาน้ำยาไปอม แล้วเขาก็จะรู้สึกว่สูบบุหรี่แล้วไม่ติมันไม่ร่อย เขาก็เลิกได้ บางคนก็เลิกไปเลย ผู้ปกครองบางคนรู้ แต่บางคนก็ช่วยอะไรไม่ได้ ดูแลลูกไม่ได้จริงๆ บอกว่าดีอมาก ผู้ปกครองบางคนเขาใกล้ชิดนี้เด็กก็เลิกได้”

(ฤดีวรรณ มาดีกุล กรรมการเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 6 ธันวาคม 2550)

“เราจะเชิญผู้ปกครองมาพร้อมเลี้ยงข้าว เราต้องเลี้ยงข้าว เลี้ยงขนมพร้อม เอาเด็กมาด้วย เอามาหมุดบ้านเลยก็ได้ เชิญครั้งหนึ่งเยอะ 30 คน ผู้ปกครองนี้เป็นผู้ปกครองของเด็กที่เราจับได้ ที่เราเจอว่าคุณสูบ คุณต้องมา เอาผู้ปกครองมาด้วย โรงเรียนทำหนังสือเชิญมาวันเสาร์

(ถนอม พิระขัมม์ กรรมการเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 7 มกราคม 2551)

- **สื่อครุต้นแบบในกิจกรรมเพื่อช่วยให้นักเรียนเลิกบุหรี่**

จากผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนที่มีการสร้าง “ครุต้นแบบ” ที่ช่วยในการเลิกสูบบุหรี่ คือโรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางขุนเทียน ซึ่งประสบความสำเร็จอย่างมาก ด้วยการนำกลยุทธ์ในการให้แรงเสริมด้วยกิจกรรม “REAL HERO” เป็นกิจกรรมที่นำเอาต้นแบบที่เป็นคุณครูที่สามารถ

เด็กบุญหรีได้ มาเป็นต้นแบบคอยดูแลเด็กนักเรียนกลุ่มเสี่ยง หลังจากเด็กได้ก็จะมีกรมอบรางวัลจากผู้อำนวยการโรงเรียน และมีการเชิญผู้ปกครองมาพร้อมกัน ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“ให้เขาหาสาเหตุด้วยตนเอง และเลิกด้วยตนเอง หลังจากที่ได้ก็จะมีการจัดเวที Real Hero ให้คนที่สามารถเลิกบุญหรีได้ รับเกียรติบัตรจากท่านผู้อำนวยการ พร้อมเชิญผู้ปกครองของเด็กเข้ามาแล้ววิธีการที่ช่วยให้เลิกบุญหรีได้ และมีการสัมภาษณ์เด็กนักเรียนให้ไปเป็นแบบอย่างแก่เพื่อนๆ ซึ่งแท้จริงแล้วจุดประสงค์หลักของการสร้างโครงการนี้ก็คือ การฝึกให้เขาเอาชนะตนเอง และเป็น Real Hero อย่างแท้จริง”

(วารภรณ์ หงส์ดีลกกุล รองประธานเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2550)

1.2) การรณรงค์เนื่องในโอกาสวันพิเศษ

การรณรงค์ภายในโรงเรียนด้วยการจัดนิทรรศการ มีวัตถุประสงค์ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับพิษภัยของบุญหรี จากผลการวิจัยพบว่าส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญในวันงดสูบบุหรี่โลกในวันที่ 31 พฤษภาคมของทุกปี เนื่องจากเป็นวันสำคัญที่สามารถนำเสนอนิทรรศการแก่เยาวชนภายในโรงเรียนได้อย่างดีที่สุด นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมอื่นๆ ประกอบในนิทรรศการด้วย ได้แก่ การแสดงละคร การจัดป้ายนิเทศ การออกเสียงตามสายในโรงเรียน ดังตัวอย่างปรากฏการณ์จากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“สื่อต่างๆ มีการจัดบอร์ด ออกเสียงตามสาย ป้ายนิเทศเกี่ยวกับบุญหรี อยู่ตลอดเวลา เหมือนกับว่ามันจะมีกระแสเกี่ยวกับเรื่องนี้ตลอดเวลา”

(อนงค์ พัวตระกูล รองประธานเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 6 ธันวาคม 2550)

“ที่ผ่านมาก็จะมีบ้างกลุ่มขึ้นไปแสดงบนเวทีเป็นกิจกรรมที่แสดงให้เห็นถึงผลกระทบที่ได้รับจากการสูบบุหรี่ เค้าแล้วในเรื่องของความตาย มีท่ามีอะไรไป บ้างกลุ่มเค้าก็จะรับบริจาคเงินเพื่อเอาเงินนี้ไปช่วยเหลือผู้ที่เป็นมะเร็งปอด และบ้างกลุ่มเค้าก็จะมีเสียงตามสายเค้าก็จะประชาสัมพันธ์ตลอดสัปดาห์ว่าสัปดาห์นี้เป็นสัปดาห์ของวันงดสูบบุหรี่โลก พิษภัยของบุญหรีเป็นอะไรยังไง สถิติของผู้ที่สูบบุหรี่วันนี้ตายแล้วกี่คนจะมีจัดบอร์ดรณรงค์ ทำแผ่นป้ายรณรงค์ มีการแจกแผ่นพับให้ประชาชนที่ผ่านไปมา”

(ยุพา สุตรเชี่ยวชาญ กรรมการเครือข่ายครูนักบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2550)

2) การรณรงค์ภายนอกโรงเรียน

2.1) การเดินรณรงค์ภายนอกโรงเรียนในวันสำคัญต่างๆ

การเดินรณรงค์ภายนอกโรงเรียนในวันสำคัญต่างๆ ก็เป็นกิจกรรมสำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งผลการวิจัยพบว่าทุกโรงเรียนให้ความสำคัญกับการเดินรณรงค์เนื่องในวันสำคัญต่างๆ ด้วยเหตุที่เป็น “ช่องทางการสื่อสาร” อีกประเภทหนึ่งที่จะสามารถเผยแพร่ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ไปสู่ชุมชนรอบบริเวณโรงเรียนนั้นได้ อีกทั้งยังเป็นการขยายเครือข่ายได้อีกทางหนึ่ง เนื่องจากการเดินรณรงค์ที่เกิดขึ้น มีความร่วมมือร่วมใจจากบุคคลหลายฝ่าย หลายองค์กร ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“อย่างก่อนหน้านี้โรงเรียนวัดบวร ราชนิเวศน์มัธยม วัดมกุฏกษัตริยาราม โรงเรียนใกล้เคียงๆ ตรงนี้เราจะทำงานร่วมกัน อย่างเช่นเวลาเดินรณรงค์อย่างนี้ ถ้าโรงเรียนที่จัด โรงเรียนที่จะจัดทุกปีที่จะเดินรณรงค์รอบบริเวณ เขตนางเลิ้ง เราก็จะทำหนังสือเชิญเข้ามามีส่วนร่วม คือมาช่วยด้วยและเขาก็ได้ประโยชน์จากตรงนี้ว่าเขาก็ได้มีส่วนร่วมด้วย”

(ยุพา สุตรเชี่ยวชาญ กรรมการเครือข่ายครูนักบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2550)

2.2) การรณรงค์ผ่านสื่อวิทยุชุมชน

จากผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนสามพรานวิทยาเป็นโรงเรียนเดียวที่มีการนำเอาสื่อวิทยุชุมชน FM สวพ. สามพราน 88.0 มาใช้ในการสื่อสารรณรงค์ ด้วยข้อเด่นที่โรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนเดียวที่ตั้งอยู่ จังหวัดนครปฐม สื่อวิทยุในชุมชนจึงเป็นสื่ออีกประเภทหนึ่งที่สามารถเข้าถึงชุมชนได้ กอปรกับนักเรียนของโรงเรียนที่ได้อบรมแกนนำเยาวชน มีโอกาสเป็นผู้จัดรายการวิทยุชุมชนจึงทำให้การสื่อสารรณรงค์ผ่านสื่อวิทยุชุมชนประสบความสำเร็จจนมีโครงการที่จะขยายไปอีกสถานีหนึ่งดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“สื่อชุมชน มีเสียงตามสาย วิทยุFMสวพ.สามพราน 88.80 พอดีมีเด็กนักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนนี้เขาอยู่ที่วัดสามพราน และได้จัดอยู่แล้ว ก็พอดีเขาได้มาอบรมแกนนำกับเรา และก็ได้นำข้อมูลตรงนี้ไปเผยแพร่สู่ประชาชนทราบ เขาจัดรายการประมาณต้นปี 2549 ตอนนั้นก็ยังมีอยู่ แต่ว่ารุ่นใหม่ที่เขาได้งบนี้เขาจะเพิ่มสถานีที่จะไปทำ”

(เพยาร์ รุจิโรจน์วงศ์ เลขานุการเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

2.3) กิจกรรมพี่สอนน้องสู่ชุมชน

กิจกรรมการเป็นแกนนำพี่สอนน้องในโรงเรียนประถมศึกษาบริเวณใกล้เคียง มีวัตถุประสงค์เพื่อขยายฐานการรณรงค์ไปสู่ชุมชนมากขึ้น และใช้กลยุทธ์ในการนำเอาเด็กนักเรียนแกนนำเป็นสื่อในการบำเพ็ญประโยชน์ในชุมชนพร้อมเผยแพร่ข่าวสาร ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ว่าการบำเพ็ญประโยชน์นี้ ไม่ใช่แต่ทำเรื่องบุญแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ยังมีกิจกรรม “พ่วง” การบำเพ็ญประโยชน์เข้าไปด้วยเพื่อสร้างสัมพันธภาพที่ดีแก่ชุมชน ดังปรากฏการณ์จากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“การสื่อสารกับชุมชน ก็จะเป็นในเรื่องของการให้นักเรียนแกนนำไปสอนน้อง โรงเรียนประถม รอบๆบริเวณในชุมชน โดยกำหนดอย่างน้อยปีละ 2 โรงเรียน เช่น โรงเรียนคลองบางพรหม โรงเรียนตั้งพิรุณธรรม โรงเรียนคลองทิว โรงเรียนเอกตรุณ ซึ่งผลก็คือเด็กๆแกนนำก็มีความสุข และมั่นใจในตนเองมากขึ้น เขารู้สึกว่าตนเองมีค่าที่ได้ทำอะไรให้น้อง ตัวน้องเองก็ชอบคุณครูจากโรงเรียนประถมที่เข้ามาสังเกตการณ์ที่ดี เพราะมองว่าเด็กๆกล้าแสดงออก”

(สุวิมล จันทร์เปรมปรั่ง รองประธานเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

“อย่างคราวที่แล้วโรงเรียนที่จะสอนน้องเรื่องบุหรี่ ผลกระทบที่ได้รับ เขาก็จะเอาตัวหลักสูตรนี้ไปใช้จริงเลย แล้วก็จะมีตัวชวนน้ำทดลองการสูบบุหรี่ แล้วก็บีบขึ้นมาแล้วก็เอาสำลีมาให้เห็น น้องเล็กๆ เขาก็จะมีผ้าปิดปากแจกันอง ขนาดอยู่ในที่โล่งนะ แล้วก็ให้เห็นว่าสำลีที่ออกมามันดำ คือผลกระทบที่ได้รับเหมือนกับปอดของเราแบบนี้ละ ก็ไปสอนโรงเรียนวัดปริณายก โรงเรียนราชวินิต ประถม อันนี้ก็เรียกว่าเป็นผลงานของกลุ่มเพื่อนเพื่อเพื่อนที่ไปละ”

(ยุพา สุตรเชี่ยวชาญ กรรมการเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2550)

“เราจะจัดกิจกรรมไปสู่ชุมชน เช่นเอากิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ การทำความสะอาดคลอง การทำความสะอาดวัดอะไรอย่างนี้ และชุมชนเขาก็จะเข้ามา แล้วก็จะมีเจ้าหน้าที่เข้ามาพูดคุยกับเด็กอะไรอย่างนี้ แต่เน้นเด็กกลุ่มนี้เป็นเด็กกลุ่มเสี่ยง”

(ฤดีวรรณ มาดีกุล กรรมการเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ สัมภาษณ์ 6 ธันวาคม 2550)

ผลการวิจัยวิเคราะห์ได้ว่า การสื่อสารกับชุมชนนั้น มีวัตถุประสงค์หลักคือการเผยแพร่ข้อมูลเรื่องพิษภัยของบุหรี่ต่อชุมชน โดยการสื่อสารด้วยกิจกรรมที่สอนน้องสู่ชุมชนนี้ เป็นกิจกรรมที่ใช้กลยุทธ์เพื่อให้เกิดความพึงพอใจทั้งสองฝ่าย และผลจากการผลักดันกิจกรรมตรงนี้ก็ยังสามารถสร้างความร่วมมือร่วมใจในการแก้ปัญหาบุหรี่ในระดับชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

กล่าวโดยสรุป กระบวนการสื่อสารของเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่กับเยาวชนนั้น มีการสื่อสารรณรงค์ 2 รูปแบบ คือ รณรงค์ภายในโรงเรียน และรณรงค์ภายนอกโรงเรียนสู่ชุมชน ทั้งนี้วิเคราะห์ได้ว่า มีรูปแบบการสื่อสารทั้งการสื่อสารทางเดียว ผ่านสื่อสติกเกอร์ ป้ายรณรงค์ ป้ายนิทรรศการ เป็นต้น และการสื่อสารสองทางผ่านสื่อประเภทต่างๆ ทั้งในเรื่องของการจัดค่าย การจัดกิจกรรมที่สอนน้อง เป็นต้น ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การสื่อสารกับเยาวชนนั้น มิได้มีเพียงเพื่อให้เกิดผลกระทบแก่เยาวชนแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่ยังเป็นการทำให้เกิดผลกระทบแก่ชุมชนด้วย เพื่อให้การสื่อสารดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่สนองตอบวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งเอาไว้

1.2.2.2 กิจกรรมในระดับเครือข่าย

เป็นไปตามหลักเครือข่าย คือ การเข้ามารวมกันเป็นเครือข่ายแล้ว แต่ละโรงเรียนก็ยังมีกรทำกิจกรรมเฉพาะของตนเอง คือ “มีเอกลักษณ์” คงอยู่ ซึ่งหลังจากที่แต่ละโรงเรียนได้มีการทำกิจกรรมภายในโรงเรียนของตนแล้วนั้น ในบางครั้งหากทำเองก็ไม่อาจประสบผลสำเร็จได้ จำเป็นที่จะต้องมีการรวมตัวกันปฏิบัติงานในระดับเครือข่าย เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ผนึกกำลังกันเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

กิจกรรมในระดับเครือข่ายที่ทำการสื่อสารรณรงค์กับเยาวชนนั้น ประกอบด้วย

- 1) หลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่
- 2) กิจกรรมอบรมสร้างแกนนำเยาวชนร่วมกัน

- 3) คู่มือครูในการช่วยนักเรียนให้เลิกสูบบุหรี่
- 4) คู่มือพัฒนาศักยภาพนักเรียนแกนนำในการรณรงค์โรงเรียนปลอดบุหรี่

1) **หลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่**

วิเคราะห์กระบวนการสื่อสารในหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ประกอบด้วย

ผู้ส่งสาร ได้แก่ ครูแกนนำในเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เจ้าหน้าที่มูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.) และศูนย์สร้างสรรค์สื่ออาชีพในการผลิต คัด กลั่นกรองจนออกมาเป็นเล่มหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่

สาร ได้แก่ เนื้อหาสาระที่อยู่ในเล่มหลักสูตร

ช่องทางการสื่อสาร ได้แก่ โรงเรียนต่างๆทั้งภายในเครือข่าย และภายนอกเครือข่าย เว็บไซต์ของเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เว็บไซต์ของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เป็นต้น

ผู้รับสาร ได้แก่ ครูจากโรงเรียนต่างๆที่สนใจ และเยาวชน

นวัตกรรมหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่เป็นนวัตกรรมที่มีการพัฒนาไปพร้อมๆกับการจัดตั้งเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในปี 2548 เนื่องด้วยกิจกรรมภายในโรงเรียนดังกล่าวข้างต้น กลุ่มเป้าหมายจะเป็นเพียงคนบางส่วนและเกิดขึ้นด้วยความสมัครใจเท่านั้น หากแต่หลักสูตรจะสามารถครอบคลุมนักเรียนได้ทั้งหมด และเป็นระเบียบกฎเกณฑ์ที่เด็กนักเรียนจะต้องมีการเรียนรู้ร่วมกัน

การพัฒนางานรณรงค์ในปัจจุบัน มีการนำเอากรอบแนวคิดในเรื่องของการเผยแพร่นวัตกรรมมาใช้อย่างมาก หลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ยังถือเป็นนวัตกรรมอย่างหนึ่ง ที่ทำให้เกิดกระบวนการในการถ่ายทอดความคิด การปฏิบัติ ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับบุหรี่ไปยังกลุ่มเป้าหมายคือเยาวชน

● **กระบวนการยกร่างและพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่**

การสำรวจความเห็นของเยาวชนและครูผู้สอน

กระบวนการในการพัฒนาหลักสูตรนั้นเริ่มต้นจะต้องมีการสื่อสารกับเยาวชนด้วยการ

สำรวจความคิดเห็นทั้งกลุ่มนักเรียนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงและนักเรียนแกนนำก่อน เพื่อให้หลักสูตรสอดคล้องกับสภาพความต้องการของเยาวชนเป็นหลัก พร้อมทั้งมีการสำรวจความคิดเห็นของครูผู้สอนเพื่อกำหนดแนวทางเนื้อหาของหลักสูตร หลังจากนั้นก็จะมีการประชุมเพื่อกำหนดเนื้อหาที่ต้องการร่วมกัน และแบ่งงานกันโดยวิธีสมัครใจตามความถนัดของคุณครูแกนนำในแต่ละโรงเรียน ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ดังนี้

“ก่อนที่จะทำหลักสูตรนั้นจะต้องมีการทดสอบความคิดเห็นของเด็กวัยรุ่นทุกกลุ่ม ทั้งกลุ่มเสี่ยง กลุ่มเด็กๆ เพื่อเป็นการถามความคิดเห็น และสำรวจความรู้สึกของคุณครูว่าต้องการเนื้อหาในเรื่องใดบ้าง”

(เพยาร์ รุจิโรจน์วงศ์ เลขานุการเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

การเขียนหลักสูตร

หลังจากที่มีการสำรวจความเห็น ก็จะมีการแบ่งงานกันอย่างเป็นระบบด้วยวิธี “สมัครใจ” เขียนหลักสูตรเรื่องที่คุณมีความสนใจ วิธีการแสวงหาข้อมูลข่าวสารก็จะเป็นรูปแบบของการแสวงหาข่าวสารผ่านช่องทางการสื่อสารต่างๆ ได้แก่ การแสวงหาข้อมูลข่าวสารผ่านอินเทอร์เน็ตและสื่อต่างๆจากมูลนิธิทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่และศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.) หลังจากที่มีการเขียนหลักสูตรในแต่ละเรื่องที่คุณครูแกนนำรับผิดชอบ ก็จะมีการประชุมเครือข่ายฯเพื่อนำเสนอผลงานที่แต่ละโรงเรียนได้เขียนมา และมีการปรับปรุงแก้ไขโดยปรับจากฐานข้อมูลทางวิชาการของศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.) ซึ่งการปรับเนื้อหาสาระเพิ่มเติมจากศูนย์สร้างสรรค์คู่มืออาชีพในการสังเคราะห์และพัฒนาหลักสูตรตามรูปแบบทางวิชาการ จนเสร็จสมบูรณ์ออกมาเป็นรูปเล่มในปีพ.ศ. 2550 ใช้ระยะเวลาในการพัฒนาหลักสูตรกว่า 2 ปี ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“ทั้งหมด 12 โรงเรียนมาร่วมกันทำหลักสูตร ใครชำนาญเรื่องอะไรไปทำตามความถนัด และการทดลองใช้โดยการวิจัย คือ ทาง ศจย. มหาวิทยาลัยมหิดล โดยติดตามมาว่ามันมีอะไรบ้างและพอออกมาแล้ววิจัยเรียบร้อยแล้วอยู่ในเกณฑ์ดี”

(ศุภรัตน์ ต้นติเวชวงศ์ ประธานเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 14 พฤศจิกายน 2550)

“หน้าที่ของศจย.คือ หากคนไปประเมินตัวหลักสูตรว่าเนื้อหาตรงนี้ ว่าความเหมาะสมของตัวหลักสูตรเอง ใช้ Pre-Test Post-Test ว่ามันจะเป็นอย่างไร แล้วก็เราช่วยดูไว้ในเรื่องของสาระว่าแบบทดสอบแต่ละอัน เวลาที่สอนสาระนี้มีแบบทดสอบ เราก็จะเป็นคนประเมินตัวแบบทดสอบคือจะช่วยดูว่ามันมีความน่าเชื่อถืออย่างไร การตั้งคำถาม ข้อวัด การจะเป็น positive negative เราจะช่วยดูตรงนี้ ให้เป็นวิชาการ พอดูจนเสร็จ draft ร่าง เราก็จะหานักวิชาการไปช่วยประเมินติดตามการใช้ ก็มาช่วยวาง design ว่าแต่ละโรงเรียนใช้อย่างไร ก็พอประเมินเสร็จก็ออกมาในรูปแบบเล่มนี้”

(ผศ.ดร.มณฑา เก่งการพานิ กรรมการเครือข่ายครูนักทรงพลังเพื่อการไม่สูบบุหรี่
สัมภาษณ์ 7 พฤศจิกายน 2550)

“เราก็เอามาสังเคราะห์และพัฒนาและเอากลับไปให้เค้าดูอีก แล้วก็ทำ Focus Group กันตลอดเวลา โดยจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกันตลอดเวลา”

(ปัญญา ทรงเสรี กรรมการเครือข่ายครูนักทรงพลังเพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 16
ตุลาคม 2550)

จากผลการวิจัยข้างต้นสามารถวิเคราะห์ได้ว่า หากไม่มีหน่วยงานอย่างศูนย์สร้างสรรค์ครูมืออาชีพมาช่วยเหลือในเรื่องของการพัฒนาหลักสูตรก็ไม่สามารถเป็นรูปเล่มแจกเช่นปัจจุบันได้ เพราะด้วยองค์กรนี้ดำเนินงานเรื่องการจัดทำหลักสูตรและการฝึกอบรมครูมาโดยตลอด เป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับหลักสูตรโดยมีรูปแบบที่ถูกต้องตามหลักกระทรวงศึกษาธิการ และสอดคล้องกับช่วงอายุของกลุ่มเป้าหมาย โดยคุณลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งที่ทำให้ตัวเล่มหลักสูตรมีความน่าสนใจอย่างมากก็คือ การใส่สาร (message) ผ่านชื่อเรื่องในหน่วยการเรียนรู้ต่างๆ ที่มีลักษณะคล้ายคำขวัญคล้องจองกันตลอดทั้งหลักสูตร เช่น สารได้ว่าแรงฤทธิ์ ไม่เท่าสารพิษในบุหรี่ สังคมจำไว้คว้น หากรู้เท่าทันบริษัทบุหรี่ เป็นต้น

องค์ประกอบของหลักสูตร

จากผลการวิจัยพบว่ากระบวนการในการสร้างหลักสูตรจะต้องเริ่มต้นพิจารณาตั้งแต่จุดมุ่งหมายของหลักสูตร โดยกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้คือการวิเคราะห์มาตรฐานช่วงชั้นอันได้แก่

- ช่วงชั้นที่ 1 คือ ประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง ประถมศึกษาปีที่ 3
- ช่วงชั้นที่ 2 คือ ประถมศึกษาปีที่ 4 ถึง ประถมศึกษาปีที่ 6

- ช่วงชั้นที่ 3 คือ มัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึง มัธยมศึกษาปีที่ 3

“หลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่” เป็นหลักสูตรในมาตรฐานช่วงชั้นที่ 3 หลังจากนั้นจะมีการเขียนตามหลักการเรียนรายวิชา โดยเขียนเป็นความเรียง แบ่งเป็นกิจกรรม และผลการเรียนรู้ ซึ่งจากหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ (2550) ประกอบด้วย 4หน่วยการเรียนรู้ เวลาเรียน 20 ชั่วโมง ได้แก่

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1	รู้จักบุหรี่ไว้ป้องกันภัยวันข้างหน้า 4 ชั่วโมง ประกอบด้วย - บุหรี่ตัวร้ายมาจากไหน (1ชม.) - สารใดว่าแรงฤทธิ์ ไม่เท่าสารพิษในบุหรี่ (1ชม.) - สุขภาพเริ่มทรุด เมื่อจุดบุหรี่ (1ชม.) - อ่อนแอทุกเมื่อ ความเชื่อที่ผิด จึงติดบุหรี่ (1ชม.)
หน่วยการเรียนรู้ที่ 2	บุหรี่ปริศนาผลกระทบเป็นจุดจบของชีวิต 6 ชั่วโมง - ดับบุหรี่ปีก่อนเสียง หลีกเลียงหายนะ(1ชม.) - หลีกเลี่ยงบุหรี่ มะเร็งก็มา (1ชม.) - บ้านปลอดบุหรี่ ทุกชีวิมีความสุข (1ชม.) - ยิ่งสูบบิ่งจน มีดมนทั้งชีวิต (1ชม.) - บุหรี่คือมารร้าย ทำลายสังคม บ่มเพาะอาชญากร (2ชม.)
หน่วยการเรียนรู้ที่ 3	กฎหมายคุ้มครองเราต้องรู้ทันดับควันบุหรี่ 4 ชั่วโมง - รู้กฎหมายควบคุมบุหรี่ พลเมืองดีช่วยระวังภัย (1ชม.) - สังคมจะไร้ควัน หากรู้เท่าทันบริษัทบุหรี่ (1ชม.) - จะปลอดบุหรี่มือสอง ต้องช่วยคุ้มครองอย่างทั่วถึง (2ชม.)
หน่วยการเรียนรู้ที่ 4	ใช้กลยุทธ์ขั้นเขียนช่วยโรงเรียนปลอดบุหรี่ 5 ชั่วโมง - คบเพื่อนดี ปลอดบุหรี่ตลอดชีวิต (1ชม.) - เลิกบุหรี่อย่างไร จึงจะชนะใจอย่างยั่งยืน (2ชม.) - ประสานใจ ใช้ปัญญา พาโรงเรียนปลอดบุหรี่ (2ชม.)

โดยในแต่ละหน่วยการเรียนรู้จะมีใบงานกิจกรรมและการประเมินผลในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ ซึ่งสะดวกต่อการนำไปใช้ เนื่องจากสามารถแยกสอนแต่ละบทได้ตามความเหมาะสมของบริบทโรงเรียนต่างๆ หลังจากนั้นก็จะมีการประเมินหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ โดยผลการวิจัยได้มีการนำเสนอที่เว็บไซต์ของศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ(ศจย.) ภายใต้ชื่อโครงการการวิจัยว่า “การพัฒนาสมรรถนะเครือข่ายครู: หลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่” เป็น การวิจัยเชิงปฏิบัติการและการประเมินผลโครงการหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ ในโรงเรียน

เครือข่ายครูนักบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ทั้ง 12 โรงเรียน พบว่า รูปแบบการทดลองใช้เป็นแบบเต็มหลักสูตร และมีการวิเคราะห์ความคิดเห็นของนักเรียนประกอบ ซึ่งนักเรียนส่วนใหญ่สนับสนุนเป้าหมายของหลักสูตรที่ต้องการให้มีเขตปลอดบุหรี่ในโรงเรียน เนื้อหาสาระครอบคลุมตามความต้องการของผู้เรียน กิจกรรมสอดเชิงรุกมีผลต่อการบรรณรักษ์มากกว่า สนับสนุนให้นักเรียนแกนนำไปขยายผลต่อ เป็นต้น

จนกระทั่งปี 2550 หลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ ได้รับการยอมรับและเผยแพร่ออกมาอย่างสมบูรณ์ ด้วยความร่วมมือจากท่านปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ดร.จรรยาพร ธรณินทร์ รับมอบป้าย “โรงเรียนเป็นเขตปลอดบุหรี่” จากศ.นพ.ประกิต วาทีสาธกกิจ เลขาธิการมูลนิธิบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ พร้อมรับหลักสูตรการเรียนการสอน “โรงเรียนปลอดบุหรี่” ในวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2550 ที่กระทรวงศึกษาธิการและเผยแพร่หลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ผ่านทางเว็บไซต์ <http://www.sema.go.th> ให้สามารถดาวน์โหลดข้อมูลทั้งหมดได้โดยตรง ถือเป็นกลยุทธ์การสื่อสารที่สร้างการมีส่วนร่วมจากหน่วยงานภาครัฐได้โดยตรง

● กระบวนการในการนำหลักสูตรไปใช้

จากผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารโดยใช้ “สื่อหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่” ครูแกนนำในเครือข่ายส่วนใหญ่ได้มีการนำหลักสูตรไปใช้ทั้งเล่ม แต่เลือกเฉพาะบางบทที่อยู่ในเกณฑ์ที่สามารถนำไปบูรณาการการสอนได้ ในรายวิชาต่างๆ ได้แก่ ลูกเสือ เนตรนารี สุขศึกษา และงานแนะแนว แต่ที่สามารถนำไปสอนได้เต็มรูปแบบก็คือ ในกิจกรรมชุมนุมต่างๆ แม้ข้อจำกัดทางด้านเวลาอาจจะทำให้สอนครบ 20 ชั่วโมงไม่ได้ แต่นั่นมิได้เป็นอุปสรรคทางการสื่อสารเนื่องจากในแต่ละบทเรียนจะมีบททดสอบก่อน-หลังการเรียนรู้อยู่แล้ว

สื่อประกอบการเรียนการสอนจะมีอยู่ในเล่มหลักสูตร โดยสามารถดาวน์โหลดข้อมูลได้ทางเว็บไซต์ของเครือข่าย นอกจากนี้ยังมีการสนับสนุนสื่อต่างๆจากมูลนิธิบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เป็นหลัก เช่น สื่อภาพวาดในเล่มหลักสูตร เอกสารแผ่นพับ สติกเกอร์และโปสเตอร์ต่างๆ ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“สื่อการเรียนการสอนอยู่ในนี้ทั้งหมด ไม่ต้องทำอะไรเลย ประกอบกับเนื้อหาที่เราเตรียมไว้ ถ้าคุณครูที่เก่งคอมพิวเตอร์ก็ใช้ได้เลย มูลนิธิทำสื่อไว้เยอะมาก ในเว็บไซต์ก็มี”

(ศุภรัตน์ ตันติเวทวงศ์ ประธานเครือข่ายครูนักถนอมรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 14 พฤศจิกายน 2550)

“ในส่วนของโรงเรียนได้มีการนำเอามาใช้ตอนปี 49 ภาคเรียนที่ 1 ในวิชาแนะแนว ก็ใช้เต็มภาคเรียน เพราะเราก็พยายามจะสอนให้ครบแต่ไม่ครบ เนื่องจากเวลาจำกัด สอนได้จริงๆ ก็เพียงแค่ 15 คาบจาก 20 คาบ และเอาลงไปประชุมหมวดยี่สิบลดบุหรี่”

(สุวิมล จันทร์เปรมปรั่ง รองประธานเครือข่ายครูนักถนอมรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

“ของเรานำมาใช้ไปแล้วรอบหนึ่ง ตอนเค้าทำเป็นเล่มแจกไปทั่วทุกเขตแล้วขณะนี้ เค้าส่งมาให้ผม 2 เล่ม เราจะเลือกนำมาใช้บางส่วน เอามาเป็นการจัดกิจกรรมบ้างที่นักเรียนที่เข้ามา”

(ถนอม พิระขัมม์ กรรมการเครือข่ายครูนักถนอมรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 7 มกราคม 2551)

นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนร่วมกับเยาวชน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครูและเด็ก โดยสื่อที่พัฒนาขึ้นนั้นจะมีความสอดคล้องกับความต้องการของเยาวชนเป็นหลัก ดังคำสัมภาษณ์ ดังนี้

“เด็กๆไม่ชอบเรียนเรื่องของบุหรี่ทั้งหมด เป็นไปไม่ได้ นอกจากจะตั้งชุมนุมแล้วสอนก็เอาไปเป็นข้อมูลได้ สังเกตเห็นว่าเด็กเบื่อ ในใบงานก็จะมีรูปการ์ตูน เรายังมองว่าเราน่าจะพัฒนา “สื่อ” ตรงนี้ได้”

(สุวิมล จันทร์เปรมปรั่ง รองประธานเครือข่ายครูนักถนอมรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

“จริงๆในหลักสูตรนี้มันต้องทำสื่อแต่ละบทแต่ตอนนี้ทางมูลนิธิจะเป็นการสนับสนุนภาพแล้วพี่ก็มาทำสื่อเองทำเป็นพิวเจอร์บอร์ดผืนนี้ขึ้นมาแล้วเด็กๆเองเขาก็เคยอบรมที่ของบจากสสส. การทำภาพ Pop-up การทำภาพเคลื่อนไหว มีภาพและก็ใช้การ pop-up ขึ้นมาค่ะ ให้เคลื่อนไหวได้ และเราก็คิดว่าเด็กๆเขาต้องทำจิ๊กซอว์ และทำลูกเต๋าใหญ่ๆ คือเอาลงเบียร์มาเรียงกัน 9 ใบแล้วเขาก็วาดภาพใหญ่แล้วเขาก็เอามาติด แต่ละด้านซึ่งเด็กๆเล็กๆ เขาจะชอบให้เอามาประกอบกันค่ะ”

(พเยาว์ รุจิโรจน์วงศ์ เลขานุการเครือข่ายครูนักถนอมรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

กระบวนการในการแพร่กระจายนวัตกรรม หลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่นั้น เริ่มต้นจากการมีนวัตกรรมหลักสูตร และเผยแพร่ไปยังช่องทางการสื่อสารอันได้แก่

- 1) การขอรูปเล่มจากมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ และศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.)
- 2) การดาวน์โหลดหลักสูตรทั้งเล่ม จากเว็บไซต์เครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เว็บไซต์ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.)

ซึ่งช่องทางการสื่อสารดังที่กล่าวมาข้างต้น สามารถวิเคราะห์ได้ว่า มีช่องทางการเข้าถึงที่หลากหลายมากขึ้น ทำให้สะดวกต่อการเข้าถึงและสามารถแพร่กระจายนวัตกรรมได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น ระยะเวลาในการแพร่กระจายหลักสูตรนี้นำมาใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 ถึงปัจจุบัน โดยผ่านไปยังสมาชิกเครือข่ายและครูทั่วประเทศที่สนใจ เมื่อครูได้ทดลองนำไปใช้ ก็เห็นถึงคุณประโยชน์ของหลักสูตรทำให้เกิดการยอมรับนวัตกรรมหลักสูตรนี้อย่างแพร่หลาย

ปัจจุบัน หลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ได้มีการนำเสนอเผยแพร่ไปยังโรงเรียนต่างๆที่สนใจทั่วประเทศตามพื้นที่เขตการศึกษาต่างๆ ซึ่งสื่อในรูปแบบหลักสูตรนี้เป็นสื่อที่สามารถเผยแพร่ในโครงสร้างโรงเรียนได้ง่าย ซึ่งยังไม่ได้หยุดนิ่งแค่รูปแบบในปัจจุบันเนื่องจากคณะกรรมการของเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มองว่า หลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาต่อไปเนื่องจากข้อจำกัดทางด้านเวลาในการสอน โดยมีการนำเสนอการพัฒนา “สื่อการสอน” ควบคู่ไปกับหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ ซึ่งเวลาที่ครูสอนจำเป็นต้องมี “ตัวช่วย” อันนี้ เพื่อให้ผู้สอนและผู้เรียนสามารถนำไปใช้ได้โดยสะดวกพร้อม

จากผลการวิจัยพบว่า สื่อหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ยังไม่ได้มีการนำไปใช้อย่างครอบคลุมทุกชั้นเรียนในมาตรฐานช่วงชั้นที่ 3 (ม.1-ม.3) โดยเฉพาะโรงเรียนที่อยู่ภายใต้เครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มีการนำเอาหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรืมาทั้ง 12 โรงเรียน จากโรงเรียนในเครือข่ายทั้งหมด แต่จะได้รับการเผยแพร่ตามบทบาทของครูแกนนำที่สอนในกลุ่มสาระวิชานั้นเป็นหลักและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาให้เหมาะสมต่อไป

จากผลการวิจัยสามารถวิเคราะห์ได้ว่า หลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรืนั้นเป็นลักษณะของ “ตัวเลือก” มากกว่าที่จะ “บังคับ” ใช้ ข้อดีของการไม่บังคับใช้หลักสูตรคือจะมีการต่อต้านน้อย ซึ่งหากมีลักษณะของการบังคับใช้ก็จะเกิดการต่อต้าน เนื่องจากภาระหน้าที่ตลอดจนหลักสูตรของ

โรงเรียนต่างๆนั้นมีมากมายอยู่แล้ว หากบังคับหลักสูตรลงไปให้สอนเพิ่มเติมอีก ครูที่รับหน้าที่ตรงนี้คงไม่สามารถทำได้ นำมาสู่การต่อต้านและไม่เห็นถึงความสำคัญในการสร้างการเรียนรู้และปูพื้นฐานเรื่องอันตรายของบุหรี่แก่เยาวชน ซึ่งตัวหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่นี้มีคุณลักษณะของสื่อหลักสูตรที่มีปฏิสัมพันธ์ (Interactive) ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนคือ มีกิจกรรมร่วมกันตลอดเวลา เป็นหลักสูตรที่สามารถดึงเอากิจกรรมที่นำเสนอในแต่ละบทมาใช้ได้เลย คือมีลักษณะ “พร้อมใช้” และสามารถสร้างการมีส่วนร่วมได้

2) กิจกรรมอบรมสร้างแกนนำเยาวชนร่วมกัน

วิเคราะห์กระบวนการสื่อสารในกิจกรรมอบรมสร้างแกนนำเยาวชนประกอบด้วย

ผู้ส่งสาร ได้แก่ ครูแกนนำ เจ้าหน้าที่มูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ และนักเรียนแกนนำ
สาร ได้แก่ เนื้อหาสาระเกี่ยวกับบุหรี่ทั้งหมด เช่น พิษภัยของบุหรี่ ควันบุหรี่มือสอง กลยุทธ์ของบริษัทบุหรี่ วิธีการผลิตสื่อ เป็นต้น

ช่องทางการสื่อสาร ได้แก่ กิจกรรมค่ายอบรมที่จัดขึ้นในระดับเครือข่ายฯ

ผู้รับสาร ได้แก่ กลุ่มเยาวชน

กิจกรรมอบรมสร้างแกนนำเยาวชนในระดับเครือข่ายนี้ มีกระบวนการในการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการวางแผนงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันจนเกิดการเขียนโครงการเพื่อของบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.) ขึ้น โดยมีการดำเนินโครงการและประเมินผลร่วมกัน ซึ่งเป็นจุดเด่นของการสร้างการเรียนรู้ในระดับเครือข่าย

โครงการแกนนำรู้ทันบุหรี่เหล่า โดยกลุ่มวัยใสปลอดบุหรี่-เหล่า เป็นความร่วมมือกันระหว่าง โรงเรียนสามพรานวิทยา โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยาพุทธมณฑล โรงเรียนวัดปากน้ำวิทยาคม โรงเรียนบางมดวิทยา “สี่สุทหวาดจวนอุปลัมภ์” และโรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภช บางขุนเทียน ซึ่งเป็นการนำเอาแกนนำเยาวชนของแต่ละโรงเรียนมาแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังมีการแลกเปลี่ยนหมุนเวียนแกนนำเพื่ออบรมขยายผลต่อไปยังโรงเรียนภายในโครงการนี้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพแกนนำ ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“เริ่มปี 48 ก็คือเราก็จะเป็นครูเพื่อนๆคะชวนกัน โดยที่โรงเรียนเราได้เคยร่วมกันทำกิจกรรมวัยใสไร้ควัน โดยที่จะเป็นความร่วมมือของโรงเรียน 5 โรงเรียน ก็จะมีโรงเรียนสตรีวิทยา 3,โรงเรียนปากน้ำวิทยาคม,โรงเรียนสามพรานวิทยา,โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางขุนเทียน และโรงเรียนบางมดวิทยา มาคิดโครงการกันที่ชื่อว่า กลุ่มวัยใสไร้ควัน ก็จะมาจัดกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมก็จะเป็นกิจกรรมให้ความรู้ในการพัฒนาแกนนำ มีการอบรมเรื่องของการผลิตสื่อ ใช้เวลา 3 วันในการอบรม โดยสิ่งที่เด็กได้รับก็คือ ทักษะ ความรู้ และการผลิตสื่อ โดยทั้ง 5 โรงเรียนที่กล่าวมานี้ จะมีการไปผลิตสื่อที่โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยา พุทธมณฑล และหลังจากนั้น ก็จะมีการทำกิจกรรมสัญจรไปทั้ง 5 โรงเรียน ซึ่งนักเรียนแกนนำที่ได้อบรมไปก็จะมีให้นำสื่อที่ใช้ไปสอนน้อง”

(วราภรณ์ หงษ์ดีลกกุล รองประธานเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้น การที่จัดให้เยาวชนแกนนำได้มีโอกาสพบกันด้วยรูปแบบในการอบรมแกนนำเยาวชนร่วมกันและทำการสัญจรแกนนำเยาวชนหมุนเวียนเปลี่ยนกันจนครบทุกโรงเรียนนั้น เป็นการเปลี่ยนบทบาทเยาวชนจากเป็นผู้รับสาร(receiver) ไปเป็นผู้ส่งสาร(sender) แทนนั้น เสมือนเป็นการสร้างโอกาสให้เยาวชนแกนนำเหล่านี้ได้เป็นผู้นำทางความคิด (opinion leader) อีกด้วย

3) คู่มือครูในการช่วยนักเรียนให้เลิกสูบบุหรี่

คู่มือครูในการช่วยนักเรียนให้เลิกสูบบุหรี่นี้สำเร็จในเดือนมกราคม 2551 โดยจัดพิมพ์จำนวนทั้งสิ้น 1,000 เล่ม ซึ่งเผยแพร่ครั้งแรกที่งานสัมมนาเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ครั้งที่ 4 ในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 ณ โรงแรมเอเชีย กรุงเทพฯ “เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “โรงเรียนปลอดบุหรี่...ปัจจุบันและอนาคต”ซึ่งมีผู้เข้าร่วมอบรมจำนวนกว่า 300 คน ปัจจุบันยังไม่มีระบบติดตามประเมินผลเนื่องจากยังอยู่ในระหว่างการพัฒนาเผยแพร่ข้อมูล

คู่มือครูในการช่วยนักเรียนให้เลิกสูบบุหรี่นี้เป็นส่วนหนึ่งในแผนงานหลักของเครือข่ายในเรื่องของงานพัฒนานวัตกรรมเพื่อช่วยนักเรียนให้เลิกสูบบุหรี่ ซึ่งมีอาจารย์วราภรณ์ หงษ์ดีลกกุลเป็นผู้รับผิดชอบในการรวบรวมองค์ความรู้ในการช่วยนักเรียนให้เลิกสูบบุหรี่ เทคนิควิธีการจากผู้มีประสบการณ์ด้านการช่วยให้เลิกสูบบุหรี่ และประสบการณ์จากครูที่ดำเนินการเรื่องของการใช้เครื่องมือต่างๆเพื่อให้นักเรียนเลิกบุหรี่ เป็นต้น วัตถุประสงค์ของคู่มือเล่มนี้ก็เพื่อการเผยแพร่ความรู้ไปยังสมาชิกเครือข่ายและครูที่สนใจ และเพื่อให้นวัตกรรมนี้สามารถเผยแพร่ไปสู่ครูทั่วประเทศได้

เมื่อวิเคราะห์กระบวนการสื่อสารของคู่มือครูในการช่วยนักเรียนให้เลิกสูบบุหรี่ ได้แก่

ผู้ส่งสาร คือ เครือข่ายครูนักบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

สาร คือ เนื้อหาสารในเล่มที่ประกอบด้วย ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการช่วยนักเรียนให้เลิกสูบบุหรี่, หลักการสร้างแรงจูงใจและพฤติกรรมบำบัดเพื่อเลิกสูบบุหรี่, การเข้าสู่ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน, เครื่องมือในการช่วยให้นักเรียนเลิกสูบบุหรี่ และนวัตกรรมหลากหลายที่ช่วยนักเรียนให้เลิกสูบบุหรี่

ช่องทางสื่อสาร คือ การสัมมนาเครือข่ายครูนักบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

ผู้รับสาร คือ ครูทั่วประเทศที่สนใจ

ปัจจุบัน คู่มือในการช่วยนักเรียนให้เลิกสูบบุหรี่ สามารถเข้าถึงได้อีกช่องทางหนึ่งคือ การดาวน์โหลดข้อมูลจากศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.) ได้ที่ <http://www.trc.or.th/download/Teacher.pdf> ซึ่งเป็นการเพิ่มช่องทางเข้าถึงคู่มือนี้ได้อีกทางหนึ่ง ครูผู้สนใจก็สามารถดาวน์โหลดไปทั้งเล่มและนำไปใช้ได้

4) คู่มือพัฒนาศักยภาพนักเรียนแกนนำในการรณรงค์โรงเรียนปลอดบุหรี่

คู่มือฉบับนี้จัดทำสำเร็จ ณ วันที่ 19 มกราคม 2551 โดยจัดพิมพ์จำนวนทั้งสิ้น 1,000 เล่ม ซึ่งเผยแพร่ครั้งแรกในงานสัมมนาเครือข่ายครูนักบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ครั้งที่ 4 ในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 ณ โรงแรมเอเชีย กรุงเทพฯ เช่นกันกับคู่มือในการช่วยนักเรียนให้เลิกสูบบุหรี่ ปัจจุบันยังไม่มีการติดตามประเมินผลเนื่องจากยังอยู่ในระหว่างการเผยแพร่ข้อมูล

เนื้อหาคู่มือเป็นการรวบรวมเอากรณีศึกษาของโรงเรียนที่ดำเนินการอยู่ภายใต้เครือข่ายมานำเสนอกลวิธีและรูปแบบในการพัฒนาศักยภาพแกนนำ โดยมีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกับคู่มือครูในการช่วยนักเรียนให้เลิกสูบบุหรี่ คือ เป็นการเผยแพร่ความรู้ไปยังสมาชิกเครือข่ายและครูที่สนใจ และเพื่อให้นวัตกรรมนี้สามารถเผยแพร่ไปสู่ครูทั่วประเทศเช่นกัน

เมื่อวิเคราะห์กระบวนการสื่อสารของคู่มือคู่มือพัฒนาศักยภาพนักเรียนแกนนำในการรณรงค์โรงเรียนปลอดบุหรี่ ได้แก่

ผู้ส่งสาร คือ เครือข่ายครูนักบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

สาร คือ เนื้อหาสารในเล่มที่ประกอบด้วย การพัฒนาศักยภาพนักเรียนแกนนำเพื่อโรงเรียนปลอดบุหรี่ แนวทางการรณรงค์ รูปแบบการดำเนินงาน และกรณีศึกษาจากโรงเรียนต่างๆ เป็นต้น

ช่องทางการสื่อสาร คือ การสัมมนาเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

ผู้รับสาร คือ ครูทั่วประเทศที่สนใจ

ปัจจุบัน พัฒนาศักยภาพนักเรียนแกนนำในการรณรงค์โรงเรียนปลอดบุหรี่ สามารถเข้าถึงได้อีกช่องทางหนึ่งคือ การดาวน์โหลดข้อมูลจากศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.) ได้ที่ [10http://www.trc.or.th/download/Student.pdf](http://www.trc.or.th/download/Student.pdf) โดยครูผู้สนใจก็สามารถดาวน์โหลดไปทั้งเล่มและนำไปใช้ได้

กล่าวโดยสรุป กระบวนการสื่อสารของเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่กับเยาวชนนั้น มีรูปแบบการสื่อสารทุกระดับผ่านสื่อต่างๆ ได้แก่ **สื่อบุคคล**อันประกอบไปด้วย ครูแกนนำ นักเรียนแกนนำ ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้นำชุมชน บุคลากรทางการแพทย์ และบุคคลที่เจ็บป่วยอันเนื่องมาจากการสูบบุหรี่ และ**สื่อกิจกรรม**ประกอบด้วยกิจกรรมในแต่ละโรงเรียนทั้งการรณรงค์ภายในโรงเรียนและการรณรงค์ภายนอก และกิจกรรมในระดับเครือข่ายในการสร้างหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ การจัดค่ายอบรมเยาวชนแกนนำ และการผลิตคู่มือครูต่างๆที่เอื้อต่อการดำเนินงานของเครือข่าย ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า การดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ ต้องมีการร่วมมือกันจากทุกฝ่ายทั้งหน่วยงานภายในและภายนอกโรงเรียนในการ “ขับเคลื่อน” นโยบายเพื่อสร้างความตระหนักว่า “โรงเรียนเป็นเขตปลอดบุหรี่” เพื่อปกป้องเยาวชนไทยให้ห่างไกลจากพิษภัยบุหรี่

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

ผลกระทบต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการดำเนินงาน ของเครือข่ายครูนักบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

ผลกระทบจากการสื่อสารบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ วัดจากความรู้ ทักษะ ทักษะ ทักษะ และ
วัดการมีส่วนร่วมของทุกกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในงานสื่อสารดำเนินงานของเครือข่าย อันได้แก่

1. ผลกระทบต่อครูแกนนำ
2. ผลกระทบต่อเยาวชน
3. ผลกระทบต่อผู้บริหารสถานศึกษา
4. ผลกระทบต่อผู้ปกครอง
5. ผลกระทบต่อร้านค้าที่มีการจำหน่ายบุหรี่รอบบริเวณโรงเรียน
6. ผลกระทบต่อกลุ่มผู้ผลักดันนโยบาย “โรงเรียนปลอดบุหรี่”

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

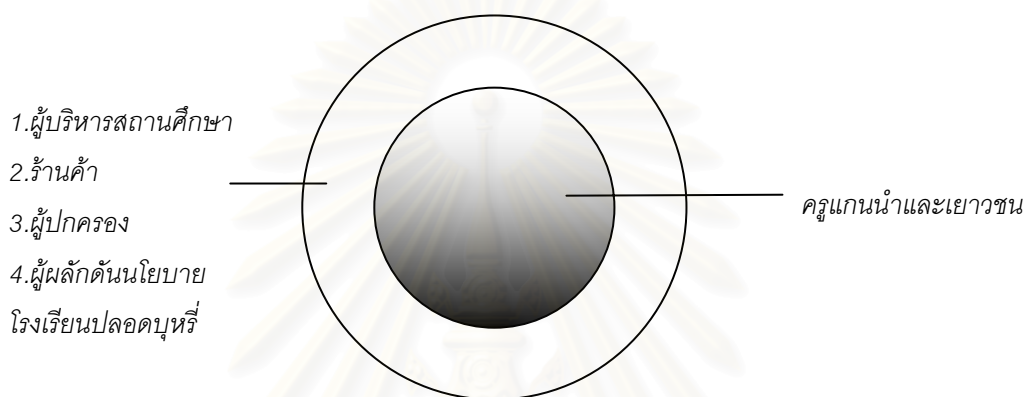
การสื่อสารสุขภาพ (Health Communication) เป็นการศึกษาและการใช้กลยุทธ์การสื่อสารในงานสุขภาพ ซึ่งเป็นกลวิธีในการนำเสนอข้อมูลการเผยแพร่ข่าวสารความรู้ด้านสุขภาพผ่านสื่อต่างๆ เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายและประชาชนทั่วไปได้รับรู้ สนใจ และตระหนักในเรื่องของสุขภาพ โดยเน้นกระบวนการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (วาสนา จันทร์สว่าง, 2548) ซึ่งถือเป็นกระบวนการที่ใหม่ในงานรณรงค์เพื่อสุขภาพ

จากผลการวิจัย พบว่ากระบวนการสื่อสารดำเนินงานของเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เป็นการสื่อสารสุขภาพโดยผ่านการรณรงค์และการจัดกิจกรรมต่างๆ โดยมีองค์ประกอบในการสื่อสาร ได้แก่

- 1) ผู้ส่งสาร หมายถึง เครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เป็นบทบาทในฐานะของผู้นำการเปลี่ยนแปลงสู่กลุ่มเป้าหมาย
- 2) เนื้อหาของสาร ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ การสร้างจิตสำนึกเพื่อสร้างเสริมและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในเรื่องของการไม่สูบบุหรี่
- 3) สื่อหรือช่องทางการสื่อสาร อันได้แก่ สื่อกิจกรรม สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจต่างๆ ที่เครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรือนำมาใช้
- 4) กลุ่มเป้าหมายของการรณรงค์ ได้แก่
 - กลุ่มเป้าหมายหลัก คือ เยาวชน
 - กลุ่มเป้าหมายรอง คือ ครูภายในโรงเรียน ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ปกครอง ร้านค้า ชุมชน
- 5) ผลของการสื่อสาร อาจเกิดขึ้นในรูปของการรับรู้ ความสนใจ ความตระหนัก และการปฏิบัติตนเกี่ยวกับบุหรี่
- 6) ผลกระทบ คือ ประโยชน์หรือโทษที่เกิดขึ้นตามมาจากการดำเนินงานของเครือข่าย

การสื่อสารรณรงค์ของเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เป็นลักษณะการใช้กลยุทธ์ในการสื่อสารสุขภาพ โดยใช้กลยุทธ์ที่หลากหลายและเน้นการมีส่วนร่วมให้เกิดผลกระทบเป็นการ “สร้างนำซ่อม” ผ่านสื่อบุคคลและกิจกรรมต่างๆ ซึ่งผลของการโน้มน้าวใจนั้นอาจเกิดขึ้นในทันที หรือเกิดในระยะยาวก็ได้ โดยวัดจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมาย อันได้แก่

จากผลการวิจัยสามารถวิเคราะห์ภาพกระบวนการในการดำเนินงานของเครือข่ายได้ว่า เครือข่ายอันมีภารกิจ (Mission) หลัก คือ การพัฒนาครูแกนนำเป็นหลัก เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูมีสมรรถนะและศักยภาพในการควบคุมการบริโภคยาสูบให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นตามวัตถุประสงค์หลักของเครือข่าย และให้ครูแกนนำเหล่านี้ไปพัฒนานวัตกรรมโครงการต่างๆ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้แก่เยาวชน โดยแบ่งออกเป็น 2 วงหลักๆ คือ กลุ่มเป้าหมายวงใน และกลุ่มเป้าหมายวงนอก ดังภาพ

ภาพที่ 31: ภารกิจในการดำเนินงานของเครือข่ายทั้งวงในและวงนอก

จากภาพดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่า

กลุ่มเป้าหมายวงใน คือ ครูแกนนำและเยาวชน เนื่องจากภารกิจหลักของเครือข่ายคือ การพัฒนาครูแกนนำ ซึ่งแนวคิดที่มาจากมูลนิธินิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ที่เชื่อว่าครูกับครูสามารถทำงานด้วยกันเองได้ เมื่อครูพัฒนาเป็นครูแกนนำขึ้นก็จะสามารถสื่อสารรณรงค์กับกลุ่มเป้าหมายในระดับอื่นๆต่อไปได้ โดยเฉพาะเยาวชนซึ่งถือเป็นกลุ่มเป้าหมายแรกที่เครือข่ายจะทำงานด้วย เนื่องจากอยู่อำนาจของครูสามารถจะทำได้มากที่สุด ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นก็จะวัดจากความรู้ทัศนคติ และพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมายเป็นหลัก

กลุ่มเป้าหมายวงนอก คือ ผู้บริหารสถานศึกษา ร้านค้า ผู้ปกครอง และผู้ผลักดันนโยบายโรงเรียนปลอดบุหรี่ เป็นกลุ่มเป้าหมายที่เครือข่ายจะสื่อสารรณรงค์ระดับรองลงมา เนื่องจากอำนาจของครูไม่สามารถทำภารกิจกับกลุ่มเป้าหมายเหล่านี้ก่อนได้ ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นก็จะวัดจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมและโครงการต่างๆเป็นหลัก

1. ผลกระทบต่อครูแกนนำ

จากผลการวิจัยพบว่า การมีเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ฉะนั้น ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับครูแกนนำจึงสร้างการเปลี่ยนแปลงความรู้เดิมในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับบุหรี่ให้มีความรู้เพิ่มมากขึ้นจากการสื่อสารระหว่างครูแกนนำด้วยกันเอง นอกจากนี้ยังมีการเพิ่มทักษะในการใช้เนื้อหาความรู้ที่นั่นสู่เด็กนักเรียนมากขึ้น ซึ่งก่อนที่จะมีการรวมตัวเป็นเครือข่าย ครูแกนนำทุกท่านมีทัศนคติเชิงบวกเกี่ยวกับงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่อยู่แล้ว เมื่อมีการรวมตัวเป็นเครือข่ายก็ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติไปในทางเดียวกัน หมายถึง ทัศนคติเดิมของบุคคลที่เป็นไปในทางบวกก็จะบวกมากขึ้น (สุวิไล เรียงวัฒนสุข,2532) อันนำมาสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของครูแกนนำเอง อันได้แก่ ครูแกนนำเป็นนักรณรงค์ให้คนอื่นเลิกสูบบุหรี่มากขึ้น ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ว่า ผลกระทบที่เกิดขึ้น คือ “การเปลี่ยนตนเอง” เพื่อ “การไปเปลี่ยนคนอื่น”

ผู้วิจัยจะวัดผลกระทบตามตัวชี้วัด ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่า เป้าหมายหลักของเครือข่าย คือ การสร้างครูแกนนำนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่จำนวน 100 คน (ในระยะเวลาดำเนินงาน ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2549 – มิถุนายน 2551) ซึ่งประสบความสำเร็จตรงตามเป้าหมายที่วางเอาไว้ โดยหลังจากที่มีการจัดตั้งเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ขึ้นก็มีการขยายเครือข่ายสู่รุ่นที่ 2 และ 3 ซึ่งถือเป็นข้อเด่นที่ทำให้เป็นเครือข่ายขนาดเล็กย่อยลงไป เพื่อให้สะดวกในการบริหารงาน ดังนี้

จำนวนสมาชิกของเครือข่ายทั้งหมดเฉพาะครูแกนนำที่เป็นกรรมการเครือข่ายในแต่ละรุ่นรวมทั้งสิ้น 73 ท่าน ได้แก่

- เครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ รุ่นที่ 1
มีครูแกนนำจำนวนทั้งสิ้น 21 คน
- เครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ รุ่นที่ 2
มีครูแกนนำจำนวนทั้งสิ้น 25 คน
- เครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ รุ่นที่ 3
มีครูแกนนำจำนวนทั้งสิ้น 27 คน

ทั้งนี้ยังมีสมาชิกเครือข่ายที่เพิ่งจะเข้าร่วมจากการอบรมสัมมนาครั้งล่าสุด (ครั้งที่ 4) เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2551 อีกเป็นจำนวนมาก โดยปัจจุบันมีสมาชิกเครือข่ายมากกว่า 100 คน ซึ่งบรรลุวัตถุประสงค์ของเครือข่าย ซึ่งกลยุทธ์ในการขยายเครือข่าย คือ การจัดอบรมพัฒนาศักยภาพครูให้เป็นนักรณรงค์ โดยเชิญโรงเรียนต่างๆที่ยังไม่ได้รับทราบข้อมูลและมีความสนใจเข้าร่วมมาอบรม ดังคำสัมภาษณ์ได้แก่

“วิธีการขยายเครือข่ายก็คือ เชิญโรงเรียนต่างๆที่ยังไม่เคยรู้เรื่อง ไม่เคยรับทราบข้อมูลเข้ามา บอกวิธีการของเราว่า รุ่นแรกเป็นอย่างนี้นะ ในอนาคตจะทำอย่างไรเสนอมา จากงบประมาณของกระทรวงสาธารณสุข จะมีมูลนิธิประสานให้”

(ศุภรัตน์ ต้นติเวทวงศ์ ประธานเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 14 พฤศจิกายน 2550)

ข้อมูลเพิ่มเติมที่ได้รับมาจากการสัมภาษณ์คุณกนกวรรณ ชมเชย เจ้าหน้าที่ประสานงานของเครือข่าย พบว่า มีครูที่สนใจและประสงค์เข้าร่วมอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพกับเครือข่ายเป็นจำนวนมาก ทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องคัดเลือกครูที่สนใจเข้าร่วมอบรม โดยใช้เกณฑ์โรงเรียนที่ยังไม่เคยได้มีโอกาสเข้าร่วมอบรมเป็นหลัก ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์

“เครือข่ายครูฯ จะมีสมาชิก 2 ระดับ ที่ตอนนี้ มีหลายร้อยอยู่ ครูที่เป็นแกนรุ่น 1 และ 2 ครูจะไม่เข้าโรงเรียนกัน ที่เครือข่ายเป็นหลักร้อย บางโรงเรียนสมัครมา 5 คน เครือข่ายก็จะหยิบมา 2 คน คนที่หยิบมา ทีมครูจะช่วยกันพิจารณา”

(กนกวรรณ ชมเชย กรรมการผู้ช่วยเลขานุการเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2550)

นอกจากนี้ยังมีผลกระทบที่เกิดขึ้นในเชิงพฤติกรรม คือ การพัฒนานวัตกรรมในโรงเรียนซึ่งเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ก็ได้ตั้งเป้าหมายเอาไว้ว่า จะต้องมีการพัฒนานวัตกรรมเพิ่มขึ้นตามวัตถุประสงค์ของเครือข่ายในการส่งเสริมและพัฒนานวัตกรรมในโรงเรียนเพื่อคนรุ่นใหม่ไม่สูบบุหรี่ โดยมีตัวชี้วัด คือ จำนวนนวัตกรรมและโรงเรียนที่ประกาศเป็นเขตปลอดบุหรี่ ทำให้เกิดนวัตกรรมต่างๆมากมายในโรงเรียนที่เข้าร่วมเป็นเครือข่าย ซึ่งเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่รุ่นที่ 1 จำนวนทั้ง 12 โรงเรียนนั้น ครูแกนนำและเยาวชนได้มีการพัฒนาโครงการต่างๆที่ถือเป็นนวัตกรรมขึ้นในแผนงานนี้ ได้แก่

1. โครงการลูกสูรรณปลอดสะอาด โรงเรียนสูรรณสุทธารามวิทยา
เป็นโครงการในการสร้างแกนนำนักเรียนด้วยการอบรมค่ายเยาวชนในโรงเรียนเพื่อสร้าง
คณะทำงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียน
2. โครงการ “เยาวชนรู้ทันด้านควันบุหรี่” (Youth Against Smoking)
โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยาพุทธมณฑล เป็นโครงการที่มีกิจกรรม ได้แก่
 - กิจกรรมพบผู้ไร้กล่องเสียง โดยเชิญผู้ไร้กล่องเสียงมาเป็นวิทยากรในโรงเรียน
 - กิจกรรมประกวดวาดภาพ “ศิลปินทรยศ ขจัดบุหรี่” เป็นการวาดภาพลงผืนผ้าใบ
 - กิจกรรมวาดภาพ “วัยใจ ใจจริง ไม่อิงบุหรี่” เป็นการวาดภาพบนผืนผ้ารณรงค์เพื่อนำไปติดในจุดที่มีคนเห็นได้ง่ายในโรงเรียน
 - กิจกรรมการจัดประกวดออกแบบ “สติเกอร์” และจัดทำเพื่อติดหลังรถตู้โดยสารของโรงเรียน
3. โครงการ “ฟ้าใสไร้ควันบุหรี่ที่รสบท.” โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางขุนเทียน
เป็นโครงการที่เน้นการสร้างแกนนำนักเรียนรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ของโรงเรียน และจัด
กิจกรรมรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียน นอกจากนี้ยังมีโครงการเพื่อช่วยนักเรียนให้
เลิกบุหรี่ REAL HERO กับนักเรียนที่มีพฤติกรรมสูบบุหรี่
4. โครงการ “พี่สอนน้อง หรือ Teen As Teacher” โรงเรียนบางมดวิทยา
เป็นโครงการสร้างแกนนำรุ่นพี่ให้สามารถสื่อสารเรื่องบุหรี่กับน้องด้วยวิธีการสอนได้
5. โครงการ “สื่อสร้างสรรค์เพื่อคนรุ่นใหม่ไม่สูบบุหรี่” โรงเรียนสามพรานวิทยา
เป็นโครงการที่เน้นการสร้างสรรค์สื่อในการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียน
6. โครงการ “พี่สอนน้องพัฒนาโรงเรียน” และโครงการ “พี่สอนน้องสู่ชุมชน” โรงเรียนสาธิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ฝ่ายมัธยม)
เป็นโครงการที่สร้างนักเรียนให้เป็นนักเรียนที่ดี ด้วยการสอนน้องภายในโรงเรียน และ
จัดกิจกรรมต่างๆ ตลอดจนการสอนน้องระดับประถมศึกษาเพื่อขยายฐานความรู้แก่นักเรียนประถม
7. โครงการ “เพลงเพื่อคนรุ่นใหม่” โรงเรียนวัดราชโอรส
เป็นโครงการสร้างนักเรียนรณรงค์ด้วยการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แต่งเพลง เล่นดนตรี และมี
กิจกรรมต่างๆในโรงเรียน
8. โครงการ “เว็บไซต์เพื่อคนรุ่นใหม่ไม่สูบบุหรี่” โรงเรียนมัธยมวัดดุสิตาราม

เป็นโครงการที่สร้างสื่อเว็บไซต์ของนักเรียนแกนนำนักเรียนองค์ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร กิจกรรมต่างๆของโรงเรียน

9. โครงการ “โยคะนำชัยต้านภัยบุหรื” โรงเรียนวัดปากน้ำวิทยาคม
เป็นโครงการที่สร้างแกนนำเยาวชน โดยการใช้กีฬาโยคะ มาประกอบกับการแสดงเพื่อให้เด็กนักเรียนใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
10. โครงการ “พี่สอนน้อง” โรงเรียนราชวินิตมัธยม
เป็นการสร้างแกนนำเยาวชนเพื่อให้นักเรียนองค์ในโรงเรียน
11. โครงการ “เยาวชนรวมใจไม่สูบบุหรื” โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ เตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้า
เป็นโครงการในการอบรมนักเรียนที่ติดบุหรืให้สามารถเลิกบุหรืได้

จากผลการวิจัยพบว่า มีเพียงโรงเรียนแห่งเดียวเท่านั้นในเครือข่ายที่ไม่ได้รับการพิจารณาทุนสนับสนุนในการทำโครงการ คือ โรงเรียนชินโรสวิทยาลัย ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้สายสัมพันธ์ในเครือข่าย“ขาดช่วง”เนื่องจากการรณรงค์ในโรงเรียนแม้ยังคงมีอยู่ แต่จะเน้นไปในเรื่องของสารเสพติดเป็นหลักและได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาโครงการจากสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ป.ป.ส.)

ความสำเร็จของโครงการดังกล่าวข้างต้นนั้น ผลจากการวิจัยพบว่า เครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรืมองว่าโครงการต่างๆที่จัดขึ้น ควรมีจำนวนนวัตกรรมต่างๆมากกว่าที่เป็นอยู่ คือ ในเครือข่ายรุ่นที่ 2 และ 3 ยังมีจำนวนโครงการไม่มากนัก ทั้งนี้อาจเกิดจากข้อจำกัดจากหลายประการ ได้แก่

- ครูแกนนำสมาชิกเครือข่ายมีข้อจำกัดทางด้านเวลาและภาระหน้าที่ ทำให้ไม่มีเวลาในการเขียนโครงการ หรือเขียนโครงการไม่เป็น
- โรงเรียนต่างๆมีโครงการจากหน่วยงานหลายแห่งเข้ามา เช่น โรคเอดส์ ยาเสพติด เพศศึกษา เป็นต้น ทำให้เรื่องของบุหรืที่ผู้บริหารมองว่าเป็นปัญหาเพียงเล็กน้อยเทียบกับประเด็นอื่น จึงยังชะลอการจัดโครงการต่างๆ

ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“พออบรมปรากฏว่าเราไม่ได้ฝึกเขาในการเขียนโครงการเชิงปฏิบัติการ คือเราก็ไม่รู้ว่าจะอะไรที่เป็นปัญหา แต่คุณครูเขาก็ไม่ได้อยากทำงานรณรงค์ตามที่เราทำ เพราะมันใช้เวลาทั้งวัน แต่

เราก็มองว่ามันน่าจะมีวิธีอื่นใหม่ ที่จะให้งานนี้มันสามารถสำเร็จลงได้ เป็นแก่นนำร่องนั้นก็ต้องคิดต่อไปอีก ล่าสุดเอาเข้าที่ประชุมว่า เราน่าจะส่งเสริมในเรื่องของนวัตกรรม มองว่ามันสามารถเอาไปทำอะไรได้อีกบ้างนอกจากการทำงานในชีวิตที่เข้าเป็นคุณครูและลงสู่เยาวชนได้ โดยที่เราไม่ได้ไปเพิ่มงานเขา”

(สุวิมล จันทร์เปรมปรุ่ง รองประธานเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

จำนวนโรงเรียนที่ประกาศเป็นเขตปลอดบุหรี่นั้น ปัจจุบันโรงเรียนในระดับมัธยมที่สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ต้องประกาศเป็นเขตปลอดบุหรี่ทั้งหมด โดยเครือข่ายมีกลยุทธ์ในการกระตุ้นจากหน่วยงานภายนอก คือ กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งทางเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่นั้นก็ต้องการที่จะเผยแพร่ไปสู่โรงเรียนในสังกัดภาคเอกชนด้วยเช่นกัน ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“โอกาสที่ผมจะทำต่อไปคือ เชิญทางโรงเรียนเอกชนมาเข้าร่วม...ถ้าโรงเรียนมัธยมทั่วประเทศลดตรงนี้ได้ ประเทศชาติจะดีมาก”

(ศุภรัตน์ ดันติเวชวงศ์ ประธานเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 14 พฤศจิกายน 2550)

กล่าวโดยสรุป การสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เกิดผลกระทบกับกลุ่มครูแกนนำ ทั้งในด้านความรู้ที่เพิ่มขึ้นจนถึงระดับที่สามารถนำไปใช้ได้ (Application) คือสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม คือการพัฒนานวัตกรรมโครงการต่างๆเพื่อสื่อสารรณรงค์ภายในโรงเรียน ในแง่ของทัศนคติ นั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติเชิงบวกเพิ่มขึ้น คือ มีทัศนคติเช่นเดียวกับเครือข่าย ในลักษณะของการ “มองมุมเดียวกัน” นอกจากนี้ผลกระทบที่เกิดขึ้นมิใช่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม หากแต่เป็นการเพิ่มพฤติกรรมใหม่ คือ การเป็นนักกรณรงค์ ให้กับครูแกนนำ ซึ่งความสำเร็จมิได้วัดแค่จำนวนนวัตกรรมเท่านั้น หากแต่เป็นการพัฒนานวัตกรรมต่างๆ การสร้างแกนนำเยาวชน การสื่อสารรณรงค์ไปสู่กลุ่มเพื่อนครูในโรงเรียน เป็นต้น

2. ผลกระทบต่อเยาวชน

เป้าหมายหลักของการสื่อสารดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเครือข่าย คือ เยาวชน ซึ่งในส่วนของผลกระทบที่เกิดขึ้นนั้นสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ เยาวชนแกนนำ และเยาวชนกลุ่มเสี่ยง

เยาวชนแกนนำ

ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับนักเรียนแกนนำจากการสื่อสารรณรงค์ของเครือข่าย ผลการวิจัยพบว่า มีความรู้อยู่ในระดับที่ของการนำไปใช้ (Application) คือ สามารถนำไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งทัศนคติของนักเรียนแกนนำต่อการสื่อสารรณรงค์และการทำกิจกรรมเป็นในเชิงบวก ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“ในฐานะที่เราเป็นนักเรียนแกนนำที่ได้ถ่ายทอดความคิดไปยังเพื่อนๆ ก็เหมือนกับต้นไม้ต้นหนึ่งครับ”

(อภิชาติ สหะกะโร นักเรียนแกนนำโรงเรียนสุวรรณสุทธารามวิทยา ชั้นม.5, สนนทากลุ่ม 17 ธันวาคม 2550)

“รู้สึกว่าคุณอื่น เขาไม่ได้มีโอกาสเหมือนเรา และเราเองก็มีโอกาสที่จะได้ทำตรงนี้ ก็เลยอยากทำให้ดี และการที่เราเป็นแกนนำและโรงเรียนมีการพัฒนาขึ้น เราก็ภูมิใจที่ได้ทำตรงนี้ค่ะ”

(สุภาพรณ ยูบรัมย์ นักเรียนแกนนำโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยาพุทธมณฑลชั้น ม.6, สนนทากลุ่ม 18 ธันวาคม 2550)

“ก็มีความสุขครับได้เห็นคนช่วยเขาให้เลิกสูบบุหรี่ครับ”

(วงศธร รังสีมันต์ นักเรียนแกนนำโรงเรียนชินโรสวิทยาลัย ชั้นม.5, สนนทากลุ่ม 8 มกราคม 2551)

และในส่วนของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นก็คือ การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ทั้งในระดับโรงเรียนและในระดับเครือข่าย โดยการเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมนั้นส่วนใหญ่เริ่มต้นจากการรับทราบข้อมูลข่าวสารจากการสื่อสารรณรงค์ของครูแกนนำและจากสื่อทุกประเภท เกี่ยวกับการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ทำให้เยาวชนกลุ่มนี้เกิดความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรม กอปรกับการเชิญชวนของรุ่นพี่ที่ทำกิจกรรมอยู่ก่อนหน้า ร่วมกับครูแกนนำ ทำให้กระบวนการในการตัดสินใจยอมรับและเข้าร่วมกิจกรรมเกิดขึ้น ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“ตอนนั้นคือเราเข้ามาแล้วเรารู้สึกประทับใจรุ่นพี่ พอปิดเทอมก็มีการเข้าค่ายที่จะอบรม we care รุ่นแรก ตอนนั้นยังเป็นเยาวชนนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เขาเอาแต่รุ่นพี่ไป แต่ว่ารุ่นพี่คิดว่าน่าจะมึนน้องไปด้วย หนูสนิทกับรุ่นพี่ เขาก็เลยชวนหนูไปด้วย แล้วพอไปถึง วิทยากรเขาก็สามารถดึงเราออกไปให้พบอีกมุมหนึ่งได้ ว่ามันมีอีกปัญหาหนึ่งที่น่าสนใจ ทำตรงนี้จะได้อะไรขึ้นมา มีผลดีอะไรกับเราไหม ส่วนตัวเองก็คิดว่าเป็นเรื่องที่ทำทนาย แล้วก็เข้ามาทำตลอด”

(ธีรภรณ์ สุวรรณศรีสุข นักเรียนแกนนำโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยาพุทธมณฑล ชั้น ม.6, สนนทากลุ่ม 18 ธันวาคม 2550)

“ของผมนี่อาจารย์ที่ปรึกษาเป็นอาจารย์ผู้ศึกษา ก็เลยมาชักชวนพวกผมครับให้ช่วยกันทำงานหน่อย พุดง่าย ๆ ก็คืออยู่ห้องเดียวกัน มีอะไรก็เรียกให้พวกผมไปช่วยตลอด”

(เพชร สุขีวัฒนสิน นักเรียนแกนนำโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ เตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้า ชั้น ม.3, สนนทากลุ่ม 19 ธันวาคม 2550)

การดำเนินงานของนักเรียนแกนนำจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมทั้งกระบวนการ โดยมีระบบการแบ่งงานกันทำ มีการพัฒนากิจกรรมและพัฒนาสื่อประกอบกิจกรรมต่างๆ ทำให้นอกจากมีความรู้เพิ่มเติมขึ้นแล้วนั้น ยังเป็นการฝึกทักษะการสื่อสารในงานรณรงค์ และปรับทัศนคติในการสร้างสรรค์งานร่วมกันในกลุ่มนักเรียนแกนนำด้วย เป็นต้น ผลที่เกิดขึ้นคือ มีการสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆอย่างต่อเนื่อง มีการถ่ายทอดความรู้ ข้อมูลข่าวสารจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งเป็นการขยายฐานเครือข่ายเยาวชนได้อีกทางหนึ่ง

ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนแกนนำที่อยู่ในความดูแลของ ครูแกนนำที่เป็น CORE TEAM ในเครือข่ายจะมีความกระตือรือร้นในการสร้างกิจกรรมใหม่ๆ ขึ้นมาก วิเคราะห์ได้ว่า “ครูแกนนำ” เปรียบเสมือนแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้นักเรียนแกนนำเหล่านี้สร้างสรรค์กิจกรรมขึ้นอยู่เสมอ และนักเรียนแกนนำเองก็มีสัมพันธภาพที่ดีกับครู ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“ชื่นชมอาจารย์เขาว่าอาจารย์เสียสละค่ะ เพราะเป็นอาจารย์คนเดียวที่ผลักดันจริงๆ ที่อยากผลักดันให้เกิดนักเรียนแกนนำจริงๆ และก็สมารถทำได้จริงๆ ค่ะ คอยอยู่ดูแลตลอดค่ะ”

(สุภาพวรรณ ยุบรัมย์ นักเรียนแกนนำโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยาพุทธมณฑล ชั้น ม.6, สนนทากลุ่ม 18 ธันวาคม 2550)

“อาจารย์คือเหมือนเป็นพี่สาว เหมือนแม่ เหมือนคนในครอบครัวครับ”

(ปรกรณ์ ใจดี นักเรียนแกนนำโรงเรียนสามพรานวิทยา ชั้น ม.6, สนนทากลุ่ม 18 ธันวาคม 2550)

ผลกระทบทางอ้อมที่เกิดขึ้นหลังจากที่ได้ร่วมทำกิจกรรม คือ “สัมพันธ์ภาพทางใจ” ระหว่างนักเรียนแกนนำและนักเรียนที่มีพฤติกรรมเสี่ยง เนื่องจากในการจัดกิจกรรมต่างๆ สามารถสร้างความผูกพันและความไว้นือเชื่อใจระหว่างกันได้ ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“หนูใช้วิธีการในการซื้อใจมากกว่า ให้เขาไว้อใจเราได้ ไม่ว่าจะเรื่องอะไรก็ตาม”

(ญาณศศ ทงสุวรรณ นักเรียนแกนนำโรงเรียนสามพรานวิทยา ชั้น ม.6, สนนทากลุ่ม 18 ธันวาคม 2550)

“เราไม่จำเป็นต้องไปบอกว่านี่หุหรือไม่ดี แต่เราค่อยๆแทรกซึมทีละนิด และเขาก็เป็นส่วนหนึ่ง แล้วเขาก็จะค่อยๆรวมตัวกันเป็นกลุ่มใหญ่ขึ้นมา แล้วเขาก็จะค่อยๆสนิทสนม พอสนิทสนมแล้วเราก็จะบอก เออเนี่ยะพี่มีอบรมดีๆไปกับพี่ใหม่ แล้วเราก็จะชวน ต่างคนต่างห้อง แล้วเขาก็จะชวนกันคะ”

(อรุณทิพย์ แซ่ลี่ นักเรียนแกนนำโรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางขุนเทียนชั้น ม.5, สนนทากลุ่ม 20 ธันวาคม 2550)

นอกจากสัมพันธ์ภาพทางใจภายในโรงเรียนแล้วนั้น ยังสามารถ “สร้างสัมพันธ์อันดี” ระหว่างโรงเรียนที่ดำเนินงานภายใต้เครือข่ายได้อีกด้วย ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“พอเราได้ความรู้จากตรงนั้น ไปเป็นวิทยากรให้กับโรงเรียนอื่นๆเขา นอกจากให้ความรู้ในโรงเรียนแล้วเราก็ยังให้ความรู้นอกโรงเรียนกับวัยเดียวกันคะ ก็ในฐานะที่เรามีความรู้มากกว่าเขา เราก็เลยเอาความรู้ไปสอนเขา”

(กมลวรรณ สุดใจ นักเรียนแกนนำโรงเรียนบางมดวิทยา “สีสุกหวาดจวนอุปถัมภ์” ชั้น ม.6, สนนทากลุ่ม 6 ธันวาคม 2550)

“พวกเราก็จะสนิทกับที่บางมดครับ เพราะว่าเขาเคยมาสอนเรา เราก็จะบอกว่าเราเคยทำอะไรมาบ้าง พี่ๆบางมดเขาก็จะบอกว่าตั้งใจทำงาน ทำให้เต็มที่”

(ปรกรณ์ ใจดี นักเรียนแกนนำโรงเรียนสามพรานวิทยา ชั้น ม.6, สนนากลุ่ม 18 ธันวาคม 2550)

กล่าวโดยสรุป ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารรณรงค์กับนักเรียนแกนนำนั้น มีความรู้ อยู่ในระดับที่มีความรู้ที่อยู่ในระดับที่ของการนำไปใช้ เนื่องจากกิจกรรมสื่อสารรณรงค์ภายใน โรงเรียนส่วนใหญ่ เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนแกนนำเป็นหลัก โดยเข้ามามีส่วนร่วม ทั้งกระบวนการ ซึ่งทัศนคติก็เป็นไปในเชิงบวกโดยมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางเดียวกัน คือ ให้ความสำคัญของการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียน และมองว่ากิจกรรมที่ตนทำนั้นเป็นสิ่งที่ ดีและมีคุณค่า ส่งผลต่อ พฤติกรรมที่เกิดขึ้นคือ การสรรสร้างกิจกรรมโครงการต่างๆภายใน โรงเรียน และการร่วมมือร่วมใจเป็นเครือข่ายเยาวชน

เยาวชนกลุ่มเสี่ยง

ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับนักเรียนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงจากการสื่อสารรณรงค์ของเครือข่าย ผลการวิจัยพบว่า มีความรู้ที่อยู่ในระดับที่ระลึกได้ (Recall) คือ สามารถดึงข้อมูลจากความจำ ออกมาได้ ซึ่งทัศนคติของนักเรียนกลุ่มเสี่ยงที่มีต่อการสื่อสารรณรงค์และการทำกิจกรรมต่างๆ ภายในโรงเรียน มีทั้งทัศนคติที่เป็นในเชิงบวก ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“บางทีหนูก็คิดนะว่า พวกพี่ๆเขารณรงค์กันแต่เรากลับมาสูบ ทำให้พี่เขาเสียใจ”
(นักเรียนกลุ่มเสี่ยงระดับชั้นม.2, สนนากลุ่ม 26 ธันวาคม 2550)

“ภาพบนซองบุหรี่ บางทีเห็นแล้วก็ไม่อยากดูแล้ว”
(นักเรียนกลุ่มเสี่ยงระดับชั้นม.3, สนนากลุ่ม 7 มกราคม 2551)

และทัศนคติเชิงลบต่อการสื่อสารรณรงค์ ดังคำสัมภาษณ์

“รู้เรื่องโรงเรียนเป็นเขตปลอดบุหรี่ จากป้ายที่ติดไว้ภายในโรงเรียนครับ เพื่อนๆที่ทำค่าย แกนนำก็ไม่เคยมาเตือน เรื่องของหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ก็ได้เรียน แต่ไม่รู้สึกอะไรเลยครับ”
(นักเรียนกลุ่มเสี่ยงระดับชั้นม.3, สนนากลุ่ม 17 ธันวาคม 2550)

“ไปยื่นมองป้ายแล้วก็สูบ(หัวเราะ)”
(นักเรียนกลุ่มเสี่ยงระดับชั้นม.3, สนนากลุ่ม 19 ธันวาคม 2550)

“รู้ครับว่าโรงเรียนเป็นเขตปลอดภัยหรือ ปลอดภัยเห็น แต่รู้สึกเฉยๆ ไร้สาระครับ”

(นักเรียนกลุ่มเสี่ยงระดับชั้นม.3,สนทนากลุ่ม7 มกราคม 2551)

อันนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงในระดับพฤติกรรม ซึ่งภาพรวมที่เกิดขึ้น**มีทั้งเปลี่ยนพฤติกรรมและไม่เปลี่ยนพฤติกรรม** คือ เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือโครงการต่างๆที่จัดขึ้นภายในโรงเรียนหรือไม่เข้ามามีส่วนร่วมใดกับกิจกรรมรณรงค์ต่างๆ ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“มีบ้างที่เขามาชวนให้ไปร่วมกิจกรรม ก็ให้ไปเดินช่วยไปอะไร ผมก็เต็มใจครับ บางที่เขาก็พาไปเลี้ยงบ้าง”

(นักเรียนกลุ่มเสี่ยงระดับชั้นม.4,สนทนากลุ่ม 8 มกราคม 2551)

“หนูก็ได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมกับพี่ๆ (นักเรียนแกนนำ) มาตลอด อย่างเดินรณรงค์กิจกรรมต่างๆในโรงเรียนค่ะ”

(นักเรียนกลุ่มเสี่ยงระดับชั้นม.2,สนทนากลุ่ม26 ธันวาคม 2550)

“ไม่เคยคิดที่จะร่วมกิจกรรมรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียนเลยแม้แต่น้อยซีก็เกียจทำอะ”

(นักเรียนกลุ่มเสี่ยงระดับชั้นม.2,สนทนากลุ่ม6 ธันวาคม 2550)

จากการสัมภาษณ์ครูแกนนำของเครือข่าย พบว่าบทบาทหน้าที่ในการดูแลเด็กที่มีพฤติกรรมเสี่ยงจะเป็นของครูแกนนำส่วนใหญ่ เนื่องจากครูที่ทำงานด้านการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่นี้ จะสอนในรายวิชาแนะแนว สุขศึกษาเป็นส่วนใหญ่ เด็กนักเรียนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงก็จะทราบว่ถ้าต้องการคำปรึกษาในการที่จะลดพฤติกรรมสูบบุหรี่ หรือต้องการที่จะหยุดสูบบุหรี่ ต้องมาพบครู ซึ่งครูแกนนำเหล่านี้ก็จะมีการสื่อสารกับเด็กในหลายวิธีด้วยกันอันได้แก่

1. เป็นที่ปรึกษาให้แก่เด็กทุกเรื่อง สร้างสัมพันธภาพที่ดีกับเด็ก เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กกล้าที่จะเปิดเผยตนเอง อันนำมาสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการสูบบุหรี่
2. เป็นผู้นำสื่อบุคคลเข้ามาแก้ไขปัญหา เนื่องจากเด็กที่มีพฤติกรรมเสี่ยงส่วนใหญ่ มองว่าครู “รู้ไม่จริง” เท่ากับหมอ เด็กกลุ่มเสี่ยงก็จะให้ความสำคัญกับบุคคลภายนอกมากกว่า ซึ่งเป็นการเสริมแรงให้เด็กมีความตั้งใจที่จะลดพฤติกรรมเสี่ยงนี้มากขึ้น

3. เป็นผู้ประสานงานร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษา ในการควบคุมดูแลนักเรียนที่มีพฤติกรรมเสี่ยง
4. เป็นผู้นำนวัตกรรมในการเลิกบุหรี่มาให้เด็ก ซึ่งมีกลวิธีได้แก่ น้ำยาบ้วนปากอดบุหรี่ ยาอมอดบุหรี่ การให้เด็กมาแปรงฟันทุกครั้งหลังรับประทานอาหารกลางวัน การสร้าง “ครูต้นแบบ” ในการเลิกบุหรี่ เป็นต้น ซึ่งในบางครั้งเด็กอาจจะเกิดความรู้สึกอายและไม่กล้าที่จะเปิดเผยตนเองแต่มีความต้องการเลิกบุหรี่ ก็สามารถหยิบน้ำยาอดบุหรี่ที่ตั้งเอาไว้ในห้องของครูแกนนำได้ด้วยตนเอง ดังภาพ

ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“เราก็จะมีวิตามินซีให้เขา เพราะเขาอยาก ก็จะมาหยิบไปอมมันจะเปรี้ยวมาก แสบลิ้นเลย พอกินเข้าไปก็จะไม่อยาก หรือจะล้างหน้าก็ได้ แล้วก็มีลูกอม”

(วราภรณ์ หงษ์ดีลกกุล รองประธานเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

“วิธีการคือมี หมายากฝรั่งอดบุหรี่ แปรงฟันตอนทานข้าวเสร็จแล้วตอนกลางวัน คือคุมเข้มทุกวัน”

(ถนอม พิระขัมม์ กรรมการเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 7 มกราคม 2551)

“เราจะคอยตามเขาเพราะเราห่วงเขา ก็จะมีเด็กกลุ่มนี้ที่เราคอยช่วยเหลือเขา เขาก็พยายามลดลงมาเยอะ บางคนสูบวันละประมาณ 10-12 มวน เราก็พยายามช่วยตรงนี้ค่ะ”

(ฤดีวรรณ มาดีกุล กรรมการเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 6 ธันวาคม 2550)

ผลกระทบที่เกิดขึ้นก็คือ เด็กกลุ่มที่มีพฤติกรรมเสี่ยงส่วนหนึ่งสามารถเลิกสูบบุหรี่ได้สำเร็จ และอีกส่วนหนึ่งแม้ไม่สามารถเลิกได้แต่ก็ลดพฤติกรรมการสูบบุหรี่ลง มีบางส่วนที่พยายามเลิกด้วยตนเอง แต่ก็กลับมาสูบบุหรี่ใหม่ ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“อาจารย์เขาจะจัดเป็นห้อง ให้มารายงานตัวทุกวัน แล้วก็ไปแปร่งฟันครับ”
(นักเรียนกลุ่มเสี่ยงระดับชั้นม.3, สนนากลุ่ม 7 มกราคม 2551)

“อาจารย์เคยจัดกิจกรรมให้คนไร้กล่องเสียงมา พวกผมก็รู้สึกกลัวมากและไม่อยากสูบบุหรี่เลย แต่ทำได้ไม่กี่วันก็กลับไปสูบบุหรี่ต่อ เพราะผมคิดว่า “ปอดยังสะอาดอยู่” ยังเป็นเด็กคงไม่เป็นไร ก็ยังไม่จำเป็นที่จะต้องเลิกบุหรี่ตอนนี้”
(นักเรียนกลุ่มเสี่ยงระดับชั้นม.3, สนนากลุ่ม 18 ธันวาคม 2550)

จากผลการวิจัยสามารถวิเคราะห์เพิ่มเติมได้ว่า ในบางครั้งกลไกการควบคุมมิได้อยู่ที่ครูแกนนำแต่เพียงผู้เดียว ความเข้มแข็งของผู้บริหารสถานศึกษา ก็มีส่วนช่วยให้เด็กกลุ่มเสี่ยงเลิกสูบบุหรี่มากขึ้นด้วยเช่นกัน ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“หนูเคยแอบสูบบุหรี่ในห้องน้ำของโรงเรียน ผอ.เขาจับได้ค่ะ เขาก็บอกว่าครั้งนี้พอให้อภัยนะลูก พอขอให้หนูเลิกซะนะ ตั้งแต่นั้นหนูก็ไม่กล้าสูบบุหรี่ที่โรงเรียนอีกเลยคะ”
(นักเรียนกลุ่มเสี่ยงระดับชั้นม.2, สนนากลุ่ม 26 ธันวาคม 2550)

เหตุผลส่วนหนึ่งที่เด็กกลุ่มเสี่ยงไม่สามารถเลิกสูบบุหรี่ได้นั้น นอกจากความตั้งใจของเด็กกลุ่มเสี่ยงเองแล้วนั้น คนในครอบครัวที่ยังสูบบุหรี่ให้เห็นเป็นตัวอย่างก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ไม่สามารถเลิกสูบบุหรี่ได้ ดังคำสัมภาษณ์

“ผมอดได้ 2 เดือนก็ไม่ไหว “เสี้ยน” อยากรจะสูบ เพราะเกิดความรู้สึกอยากจัด พ่อกับแม่ก็ไม่เคยเตือน มีแต่ยื่นให้ดูด”
(นักเรียนกลุ่มเสี่ยงระดับชั้นม.3, สนนากลุ่ม 17 ธันวาคม 2550)

ร้านค้าก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เด็กกลุ่มเสี่ยงไม่สามารถเลิกสูบบุหรี่ได้ เนื่องจากยังคงมีการจำหน่ายให้อยู่ ส่วนใหญ่จะเป็นร้านค้าในละแวกบ้านที่อยู่อาศัย ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“เคยซื้อแถวบ้านครับ บางร้านเขียนต่ำกว่า 18 ปีห้ามขาย ก็เห็นเขาขายครับ บางร้านเขียนไว้หน้าร้านว่า ใส่ชุดนักเรียนห้ามซื้อครับ”

(นักเรียนกลุ่มเสี่ยงระดับชั้นม.3, สทนากลุ่ม 7 มกราคม 2551)

“ร้านค้าแถวบ้านครับ ผมจะบอกว่าซื้อเอง พอร้านค้าเตือนก็ไม่สนใจ แต่เตือนยังไงเขาก็ยังขายครับ”

(นักเรียนกลุ่มเสี่ยงระดับชั้นม.3, สทนากลุ่ม 17 ธันวาคม 2550)

กล่าวโดยสรุป ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารรณรงค์กับนักเรียนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงนั้น มีความรู้ที่อยู่ในระดับที่สามารถระลึกได้ คือจดจำได้ว่าบุหรี่เป็นสิ่งไม่ดีต่อร่างกายและคนรอบข้าง ซึ่งทัศนคติที่มีก็เป็นในเชิงบวก คือ เข้ามาร่วมกิจกรรมด้วยการเห็นคุณประโยชน์ของการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ และสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างนักเรียนแกนนำกับนักเรียนกลุ่มเสี่ยง ซึ่งในส่วนของทัศนคติเชิงลบ คือ การไม่ให้ความร่วมมือในงานรณรงค์ และการมองว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเลิกบุหรี่ตอนนี้ แม้ครูแกนนำจะพยายามใช้กลยุทธ์ต่างๆ ทั้งการเป็นที่ปรึกษา การสรรหาสื่อบุคคลมาเป็นที่ปรึกษาให้แก่เด็ก การใช้น้ำยาอดบุหรี่ การให้เด็กรายงานตัวและแปรงฟันหลังอาหาร โดยพฤติกรรมที่เกิดขึ้นคือ เด็กกลุ่มเสี่ยงบางส่วนเข้ามาร่วมกิจกรรมการรณรงค์ แต่บางส่วนก็ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการสูบบุหรี่ และไม่ยอมเข้าร่วมกิจกรรมใดๆ ที่จัดขึ้น ซึ่งวิเคราะห์ได้ว่าผลการสื่อสารรณรงค์กับเด็กกลุ่มเสี่ยงมีทั้งผู้ที่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมโดยเข้ามามีส่วนร่วมหลังจากที่ได้รับสารรณรงค์ และมีทั้งผู้ที่ไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมคือไม่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้น เป็นต้น

3. ผลกระทบต่อผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้อำนวยการของโรงเรียนที่อยู่ภายใต้เครือข่ายครุฑนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ รุ่นที่ 1 มีจำนวนทั้งสิ้น 11 ท่าน จาก 12 โรงเรียน อีก 1 โรงเรียนเป็นรองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ

จากผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีในระดับบริหารจึงเป็นในลักษณะของการสนับสนุนครูแกนนำในการทำกิจกรรมโครงการต่างๆ โดยระดับการมีส่วนร่วมของผู้บริหารสถานศึกษาจะอยู่ในระดับการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมและร่วมได้รับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ด้วยภาระหน้าที่ของผู้บริหาร และกรอบการทำงานของผู้บริหารที่อยู่ในระดับเชิงนโยบายของโรงเรียน จึงทำให้ผู้บริหารเป็นฝ่ายสนับสนุนการทำงานของครูแกนนำมากกว่าที่จะลงมือปฏิบัติเอง และควรที่จะมีการร่วมมือกันจากทุกฝ่ายเพื่อให้การสื่อสารรณรงค์สำเร็จได้ ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์

“ความร่วมมือ เป็นปัจจัยในการทำให้งานนี้สำเร็จได้ เพราะการวางยุทธศาสตร์ลงไป การสร้างเครือข่าย การร่วมมือกันระหว่างองค์กร ผู้ปกครอง และหน่วยงานภายนอก จะทำให้เกิดผลสำเร็จมากกว่า”

(ธนวิฐุ นาคนคร ผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยมวัดดุสิตาราม,สัมภาษณ์ 9 มกราคม2550)

ในส่วนของพฤติกรรมนั้น ผู้บริหารจะเป็น “หน่วยสนับสนุน” ในการดำเนินงาน โดยมองว่าครูแกนนำมีบทบาทอย่างมากในการรณรงค์ ผลจากการวิจัยพบว่า ผู้บริหารส่วนใหญ่หลังจากที่ได้รับการสื่อสารจากครูแกนนำแล้วก็จะมีการสนับสนุนการจัดกิจกรรมรณรงค์ การจัดโครงการต่างๆ ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“ปัจจัยของความสำเร็จส่วนหนึ่ง คิดว่าครูที่เป็นแกนนำและผู้บริหาร สนับสนุน ตัวอื่นๆก็จะเคลื่อนตามไป เพราะอาจารย์มองว่าครูแกนนำดีแต่ผู้บริหารไม่เห็นด้วยก็คงยาก เพราะในเมื่อเราจัดกิจกรรมลงไปผู้บริหารไม่ให้จัดก็คงทำยาก”

(อาจารย์วิยะดา คชเสนี ผู้อำนวยการโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยาพุทธมณฑล,สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

“โรงเรียนของเรามีครูแกนนำฯ คืออาจารย์ศุภรัตน์เป็นประธานเครือข่ายครูนักรณรงค์ อยู่ด้วยเพราะฉะนั้นก็จะไปจัดกิจกรรมมากมาย โรงเรียนก็จะอนุญาตให้ไปเป็นวิทยากรเรื่องของการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่บ่อยมาก ก็จะขอกับผมซึ่งทางเราก็ไม่ขัดข้อง อาจารย์อีกท่านหนึ่งก็มีอาจารย์แพทย์ก็ช่วยกัน”

(จิณณภัทร สัยศรี ผู้อำนวยการโรงเรียนสุวรรณสุทธาราม,สัมภาษณ์ 14 พฤศจิกายน 2550)

นอกจากพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการเป็นหน่วยสนับสนุนแล้วนั้น ผู้บริหารยังสามารถเป็น “ผู้นำความคิด” ในโรงเรียนได้อีกด้วย โดยการเป็น “ต้นแบบ” ในการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่และเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมบางครั้ง ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“ในส่วนของผู้บริหารคงไม่ได้ลงลึกทั้งหมด ผมเองก็ได้แต่ให้นโยบาย ก็บอกว่าอาจารย์ครับผมเองก็สนับสนุนเต็มที่ โดยปกติครูบาอาจารย์ที่ทำเรื่องนี้ถ้าผู้บริหารเต็มที่ เขาก็มีขวัญกำลังใจ เพียงแต่ว่าบางครั้งเราก็มาร่วมกิจกรรมกับเขาบ้าง พยายามให้แง่คิด เราก็พยายามที่จะให้เขาจัดนิทรรศการบ่อยๆนะครับ”

(นพดล เด่นดวง ผู้อำนวยการโรงเรียนสามพรานวิทยา, สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

กล่าวโดยสรุป ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารรณรงค์กับผู้บริหารสถานศึกษานั้น คือ การมีส่วนร่วมในการเป็นฝ่ายสนับสนุนทั้งในด้านกำลังใจและการสนับสนุนนโยบายในการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียนอย่างเต็มที่ โครงการรณรงค์ต่างๆก็จะมีผู้บริหารบางท่านของโรงเรียนที่สังกัดภายใต้เครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ลงมาเป็น “นักแสดง” เองด้วย ซึ่งจุดนี้สามารถวิเคราะห์ได้ว่า หากผู้บริหารสนับสนุนงานในระดับที่มีร่วมดำเนินการวางแผนงานร่วมกับครูแกนนำด้วยแล้วนั้น ก็จะสามารถทำให้การสื่อสารดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่เกิดผลกระทบได้กว้างขวางมากขึ้น

4. ผลกระทบต่อผู้ปกครอง

จากผลการวิจัยพบว่า ผู้ปกครองของนักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมทั้งโดยทางตรง คือ การเข้ามาร่วมกิจกรรมกับบุตรหลานโดยตรง และโดยทางอ้อมก็คือ การสนับสนุนให้บุตรหลานทำกิจกรรมดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“ที่ผ่านมามันแม่ก็มีบทบาท โดยช่วยเหลือลูกเท่าที่สามารถจะช่วยเหลือได้ อย่างน้องน้ำก็จะมาบอกให้แม่ช่วยเย็บชุดหุ่นให้ แม่ก็จะทำให้ลูกเสมอ อย่างชุด superman ให้แม่ตัดให้เพื่อนใส่ แม่ก็ตัดให้ เป็นการสนับสนุนอย่างห่างๆ คือแม่ให้ลูกมีอิสระในการทำงาน ไม่ก้าวก่าย”

(หฤทัย ทองสุวรรณ ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนสามพรานวิทยา, สัมภาษณ์ 18 ธันวาคม 2550)

“แม่เองก็มีทัศนคติต่อกิจกรรมดีมาก เพราะเวลาทำงานกิจกรรมก็จะทำให้เป็นผู้ใหญ่มาก สนับสนุนน้องให้ทำกิจกรรมตั้งแต่เด็ก เพื่อให้มีความรู้เท่าทัน เพราะอย่างที่บ้านเวลามีข่าวอะไร มีความรู้จากข่าวอะไรก็จะเก็บมาเล่าให้ลูกฟัง”

(สุภาพร จีรวงศ์สวัสดิ์ ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยาพุทธมณฑล, สัมภาษณ์ 18 ธันวาคม 2550)

นอกจากการเข้าร่วมกิจกรรมโดยตรง และการสนับสนุนบุคลากรในการทำกิจกรรมแล้ว นั้น ผู้ปกครองส่วนใหญ่จะเป็น “ต้นแบบ” ในการไม่สูบบุหรี่ให้กับบุตรหลานของตนอยู่แล้ว ซึ่งถือเป็นความเปลี่ยนแปลงในระดับพฤติกรรม ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“ในฐานะผู้ปกครอง ผมว่าอย่างน้อยคือเราไม่สูบ ผมก็ว่ามันเป็นตัวอย่างที่เราเห็นแล้ว”

(กนิษฐ์ สารสิน ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย(ฝ่ายมัธยม), สัมภาษณ์ 25 ธันวาคม 2550)

“ถ้าบอกว่าลูกเราเราก็คงเป็นตัวอย่าง แล้วเราก็ไม่สูบ เราก็สอนเขาอีกเหมือนกัน บอกว่าอะไรก็แล้วแต่ ถ้ามีคนที่เขาชวนจะให้เราสูบนั่นให้เราเลี่ยง เพราะว่ามันจะนำไปสู่ยาเสพติดชนิดอื่นได้ง่ายนะครับ ก็ต้องสอนเขาครับ”

(ทวีศักดิ์ ดิลกวัฒนวัฒน์ ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดดุสิตาราม, สัมภาษณ์ 9 มกราคม 2551)

จากผลการวิจัย ข้อจำกัดประการหนึ่งที่เกิดขึ้นก็คือ เยาวชนไม่ได้ทำการสื่อสารกับครอบครัวมากนัก อันเนื่องมาจากภาระหน้าที่ของผู้ปกครอง แต่ในขณะเดียวกัน ทางเครือข่ายก็มีการสื่อสารสู่กลุ่มผู้ปกครองโดยผ่านการประชุมผู้ปกครองในแต่ละปี ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“ทราบเรื่องการจัดโรงเรียนเป็นพื้นที่ปลอดบุหรี่ ก็จากที่เคยไปประชุมบ้างอะไรบ้างเมื่อก่อน น้องเป้(นักเรียนแกนนำ)เองเขาก็บอกก็จะปรึกษาตลอด เออเราก็ฟังเขา”

(คุณนิบล โลบิล ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนชินโรสวิทยาลัย, สัมภาษณ์ 8 มกราคม 2551)

กล่าวโดยสรุป ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้ปกครอง คือ การเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของเยาวชน จากผลการวิจัยสามารถวิเคราะห์ได้ว่า แม้บทบาทของครูจะไม่สามารถสื่อสารโดยตรงกับผู้ปกครองได้มากเท่าใดนัก แต่ก็สามารถใช้กระบวนการในการสื่อสารสองจังหวะ (Two-Step Flow Communication) ผ่านสื่อบุคคลหรือผู้นำความคิดเห็นได้แก่ นักเรียนของตนเองได้ เนื่องจากเป็นบุคคลในครอบครัวและมีความใกล้ชิดกว่าครูแกนนำเอง โดยครูแกนนำก็จะทำหน้าที่ในการถ่ายทอดสาร อันประกอบด้วยข้อมูลความรู้ต่างๆผ่านสื่อต่างๆไปยังนักเรียน เพื่อให้นักเรียนไปถ่ายทอดสู่ผู้ปกครองอีกจังหวะหนึ่ง ซึ่งเปลี่ยนแปลงบทบาทของนักเรียนจากผู้รับ

สาร (receiver) มาเป็นผู้ส่งสาร (sender) ด้วยตนเอง อันเป็นการสร้างผลกระทบให้มากขึ้นได้อีกทางหนึ่ง

5. ผลกระทบต่อร้านค้าที่มีการจำหน่ายบุหรี่รอบบริเวณโรงเรียน

ร้านค้ารอบบริเวณโรงเรียน ถือเป็นกลุ่มเป้าหมายในการรณรงค์ ที่เครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ต้องทำการ “สื่อสาร” ให้ทราบในเรื่องของข้อกำหนดในการห้ามจำหน่ายบุหรี่แก่เด็กอายุต่ำกว่า 18 ปีและห้ามมีการจำหน่ายโดยแบ่งขาย ซึ่งร้านค้าส่วนใหญ่ก็รับทราบข้อมูลจากกรมสรรพสามิตมาก่อน รวมทั้งรับทราบเพิ่มเติมจากการสื่อสารรณรงค์จากโรงเรียนผ่านทางครูแกนนำและนักเรียนแกนนำ และการรณรงค์ผ่านสื่อต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ ชาวในโทรทัศน์ เป็นต้น ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“ที่ผ่านมาก็ทราบในเรื่องของการจัดพื้นที่ปลอดบุหรี่ในโรงเรียนมาตลอด ตัวหลักสูตรเองก็ไม่เคยเห็นแต่ก็พอทราบบ้าง เพราะเด็กมาถ่ายเอกสารที่ร้าน และก็เห็นเด็กๆคุยกันเรื่องนี้ และก็เห็นนักเรียนในโรงเรียนบางมดถือป้ายรณรงค์เวลาว่างงานอะไรอบๆเสมอ เลยทราบเรื่องของการห้ามสูบบุหรี่ในโรงเรียน”

(ยุพา ทรัพย์มงคล ร้านค้าบริเวณโรงเรียนบางมดวิทยา “สี่สุทนต์จวนอุปถัมภ์”, สัมภาษณ์ 6 ธันวาคม 2550)

“ป่าทราบเรื่องการจัดโรงเรียนเป็นพื้นที่เขตปลอดบุหรี่เพราะว่าร้านป่าเองอยู่ติดโรงเรียนและมีกฎหมายห้ามขายบุหรี่ให้แก่เด็กที่อายุต่ำกว่า 18 ปีอยู่แล้ว วิธีของป่าถ้าเห็นเด็กมาซื้อตัวเล็กๆก็จะขออุบัตริประชาชนเลย”

(พญูน สุขโรจน์ ร้านค้าบริเวณโรงเรียนมัธยมวัดดุสิตาราม, สัมภาษณ์ 26 พฤศจิกายน 2550)

เนื่องจากเกี่ยวข้องกับ “ผลประโยชน์” ในการจำหน่ายสินค้าของตน ซึ่งผลการวิจัยพบว่าร้านค้าส่วนใหญ่รอบบริเวณโรงเรียนไม่ได้มีการจำหน่ายบุหรี่ให้แก่เด็กนักเรียน แต่ก็มีร้านค้ารอบบริเวณโรงเรียนบางแห่งที่ได้ข้อมูลมาจากครูแกนนำและนักเรียนที่มีพฤติกรรมสูบบุหรี่ว่า มีการลักลอบจำหน่ายบุหรี่ให้แก่เด็ก ซึ่งร้านค้าเหล่านี้มิได้ให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์แก่ผู้วิจัย เนื่องจากกลัวว่าผู้วิจัยจะเป็นคนของกรมสรรพสามิตที่มาตรวจ ผู้วิจัยจึงได้ใช้การสังเกตการณ์ร่วมด้วย แม้ไม่ได้เห็นการจำหน่ายบุหรี่ของร้านค้ากับเด็ก แต่การไม่ให้ความร่วมมือในการให้

สัมภาษณ์ ก็เป็นประเด็นหนึ่งที่น่ามาวิเคราะห์ได้ว่า ร้านค้ามีการลักลอบจำหน่ายจริงตามข้อมูลที่ได้อามา

สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของครูแกนนำ ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่า ในสายตาของครูแกนนำก็ยังไม่ได้รับความร่วมมือจากร้านค้ามากเท่าที่ควร เนื่องจากยังมีการลักลอบจำหน่ายให้เด็กนักเรียนอยู่ ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“หน่วยงานอื่นๆเข้ามาร่วมตลอดเลย ถ้าเขารู้ ยกเว้น “ร้านค้า” เพราะเห็นเราเป็นอาจารย์ เป็นครู ผมก็ไปบอกว่าตามกฎหมายเขาห้ามขายบุหรี่รอบบริเวณโรงเรียนนะ ถ้าเกิดคุณขายแม่ผม ไม่มีอำนาจจับแต่ผมเอาตำรวจไปจับนะ”

(ศุภรัตน์ ตันติเวชวงศ์ ประธานเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 14 พฤศจิกายน 2550)

“เราจะมีกรรณรงค์แจ่งกันอยู่เป็นประจำ แต่ว่าร้านค้าถามว่าให้ความร่วมมือไหม ไม่เลย และร้านค้าก็เป็นคนพื้นที่ เป็นคนเก่าคนแก่ เราจะไปพูดกับเขามากไม่ค่อยได้นะคะ ต้องบอกเลยว่าไม่ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควรจะเป็น แล้วก็ยังแบ่งของขายนะคะ”

(อนงค์ พัวตระกูล รองประธานเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 6 ธันวาคม 2550)

นอกจากร้านค้าบริเวณรอบโรงเรียนแล้วนั้น ผู้วิจัยได้รับทราบข้อมูลเพิ่มเติมจากครูแกนนำเกี่ยวกับสถานที่จำหน่ายบุหรี่ที่นักเรียนนิยมไปซื้อ คือ การจำหน่ายบุหรี่แบบแบ่งขายอย่างเปิดเผยที่บริเวณสะพานพุทธยอดฟ้า ผู้วิจัยได้ทำการสังเกตแบบมีส่วนร่วมที่บริเวณสะพานพุทธ พบว่ามีการจำหน่ายบุหรี่จำนวน 16 ร้าน ตามบริเวณทางเดิน โดยได้ระวางขายสินค้ามีลักษณะพับเก็บได้ และมีการวางขายกันอย่างเปิดเผย ส่วนใหญ่เป็นบุหรี่ที่ไม่ได้ผลิตในประเทศ ราคาขายของละ 80 บาท มีรูปแบบมวนเรียว แต่งกลิ่นและรสอย่างน่าสนใจ ผู้วิจัยได้ลองสอบถามแต่ละประเภทของสินค้า จะเห็นได้ว่าผู้ขายไม่รู้สึกละอายใจที่ผิดกฎหมาย โดยในขณะที่สำรวจก็พบเด็กมัธยมเพศชายในชุดนักเรียนซื้อบุหรี่แบบแบ่งขายในราคา 3 มวน 20 บาทจำนวน และพบเด็กมัธยมปลายเพศหญิงซื้อบุหรี่ที่แต่งกลิ่นสตอเบอร์รี่

การรณรงค์กับร้านค้ามีการดำเนินงานมาโดยตลอด แต่ก็ยังมีการจำหน่ายบุหรี่แบบแบ่งขายในบริเวณสะพานพุทธจนถึงปัจจุบัน ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ดังนี้

“เชื่อกันว่าโรงเรียนผมนักเรียนหญิงเยอะ ทำให้เด็กเหล่านี้ได้รู้ว่า บุหรี่ตายในอนาคตไม่เหมือนเหล่า ที่กินแล้วเกิดอุบัติเหตุตาย และเดี๋ยวนี้บริษัทบุหรี่ก็ลงทุนกันเยอะมาก การขึ้นภาษีบุหรี่ของคุณหมอบริษัทดีใจมาก พอขึ้นแล้วคนซื้อน้อยลง แต่บริษัทบุหรี่ไปผลิตบุหรี่มวนที่เล็กลง น่ารักๆ เหมือนที่ทาหน้าของผู้หญิง ดูแล้วเกิดความอยากได้ ถ้าอยากเห็นให้ไปดูที่สะพานพุทธ แอบซื้อแอบขายกัน”

(ศุภรัตน์ ตันติเวชวงศ์ ประธานเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ สัมภาษณ์ 14 พฤศจิกายน 2550)

“คือเด็กบอกเลยว่าซื้อได้ตามสบายเพราะว่า ร้านค้าบอกว่าซื้อไปเลยตำรวจไม่จับ”

(พิชัย ชมเพ็ญ กรรมการเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ สัมภาษณ์ 30 พฤศจิกายน 2550)

ภาพที่ 33: ตัวอย่างร้านค้าบริเวณสะพานพุทธที่จำหน่ายบุหรี่แบบแบ่งขายและมีการตั้งโชว์บุหรี่อย่างเปิดเผย

กล่าวโดยสรุป จากผลการวิจัยพบว่าร้านค้ารอบบริเวณโรงเรียนในเครือข่ายส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในระดับของการ “ให้ความร่วมมือ” ในการไม่จำหน่ายบุหรี่แก่เด็กและไม่จัดแสดงบุหรี่ภายในร้าน แต่ยังไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการรณรงค์กับครูแกนนำเองโดยตรง ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ว่าด้วยระยะห่างระหว่างครูแกนนำกับร้านค้า อันเนื่องมาจากร้านค้าเป็นผู้ที่ “เสียเปรียบ” จากการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ แต่ครูแกนนำเป็นผู้ “ได้เปรียบ” จากการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่จึงทำให้การมีส่วนร่วมของร้านค้าเป็นไปในรูปแบบดังกล่าว

6. ผลกระทบต่อกลุ่มผู้ผลักดันนโยบาย “โรงเรียนปลอดบุหรี่”

จากผลการวิจัยพบว่า การจัดตั้งเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เหตุผลสำคัญประการหนึ่งก็คือ การประสานพลังเพื่อให้สามารถผลักดันงานในระดับนโยบายได้ นอกจากนี้ยังทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างองค์กรต่างๆที่ร่วมดำเนินงานในเครือข่าย ในแง่ของการพัฒนาความรู้ที่ไม่มีวันสิ้นสุด เนื่องจากการพัฒนานโยบายใดๆก็ตามให้เกิดขึ้น จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลความรู้ต่างๆ ซึ่งสำหรับกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการผลักดันในระดับนโยบายนั้น การประเมินผลกระทบคือ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่จนเป็นผลสำเร็จโดยสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของเครือข่าย คือ พัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนเรื่องบุหรี่ในโรงเรียน **ตัวชี้วัด** ก็คือ **การมีหลักสูตรและมีการจัดการเรียนรู้เรื่องบุหรี่ในโรงเรียน** ซึ่งก็คือ หลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ที่อย่างน้อยมี 12 โรงเรียนในเครือข่ายที่ได้นำมาใช้แล้ว

การพัฒนาหลักสูตร “โรงเรียนปลอดบุหรี่” เป็นการพัฒนาในเชิงพฤติกรรม และปัจจุบันก็ผลักดันหลักสูตรสำเร็จ ผลจากการวิจัยพบว่า คณะกรรมการเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ก็ยังมีความต้องการที่จะพัฒนาสื่อหลักสูตรนี้ให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนา “ชุดสื่อการสอน” ควบคู่กับเล่มหลักสูตรต่อไป ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“หลักสูตรตัวเล่มนี้ออกมาหลังจากที่มีการประเมินแล้ว แต่ก็ยังมีเฟส 2 (การปรับรูปเล่มแก้ไขเพื่อความเหมาะสมครั้งต่อไป) ซึ่งเราก็มองว่ามันยังไม่ลงตัว ซึ่งอย่าไปเปรียบเทียบในเรื่องของการใช้รูปแบบอย่างเต็มตัว(คือการนำมาใช้ทั้งเล่มในวิชาเรียน 1 ภาคเรียน)จริงๆมันใช้ได้ มีข้อดี ข้อด้อยอะไร มีอุปสรรคอย่างไร”

(ผศ.ดร.มณฑา เก่งการพานิช กรรมการเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่
สัมภาษณ์ 7 พฤศจิกายน 2550)

ผลตอบรับจากการผลักดันหลักสูตรนั้น ผลการวิจัยพบว่า มีครูทั่วประเทศให้ความสนใจอย่างมาก เนื่องจากมีครูที่สนใจทั่วประเทศขอเล่มหลักสูตรมากับทางศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.) จำนวนมาก ด้วยเหตุที่หลักสูตรนี้สามารถนำมาปรับใช้และบูรณาการได้กับทุกกลุ่มสาระวิชา โดยสามารถดาวน์โหลดข้อมูลผ่านทางอินเทอร์เน็ต ได้ที่เว็บไซต์ของกระทรวงศึกษาธิการ, เว็บไซต์ของมูลนิธิกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ และเว็บไซต์ของเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ นอกจากนี้ยังสามารถขอเล่มหลักสูตรได้จากมูลนิธิกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

บุหรี และศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.) ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจาก คำสัมภาษณ์ ได้แก่

“ต่างจังหวัดตอนนี้มี จังหวัดชัยนาท ขอเข้ามาถึง 171 โรงเรียน ทั้งจังหวัดเลยขอทุก โรงเรียน พอขอมาเราก็ประสานกับมูลนิธิเพื่อขอสื่อ และเราก็จะทำการจัดส่งไปให้”

(ผศ.ดร.มณฑา เก่งการพานิ กรรมการเครือข่ายครูนักถนอมรังค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ,สัมภาษณ์ 7 พฤศจิกายน 2550)

“หลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรีก็สามารถเข้าไปอยู่ในกลุ่มสาระเพิ่มเติมของหลักสูตรใน สถานศึกษาได้ และก็ไปบูรณาการสอดแทรกอยู่ในสาระพื้นฐานด้วย ซึ่งบูรณาการได้ทั้งวิชา วิทยาศาสตร์ เรื่องสารเคมี สังคมศึกษา แม้กระทั่งภาษาไทย การวิเคราะห์ปัญหา ได้หมดเลย”

(ปัญญา ทรงเสรี กรรมการเครือข่ายครูนักถนอมรังค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 16 ตุลาคม 2550)

กล่าวโดยสรุป ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับกลุ่มผู้มีบทบาทในการผลักดันนโยบายคือ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรีและนโยบายโรงเรียนปลอดบุหรีจนเป็นผลสำเร็จ ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมในทั้งกระบวนการ การวางแผนการดำเนินงานและการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ร่วมกัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 7

กลยุทธ์การสื่อสารในการสร้างการมีส่วนร่วมในโครงการแก่เยาวชน

กลยุทธ์การสื่อสารในการสร้างการมีส่วนร่วมในโครงการแก่เยาวชน ได้แก่

6. กลยุทธ์การใช้สื่อ
 - 6.1 กลยุทธ์การใช้สื่อบุคคล
 - 6.2 กลยุทธ์การใช้สื่อกิจกรรม

7. กลยุทธ์การนำเสนอสาร
 - 7.1 เนื้อหาสาร
 - 7.2 รหัสสาร
 - 7.3 การจัดสาร
 - 7.4 จุดสนใจในสาร

8. กลยุทธ์การใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

9. กลยุทธ์การเสริมแรง

10. กลยุทธ์การกระตุ้นจากภายนอก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กลยุทธ์การสื่อสาร

กลยุทธ์การสื่อสารที่นำมาใช้ในการสร้างการมีส่วนร่วมในโครงการแก่เยาวชนนั้น จากแผนงานเครือข่ายทั้ง 5 แผนนั้น เน้นในเรื่องของ “กลยุทธ์การป้องกัน” เป็นหลัก จึงเน้นในเรื่องของการพัฒนาแกนนำเยาวชน ดังบทที่ 6 ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น แสดงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อนักเรียนกลุ่มเสี่ยงนั้นมีทั้งเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสูบบุหรี่ เท่ากับว่าการสื่อสารรณรงค์ของเครือข่ายนั้น ทำงานไม่ได้ผลกับเด็กกลุ่มเสี่ยง การพัฒนาแกนนำเยาวชนหรือการสร้างเด็กดีให้เป็นต้นแบบถือเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่เครือข่ายได้นำเอามาใช้ โดยเฉพาะการนำเอาเด็กดีไปเปลี่ยนแปลงเด็กกลุ่มเสี่ยง ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่ามีเพียงโรงเรียนแห่งเดียว คือ โรงเรียนสามพรานวิทยา ที่ใช้กลยุทธ์ในลักษณะของการจับ Buddy ให้เด็กทั้ง 2 กลุ่มนี้ มีโอกาสได้แลกเปลี่ยนกัน นำมาสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ซึ่งทำที่สุดแล้วเมื่อเด็กกลุ่มเสี่ยงสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตนเองได้ ก็จะทำมาสู่การช่วยเหลือดูแล “พวกเดียวกัน” คือเด็กกลุ่มเสี่ยงด้วยกันเองอีกทางหนึ่ง

นอกจากนี้เครือข่ายยังใช้กลยุทธ์ในเชิงบวกและกลยุทธ์ในเชิงลบร่วมกันกับเยาวชน ได้แก่

- **กลยุทธ์เชิงบวก** คือ การสนับสนุนให้กำลังใจเยาวชนในการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น
 - การให้เกียรติบัตรแก่เยาวชนในการทำกิจกรรมรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่
 - การมอบเกียรติบัตรแก่นักเรียนที่สามารถเลิกบุหรี่ได้ เป็นต้นแบบให้กับนักเรียนกลุ่มเสี่ยงอื่นๆได้ต่อไป
- **กลยุทธ์เชิงลบ** คือ การมีบทลงโทษแก่นักเรียนที่มีพฤติกรรมเสี่ยง เช่น
 - การปรับเงินผู้ปกครองต่อหน้าเจ้าหน้าที่ตำรวจในกรณีที่สามารถจับเด็กที่สูบบุหรี่ในโรงเรียนได้
 - การเชิญผู้ปกครองมาร่วมรับทราบพฤติกรรมของบุตรหลาน

กลยุทธ์การสื่อสารของเครือข่ายจึงประกอบไปด้วย ได้แก่ กลยุทธ์การใช้สื่อ กลยุทธ์การนำเสนอสื่อ กลยุทธ์การใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม กลยุทธ์การเสริมแรง และกลยุทธ์การกระตุ้นจากภายนอก ได้แก่

1. กลยุทธ์การใช้สื่อ

สื่อหรือช่องทางในการสื่อสารถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในกระบวนการสื่อสาร เนื่องจาก

เป็นตัวกลางในการนำสารสู่กลุ่มเป้าหมาย จากผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายครูนักบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มีกลยุทธ์ในการใช้สื่อเพื่อดำเนินงาน โดยเลือกสื่อที่มีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย คือ เยาวชนได้มากที่สุด สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

1.1 กลยุทธ์การใช้สื่อบุคคล

สื่อบุคคลถือเป็นสื่อที่เครือข่ายครูนักบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่นำมาใช้มากที่สุด เนื่องจากเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมายเหนือกว่าสื่อมวลชน (อูรยา วงศ์ไชยคง, 2547) ซึ่งจะพิจารณากลยุทธ์ในการใช้สื่อบุคคล 2 ประเด็นหลักก็คือ

- 1.1.1 ลักษณะการใช้สื่อ
- 1.1.2 ช่องทางในการใช้สื่อ

1.1.1 ลักษณะการใช้สื่อ

เนื่องจากการบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ภายในโรงเรียน มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายองค์กร เครือข่ายครูนักบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ จึงต้องใช้สื่อบุคคลจากหลากหลายกลุ่มโดยแบ่งประเภทออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ สื่อบุคคลภายในโรงเรียน และสื่อบุคคลภายนอก

● สื่อบุคคลภายในโรงเรียน

สื่อบุคคลภายในโรงเรียนประกอบด้วย

- 1) *ผู้บริหารสถานศึกษา* เป็นสื่อบุคคลในแง่ของการเป็นต้นแบบที่ดีให้แก่แก่นักเรียน นโยบายและวิสัยทัศน์ที่นำเสนอในเรื่องของโรงเรียนปลอดบุหรี่ ถือเป็นกลไกควบคุมอย่างหนึ่งที่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมให้แก่เยาวชนได้
- 2) *ครูแกนนำ* ถือเป็นสื่อบุคคลหลักในการดำเนินงาน เนื่องจากมีบทบาทเป็นผู้ส่งสารที่สำคัญ คุณลักษณะของครูแกนนำ คือ มีความรู้ ความเข้าใจในงานบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ นอกจากนี้ยังมีความใกล้ชิดกับกลุ่มเป้าหมาย ทำให้สามารถเชิญชวนให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมได้
- 3) *นักเรียนแกนนำ* เป็นสื่อบุคคลที่สำคัญ เนื่องจากบางครั้งช่องว่างระหว่างครูแกนนำกับนักเรียน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้กลุ่มเยาวชน ในการเชิญชวนกลุ่มเพื่อนเข้ามาร่วมกิจกรรมการสื่อสารบรรณารักษ์ต่างๆ เพื่อสร้างเครือข่ายเยาวชนได้อีกทางหนึ่ง

- 4) *ครูต้นแบบในการช่วยให้นักเรียนเลิกสูบบุหรี่* เป็นการนำเอาครูที่เคยติดบุหรี่และสามารถเลิกบุหรี่ได้ในปัจจุบันมาเป็น “ต้นแบบ” ให้กับนักเรียนกลุ่มเสี่ยงในการเลิกบุหรี่ เสมือนเป็น Hero ของเด็กที่มีพฤติกรรมเสี่ยง ซึ่งจะสามารถสร้างการมีส่วนร่วมแก่เยาวชนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงได้

● สื่อบุคคลภายนอก

สื่อบุคคลภายนอกประกอบด้วย

- 1) *ดาราและศิลปินนักร้อง* เป็นสื่อบุคคลที่มีอิทธิพลกับเยาวชน เนื่องจากวัยรุ่นเป็นวัยที่มีความอยากรู้ อยากลอง พฤติกรรมเลียนแบบจะเกิดขึ้นโดยง่าย ดังนั้น การนำเอาดาราและศิลปินนักร้องที่เขาชื่นชอบมาเป็น “ต้นแบบ” ในการประพฤติตนของเด็กและเยาวชน
- 2) *ผู้นำชุมชน* ในการจัดกิจกรรมรณรงค์ภายนอกโรงเรียน ผู้นำชุมชน อันได้แก่ ประธานชุมชน พระภิกษุ ต่างก็เป็นสื่อบุคคลสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมแก่เยาวชน เช่น การจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์แก่ชุมชน เป็นต้น
- 3) *บุคลากรทางการแพทย์* ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเรื่องผลกระทบของบุหรี่กับสุขภาพนั้น ลำพังการสื่อสารผ่านครูสุขศึกษา อาจไม่เพียงพอ การนำเอาบุคลากรทางการแพทย์มาเป็นวิทยากร ถือเป็นกรให้นำนักข้อมูลข่าวสารนั้นให้มีความน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น
- 4) *บุคลากรที่เจ็บป่วยจากการสูบบุหรี่* โดยเฉพาะการนำเอาผู้ไร้กล่องเสียงอันเนื่องมาจากการสูบบุหรี่มาเป็นวิทยากรแก่นักเรียนนั้น ได้รับความสนใจจากเด็กนักเรียนอย่างมาก เนื่องจากเด็กนักเรียนทราบถึงอันตรายจากการสูบบุหรี่ แต่ไม่เห็นภาพตัวอย่างที่เกิดขึ้นจริง การนำเอาสื่อบุคคลที่เจ็บป่วยจากการสูบบุหรี่ มาใช้ในการสื่อสารรณรงค์เท่ากับเป็นการสร้างความตระหนักให้แก่เยาวชนมากขึ้นอีกทางหนึ่ง

1.1.2 ช่องทางในการใช้สื่อ

ช่องทางในการใช้สื่อบุคคลประกอบด้วย การจัดกิจกรรมต่างๆทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน อาทิ การจัดอบรมค่ายแกนนำเยาวชน การจัดอบรมค่ายแก่นักเรียนกลุ่มเสี่ยง การรณรงค์สู่ชุมชน เป็นต้น

จากข้อมูลดังกล่าว สามารถวิเคราะห์ได้ว่า เครือข่ายมีการใช้กลยุทธ์คู่ขนานในการใช้สื่อ บุคคลควบคู่กันไป โดยมีได้มีการให้นำหนังสือบุคคลประเภทใดแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการใช้สื่อในทุกรูปแบบร่วมกัน ยกตัวอย่างเช่น เครือข่ายนำเอาบุคลากรทางการแพทย์มาให้ข้อมูลความรู้ ข่าวสาร อีกทางหนึ่งก็นำเอาผู้ที่เจ็บป่วยจากการสูบบุหรี่มาเป็นวิทยากรให้แก่เด็ก เป็นการนำเอาสื่อบุคคลมาใช้ร่วมกัน เป็นต้น

1.2 กลยุทธ์การใช้สื่อกิจกรรม

สื่อกิจกรรมมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ลักษณะพิเศษของสื่อ กิจกรรม คือ เป็นสื่อที่สามารถส่งเสริมกลุ่มเป้าหมายให้มีการแสดงออกถึงความสามารถของตนเอง ได้ทำให้เกิดกำลังใจในการปฏิบัติงานของตนให้ดียิ่งๆขึ้นไป, แรงจูงใจให้มีการยอมรับนวัตกรรมและเทคโนโลยีได้รวดเร็วขึ้น, ช่วยถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการไปยังกลุ่มเป้าหมายต่างๆกัน เพื่อนำความรู้ไปพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น, สื่อกิจกรรมช่วยให้มีการพบปะสังสรรค์กันระหว่างบุคคลในฝ่ายต่างๆ และยังสร้างการรับรู้ที่เป็นรูปธรรมมาก เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายมีโอกาสทดลองด้วยตนเอง (ณรงค์ สมพงษ์, 2535)

สื่อกิจกรรมส่วนใหญ่ของเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ จะมาจากเยาวชนเป็นหลัก โดยเฉพาะนักเรียนแกนนำ ฉะนั้นการสรรสร้างสื่อกิจกรรมจึงคำนึงถึงความต้องการของกลุ่มเป้าหมายเป็นหลัก ซึ่งจะพิจารณากลยุทธ์การใช้สื่อกิจกรรม ใน 2 ประเด็นหลัก คือ

- 1.2.1) ลักษณะการใช้สื่อ
- 1.2.2) ช่องทางในการใช้สื่อ

1.2.1) ลักษณะการใช้สื่อ

การใช้สื่อกิจกรรมของเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ สื่อกิจกรรมรณรงค์ และสื่อหลักสูตรการเรียนการสอน

● สื่อกิจกรรมรณรงค์

สื่อกิจกรรมรณรงค์ ประกอบด้วย

- 1) ป้าย “โรงเรียนเป็นเขตปลอดบุหรี่” เป็นสื่อที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับนโยบายโรงเรียนปลอดบุหรี่ โดยทุกโรงเรียนในเครือข่ายได้รับป้ายโรงเรียนเป็นเขตปลอดบุหรี่

- สถานที่ติดป้ายส่วนใหญ่จะติดที่รั้วโรงเรียนและบริเวณอาคารต่างๆ เพื่อให้บุคลากรในโรงเรียนทุกท่านรับทราบถึงการจัดโรงเรียนเป็นพื้นที่ปลอดบุหรี่
- 2) **สติ๊กเกอร์รณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่** ในสร้างการมีส่วนร่วมกับเยาวชนในโรงเรียน จากการเข้าร่วมประกวดออกแบบสื่อสติ๊กเกอร์ ภายในโรงเรียน และนำมาติดรณรงค์ที่รถตู้โดยสารในโรงเรียน
 - 3) **สื่ออิเล็กทรอนิกส์** เช่น **หุ่นยนต์ เว็บไซต์ สปอตรณรงค์** สื่ออิเล็กทรอนิกส์เป็นสื่อที่สร้างความสนใจให้แก่เยาวชนอย่างมาก เนื่องจากมีความทันสมัย ลักษณะการใช้สื่อ จึงตอบสนองความต้องการแก่กลุ่มเยาวชนได้โดยตรง
 - 4) **สื่อประเภทเกมส์** สามารถเข้าถึงเยาวชนได้ทุกกลุ่ม เนื่องจากเป็นสื่อที่ช่วยให้เยาวชนเกิดความรู้สึกสนุกสนานไปพร้อมกับได้รับความรู้เกี่ยวกับบุหรี่
 - 5) **สื่อกีฬา** เป็นสื่อประยุกต์ที่นำมาใช้ร่วมกับการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ สร้างการมีส่วนร่วมให้แก่เด็กที่ต้องการเล่นกีฬามาเป็นส่วนหนึ่งของงานรณรงค์ ซึ่งก็คือเป็นการสร้าง “ทางเลือก” ให้แก่เยาวชนเพิ่มขึ้น

● **สื่อหลักสูตรการเรียนการสอน**

สื่อหลักสูตร “โรงเรียนปลอดบุหรี่” คือ การประมวลองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับบุหรี่ในด้านต่างๆ มานำเสนอในรูปแบบของการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้เกิดการเรียนรู้และมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน หลักสูตรมีจุดมุ่งหมายสูงสุดคือ การเปลี่ยนแปลงในระดับพฤติกรรม ลักษณะของการใช้สื่อคือการนำไปบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอนในรายวิชาต่างๆ อาทิ วิชาสุขศึกษา วิชาแนะแนว และกิจกรรมชุมนุมต่างๆ เป็นต้น

1.2.2) **ช่องทางในการใช้สื่อ**

ช่องทางในการใช้สื่อกิจกรรมประกอบด้วย การจัดกิจกรรมรณรงค์ต่างๆทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน การเรียนการสอนในรายวิชาต่างๆที่ได้มีการนำเอาหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ และสื่อรณรงค์ต่างๆที่จัดทำขึ้น เป็นต้น

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า สื่อกิจกรรม เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้รับสารของเครือข่าย คือ เยาวชน มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทสถานะ จากเป็นแค่ผู้รับสารก็เปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นผู้ส่งสาร ในฐานะผู้ผลิตสารด้วยตนเอง ซึ่งตรงนี้สามารถสร้างการมีส่วนร่วมแก่เยาวชนได้มากขึ้น เป็นต้น

2. กลยุทธ์การนำเสนอสาร

การสื่อสารจะบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ส่วนหนึ่งก็ต้องมาจาก “สาร” โดยคุณลักษณะในตัวของสาร ได้แก่

2.1 เนื้อหาสาร

เครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ มีการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารที่เป็นลักษณะของสารประเภทข้อเท็จจริง โดยนำเอาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับบุหรี่ในด้านต่างๆมานำเสนอแก่กลุ่มเป้าหมาย ผ่านทางหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ เช่น ประวัติความเป็นมาของบุหรี่,ผลกระทบของบุหรี่ต่อสุขภาพ,สารพิษในบุหรี่,กฎหมายเกี่ยวกับบุหรี่ เป็นต้น

2.2 รหัสของสาร

ภาษาที่ใช้ในการถ่ายทอดสู่กลุ่มเป้าหมาย จำเป็นที่จะต้องมีการใช้ถ้อยคำที่ทันสมัย เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความสนใจเข้าร่วมกิจกรรม เช่น กิจกรรมแกนนำรู้ทันบุหรี่เหล่า, กลุ่มวัยใสปลอดบุหรี่, กิจกรรมบุหรี่เหล่าเราเกลียดนาย, กิจกรรมโยคะนำชัยต้านภัยบุหรี่ เป็นต้น

2.3 การจัดสาร

การจัดสารนี้ขึ้นอยู่กับกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของสารที่ต้องการจะสื่อไปยังกลุ่มเป้าหมาย เช่น การรับสมัครเครือข่ายเยาวชน we care มีการเลือกใช้ถ้อยคำที่เข้าใจง่ายและชัดเจน ตรงประเด็น ดังภาพ

ภาพที่ 34: รูปแบบการจัดสารของกิจกรรมรับสมัครเครือข่ายเยาวชน

2.4 จุดจูงใจในสาร

จุดจูงใจในสารถือเป็นสิ่งที่จะช่วยสร้างให้เกิดการเรียนรู้ของผู้รับสาร (อรวรรณ ปิลันธน์ โอวาท,2546) ซึ่งครูแกนนำได้นำเอาจุดจูงใจนี้มาใช้กับเด็กนักเรียน ดังนี้

1) จุดจูงใจโดยใช้ความกลัว (Fear Appeals)

จุดจูงใจโดยใช้ความกลัวนี้ เป็นกลยุทธ์หนึ่งที่ได้นำมาใช้ ในสารรณรงค์ต่างๆที่ได้จัดทำขึ้น เพื่อสร้างความกลัวและกระตุ้นให้เด็กนักเรียนเกิดความตระหนักถึงพิษภัยและอันตรายของบุหรี่ เช่น ภาพประกอบจากสื่อต่างๆที่นำมาสอนหรือจัดกิจกรรม สปอตรณรงค์ ข้อความต่างๆ ภาพบนโปสเตอร์ และภาพตัวอย่างบนซองบุหรี่ เป็นต้น ดังภาพตัวอย่าง

ภาพที่ 35: ภาพบนซองบุหรี่ที่นำมาใช้ประกอบกิจกรรม

2) จุดจูงใจใช้อารมณ์ (Emotional Appeals)

จุดจูงใจใช้อารมณ์นี้ เป็นการสร้างกิจกรรมโดยการใช้อารมณ์ชวนให้นักเรียนเข้ามาเป็นแกนนำ เช่น “สำหรับวัยรุ่นไทยใจกล้า ทำทาสสิ่งใหม่ฯ” เป็นจุดจูงใจใช้อารมณ์ของวัยรุ่นที่ต้องการแสดงออกถึงความเก่ง ความกล้า และความทำทาสตนเองถ้าเข้ามาร่วมกิจกรรม ดังภาพ

ภาพที่ 36: ตัวอย่างจุดจูงใจใช้อารมณ์

3) จุดจูงใจโดยใช้ความโกรธ (Anger Appeals)

จุดจูงใจโดยใช้ความโกรธนี้ เป็นกลยุทธ์ของครูแกนนำร่วมกับนักเรียนแกนนำเพื่อให้เข้าถึงเป้าหมาย เช่น การจัดค่ายอบรม “บุหรีเหล่าเราเกลียดนาย” เพื่อสานต่อกิจกรรมในการขยายเครือข่ายเยาวชน โดยใช้สื่อโครงการเพื่อสร้างแรงจูงใจในการเข้าร่วม

4) จุดจูงใจโดยใช้อารมณ์ขัน (Humorous Appeals)

จุดจูงใจโดยใช้อารมณ์ขันนี้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเด็กนักเรียนยังอยู่ในช่วงวัยรุ่นที่ยังต้องการความสนุกสนาน การใช้สื่อประเภทเกมส์ หรือละครเข้ามาช่วย ก็จะเป็นการสร้างความสนใจให้นักเรียนได้ เช่น กิจกรรมละคร “ฮาดีบวัน” หรือภาพประกอบการเรียนการสอนในหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี หน่วยที่ 4 กลยุทธ์ชั้นเซียนช่วยโรงเรียนให้ปลอดบุหรีโดยเป็นภาพการ์ตูนรูปเซียนนั่งทับอยู่บนบุหรี เป็นต้น ดังภาพ

ภาพที่ 37: ภาพประกอบในหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี หน่วยที่ 4 กลยุทธ์ชั้นเซียนช่วยโรงเรียนให้ปลอดบุหรี

5) จุดจูงใจโดยใช้รางวัล (Rewards Appeals)

โดยการสร้างกิจกรรมการประกวดต่างๆภายในโรงเรียนและภายนอกโรงเรียน เนื้อหาข้อความที่เผยแพร่จำเป็นที่จะต้องมีการสร้างจุดจูงใจโดยการนำเสนอรางวัลให้กับเด็กนักเรียน เช่น นักเรียนแกนนำที่ทำกิจกรรมก็จะได้รับเกียรติบัตรจากโรงเรียน ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“ตัวดิฉันคือ คำว่า “เกียรติบัตร” ค่ะ จะบอกว่าอยู่มา 3 ปีไม่เคยได้อะไรเลย รู้สึกชอกช้ำใจ(หัวเราะ) ประมาณนั้นค่ะ รู้สึกว่ามาเข้าค่ายเสียเวลาแค่ 2 วันเอง พอมาถึงมันน่าสนใจดีค่ะ”

(ธีรภรณ์ สุวรรณศรีสุข นักเรียนแกนนำโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยา พุทธมณฑล ชั้นม.6,สัมภาษณ์ 18 ธันวาคม2550)

6) จุดจูงใจโดยใช้แรงจูงใจ (Motivational Appeals)

เป็นการสื่อสารที่ครูแกนนำใช้มากที่สุด คือ การใช้คำพูดเพื่อสร้างแรงจูงใจให้กับนักเรียน ทั้งเชิญชวนให้เข้ามาร่วมเป็นแกนนำเยาวชน และเชิญชวนให้เลิกพฤติกรรมสูบบุหรี่ ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์

“เราก็จะถามว่าเป็นอย่างไรบ้าง เลิกได้ไหม มีอุปสรรคอะไร”

(วราภรณ์ หงส์ดีลกุล รองประธานเครือข่ายครูนักถนอมรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์

20 ธันวาคม 2550)

“เราก็จะให้แรงเสริมเด็ก โดยการชื่นชมเด็กว่า หนูเก่งจังเลย เปลี่ยนแปลงไปมากเลยนะ”

(สุวิมล จันทร์เปรมปรุง รองประธานเครือข่ายครูนักถนอมรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์

21 พฤศจิกายน 2550)

3. กลยุทธ์การใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

ครูแกนนำมีการใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยใช้หลักการคือ

3.1 **เข้าถึงเด็ก** คือ จัดกิจกรรมโครงการต่างๆที่ทำให้เด็กทุกกลุ่มสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ โดยเปิดโอกาสให้นักเรียนเลือกกิจกรรมตามความสนใจของตนเองได้ และเปิดโอกาสให้นักเรียนสามารถแสดงความคิดเห็นและแสดงความต้องการของตนเองได้ ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“ในเรื่องของกิจกรรมในโรงเรียนนะคะ ที่ว่ามันจะมีฟุตบอล ด้านกายยาเสพติดของโรงเรียน เด็กผู้ชายก็จะชอบเล่น พี่ก็บอกว่า ถ้าสมมุติว่า คือเราก็ชูปะ การชูปะครูเนี่ยบางทีมันก็มีการยืดหยุ่นว่าถ้าหนูเนี่ยมีประวัติการสูบบุหรี่ไม่ว่าจะเป็นครูบาอาจารย์ท่านใดจับได้เนี่ย หนูไม่สามารถจะเข้าเล่นฟุตบอลกับครูได้นะ คือเราก็พูดกับเค้าไป เป็นกลยุทธ์คะ ว่าให้เค้าทำงี้ก็ได้ให้เค้ามาเล่นกีฬา”

(บุญตา มะหะเลา กรรมการเครือข่ายครูนักถนอมรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 19

ธันวาคม 2550)

3.2 มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกิจกรรม คือ เปิดโอกาสให้นักเรียนเขามามีส่วนร่วมตั้งแต่ระดับการวางแผนงาน จัดโครงการกิจกรรมต่างๆ โดยเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“ต้องฝึกเด็กเรื่องของความรับผิดชอบ การฝึกเด็กให้มีความกล้าแสดงออกในยุคนี้เป็นเรื่องที่ไม่น่าหนักใจ แต่การฝึกเด็กในเรื่องของการทำงาน ความรับผิดชอบในการทำงาน เป็นเรื่องที่จะต้องพัฒนาต่อไป”

(สุวิมล จันทร์เปรมปรุง รองประธานเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

3.3 ให้เด็กจัดการด้วยตนเอง คือ เปิดโอกาสให้เด็กนักเรียนสามารถตัดสินใจด้วยตนเอง โดยตัดสินใจตั้งแต่เริ่มคิด วางแผน ไปจนถึงการลงมือผลิตกิจกรรมด้วยตัวเอง ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“จริงๆแล้วแกนนำก็ต้องคิดต่อไปว่าเด็ก หรือบุคลากรต้องทำอะไรต่อไปบ้าง แต่เรานี่แหละที่จะเป็นคนแนะนำ ว่าปฏิทินโรงเรียนมีนี่เข้ามา เราจะลงทำอย่างนี้ดีไหม ก็เป็นคนแนะนำเด็กเด็กจะทำหรือไม่ทำก็แล้วแต่เขา แต่เราพยายามทำเท่าที่จะทำได้ และคิดว่าเด็กน่าจะทำได้ จะเริ่มเห็นภาพเห็นทิศทางมากขึ้น เพราะเราจะเห็นมากกว่าเด็กค่ะ”

(จารุวรรณ ต้นจันทร์พงศ์ กรรมการเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 3 ธันวาคม 2550)

“ถ้าหากเราเปิดโอกาสให้นักเรียนแกนนำเขาคิด เขานำเสนอ และเราเป็นเพียงผู้คอยขัดเกลา คอยตะล่อม หรือคอยรวบรวมแนวคิดของเขาให้เป็นขึ้นเป็นอัน เป็นเรื่องเป็นราว เราน่าจะได้กิจกรรมที่มันโดนใจวัยรุ่น เหมาะสมกับสถานการณ์ ณ เวลานั้นมากกว่านะคะ”

(อนงค์ พัวตระกูล รองประธานเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่,สัมภาษณ์ 6 ธันวาคม 2550)

4. กลยุทธ์การให้แรงเสริม

ครูแกนนำใช้กลยุทธ์ในการให้แรงเสริมแก่เด็กนักเรียนในการเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ ได้แก่

4.1 การพูดให้กำลังใจ

เป็นกลยุทธ์ที่ใช้ได้ดีที่สุดกับเยาวชน ซึ่งเป็นการสื่อสารในการสร้างแรงจูงใจให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือโครงการต่างๆที่ครูแกนนำจัดขึ้น

“ก็จะบอกว่าเด็กๆที่ยังเล็กสูบบุหรี่ไม่ได้ก็ห้ามสูบบุหรี่ในโรงเรียน โอเคไหม ครูรู้ว่ามันเล็กยากอะไรแบบนี้”

(พเยาว์ รุจิโรจน์วงศ์ เลขานุการเครือข่ายครูนักบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2550)

4.2 การให้รางวัล

เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการสร้างแรงเสริม ได้แก่ เกียรติบัตร เงินรางวัลจากการประกวดของรางวัลในการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อกระตุ้นให้เยาวชนเกิดความต้องการในการประกวดแข่งขันเพื่อชิงรางวัล ซึ่งเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมได้อีกทางหนึ่ง ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“การจัดพิธีมอบเกียรติบัตรให้เขาที่เรียกว่า Real Hero ซึ่ง Real Hero ตรงนี้จริงๆแล้วคือตัวเขาเองค่ะ เพราะตอนแรกเด็กจะมองว่าเป็น Real Hero ของเขาคือคุณครู ซึ่งจริงๆแล้วคนที่เล็กสำเร็จคือตัวเขา”

(วราภรณ์ หงษ์ดีลกกุล รองประธานเครือข่ายครูนักบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2550)

5. กลยุทธ์การกระตุ้นจากภายนอก

เป็นกลยุทธ์ที่ทำให้เกิดการแสดงออกผ่านกิจกรรมต่างๆของหน่วยงานภายนอก ได้แก่

5.1 มูลนิธิบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

● เครือข่ายเยาวชน we care

จากวารสาร SMART ฉบับที่ 79 ประจำเดือนสิงหาคม (2549:11) ได้กล่าวถึงเรื่องเครือข่ายเยาวชน We Care คือ กลุ่มเยาวชนจากโรงเรียนต่างๆที่รวมตัวกันจัดกิจกรรมเพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียน และในชุมชนใกล้เคียงอย่างต่อเนื่อง โดยได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่และองค์การอนามัยโลก (WHO)

We Care รุ่นแรก เกิดจากนักเรียนอาสาสมัครจากโรงเรียนต่างๆ ที่เข้าอบรมวันที่ 25-27 เมษายน 2548 โดยมูลนิธิบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ณ ปีกเทียนคาบาน่ารีสอร์ท จ.เพชรบุรี

หลังจากนั้นจึงรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายเพื่อดำเนินกิจกรรมรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ โดยใช้ชื่อว่า กลุ่ม We care

การสร้างเครือข่ายเยาวชน เป็นกลยุทธ์หนึ่งที่สามารถมีส่วนร่วมให้แก่เยาวชน การสนับสนุนให้เยาวชนทำกิจกรรมภายนอกโรงเรียนร่วมกับมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ทำให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้ที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น และสรรสร้างงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ร่วมกัน ดังปรากฏการณ์ตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ได้แก่

“พอปิดเทอมก็มีการเข้าค่ายที่จะอบรม we care รุ่นแรก ตอนนั้นยังเป็น เยาวชนนักเรียนรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เขาเอาแต่รุ่นพี่ไป แต่ว่ารุ่นพี่คิดว่าน่าจะมึนน้องไปด้วย หนูสนิทกับรุ่นพี่ เขาก็เลยชวนหนูไปด้วย แล้วพอไปถึง วิทยากรเขาก็สามารถดึงเราออกไปให้พบอีกมุมหนึ่งได้ว่ามันมีอีกปัญหาหนึ่งที่น่าสนใจ ทำตรงนี้จะได้อะไรขึ้นมา มีผลดีอะไรกับเราไหม ส่วนตัวเองก็คิดว่ามันเป็นเรื่องที่ทำท่าย แล้วก็เข้ามาทำตลอด”

(ธีราภรณ์ สุวรรณศรีสุข นักเรียนแกนนำโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยาพุทธมณฑล ชั้น ม.6, สนนากลุ่ม 18 ธันวาคม 2550)

- **กิจกรรมรณรงค์เนื่องในวันงดสูบบุหรี่โลกของมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่**

ในโอกาสวันงดสูบบุหรี่โลกในวันที่ 31 พฤษภาคมของทุกปี มูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่จะมีการจัดกิจกรรมรณรงค์โดยให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรณรงค์ด้วยกัน เพื่อให้เยาวชนตระหนักว่าพวกเขาก็เป็นบุคคลที่สำคัญในการรณรงค์เช่นกัน ดังภาพ

ภาพที่38: การรณรงค์เนื่องในวันงดสูบบุหรี่โลกร่วมกับมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

ที่มา: [11http://web.bangmod.ac.th/31_may_2005_anti_smoke.asp](http://web.bangmod.ac.th/31_may_2005_anti_smoke.asp)

5.2 การทำกิจกรรมร่วมกับโรงเรียนต่างๆ

กิจกรรมระดับเครือข่ายนอกจากการอบรมค่ายเยาวชนร่วมกันแล้วนั้น การจัดสัมมนาเครือข่ายครูนักบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ และการประชุมสุขภาพบุหรี่แห่งชาติของทุกปี ก็เป็นอีกโอกาสหนึ่งที่จะทำให้เยาวชนได้แสดงออกโดยการจัดนิทรรศการร่วมกัน โดยเป็นการนำเสนอผลงานของแต่ละโรงเรียน และผลงานในระดับเครือข่าย เป็นต้น

5.3 สื่อมวลชน

สื่อมวลชน ถือเป็นผู้มีบทบาทสำคัญเช่นกับกับงานบรรณรักษ์ เนื่องจากการทำกิจกรรมบางครั้ง ถ้ามีสื่อมวลชนเข้ามาร่วมด้วย เยาวชนก็จะได้แสดงออกถึงศักยภาพตนผ่านสื่อมวลชน ดังปรากฏการณ์จากคำสัมภาษณ์ ได้แก่

“ที่เราพาเด็กไปที่เซ็นจูรี่นี่ตอนนั้นจัดเป็นนิทรรศการ เด็กก็ได้รับคำชมเชย มีรายการของไอทีวีก็มาสัมภาษณ์เขา เพราะเขาเห็นทั้งหมด ทั้งทำกิจกรรมอะไรของโรงเรียนเรา”

(บุญตา มะหะเลา กรรมการเครือข่ายครูนักบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สัมภาษณ์ 19 ธันวาคม 2550)

กล่าวโดยสรุปกลยุทธ์สื่อสารของเครือข่ายครูนักบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ที่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมแก่เยาวชนได้ สอดคล้องดังที่ สมสุข หินวิมานและคณะ (2547) ได้กล่าวเอาไว้ถึงลักษณะของการสื่อสารในเครือข่าย ซึ่งถือเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญ ได้แก่ เปิดโอกาสของการเข้าถึง, การมีส่วนร่วม, การแสดงออก เป็นต้น

วิเคราะห์ได้ว่า การเปิดโอกาสของการเข้าถึง คือ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อต่างๆที่สามารถเปิดโอกาสให้เยาวชนได้เข้าถึงทั้งด้านข้อมูลเกี่ยวกับบุหรี่ผ่านสื่อหลักสูตรโรงเรียน ปลอดภัยและกิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้น ในการให้เยาวชนทุกกลุ่มได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกระดับเพื่อให้เยาวชนรู้ว่ากิจกรรมบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ มิใช่เป็นเพียงครูแกนนำ หรือหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องจะดำเนินงานเท่านั้น หากแต่เปิดโอกาสให้พวกเขามีส่วนในการแสดงออกด้วยการสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆด้วยตนเอง และรู้สึกเป็น “ส่วนหนึ่ง” ของการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ในระดับโรงเรียน และระดับเครือข่าย เป็นต้น

บทที่ 8

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการสื่อสารกับเยาวชนของเครือข่ายครูนักทรงพลังเพื่อการไม่สูบบุหรี่” โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อ

1. เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารในดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเครือข่ายครูนักทรงพลังเพื่อการไม่สูบบุหรี่
2. เพื่อศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารทรงพลังเพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียนต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการดำเนินงานในเครือข่ายครูนักทรงพลังเพื่อการไม่สูบบุหรี่
3. เพื่อศึกษากลยุทธ์การสื่อสารที่จะสามารถสร้างการมีส่วนร่วมในโครงการแก่เยาวชน

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเป็นการแสวงหาความรู้โดยอาศัยแนวคิดปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) โดยให้ความสำคัญกับการได้สัมผัสข้อมูลโดยตรงมาใช้ในการศึกษา ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้อง การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ซึ่งมีบทบาทในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเครือข่ายครูนักทรงพลังเพื่อการไม่สูบบุหรี่ และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการดำเนินงานในเครือข่ายครูนักทรงพลังเพื่อการไม่สูบบุหรี่ ทั้งภาครัฐ และเอกชน จำนวนทั้งสิ้น 53 คน และวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group discussion) กับเด็กนักเรียนที่กำลังศึกษาในระดับมัธยมศึกษาที่ดำเนินงานภายใต้โครงการ “โรงเรียนปลอดบุหรี่” ของเครือข่ายครูนักทรงพลังเพื่อการไม่สูบบุหรี่ จำนวนทั้งสิ้น 84 คน

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการให้ข้อมูลในงานวิจัยนี้ ได้แก่

1. มูลนิธิทรงพลเพื่อการพัฒนาเด็ก
2. ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมการบริโภคยาสูบ (ศจย.)
3. ศูนย์สร้างสรรค์ครูมืออาชีพ
4. โรงเรียนในเครือข่ายครูนักทรงพลังเพื่อการไม่สูบบุหรี่รุ่นที่ 1 ได้แก่

- 4.1 โรงเรียนสุวรรณศุภธารามวิทยา
- 4.2 โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยา พุทธมณฑล
- 4.3 โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางขุนเทียน
- 4.4 โรงเรียนบางมดวิทยา “สีสุกหวาดจวนอุปถัมภ์”
- 4.5 โรงเรียนราชวินิตมัธยม
- 4.6 โรงเรียนวัดปากน้ำวิทยาคม
- 4.7 โรงเรียนสามพรานวิทยา
- 4.8 โรงเรียนชิโนรสวิทยาลัย
- 4.9 โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ฝ่ายมัธยม)
- 4.10 โรงเรียนนวมินทราชินูทิศเตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้า
- 4.11 โรงเรียนมัธยมวัดดุสิตาราม
- 4.12 โรงเรียนวัดราชโอรส

การเก็บรวบรวมข้อมูลมีวิธีการก็คือ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นจากการพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิ รณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เพื่อทราบข้อมูลเบื้องต้นในการดำเนินงานของเครือข่าย หลังจากนั้นจึง นำข้อมูลที่ได้รับมาเป็นการกำหนดกลุ่มตัวอย่าง และเริ่มดำเนินการสัมภาษณ์โดยมีรูปแบบการ สัมภาษณ์อย่างเป็นทางการเป็นหลักโดยเป็นคำถามปลายเปิดให้กลุ่มเป้าหมายสามารถแสดง ความคิดเห็นอย่างเต็มที่ เริ่มต้นด้วยการแนะนำตัวพร้อมทั้งบอกวัตถุประสงค์ของการขอสัมภาษณ์ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งในขณะทำการที่สัมภาษณ์ผู้วิจัยได้มีกรอบแนวคำถามในการ สัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลครบตามที่ต้องการ พร้อมทั้งบันทึกเทปการสัมภาษณ์โดยขออนุญาต กลุ่มเป้าหมายก่อนทุกครั้ง เพื่อป้องกันการพลาดประเด็นที่ต้องการ

เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้นอกจากที่จะศึกษาเรื่องกระบวนการสื่อสารในการดำเนินงานเพื่อ การไม่สูบบุหรี่ของเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่แล้วยังศึกษาในเรื่องของผลกระทบที่ เกิดขึ้นกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย อันได้แก่ ครูแกนนำ ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ผลักดันนโยบาย โรงเรียนปลอดบุหรี่ ร้านค้ารอบบริเวณโรงเรียนที่มีการจำหน่ายบุหรี่ ผู้ปกครอง และเยาวชน หลังจากที่มีการสัมภาษณ์กลุ่มครูแกนนำแต่ละบุคคลเรียบร้อยแล้ว ก็จะขอให้บุคคลเหล่านั้นช่วย แนะนำบุคคลอื่นๆในกลุ่ม เพื่อที่ผู้วิจัยจะได้ทำการสัมภาษณ์ต่อไปให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตาม ต้องการ โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนที่ผู้วิจัยได้ทำการสนทนากลุ่ม ซึ่งในส่วนของ การสนทนากลุ่มนั้น ผู้วิจัยจะสร้างบรรยากาศให้สนุกสนานเป็นกันเอง เพื่อให้ผู้ให้สัมภาษณ์ผ่อนคลาย สามารถแสดง

ความคิดเห็นอย่างเต็มที่ และขอความร่วมมือให้กลุ่มเป้าหมายตอบคำถามตามความเป็นจริงมากที่สุด

ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล ตั้งแต่วันที่ 3 ตุลาคม 2550 ถึงวันที่ 9 มกราคม 2551 และสามารถสรุปผลการศึกษาตามปัญหานำการวิจัยได้ดังนี้

ปัญหานำการวิจัย ข้อที่ 1: กระบวนการสื่อสารในดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

ก่อนที่จะมีการศึกษาตามประเด็นปัญหานำการวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาประวัติการก่อตั้งเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เพื่อให้เป็น “บันได” สู่การเข้าถึงข้อมูลมากที่สุด เนื่องจากการศึกษาในเรื่อง “เครือข่าย” จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรู้ “ความหมาย” อันแท้จริงในการจัดตั้งเครือข่าย ที่มา ความสำคัญ วัตถุประสงค์ โครงสร้างการบริหารงาน ตลอดจนกระบวนการดำเนินงาน และการสื่อสารในเครือข่าย เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่จะทำให้ผู้วิจัยเข้าใจความเป็นมาก่อนที่จะมีการจัดตั้งเครือข่าย และเป็นจุดเชื่อมโยงในการศึกษาประเด็นเรื่องกระบวนการสื่อสารในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ได้ต่อไป

ผลจากการศึกษาในเรื่องประวัติความเป็นมาพบว่า เครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เริ่มต้นจากการที่มูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ได้มีการจัดโครงการโรงเรียนปลอดบุหรี่ขึ้น โดยรุกเข้าไปที่กลุ่มครูในโรงเรียน เนื่องจากมูลนิธิเล็งเห็นจุดเด่นของครู คือ บทบาทหน้าที่ครูเป็นเหมือนกลไกควบคุมเด็กและเยาวชน ซึ่งมีความแตกต่างจากกฎหมาย เพราะการออกกฎหมายเมื่อออกกฎหมายมาแล้วมักไม่มีกลไกในการบังคับใช้ เพียงแต่เป็นกลไกภายนอกที่จะช่วยป้องกันเยาวชน กลยุทธ์ในการใช้ “ครู” จึงถือเป็นกลยุทธ์ในการสร้างคนที่อยู่ใกล้ตัวเด็กมากที่สุด ในการผลักดันให้นโยบายหรือมาตรการต่างๆทางกฎหมาย “เป็นจริง” โดยใช้กลไกควบคุม คือ บทบาทหน้าที่ความเป็นครู มาควบคุมดูแลเด็ก ซึ่งถือเป็น**สื่อบุคคล**หลักที่สำคัญในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ โดยเปลี่ยนบทบาทให้ครูมาเป็นผู้นำความคิดด้วยการสื่อสารกับเยาวชนด้วยตนเอง ในการเป็น “ครูนักรณรงค์”

เส้นทางการเข้าสู่เครือข่ายของสมาชิก มี 3 รูปแบบด้วยกัน ได้แก่ **รูปแบบแรกครูเป็นฝ่ายรุกเข้ามูลนิธิ**ด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อการไม่สูบบุหรี่ทั้งต่อเนื่องและไม่ต่อเนื่อง จนเกิดการรวมกลุ่มครูแกนนำ **รูปแบบที่สองมูลนิธิรุกเข้ามาหาครู** โดยที่มูลนิธิเป็นฝ่ายเชิญครูเข้ามา

ประชุม ซึ่งภายหลังเกิดความสมัครใจเข้ามาร่วมเครือข่าย และรูปแบบที่สามการเข้ามาด้วยสื่อบุคคล โดยสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล โดยการเชิญชวนจากครูแกนนำที่เข้าร่วมเครือข่ายก่อนหน้า ซึ่งเป็นข้อเด่นของการรวมกลุ่มหรือการสร้างเครือข่ายของคนที่มีอาชีพเดียวกัน จนเกิดเป็นเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ขึ้น ในการเป็นแหล่งทรัพยากรและแหล่งข้อมูลข่าวสารที่จะดำเนินการสื่อสารดำเนินงานร่วมกัน

ดังนั้น การจัดตั้งเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ จึงเริ่มต้นจากการรวมกลุ่มแบบไม่เป็นทางการ ผู้การเข้าสู่รูปแบบเป็นทางการ ข้อดีก็คือ ด้วยระบบการบริหารงานที่ชัดเจนมากขึ้น ทำให้การบริหารจัดการเครือข่ายมีความคล่องตัว แต่เนื่องจากปัจจุบันการดำรงตำแหน่งต่างๆในเครือข่ายไม่ได้กำหนดวาระการทำงาน ซึ่งวิเคราะห์ได้ว่า หากมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำเครือข่ายก็อาจทำให้เครือข่ายล่มสลายได้ การขยายเครือข่ายจึงแบ่งออกเป็นรุ่นๆ โดยปัจจุบันเกิดเครือข่ายรุ่นที่ 2 และ 3 ตามมา ซึ่งแยกการบริหารจัดการแต่ละรุ่น เพื่อให้สามารถธำรงรักษาเครือข่ายเอาไว้ได้ มีระบบการทำงานแบบ “แยกกันทำงาน” ในแต่ละรุ่น แต่ “เรียนรู้ร่วมกัน” ในงานสัมมนาเครือข่าย

การธำรงรักษาเครือข่ายนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้ “การสื่อสาร” ในการธำรงรักษา ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาตามประเด็นตามปัญหาคำถามการวิจัย อันได้แก่ กระบวนการสื่อสารในดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

ผลจากการศึกษาสรุปได้ว่า กระบวนการสื่อสารในดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ประกอบด้วย 2 ประเด็นคำถามจากผู้วิจัย คือ “เครือข่ายมีการสื่อสารภายในกันอย่างไร” และ “เครือข่ายสื่อสารกับเยาวชน และผู้เกี่ยวข้องในโรงเรียนได้อย่างไร” ได้แก่

1. เครือข่ายมีการสื่อสารภายในอย่างไร : กระบวนการสื่อสารภายในเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

การบริหารจัดการของเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ จะแบ่งสมาชิกออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ CORE TEAM คือ ประธาน รองประธาน และเลขานุการเครือข่าย ซึ่งเมื่อพิจารณาในส่วนของประวัติความเป็นมาพบว่า เส้นทางการเข้าสู่เครือข่ายก็แสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงของข้อมูลที่ค้นพบ เนื่องจาก CORE TEAM เป็นครูที่เป็นฝ่าย “รุกเข้าหามูลนิธิ” กลุ่มที่ 2 คือ ครูแกนนำในเครือข่าย เป็นกลุ่มที่มีเส้นทางในการเข้าสู่เครือข่าย ทั้งมูลนิธิรุกเข้าหาครูและการเชิญ

ชวนจากสื่อบุคคลเป็นหลัก กลุ่มที่ 3 คือ **เจ้าหน้าที่จากมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ(ศจย.) และศูนย์สร้างสรรค์เครื่องมืออาชีพ** มีเส้นทางการเข้าสู่เครือข่าย ทั้งมูลนิธิเชิญมาและจากการเชิญชวนของสื่อบุคคลเช่นกัน ซึ่งแบ่งการสื่อสารออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่

1.1 การสื่อสารภายใน CORE TEAM

จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการติดต่อสื่อสารภายในกลุ่ม CORE TEAM ส่วนใหญ่มีรูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการเป็นหลัก โดยมีการติดต่อสื่อสารกันอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1-2 ครั้ง ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1.1.1 **การสื่อสารระหว่างบุคคล** ภายใน CORE TEAM ส่วนใหญ่มีรูปแบบการสื่อสารบุคคลผ่านสื่อต่างๆ อันได้แก่ โทรศัพท์ e-mail และสื่อบุคคล โดยมีวัตถุประสงค์คือ

- เพื่อแจ้งข้อมูลข่าวสารของเครือข่าย
- เพื่อนัดหมายการประชุมกลุ่มย่อย CORE TEAM ก่อนที่จะมีการประชุมตามวาระ

1.1.2 **การสื่อสารกลุ่มย่อย** คือ ก่อนที่จะมีการประชุมตามวาระประจำเดือนนั้น จะต้องมีการประชุมกลุ่มย่อยนอกรอบร่วมกันก่อน ระหว่าง CORE TEAM ,คุณกนกวรรณ ชมเชย เจ้าหน้าที่ประสานงานหลักของมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และ ผศ.ดร.มณฑา เก่งการพานิช จากศูนย์วิจัยการจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ(ศจย.) กันก่อน เพื่อคัดกรองประเด็นเนื้อหาที่สำคัญ ในการจัดประชุมตามวาระของเครือข่าย

1.2 การสื่อสารระหว่าง CORE TEAM กับสมาชิกภายในเครือข่าย

จากผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารระหว่าง CORE TEAM กับสมาชิกภายในเครือข่ายเป็นรูปแบบการสื่อสารสองทาง และการสื่อสารทางเดียว ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1.2.1 **การสื่อสารระหว่างบุคคล** เครือข่ายมีรูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลผ่านสื่อต่างๆ อันได้แก่ โทรศัพท์ e-mail และสื่อบุคคล โดยมีวัตถุประสงค์คือ

- เพื่อแจ้งข้อมูลข่าวสารของเครือข่าย

- การขอความช่วยเหลือ

1.2.2 **การสื่อสารกลุ่มใหญ่** คือ การประชุมวาระของเครือข่าย โดย CORE TEAM จะเป็นผู้ดำเนินการประชุม ในช่วงระยะแรกของการดำเนินงานในเครือข่ายจะมีการจัดประชุมตามวาระเดือนละ 1 ครั้ง ต่อมาเมื่อระบบการบริหารจัดการมีความลงตัวมากขึ้นจึงเปลี่ยนเป็น 2 เดือนต่อ 1 ครั้ง ซึ่งการประชุมวาระของเครือข่ายจัดตั้งเพื่อ

- เป็นกลไกในการติดตามงาน ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการนำเสนอผลงานแต่ละโรงเรียนร่วมกัน
- แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างการทำงานเพื่อการไม่สูญบุหรืของโรงเรียนตน
- พัฒนาปรับปรุงงานของตนให้ดีขึ้น

นอกจากนี้ยังมี การสัมมนาเครือข่าย ซึ่งมีรูปแบบการสื่อสารแบบเป็นทางการ โดยเริ่มต้นจากมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาเด็ก โดย CORE TEAM จะทำหน้าที่ผู้ส่งสารในการนำสารมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับสมาชิก ผลจากการจัดงานสัมมนา ทำให้มีผู้เข้าร่วมเครือข่ายโดยเป็นการขยายเครือข่ายออกสู่ รุ่นที่ 2 และ 3 ได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งเครือข่ายมีการจัดสัมมนาทั้งหมด 4 ครั้ง ตั้งแต่ปี 2548 ถึงปี 2551 การจัดสัมมนาเครือข่ายเป็นการแสดงออกถึงการ"รวมพลัง" ในการดึงหน่วยงานภายนอกเข้าร่วมการจัดสัมมนา ซึ่งถือเป็นข้อเด่นของการมีเครือข่ายเช่นกัน

1.2.3 **การสื่อสารในองค์กร** แม้เครือข่ายครูนักถนอมวงศ์เพื่อการพัฒนาเด็กจะไม่ได้มีการสร้าง "สื่อ" ด้วยตนเอง แต่ "ใช้ร่วม" กับมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาเด็ก โดยสื่อสารองค์กรผ่านสื่อรูปแบบต่างๆ ได้แก่ วารสาร SMART ของมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาเด็ก คอลัมน์ "รอบรั้วโรงเรียนปลอดบุหรื เรื่อง : ครูกับลูกศิษย์" ในปี 2549 ถึงปัจจุบัน, เว็บไซต์เครือข่าย มีวัตถุประสงค์เพื่อ

- เป็นสื่อกลางในการรับทราบข้อมูล
- เป็นสื่อหาแนวร่วมจากการเข้ามาเป็นสมาชิก

นอกจากนี้ยังมี จุดหมายเครือข่ายที่ออกจากมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาเด็กเป็นหลัก เนื่องจากเครือข่ายครูยังไม่ได้อยู่ในรูปแบบองค์กรเหมือนมูลนิธิ การส่ง

จดหมายเครือข่าย จำเป็นต้องใช้มูลนิธิเป็นผู้ส่งจดหมายเชิญเข้าร่วมประชุมผ่าน
ทางโรงเรียนของสมาชิกเครือข่าย

1.3 การสื่อสารระหว่างเครือข่ายกับมูลนิธิณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ(ศจย.)และศูนย์ สร้างสรรค์ครุมีอาชีพ

จากผลการวิจัยพบว่า การติดต่อสื่อสารระหว่างเครือข่ายกับมูลนิธิณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ(ศจย.)และศูนย์สร้างสรรค์ครุมีอาชีพ มีรูปแบบการสื่อสารผ่านสื่อต่างๆ ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1.3.1 **การสื่อสารระหว่างบุคคล** เครือข่ายมีรูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลผ่านสื่อต่างๆ อันได้แก่ โทรศัพท์ e-mail และสื่อบุคคล โดยมีวัตถุประสงค์ คือ ขอความอนุเคราะห์ ในเรื่องต่างๆ เช่น ขอสื่อและข้อมูลความรู้เกี่ยวกับบุหรี่จากมูลนิธิ, ฐานข้อมูลวิชาการจากศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ(ศจย.) เป็นต้น

1.3.2 **การสื่อสารกลุ่มใหญ่** บทบาทการสื่อสารก็จะเป็นในแนวระนาบและแนวตั้ง แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ

- 1) การสื่อสารระหว่างเครือข่าย มูลนิธิ และศจย.ผ่านสื่อการประชุมกลุ่มย่อย CORE TEAM การประชุมวาระของเครือข่าย การสัมมนาเครือข่าย
- 2) การสื่อสารระหว่างเครือข่ายกับศูนย์สร้างสรรค์ครุมีอาชีพ ผ่านการประชุมวาระเครือข่ายและการสัมมนาเครือข่าย

1.3.3 **การสื่อสารในองค์การ** ใช้รูปแบบการสื่อสารผ่านสื่อ วารสาร SMART ของมูลนิธิณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, เว็บไซต์เครือข่ายครุมีณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ และจดหมายเครือข่ายเช่นเดียวกับการสื่อสารระหว่าง CORE TEAM กับสมาชิกเครือข่าย

- 1.3.4 **การสื่อสารมวลชน** ส่วนใหญ่ก็มาจากมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ให้ผลสะท้อนกลับอย่างมากในเรื่องของชื่อเสียงเครือข่ายและแนวร่วมของคุณ สู่อการพัฒนาในระดับนโยบาย

เครือข่ายครุฑรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เป็น**เครือข่ายกิจกรรม (Social Movement Network)** เนื่องจากมีการผลักดันนโยบายร่วมกันจากการสร้างพื้นที่ “โรงเรียนปลอดบุหรี่”, ผลักดันมาตรการห้ามจำหน่ายบุหรี่แก่เด็กอายุต่ำกว่า 18 ปี ผลักดันมาตรการห้ามโซวี่บุหรี่ในร้านค้า และผลักดันหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ เป็นต้น เนื่องจากข้อจำกัดทางด้านเวลาของคุณแกนนำ ข้อจำกัดทางด้านสถานที่ ข้อจำกัดส่วนบุคคล ทำให้มูลนิธิต้องเข้ามาเป็นตัวกลางในการประสานงาน โดยคุณกนกวรรณ ชมเชย เจ้าหน้าที่ประสานงานจากมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ทำให้เครือข่ายมี**รูปแบบวงล้อ (Wheel Network)** ซึ่งการสรรสร้างกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ก็จำเป็นที่จะต้องอาศัย “การสื่อสาร” ในการดำเนินงาน นอกจากการสื่อสารภายในเครือข่ายแล้ว อีกประเด็นหนึ่งที่มีความจำเป็นที่จะต้องศึกษา คือ “เครือข่ายสื่อสารกับคนอื่นอย่างไร”

2. **เครือข่ายสื่อสารกับคนอื่นอย่างไร : กระบวนการสื่อสารของคุณแกนนำในเครือข่ายครุฑรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ กับเยาวชนและผู้ที่เกี่ยวข้องในโรงเรียน**

2.1 **ขอบเขตการสื่อสารของคุณแกนนำ** แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบคือ

- การสื่อสารของคุณแกนนำกับผู้บริหารสถานศึกษา
- การสื่อสารของคุณแกนนำกับเยาวชน
- การสื่อสารของคุณแกนนำกับครูภายในโรงเรียน

2.2 **รูปแบบการสื่อสารผ่านสื่อต่างๆ** แบ่งออกเป็น 2 ประเภทได้แก่

- **สื่อบุคคล** คือ สื่อบุคคลภายในโรงเรียน ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูแกนนำนักเรียนแกนนำ และสื่อบุคคลภายนอกโรงเรียน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ดาราและศิลปินนักร้อง บุคลากรทางการแพทย์ และบุคคลที่เจ็บป่วยอันเนื่องมาจากการสูบบุหรี่
- **สื่อกิจกรรม** แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ กิจกรรมในแต่ละโรงเรียนและกิจกรรมในระดับเครือข่าย

- 1) กิจกรรมในแต่ละโรงเรียน จะมีลักษณะของการ “แยกกันทำ” เพื่อความคล่องตัว โรงเรียนแต่ละแห่งในเครือข่ายจะมีการสรรสร้างกิจกรรมขึ้นมาแตกต่างกันไปตามความถนัด สภาพพื้นที่ และสภาพปัญหา ซึ่งเป็นการสร้างแรงจูงใจให้แก่โรงเรียนอื่นๆพัฒนาโครงการของตนเองด้วยเช่นกัน โดยมีการรณรงค์ภายในโรงเรียนด้วยสื่อต่างๆ ได้แก่ การรณรงค์ทั่วไปในโรงเรียนผ่านสื่อต่างๆ เช่น ป้าย “โรงเรียนปลอดบุหรี่,สติ๊กเกอร์,สื่ออิเล็กทรอนิกส์หุ่นยนต์เว็บไซต์ สปอตรณรงค์,เกมส์,กีฬา,สื่อแกนนำเยาวชน และสื่อครูต้นแบบในกิจกรรมเพื่อช่วยให้นักเรียนเลิกบุหรี่ เป็นต้น และการรณรงค์เนื่องในโอกาสพิเศษผ่านทางการจัดนิทรรศการ และการรณรงค์ภายนอกโรงเรียน ด้วยการเดินรณรงค์ภายนอกโรงเรียนในวันสำคัญต่างๆ การรณรงค์ผ่านสื่อวิทยุชุมชน กิจกรรมพี่สอนน้องในชุมชน เป็นต้น
- 2) กิจกรรมในระดับเครือข่าย เกิดขึ้นเนื่องจากบางครั้งหากแยกกันทำงานก็อาจจะไม่สำเร็จ จึงต้องมีการรวมพลังกันทำกิจกรรมต่างๆ ได้แก่
 - หลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ เป็นสื่อที่สามารถเผยแพร่เข้าสู่ระบบโรงเรียนได้ง่าย เสมือนเป็นการวางระบบรากฐานความคิดเกี่ยวกับบุหรี่แก่เยาวชนผ่านสื่อหลักสูตร เริ่มต้นจากการที่เครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เห็นความสำคัญจึงร่วมกันพัฒนาหลักสูตรขึ้นมา โดยเผยแพร่สู่ครูจากโรงเรียนต่างๆที่สนใจทั่วประเทศ ผ่านทางเว็บไซต์ของเครือข่าย เว็บไซต์ของปลัดกระทรวงศึกษาธิการและศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ เป็นต้น
 - กิจกรรมอบรมสร้างแกนนำเยาวชนร่วมกัน เป็นความร่วมมือกันของโรงเรียนต่างๆ ในเครือข่ายที่เปลี่ยนบทบาทนักเรียนให้เป็นผู้นำความคิด กับการเป็นนักรณรงค์
 - คู่มือในการช่วยนักเรียนให้เลิกสูบบุหรี่ เป็นการเผยแพร่ความรู้ ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการช่วยนักเรียนให้เลิกสูบบุหรี่ และนวัตกรรมรูปแบบต่างๆที่ช่วยนักเรียนให้เลิกสูบบุหรี่ ไปยังสมาชิกเครือข่ายและครูทั่วประเทศที่สนใจ
 - คู่มือการพัฒนาศักยภาพนักเรียนแกนนำในการรณรงค์โรงเรียนปลอดบุหรี่ เป็นการนำเอาความรู้ ข้อมูลข่าวสารและถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของโรงเรียนต่างๆที่มีการพัฒนานักเรียนแกนนำ มาเผยแพร่ความรู้ไปยังสมาชิกและครูทั่วประเทศที่สนใจ

เมื่อตอบคำถามได้ว่า เครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มีการสื่อสารกันภายในเครือข่ายอย่างไร และมีการสื่อสารกับคนอื่นอย่างไร แล้วนั้น ประเด็นคำถามที่ต่อเนื่องตามมาจากผลการวิจัย คือ หลังจากที่เครือข่ายมีการสื่อสารภายในเครือข่ายเพื่อบริหารจัดการตนเองแล้วนั้น การสื่อสารกับเยาวชนและผู้เกี่ยวข้องในโรงเรียนเพื่อการดำเนินงานสื่อสารรณรงค์ทั้งภายในและ

ภายนอกโรงเรียนนั้น ทำให้เกิด“ผลกระทบอย่างไร” อันนำมาสู่การตอบปัญหาน่าวิจัยในข้อที่ 2 ดังนี้

ปัญหาน่าการวิจัย ข้อที่ 2: ผลกระทบต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการดำเนินงานของเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

การสื่อสารดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ เป็นการสื่อสารสุขภาพโดยผ่านการทรงรงค์และการจัดกิจกรรมต่างๆ โดยมีองค์ประกอบอันได้แก่ ผู้นำการเปลี่ยนแปลงสู่กลุ่มเป้าหมาย คือ เครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เนื้อหาของสารคือความรู้ ความเข้าใจ การสร้างจิตสำนึก เพื่อสร้างเสริมและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในเรื่องของการไม่สูบบุหรี่ โดยสื่อสารผ่านสื่อต่างๆได้แก่ สื่อบุคคลและสื่อกิจกรรมดังกล่าวข้างต้น ซึ่งมีกลุ่มเป้าหมายของการทรงรงค์ได้แก่

- กลุ่มเป้าหมายหลัก คือ เยาวชน
- กลุ่มเป้าหมายรอง คือ ครูภายในโรงเรียน ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ปกครอง ร้านค้า ชุมชน

การสื่อสารทรงรงค์ของเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เป็นลักษณะการใช้กลยุทธ์ในการสื่อสารสุขภาพ โดยใช้กลยุทธ์ที่หลากหลายและเน้นการมีส่วนร่วมให้เกิดผลกระทบ เป็นการ “สร้างนำซ่อม” ผ่านสื่อบุคคลและกิจกรรมต่างๆ ซึ่งผลของการโน้มน้าวใจนั้นอาจเกิดขึ้นในทันที หรือเกิดในระยะยาวก็ได้ โดยวัดจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมาย

เครือข่ายมีภารกิจ (Mission) หลัก คือ การพัฒนาครูแกนนำเป็นหลัก เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูมีสมรรถนะและศักยภาพในการควบคุมการบริโภคยาสูบให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นตามวัตถุประสงค์หลักของเครือข่าย และให้ครูแกนนำเหล่านี้ไปพัฒนานวัตกรรมโครงการต่างๆ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้แก่เยาวชน โดยแบ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายวงใน คือ ครูแกนนำและเยาวชน และกลุ่มเป้าหมายวงนอก คือ ผู้บริหารสถานศึกษา ร้านค้า ผู้ปกครอง และผู้ผลักดันนโยบายโรงเรียนปลอดบุหรี่ ได้แก่

1. ผลกระทบต่อครูแกนนำ

ตัวชี้วัดของเครือข่าย คือ จำนวนนวัตกรรมและโรงเรียนที่ประกาศเป็นเขตปลอดบุหรี่

- ความรู้ อยู่ในระดับที่สามารถนำไปใช้ได้ (Application) คือ สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม คือมีการพัฒนานวัตกรรมต่างๆ จากโรงเรียนที่เข้าร่วมเครือข่าย 11 โรงเรียนจากทั้งหมด 12 โรงเรียน
- ทัศนคติ มีการเปลี่ยนแปลงเป็นเชิงบวกเพิ่มขึ้น เป็นการมองมุมเดียวกันกับเครือข่าย
- พฤติกรรม คือ การเปลี่ยนแปลงเพื่อเปลี่ยนคนอื่น ได้แก่ การเป็นนักเรียนรณรงค์ อันนำมาสู่การสื่อสารรณรงค์ไปสู่กลุ่มเพื่อนครูในโรงเรียน

2. ผลกระทบต่อเยาวชน

ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อเยาวชน แบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มคือ

2.1 กลุ่มเยาวชนแกนนำ

- ความรู้ อยู่ในระดับที่สามารถนำไปใช้ได้ (Application) คือ สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยการเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆ
- ทัศนคติ เป็นไปในเชิงบวกกับการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่และการทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นการปรับทัศนคติในการสร้างสรรค์งานร่วมกันภายในกลุ่มนักเรียนแกนนำด้วย
- พฤติกรรม นอกจากเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆแล้ว ยังมีการถ่ายทอดความรู้ ข้อมูลข่าวสารจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อขยายฐานเยาวชน ซึ่งการดำเนินงานของนักเรียนแกนนำจะมีส่วนร่วมทั้งกระบวนการ โดยมีระบบการแบ่งงานกันทำ มีการพัฒนากิจกรรมและสื่อต่างๆร่วมกัน เป็นต้น

2.2 กลุ่มเยาวชนที่มีพฤติกรรมเสี่ยง

- ความรู้ อยู่ในระดับที่ระลึกได้ (Recall) คือ สามารถดึงข้อมูลออกมาจากความจำได้ว่าบุหรี่ยี่มีพิษภัยอย่างไร
- ทัศนคติ เป็นไปในเชิงบวกคือ เข้ามาร่วมกิจกรรมเนื่องจากเห็นคุณประโยชน์และสัมพันธภาพที่ดีระหว่างนักเรียนแกนนำกับกลุ่มเสี่ยง และทัศนคติเชิงลบ คือ การไม่ให้ความร่วมมือในงานรณรงค์และมองว่าไม่มีความจำเป็นในการเลิกบุหรี่ในปัจจุบัน

- พฤติกรรม มีทั้งปรับเปลี่ยนพฤติกรรม คือเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการรณรงค์ และไม่เปลี่ยนพฤติกรรม คือ ไม่เปลี่ยนพฤติกรรมในการสูบบุหรี่และไม่ยอมเข้าร่วมกิจกรรมใดๆที่จัดขึ้น

3. ผลกระทบต่อผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษามีในระดับบริหารจึงเป็นในลักษณะของการสนับสนุนครูแกนนำในการทำกิจกรรมโครงการต่างๆ โดยระดับการมีส่วนร่วมของผู้บริหารสถานศึกษาจะอยู่ในระดับการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมและร่วมได้รับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ด้วยภาระหน้าที่ของผู้บริหาร และกรอบการทำงานของผู้บริหารที่อยู่ในระดับเชิงนโยบายของโรงเรียน จึงทำให้ผู้บริหารเป็นฝ่ายสนับสนุนการทำงานของครูแกนนำมากกว่าการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง โดยการเป็นสื่อบุคคลหรือเป็นต้นแบบให้กับนักเรียน

4. ผลกระทบต่อผู้ปกครอง

ระดับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง มีทั้งโดยตรง คือ การเข้ามา่วมกิจกรรมกับบุตรหลานโดยตรง และการประชุมผู้ปกครอง โดยทางอ้อมก็คือ การสนับสนุนให้บุตรหลานทำกิจกรรม ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้ปกครอง คือ การเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของเยาวชน จากผลการวิจัยสามารถวิเคราะห์ได้ว่า แม้บทบาทของครูจะไม่สามารถสื่อสารรณรงค์โดยตรงกับผู้ปกครองได้มากเท่าใดนัก แต่ก็สามารถใช้กระบวนการในการสื่อสารสองจังหวะ (Two-Step Flow Communication) ผ่านสื่อบุคคลหรือผู้นำความคิดอันได้แก่ นักเรียนของตนเองได้ เนื่องจากเป็นบุคคลในครอบครัวและมีความใกล้ชิดดีกว่าครูแกนนำ โดยครูแกนนำก็จะทำหน้าที่ในการถ่ายทอดสาร อันประกอบด้วยข้อมูลความรู้ต่างๆผ่านสื่อต่างๆไปยังนักเรียน เพื่อให้ให้นักเรียนไปถ่ายทอดสู่ผู้ปกครองอีกจังหวะหนึ่ง ซึ่งเปลี่ยนแปลงบทบาทของนักเรียนจากผู้รับสาร (receiver) มาเป็นผู้ส่งสาร (sender) ด้วยตนเอง อันเป็นการสร้างผลกระทบให้มากขึ้นได้อีกทางหนึ่ง

5. ผลกระทบต่อร้านค้าที่มีการจำหน่ายบุหรี่รอบบริเวณโรงเรียน

ระดับการมีส่วนร่วมของร้านค้ารอบบริเวณโรงเรียน ในเครือข่าย ส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในระดับของการ “ให้ความร่วมมือ” ในการไม่จำหน่ายบุหรี่แก่เด็กและไม่จัดแสดงบุหรี่ภายในร้าน แต่ยังไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการรณรงค์กับครูแกนนำเองโดยตรง ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ว่าด้วย

ระยะห่างระหว่างครูแกนนำกับร้านค้า อันเนื่องมาจากร้านค้าเป็นผู้ที่ “เสียเปรียบ” จากการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ แต่ครูแกนนำเป็นผู้ “ได้เปรียบ” จากการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่จึงทำให้การมีส่วนร่วมของร้านค้าเป็นไปในระดับของการให้ความร่วมมือ

6. ผลกระทบต่อกลุ่มผู้ผลักดันนโยบาย “โรงเรียนปลอดบุหรี่”

ระดับการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ผลักดันนโยบาย “โรงเรียนปลอดบุหรี่” ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการผลักดันนโยบายคือ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่และนโยบายโรงเรียนปลอดบุหรี่จนเป็นผลสำเร็จ ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมในทั้งกระบวนการ การวางแผนการดำเนินงานและการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นร่วมกันกับเครือข่าย

จากผลกระทบของการสื่อสารดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ข้างต้น ผลการวิจัยพบว่า มีเพียงเยาวชนกลุ่มเสี่ยงบางส่วนเท่านั้นที่ยังไม่ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม แสดงถึงกลยุทธ์การสื่อสารของเครือข่ายที่เน้นการ “ป้องกันเด็กดี” มากกว่าการ “รักษาเด็กเสีย” ซึ่งเมื่อพิจารณาในเรื่องของสัดส่วนเยาวชนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงก็พบว่า มีจำนวนน้อยกว่าเยาวชนแกนนำ อันนำมาสู่การวางกรอบกลยุทธ์การสื่อสารของเครือข่าย “ว่าจะ” ใช้กลยุทธ์อย่างไรในการสร้างการมีส่วนร่วมแก่เยาวชน” อันนำมาสู่การตอบประเด็นปัญหานำการวิจัยข้อที่ 3 ได้แก่

ปัญหานำการวิจัย ข้อที่ 3: กลยุทธ์การสื่อสารในการสร้างการมีส่วนร่วมในโครงการแก่เยาวชน

กลยุทธ์การสื่อสารของเครือข่ายครูรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในการสร้างการมีส่วนร่วมแก่เยาวชน ประกอบด้วย

1. **กลยุทธ์การใช้สื่อ** เครือข่ายครูรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มีการเลือกใช้สื่อให้เข้าสู่กลุ่มเยาวชน โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลัก ได้แก่

1.1 **กลยุทธ์การใช้สื่อบุคคล** เนื่องจากการสื่อสารรณรงค์ในโรงเรียนมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายองค์กร เครือข่ายครูจึงจำเป็นต้องใช้สื่อบูรณาการร่วมกัน โดยผ่านช่องทางในการจัดกิจกรรมต่างๆทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน อันได้แก่ การจัดอบรมค่ายแกนนำเยาวชน

การจัดอบรมค่ายแก่นักเรียนกลุ่มเสี่ยง การรณรงค์สู่ชุมชน เป็นต้น โดยสามารถแบ่งสื่อบุคคลออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

- สื่อบุคคลภายในโรงเรียน ได้แก่ ครูแกนนำ นักเรียนแกนนำ ผู้บริหารสถานศึกษา และครูต้นแบบในการช่วยนักเรียนให้เลิกสูบบุหรี่
- สื่อบุคคลภายนอก ได้แก่ ผู้นำชุมชน ดาราและศิลปินนักร้อง บุคลากรทางการแพทย์ และบุคลากรที่เจ็บป่วยจากการสูบบุหรี่

โดยเป็นการใช้กลยุทธ์สื่อบุคคลแบบคู่ขนาน โดยไม่ได้เลือกเพียงสื่อใดสื่อหนึ่ง แต่เป็นการใช้ควบคู่กันไป คือใช้ทั้งสื่อภายในโรงเรียนและภายนอกโรงเรียนร่วมกัน

1.2 กลยุทธ์การใช้สื่อกิจกรรม สื่อกิจกรรมเป็นสื่อมีคุณลักษณะพิเศษ คือสามารถส่งเสริมให้กลุ่มเป้าหมายแสดงออกถึงความสามารถของตนเองทำให้เกิดกำลังใจในการเข้าร่วมโครงการต่างๆ แก่เยาวชน ผ่านช่องทางในการใช้สื่อกิจกรรมประกอบด้วย การจัดกิจกรรมรณรงค์ต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน การเรียนการสอนในรายวิชาต่างๆ ที่ได้มีการนำเอาหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ไปใช้ และสื่อรณรงค์ต่างๆ ที่จัดขึ้น โดยแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

- สื่อกิจกรรมรณรงค์ ได้แก่ ป้าย “โรงเรียนเป็นเขตปลอดบุหรี่”, สติกเกอร์รณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, สื่อหุ่นยนต์ เว็บไซต์ สปอตรณรงค์ สื่อประเภทเกมส์ สื่อกีฬา เป็นต้น
- สื่อหลักสูตรการเรียนการสอน คือ การนำเอาหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ไปบูรณาการเข้ากับวิชาต่างๆ ที่ครูแกนนำภายในเครือข่ายรับผิดชอบดูแล ซึ่งเป้าหมายสำคัญของหลักสูตร คือ การนำไปบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอนในรายวิชาต่างๆ

จากผลการวิจัยพบว่า สื่อกิจกรรมที่จะสามารถสร้างผลกระทบได้ดีนั้น ควรมาจากการที่เด็กมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สื่อต่างๆ ด้วยตนเอง เนื่องจากจะทำให้เด็กรู้สึกถึงการมีส่วนร่วมและเข้าถึงเด็กได้มากกว่า

2. กลยุทธ์การนำเสนอสาร

2.1 เนื้อหาสาร เนื้อหาสารของเครือข่ายจะเป็นลักษณะของสารประเภทข้อเท็จจริง โดยมีการนำเอาความรู้เรื่องบุหรี่ในด้านต่างๆ มานำเสนอกับกลุ่มเป้าหมาย ผ่านทางกิจกรรมรณรงค์ต่างๆ และหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่

2.2 **รหัสสาร** ภาษาที่ใช้ในการถ่ายทอดสู่กลุ่มเยาวชน ส่วนใหญ่เป็นถ้อยคำที่ทันสมัย เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนมีความสนใจเข้าร่วมกิจกรรม

2.3 **การจัดสาร** ขึ้นอยู่กับกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของสารที่ต้องการจะสื่อไปยังกลุ่มเป้าหมาย

2.4 **จุดจูงใจในสาร** ผ่านทางสื่อประเภทต่างๆที่เครือข่ายจัดขึ้น ทั้งหลักสูตรโรงเรียน ปลอดภัยและกิจกรรมรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ในการสร้างการเรียนรู้ต่อกลุ่มนักเรียน ได้แก่

- จุดจูงใจโดยใช้ความกลัว
- จุดจูงใจโดยใช้อารมณ์
- จุดจูงใจโดยใช้ความโกรธ
- จุดจูงใจโดยใช้อารมณ์ขัน
- จุดจูงใจโดยใช้รางวัล
- จุดจูงใจโดยใช้แรงจูงใจ

3. กลยุทธ์การใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

เครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มีการใช้กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมทั้งกระบวนการ อันได้แก่

3.1 **เข้าถึงเด็ก** คือ จัดกิจกรรมโครงการต่างๆที่ทำให้เด็กทุกกลุ่มสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ โดยเปิดโอกาสให้นักเรียนเลือกกิจกรรมตามความสนใจของตนเองได้ และเปิดโอกาสให้นักเรียนสามารถแสดงความคิดเห็นและแสดงความต้องการของตนเองได้

3.2 **มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกิจกรรม** คือ เปิดโอกาสให้นักเรียนเขามามีส่วนร่วมตั้งแต่ระดับการวางแผนงาน จัดโครงการกิจกรรมต่างๆ โดยเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน

3.3 **ให้เด็กจัดการด้วยตนเอง** คือ เปิดโอกาสให้เด็กนักเรียนสามารถตัดสินใจด้วยตนเอง โดยตัดสินใจตั้งแต่เริ่มคิด วางแผน ไปจนถึงการลงมือผลิตกิจกรรมด้วยตัวเอง

4. กลยุทธ์การให้แรงเสริม

การให้แรงเสริมเป็นกลยุทธ์ที่มีการนำมาใช้ โดยผ่านการสื่อสาร 2 รูปแบบ อันได้แก่

4.1 การพูดให้กำลังใจ

เป็นกลยุทธ์ที่ใช้ได้ดีที่สุดกับเยาวชน ซึ่งเป็นการสื่อสารในการสร้างแรงจูงใจให้เกิดการเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือโครงการต่างๆที่ครูแกนนำจัดขึ้น

4.2 การให้รางวัล

เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการสร้างแรงเสริม ได้แก่ เกียรติบัตร เงินรางวัลจากการประกวดของรางวัลในการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อกระตุ้นให้เยาวชนเกิดความต้องการในการประกวดแข่งขันเพื่อชิงรางวัล ซึ่งเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมได้อีกทางหนึ่ง

5. กลยุทธ์การกระตุ้นจากภายนอก

10.1 มูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

● เครือข่ายเยาวชน we care

การสร้างเครือข่ายเยาวชน เป็นกลยุทธ์หนึ่งที่ใช้สร้างการมีส่วนร่วมให้แก่เยาวชน การสนับสนุนให้เยาวชนทำกิจกรรมภายนอกโรงเรียนร่วมกับมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ทำให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้ที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น และสรรสร้างงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ร่วมกัน

● กิจกรรมรณรงค์เนื่องในวันงดสูบบุหรี่โลกของมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

ในโอกาสวันงดสูบบุหรี่โลกในวันที่ 31 พฤษภาคมของทุกปี มูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่จะมีการจัดกิจกรรมรณรงค์โดยให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรณรงค์ด้วยกัน เพื่อให้เยาวชนตระหนักว่าพวกเขาเป็นบุคคลที่สำคัญในการรณรงค์

10.2 การทำกิจกรรมร่วมกับโรงเรียนต่างๆ

กิจกรรมระดับเครือข่ายนอกจากการอบรมค่ายเยาวชนร่วมกันแล้วนั้น การจัดสัมมนาเครือข่ายครูรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ และการประชุมสุขภาพบุหรี่แห่งชาติของทุกปี ก็เป็นอีกโอกาสหนึ่งที่จะทำให้เยาวชนได้แสดงออกโดยการจัดนิทรรศการร่วมกัน โดยเป็นการนำเสนอผลงานของแต่ละโรงเรียน และผลงานในระดับเครือข่าย

5.3 สื่อมวลชน

สื่อมวลชน ถือเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญเช่นกับกับงานรณรงค์ เนื่องจากการทำกิจกรรมบางครั้ง ถ้ามีสื่อมวลชนเข้าร่วมด้วย เยาวชนก็จะได้แสดงออกถึงศักยภาพตนผ่านสื่อมวลชน

กล่าวโดยสรุป จากผลการวิจัยพบว่าการสื่อสารดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเครือข่ายครูรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่นั้น ข้อสรุปต่างๆที่เกิดขึ้นล้วนแล้วแต่มีเหตุผลเชื่อมต่อกันดังนี้

- ประวัติความเป็นมาของเครือข่ายครูรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ทำให้ผู้วิจัยทราบข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับเครือข่าย และความสำคัญในการจัดตั้งเครือข่าย ทิศทางการเข้ามา

รวมตัวกันของสมาชิก รูปแบบเครือข่าย เป็นต้น ซึ่งเมื่อรวมตัวกันเป็นเครือข่ายแล้วสิ่งสำคัญที่สุดคือ “การธำรงรักษาเครือข่าย” ให้คงอยู่ด้วยการ “สื่อสาร” ดังนั้นการศึกษากระบวนการสื่อสารในการดำเนินงานจึงเป็นสิ่งสำคัญ นั่นคือปัญหานำวิจัยข้อที่ 1 ของผู้วิจัย

- เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่องของกระบวนการสื่อสารแล้วนั้น พบว่าเมื่อทำการสื่อสารใดๆก็ตาม จะมีผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารรณรงค์กับกลุ่มเป้าหมาย นั่นก็คือปัญหานำข้อที่ 2 ของผู้วิจัย
- ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมายหลักของเครือข่าย คือ เยาวชน นำมาสู่ปัญหานำการวิจัยข้อที่ 3 ของผู้วิจัย เนื่องจากการวางกลยุทธ์ให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายของเครือข่ายจะสามารถสร้างการมีส่วนร่วมแก่เยาวชนได้มากที่สุด

จะเห็นได้ว่าผลการวิจัยที่เกิดขึ้นจากปัญหานำการวิจัยในแต่ละข้อ ล้วนมีผลกระทบซึ่งกันและกัน ในทฤษฎีของนักวิจัย กระบวนการสื่อสารกับเยาวชนของเครือข่ายคุณกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ จำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาทั้งกระบวนการสื่อสาร คือ ศึกษาผู้ส่งสาร สื่อ ช่องทางการสื่อสาร ผู้รับสาร และผลกระทบที่เกิดขึ้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งกระบวนการสื่อสาร อันนำมาสู่การวางรูปแบบหรือการปรับปรุงกระบวนการดำเนินการในเครือข่ายได้ต่อไป

2. การอภิปรายผล

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า มีประเด็นต่างๆที่สอดคล้องและมีความสัมพันธ์กับผลการวิจัยครั้งนี้ โดยสามารถอภิปรายผลอันเกิดจากการที่ผู้วิจัยเรียนรู้ค้นพบจากงานวิจัย ได้แก่

1. เครือข่าย: ฐานสำคัญในการทำงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

“เครือข่าย” เป็นหน่วยงานที่สำคัญในการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เนื่องจากประเด็นในเรื่องของบุหรี่ เป็นประเด็นปัญหาพื้นฐานในสังคมทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นระดับบุคคล ชุมชน หรือประเทศชาติ การสร้างเครือข่ายจึงมีความจำเป็น เนื่องจากการสร้างเครือข่าย เป็นการสร้างหน่วยงานรณรงค์ที่ทำให้เกิดผลกระทบได้กว้างขวางมากขึ้น และจุดเด่นของครู คือ การที่ครูเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดเด็ก และเห็นสภาพปัญหาอยู่แล้ว การสร้างเครือข่ายครูจึงเป็นการสร้างบทบาทของครูให้เปลี่ยนแปลงไป โดยการนำครูมาเป็น “พระเอก” คือ เล่นบทบาทการสื่อสารดำเนินงานด้วย

ตนเอง โดยการ “แปลงครูให้เป็นนักเรียน” แก่เยาวชนด้วยตนเอง ครูจึงมีใช้แค่เพียงผู้รับสาร หากแต่มีการโยกบทบาทไปเป็นผู้ส่งสาร ซึ่งในกระบวนการสื่อสารนั้นทุกคนสามารถเป็นได้ทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสาร สอดคล้องกับที่ ปรมะ สตะเวทิน (2546:57) ได้กล่าวว่าในกระบวนการสื่อสารนั้นบุคคลแต่ละคนสามารถเป็นได้ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร ดังนั้นบุคคลแต่ละคนจึงทำหน้าที่ทั้งในการเข้ารหัส (encoding) ถอดรหัส (decoding) และตีความหมาย (interpreting)

ผลจากการวิจัยพบว่า ก่อนที่จะมีการจัดตั้งเครือข่ายครูนักเรียนครูเพื่อการไม่สูบบุหรี่ชั้น มุลินนิธรรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ มีการจัด “พื้นที่” ให้ครูที่สนใจเข้ามาร่วมมือกิจกรรมกับมุลินนิธรรงค์ โดยตลอดใน “โครงการโรงเรียนปลอดบุหรี่” ซึ่งคุณประโยชน์จากการจัดกิจกรรมครั้งนี้ มีใช้เพียงการสร้างบุคคลากรที่สนใจงานด้านรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เท่านั้น หากแต่ยังเป็นการ “โยกความรู้” จากมุลินนิธรรงค์กลุ่มครูแกนนำอีกทางหนึ่ง เนื่องจากก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทครู ให้เป็นนักเรียนครูนั่น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้การสื่อสารในการติดตั้งความรู้ โดยมีมุลินนิธรรงค์เป็นผู้ส่งสาร (Sender) ที่มีทักษะในการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทของครู โดยถ่ายทอดสาร (Message) เนื้อหาความรู้ เช่น บทบาทครูกับการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่, ครูจะช่วยลูกศิษย์ไม่ให้ติดบุหรี่ได้อย่างไร, จะสร้างคนรุ่นใหม่ไม่ให้สูบบุหรี่ได้อย่างไร, จัดนิทรรศการอย่างไรให้น่าสนใจ, การทดลองวิทยาศาสตร์ เพื่อให้การศึกษานักเรียนเรื่องพิษภัยของการสูบบุหรี่ เป็นต้น โดยผ่านทางช่องทางการสื่อสาร (Channel) การจัดประชุม การสัมมนา ตลอดจนกิจกรรมต่างๆในโครงการโรงเรียนปลอดบุหรี่ ซึ่งผู้รับสาร (Receiver) ก็คือ ครูในโรงเรียนต่างๆที่สนใจ เมื่อมีการโยกความรู้จากมุลินนิธรรงค์เหล่านี้แล้ว ผลกระทบที่เกิดขึ้นตามมาคือ ครูแกนนำเหล่านี้มีการรวมตัวกันทำกิจกรรมรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ร่วมกันมาโดยตลอด เกิดความเหนียวแน่นผูกพันกัน ซึ่งครูแกนนำจำนวนนี้เป็นผู้ร่วมกันก่อตั้ง “เครือข่ายครูนักเรียนครูเพื่อการไม่สูบบุหรี่” อย่างไม่เป็นทางการในปี 2548 ซึ่งในปัจจุบันนี้เครือข่ายมีรูปแบบอย่างเป็นทางการ ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ได้ว่า ข้อดีของการเป็นเครือข่ายในรูปแบบไม่เป็นทางการสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบมาเป็นทางการนั้น คือ ความเหนียวแน่นและสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิก ทำให้เครือข่ายคงอยู่ได้แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปสู่ทางการ ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังจากที่ครูแกนนำได้เรียนรู้ซึ่งกันและกันมาแล้ว

ข้อค้นพบอีกประการหนึ่งคือ เครือข่ายครูนักเรียนครูเพื่อการไม่สูบบุหรี่ มีใช้เครือข่ายที่สร้างขึ้นใหม่ หากแต่เป็นเครือข่ายที่มีอยู่ก่อนแล้ว โดยเป็นกลุ่มครูที่เคยทำงานร่วมกันมาก่อน รู้จักอุปนิสัยใจคอซึ่งกันและกัน และมีประสบการณ์ในการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในระดับโรงเรียนมาก่อน นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบว่าประเด็นแรงจูงใจในเรื่องของการทำงานรณรงค์เพื่อ

การไม่สูบบุหรี่ของครูแกนนำเหล่านี้ส่วนหนึ่ง คือ การมีประสบการณ์ตรงจากคนในครอบครัวและคนใกล้ชิดสูบบุหรี่ ตลอดจนความ “ต้องการ” ในการแก้ไขปัญหาเรื่องบุหรี่แก่เด็กนักเรียนของตนเอง ซึ่งข้อดีของการที่เป็นเครือข่ายอยู่ก่อนแล้ว คือ ครูแกนนำที่ร่วมกันก่อตั้งเครือข่ายก็สามารถที่จะวางตำแหน่งงาน โครงสร้างการบริหารงานได้อย่างชัดเจนและมีความเหมาะสมแผนงานหรือกิจกรรมในการดำเนินงานต่างๆ ก็ลื้อมาจากการสั่งสมความรู้และประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน และมีความสนใจในงานด้านการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ร่วมกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของประภาพรพรณ สุปรียาภรณ์ (2545:56-57) ที่ศึกษาเรื่องของการสื่อสารและเครือข่ายของกลุ่มเพื่อน “อ” ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มแนวร่วมเฉพาะกิจด้านเอดส์เพื่อน อ. เกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มบุคคลที่ประกอบด้วยผู้ติดเชื้อเอดส์และผู้ไม่ได้ติดเชื้อเอดส์ แต่ทำงานด้านเอดส์ และสนใจประเด็นปัญหาเอดส์ เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า การสร้างเครือข่ายจากเครือข่ายเก่าที่มีอยู่ก่อนหน้าแล้ว เป็นการสะท้อนภาพในมุมมองกลับในห้องคร่ำครวญที่ความต้องการสร้างเครือข่ายนำมาเป็นบทเรียนว่า หากสมาชิกในเครือข่ายเคยทำงานร่วมกันมาก่อน และมีความสนใจในประเด็นปัญหาเดียวกัน ซึ่งเป็น “**ต้นทุนทางสังคม**” ที่สามารถทำให้การดำเนินงานของเครือข่ายสำเร็จลุล่วงไปได้

ผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่นี้ มีภาคีเครือข่ายอยู่ทั้งสิ้น 4 หน่วยงานหลักโดยแต่ละองค์กรก็จะพกพาเอา “ต้นทุน” ในการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายมาได้แก่

- 1) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เป็นผู้พกพาเอา “งบประมาณ” มาให้เกิดการขับเคลื่อนเครือข่าย เพราะหากเครือข่ายไม่มีงบประมาณสนับสนุนก็ไม่สามารถที่จะทำกิจกรรมต่างๆ ได้ ยกตัวอย่างเช่น การจัดอบรม การประชุม สัมมนาต่างๆ จำเป็นที่จะต้องใช้งบประมาณในการดำเนินงาน
- 2) มูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เป็นผู้พกพาเอา “บุคลากร” มาด้วยการสนับสนุนเจ้าหน้าที่ในการเป็นผู้ประสานงานหลักของเครือข่าย นอกจากนี้ยังมี “ความรู้” จากการนำเอาความรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ มาเผยแพร่สู่ครูแกนนำ ซึ่งหากครูแกนนำในเครือข่ายเหล่านี้ไม่มีข้อมูลความรู้ ก็ไม่สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเองให้เป็นนักรณรงค์ได้ มูลนิธิจึงพกพาเอาความรู้เข้ามาร่วมในเครือข่าย
- 3) ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.) เป็นผู้พกพาเอา “บุคลากร” มาด้วยการร่วมเป็นกรรมการเครือข่ายและพกพาเอา “ความรู้” มาเข้าร่วมเครือข่ายในระดับของการพัฒนาแผนงาน การวิจัยและการพัฒนานวัตกรรมโครงการต่างๆของเครือข่าย

- 4) ศูนย์สร้างสรรค์ครูมืออาชีพ เป็นผู้พกพาเอา “บุคลากร” มาด้วยการร่วมเป็น กรรมการเครือข่ายและพกพาเอา “ความรู้” ในการสร้างหลักสูตรโรงเรียนปลอด บุหรี่ จนสามารถพัฒนาเป็นรูปเล่มและสร้างความชอบธรรมให้กับหลักสูตรนี้ได้

จากข้อมูลข้างต้น สามารถวิเคราะห์ได้ว่า เครือข่ายครูนักทรงพลังเพื่อการไม่สูบบุหรี่มี รูปแบบในการดำเนินงานภายในเครือข่าย โดยมีลักษณะการใช้ชุดความรู้และรูปแบบการ ดำเนินงานที่อิงมาจากองค์ทฤษฎีเครือข่าย เนื่องจากมีองค์ทฤษฎีเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ได้แก่ มูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่และศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุม ยาสูบ (ศจย.) และองค์กรเอกชน คือ ศูนย์สร้างสรรค์ครูมืออาชีพมาเป็นผู้ช่วยในการผลักดัน หลักสูตรซึ่งหน่วยงานนี้มีความรู้ และความชำนาญในเรื่องของการจัดทำหลักสูตร รูปแบบการ ดำเนินงานของเครือข่ายจึงเป็นการทำงานโดยหลักความสัมพันธ์ของบุคคลในเครือข่ายเป็นหลัก คือ การเรียนรู้ร่วมกัน และวางแผนงานการดำเนินงานร่วมกัน โดยที่มิได้มีรูปแบบเป็นทางการ อย่างเดียวเช่นระบบงานราชการ เช่น เครือข่ายใช้การประชุมในวันเสาร์-อาทิตย์ ซึ่งครูแกนนำ เหล่านี้มาทำงานกันด้วยใจเป็นหลัก เพราะอยู่นอกเหนือภาระหน้าที่ของตนเอง เป็นต้น แต่ทั้งนี้ใน ส่วนของภาคเครือข่าย หากในเครือข่ายมีภาคีซึ่งพกพาเอาประสบการณ์ ความรู้ และบุคลากรมาใน เครือข่ายแล้ว สิ่งสำคัญก็คือ การสร้างภาคีที่พกพาเอา “ความชอบธรรม” ในการดำเนินงานต่างๆ ของเครือข่าย เพื่อให้เข้ากันได้กับโครงการหรือกิจกรรมต่างๆมากขึ้น อันได้แก่กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งเป็นองค์กรภาครัฐบาล ในการเปลี่ยนแปลงบทบาทจากการเป็น “พันธมิตร” ของเครือข่าย มาสู่การเป็น “ภาคี” เครือข่ายได้ ซึ่งจะนำไปสู่การผลักดันในระดับ นโยบายได้อย่างเต็มที่

ความสำคัญของเครือข่าย จากผลการวิจัยสามารถวิเคราะห์ได้ว่า เครือข่ายเป็นการช่วย เพิ่มมูลค่า (Value) เนื่องจากผลการวิจัยพบว่าก่อนที่จะมีเครือข่ายเกิดขึ้น ครูแกนนำทุกท่านก็มีการทำกิจกรรมภายในโรงเรียนตนเองอยู่ก่อนแล้ว หากแต่พอมีการรวมตัวเป็นเครือข่ายก็ทำให้เกิด การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณ คือ จากโรงเรียนที่ไม่ เคยทำกิจกรรมสร้างแกนนำเยาวชน ก็มีการสร้างแกนนำเยาวชนมากขึ้นในทุกโรงเรียนที่เป็น สมาชิกเครือข่าย และเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพ คือมีการเลียนแบบพัฒนากิจกรรมของตนเองให้ดีขึ้น จากบทเรียนของโรงเรียนต่างๆที่ได้เรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งกล่าวโดยสรุปก็คือ การมีเครือข่ายทำให้เกิดผลงานมากขึ้น พัฒนานวัตกรรมและโครงการต่างๆได้อย่างดีขึ้น เป็นต้น

ข้อค้นพบที่เกิดขึ้นคือ ปัจจุบันมีการสร้างเครือข่ายครู เครือข่ายเยาวชนแล้ว หากมีการสร้างเครือข่ายผู้บริหารสถานศึกษา ก็จะทำให้เกิดผลกระทบได้กว้างขวางมากขึ้น เป็นการทำงานกับกลุ่มโรงเรียนในทุกระดับชั้น อันได้แก่ เมื่อมีการสร้างผู้บริหารสถานศึกษาในการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เป็นการสร้างเครือข่ายในระดับบริหาร โดยมีเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เป็นเครือข่ายในระดับปฏิบัติการ และมีเครือข่ายเยาวชนในการมีส่วนร่วมและต่อยอดสืบสานการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ต่อไป อันหมายถึงการ “คลุกวงใน” การทำงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่กับทุกกลุ่มบุคคลที่อยู่ภายในโรงเรียน

กล่าวโดยสรุป การรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่นั้น หากไม่มีเครือข่ายในการทำงาน ก็จะเป็นในลักษณะของการแยกกันทำงาน โดยมิได้มีการเรียนรู้ร่วมกัน การมีเครือข่ายทำให้เกิดการรวมตัวกัน มีพลังที่จะผลักดันและสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆร่วมกัน ทำให้เกิดความรู้และกระบวนการดำเนินงานใหม่ๆ ดังสุภาษิตที่ว่า “หลายห่วย่อมดีกว่าห่วยเดียว” คือ ในกระบวนการดำเนินงานหากมีเพียงบุคคลใดบุคคลหนึ่งทำงานเพียงลำพัง แม้งานจะประสบผลสำเร็จแต่ก็สร้างผลกระทบให้เกิดขึ้นได้ไม่มากเท่ากับการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ จากคนหลายๆฝ่าย สอดคล้องดังที่พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (ปาริชาติ วลัยเสถียร,บรรณานุกรม,2547:42) ได้กล่าวว่า ความเป็นเครือข่ายเกิดขึ้นจากความร่วมมือและการเปิดรับเพื่อให้เกิดความรู้และกระบวนการใหม่ กล่าวคือการทำงานที่ปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กรแต่ละฝ่ายได้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน เป็นต้น เมื่อหลายห่วยมารวมกันก็ทำให้เกิดการสร้างสรรคงานต่างๆร่วมกันมากขึ้น เครือข่ายจึงเป็นฐานสำคัญในการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

2. บทเรียนจากเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

2.1 ปัจจัยที่เอื้อต่อความเหนียวแน่นของเครือข่าย

2.1.1 การสื่อสารในเครือข่าย

การสื่อสารเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างความยั่งยืนของเครือข่าย เพราะหากขาดการสื่อสาร การดำเนินงานคงไม่สามารถสำเร็จหรือบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางเอาไว้ได้ **ความสำคัญของการสื่อสาร** จึงมีบทบาทในการสร้างสัมพันธภาพและบริหารจัดการเครือข่าย ดังที่พระมหาสุทิตย์ อากาศโร(2547:131) กล่าวว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลและเครือข่าย นับว่ามีความสำคัญที่จะทำให้สมาชิกในเครือข่ายมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน กล่าวคือ

เครือข่ายที่มีประสิทธิภาพนั้น จะต้องมีความไหลลื่นของข้อมูลข่าวสารที่จะทำให้สมาชิกรับและให้ความหมายที่เหมาะสมกับข้อมูลนั้น การสื่อสารจึงเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดการโยกกระบวนการทำงานและแนวคิด เนื่องจากสมาชิกทั้ง 12 โรงเรียนมีรูปแบบการดำเนินงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ที่แตกต่างกัน โดยอิงกับสภาพปัญหาและความต้องการของโรงเรียนตนเองเป็นหลัก การมีเครือข่ายทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เมื่อครูแกนนำทั้ง 21 ท่านมีโอกาสได้สื่อสาร แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ทำงานของตนร่วมกัน ทำให้พัฒนาระบบการทำงานของตนและแนวคิดในการดำเนินงานมากขึ้น ซึ่งหากมีเพียงโรงเรียนเดียวคงไม่สามารถทำได้ การสื่อสารจึงเป็นตัวประสานให้สมาชิกเครือข่ายทุกคน สามารถดำเนินงานร่วมกันได้

จากผลการวิจัยพบว่าการสื่อสารของเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มีรูปแบบการสื่อสารภายในเครือข่ายหลายประเภทผ่านสื่อต่างๆ ทั้งการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่มย่อย การสื่อสารกลุ่มใหญ่ การสื่อสารองค์กร และการสื่อสารมวลชนเพื่ออำนวยการรักษาเครือข่ายไว้ สอดคล้องกับผลการวิจัยของพรโสภิต จงมีสุข (2545) ที่ศึกษาเรื่องเครือข่ายและกระบวนการสื่อสารในการรณรงค์เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของชมรมหัวใจไร้สาร โดยผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารภายในเครือข่าย มีรูปแบบการสื่อสารที่หลากหลาย มีทั้งการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่มย่อย เป็นต้น ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ได้ว่า หากเครือข่ายมีการใช้รูปแบบการสื่อสารที่หลากหลายก็จะทำให้สามารถสร้างความเข้าใจร่วมกันแก่สมาชิกเครือข่ายได้มากขึ้น ข้อค้นพบที่เกิดขึ้น คือ ลักษณะการสื่อสารภายในเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในช่วงก่อตั้งนั้น มีรูปแบบการติดต่อสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการ เนื่องจากเป็นการพูดคุยกันเฉพาะกลุ่มครูแกนนำที่ทำกิจกรรมรณรงค์ร่วมกับมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มาโดยตลอด ซึ่งรูปแบบการสื่อสารก็จะเป็นความสัมพันธ์ส่วนตัว โดยเป็นการติดต่อสื่อสารพูดคุยกันผ่านการทำกิจกรรมร่วมกัน แสดงให้เห็นถึงลักษณะความยืดหยุ่นในการทำงาน และความคล่องตัวของการปฏิบัติงาน อันนำมาสู่การก่อตั้งเครือข่าย ซึ่งนอกจากนี้กลุ่มครูแกนนำเหล่านี้ยังมีการพัฒนาเครือข่ายให้เกิดขึ้นและร่วมเป็น CORE TEAM ในการทำงานของเครือข่าย ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การที่ครูแกนนำเหล่านี้มีโอกาสได้สื่อสารและทำงานร่วมกันมาก่อน อันเนื่องมาจากกิจกรรมต่างๆของมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ที่เปิดโอกาสให้ครูแกนนำเหล่านี้ได้มาพบกัน จนเกิดความคุ้นเคยและรู้ลักษณะนิสัยใจคอ รู้ระบบการทำงาน ตลอดจนความเชี่ยวชาญในด้านต่างๆ ก็ทำให้เกิดการวางบทบาทโครงสร้างการบริหารงานในเครือข่ายอย่างเหมาะสม สอดคล้องดังที่ ศักดิ์สิทธิ์ ใจจนวิเชียร (2549:198) ที่กล่าวว่า การสื่อสารได้กลายมาเป็นปัจจัยหรือองค์ประกอบที่สำคัญของการบริหารงาน เป็นทั้งปัจจัยและทรัพยากรที่จะใช้ในการบริหารงาน เพราะฉะนั้นจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะถ้าไม่มีการสื่อสารก็ไม่สามารถที่จะบริหารงานได้ การสื่อสารเป็นกระบวนการทาง

สังคม หมายความว่า ในการที่เราจะพูดจกกันให้เข้าใจเรื่องกันก็ต้องใช้การสื่อสาร ก่อให้เกิดสังคม ก่อให้เกิดองค์กร เรียกว่าการสื่อสารนั้นเป็นองค์กรในตัวของมัน ที่สำคัญคือ การสื่อสารนั้นสามารถที่จะสร้างความเป็นหนึ่งเดียวขององค์กร องค์กรนั้นเป็นเสมือนหนึ่งระบบที่จะต้องมีการทำงานร่วมกัน โดยทุกฝ่ายจะต้องยอมรับความเป็นหนึ่งเดียว ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างคิด เป็นไปไม่ได้แน่นอน เป็นต้น

นอกจากนี้ผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่นั้นจะมีระดับของความผูกพันแตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่ม โดยพิจารณาตามองค์ประกอบที่ส่งผลต่อระดับความผูกพันตามที่ Rogers, Everett M. and Kincaid, Lawrence D(1981) เมื่อพิจารณาพบว่า กลุ่ม CORE TEAM มีระดับความผูกพันกับเครือข่ายมากที่สุด เนื่องจากมีการพบปะติดต่อสื่อสารกันอยู่ประจำ ทำให้เกิดความไว้วางใจและคุ้นเคยกัน ประกอบกับกลุ่มคนเหล่านี้เป็นผู้ร่วมกำหนดกิจกรรมโครงการหรือแผนงานต่างๆของเครือข่ายร่วมกับมูลนิธิกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มาโดยตลอด ทำให้ระดับความผูกพันจึงอยู่ในระดับสูง และนอกจากความผูกพันต่างๆแล้ว สิ่งสำคัญที่สุดของการทำงานในเครือข่าย คือ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ เพราะถ้าเครือข่ายเกิดขึ้นแต่สมาชิกมิได้รู้สึกเป็นเจ้าของอย่างแท้จริง ก็อาจจะล้มสลายไปได้

2.1.2 ความสามารถของผู้นำ: ระบบการกระจายงานที่เหมาะสม

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ได้ว่า ความสามารถของผู้นำเครือข่ายเป็นปัจจัยหนึ่งที่เอื้อต่อความเหนียวแน่นของเครือข่าย เนื่องจากโครงสร้างการบริหารงานของเครือข่ายมีระบบการกระจายงานที่เหมาะสม คือ “Put the right man into the right job” มีการเลือกคนปฏิบัติงานในแต่ละแผนให้เหมาะสมกับความรู้และความสามารถของผู้รับผิดชอบงานนั้นๆ ได้แก่ (1) อาจารย์สุวิมล จันทร์เปรมปรุฑ ดูแลแผนงานการพัฒนาและการสร้างเครือข่าย ซึ่งเป็นผู้ที่มีความโดดเด่นในเรื่องของการสร้างสัมพันธภาพในการขยายเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ และเป็นหนึ่งในอาจารย์ผู้ร่วมก่อตั้งเครือข่ายครูนักกรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ (2) อาจารย์วรภรณ์ หงส์ดีลกุล ดูแลแผนงานพัฒนานวัตกรรมช่วยให้นักเรียนเลิกสูบบุหรี่ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความโดดเด่นในเรื่องของการสร้างโครงการเพื่อช่วยให้นักเรียนเลิกสูบบุหรี่ โดยการสร้างโครงการ Real Hero เพื่อช่วยให้นักเรียนเลิกสูบบุหรี่ในโรงเรียน (3) อาจารย์อนงค์ พัวตระกูล ดูแลแผนงานพัฒนานวัตกรรมการป้องกันไม่ให้นักเรียนสูบบุหรี่ในโรงเรียน เป็นผู้ที่มีความโดดเด่นในเรื่องของการสร้างแกนนำเยาวชนสร้างโครงการฟ้อนน้องให้ห่างไกลจากบุหรี่ในโรงเรียน (4) อาจารย์

เพยาวี รุจิโรจนวงษ์ เป็นเลขานุการของเครือข่าย ด้วยคุณลักษณะเด่นของอาจารย์ที่ได้รับการยอมรับจากเครือข่ายในการทำหน้าที่เลขานุการ โดยมีประธานเครือข่ายคือ อาจารย์สุภรัตน์ ตันติเวชวงศ์เป็นผู้ดูแลแผนงานโดยรวมทั้งหมด

ข้อค้นพบที่เกิดขึ้นก็คือ ผู้นำเครือข่ายมีการวางระบบแผนงานอย่างเหมาะสม และสามารถกระจายงานได้อย่างดี โดยมีแม่งานในแต่ละแผนงานรับผิดชอบ ซึ่งข้อดีก็คือ สามารถติดตามงานในแต่ละแผนงานได้โดยง่าย เป็นการ “เลือกคนทำงาน” โดยดึงเอาต้นทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมจากการรู้จักการทำงานร่วมกันมาก่อนและกระจายงานอย่างเหมาะสม นอกจากนี้ในส่วนของหลักสูตรโรงเรียนพลอดบุหรี ยังมีระบบการกระจายงาน โดยใช้ความสมัครใจในการเลือกเขียนหลักสูตรในส่วนที่ครูแกนนำแต่ละท่านให้ความสนใจ ซึ่งผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ได้ว่า หากทำงานตามความถนัดและความสนใจของครูแกนนำแต่ละคน ก็จะทำให้สามารถทำงานได้อย่างเต็มที่ สอดคล้องกับที่ริชาร์ด วสุนันต์ (2549:24-25) กล่าวถึง บัญญัติ 10 ประการของผู้นำคุณภาพ ไว้ประการหนึ่งว่า ผู้นำต้องใช้หลักการกระจายอำนาจ (Empowerment) และการมีส่วนร่วม (Participation) ผู้นำคุณภาพ มิใช่ผู้นำแบบอัสคินที่มีลักษณะเก่งคนเดียว ทำงานคนเดียว ผู้นำจึงต้องถือคติที่ว่า “Two heads are better than one” รู้จักการทำงานเป็นทีมเป็นจุดเด่นของคนไทยที่เดียว ผู้นำจึงควรส่งเสริมการทำงานเป็นทีม โดยเฉพาะผู้นำคุณภาพจะต้องเป็นผู้จุดประกายในด้านนี้ ขณะเดียวกันผู้นำก็ต้องหยั่งรู้ลักษณะพนักงานแต่ละคนว่าแต่ละคนมีประสบการณ์ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถในด้านใด เพื่อมอบหมายงานให้ตรงกับความถนัดของแต่ละคนได้อย่างเหมาะสม สามารถกระจายงาน กระจายอำนาจให้ทั่วถึงและเป็นธรรมวม ทั้งมีหลักเกณฑ์การพิจารณาเพื่อให้ทุกคนยอมรับและที่สำคัญ การเปิดโอกาสให้พนักงานมีส่วนร่วมในการทำงานก็นับว่าเป็นการผูกมัดใจให้ทุกคนทำงานอย่างทุ่มเท เพื่อพัฒนาองค์กรไปสู่เป้าหมาย โดยเฉพาะสิ่งสำคัญที่ผู้นำคุณภาพต้องให้ความสำคัญกับการฟังเสียง ฟังความคิดเห็น รวมทั้งเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนาองค์กรร่วมกัน

ข้อเด่นของเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ส่วนหนึ่งก็มาจากการที่ครูแกนนำสมาชิกทุกคนเข้ามาช่วยในเครือข่ายด้วย “ความสมัครใจ” ทำให้การทำงานร่วมกันเป็นไปอย่างราบรื่น แม้จะมีสมาชิกบางท่านขาดช่วงการทำงานไปบ้าง แต่สมาชิกส่วนใหญ่ในเครือข่ายก็ยังมี ความเหนียวแน่นในการทำงานร่วมกันอยู่ ด้วยเห็นถึงคุณประโยชน์จากการเรียนรู้ร่วมกันในการดำเนินงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ สอดคล้องดังที่ปารีชาติ สถาปิตานนท์และชัยวัฒน์ ธิระพันธุ์ (2546:13) ได้กล่าวถึงบุคคลที่เข้ามาช่วยเครือข่ายไว้ว่า ในการทำงานของเครือข่ายนั้น บุคคลในเครือข่ายจะต้องมีจิตสำนึกร่วม มีความถนัดในงานที่ทำ และมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงาน

รวมทั้งได้รับผลประโยชน์จากความเป็นสมาชิกในเครือข่าย เป็นต้น สิ่งสำคัญนอกจากการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายด้วยความสมัครใจแล้ว “การสื่อสาร” ก็ทำให้เกิดความเหนียวแน่นของเครือข่าย เกิดการสรรสร้างกิจกรรมโครงการต่างๆของเครือข่าย เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างสมาชิกในเครือข่ายครูนักทรงงศ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

2.1.3 การไม่กำหนดวาระการทำงาน

จากผลการวิจัยพบว่าเครือข่ายครูนักทรงงศ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ไม่ได้มีการกำหนดวาระการทำงานของคณะกรรมการเครือข่าย โดยเฉพาะในส่วนของ CORE TEAM ที่ประกอบด้วยประธานเครือข่าย รองประธาน และเลขานุการเครือข่าย ซึ่งแม้ว่าการไม่ได้กำหนดวาระการปฏิบัติงานของ CORE TEAM อาจส่งผลให้ผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งต่างๆ เกิดความเหนื่อยล้าเหมือนแบกภาระหน้าที่ไว้ตลอดเวลา และการปฏิบัติงานในเครือข่ายก็อาจจะลดลง แต่ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การที่เครือข่ายครูนักทรงงศ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มิได้มีการกำหนดวาระการทำงานเอาไว้ เนื่องจากตัวประธานเครือข่ายครูนักทรงงศ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ คือ อาจารย์ศุภรัตน์ ตันติเวชวงศ์ เป็นผู้มีบทบาทในการทรงงศ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มาโดยตลอด โดยเฉพาะกรณีของการร่วมทรงงศ์ผลักดันให้มีมาตรการห้ามสูบบุหรี่ในร้าน 7-eleven ทั่วประเทศและทรงงศ์ร่วมกับมูลนิธิทรงงศ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มาโดยตลอด กอปรกับบุคลิกของอาจารย์เป็นผู้นำที่เข้มแข็งและปฏิบัติหน้าที่อยู่ในระดับบริหาร ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่เป็นได้ว่า หากมีการเปลี่ยนผู้นำเครือข่ายเครือข่ายอาจล้มได้ จึงยังมิได้มีการกำหนดวาระเครือข่าย

ข้อค้นพบอีกประการหนึ่งคือ เครือข่ายครูนักทรงงศ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ยังไม่ได้มีการผลักดันมีวาระอันดับสองในการทำงาน จึงไม่มีผู้ที่เข้ามารับช่วงต่อในตำแหน่งต่างๆ ทำให้ยังไม่สามารถกำหนดวาระกรรมการเครือข่ายได้ ซึ่งสิ่งนี้ถือเป็นบทเรียนที่สำคัญในการดำเนินงานของเครือข่าย ว่าหากต้องกำหนดวาระเครือข่าย ก็จำเป็นที่จะต้องมีการพิจารณาเงื่อนไขต่างๆมาประกอบกันด้วย เพื่อให้มีการจัดสรรอย่างลงตัวและเหมาะสมกับบริบทแวดล้อมของเครือข่าย

2.2 ระบบงาน “แยกงานกันทำ” และ “เรียนรู้ร่วมกัน”

จากผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของการดำเนินงานในเครือข่ายครูนักทรงงศ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ มีลักษณะของการ “แยกงานกันทำ” โดยครูแกนนำทุกท่านในเครือข่ายจะมีการพัฒนาวัตรกรรมภายในโรงเรียนตนเอง แต่จะมีกิจกรรมในระดับเครือข่ายที่ทำให้ครูแกนนำสมาชิกทุก

ท่านได้มีโอกาสพบปะ แลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานร่วมกัน จากการประชุมตามวาระของเครือข่าย และการสัมมนาเครือข่าย ซึ่งเป็นการสร้าง “พื้นที่” ที่ทำให้เครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ มีการทำงานร่วมกันโดยตลอด แม้การทำกิจกรรมในระดับโรงเรียนจะเป็นลักษณะของการ “แยกกันทำ” แต่กิจกรรมในระดับเครือข่ายก็ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้การทำงานร่วมกัน ซึ่งเป็นการรักษาความสัมพันธ์และความต่อเนื่อง ดังที่พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ(2547:139) กล่าวว่า แนวทางในการรักษาความสัมพันธ์และความต่อเนื่องของเครือข่ายแนวทางหนึ่ง คือ การจัดกิจกรรมที่ต่อเนื่อง เครือข่ายจะต้องมีการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง หากเครือข่ายไม่มีกิจกรรมที่ให้สมาชิกมีส่วนร่วมและมีโอกาสปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เครือข่ายก็จะมีบทบาทลดลง เมื่อปฏิสัมพันธ์ต่อกันน้อยลง จะส่งผลให้สมาชิกในเครือข่ายเกิดความเห็นห่างและนำไปสู่การล่มสลายของเครือข่ายได้ในที่สุด

ข้อค้นพบที่เกิดขึ้น คือ เครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ รุ่นที่ 1,2 และ 3 ก็มีระบบการทำงานร่วมกันแบบ “แยกกันทำงาน” ของแต่ละเครือข่ายออกจากกันอย่างชัดเจน เพื่อให้มีระบบบริหารจัดการที่คล่องตัวมากขึ้น เนื่องจากปัจจุบันเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มีจำนวนสมาชิกเครือข่ายที่เป็นคณะกรรมการในทุกรุ่นรวมกันจำนวนมากกว่า 73 คน ซึ่งยังไม่นับรวมสมาชิกครูที่สนใจเข้าร่วมเครือข่ายอีกจำนวนมาก หากระบบการทำงานเป็นแบบเครือข่ายทุกรุ่นรวมกันหมด อาจส่งผลให้ทำงานได้ไม่คล่องตัวเท่ากับแยกการบริหารจัดการออกเป็นรุ่นๆ ซึ่งหากว่ามีการแยกการทำงานเป็นรุ่นแต่ไม่สร้าง “พื้นที่” ในการรวมตัวกัน ก็ไม่สามารถที่จะเป็นเครือข่ายได้ ดังนั้นข้อสรุปที่เกิดขึ้นกับเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่คือ หลักการในการทำงานโดย “แยกกันทำงาน” และ “เรียนรู้ร่วมกัน” ในเครือข่าย

3. ผลกระทบจากการสื่อสารดำเนินงานของเครือข่าย

ผลจากการสื่อสารดำเนินงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเครือข่ายมีความหลากหลาย ในหลายระดับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงในระดับความรู้ ทักษะคิด หรือพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย จนกระทั่งก้าวเข้าสู่การพัฒนาในระดับนโยบาย ดังที่กิตติ กันภัย (2543:231) ได้กล่าวว่า ผลที่ได้จากการรณรงค์มีความหลากหลายตั้งแต่ผลกระทบระดับความนึกคิดของปัจเจกบุคคล (Individual –Level cognitive effects) ไปจนถึงการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างทางสังคม (Societal-Level structural changes) ผลนั้นจะเป็นประโยชน์กับผู้ส่งสารหรือผู้รับสารในกระบวนการรณรงค์ก็ได้ ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่า ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่นั้น *เครือข่ายสามารถทำงาน*

ได้ผลดีกับครูแกนนำและนักเรียนแกนนำ เนื่องจากทั้งความรู้ที่อยู่ในระดับที่สามารถนำไปใช้ได้ (Application) คือ สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยการเข้ามามีส่วนร่วมในการสรรสร้างการพัฒนาโครงการนวัตกรรมต่างๆ ทำคนคิดต้องานสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่เป็นไปในเชิงบวกเพิ่มขึ้น และพฤติกรรมที่เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆกับเครือข่ายสม่ำเสมอ เป็นต้น แต่จากผลการวิจัยพบว่าเครือข่ายทำงานไม่ได้ผลอย่างเต็มร้อยกับเด็กที่มีพฤติกรรมเสี่ยง คือ ติดบุหรี่แล้ว เนื่องจากความรู้ยังอยู่ในระดับที่สามารถระลึกได้ (recall) คือรับรู้ รับทราบอันตรายของพิษภัยบุหรี่ หากแต่ทัศนคติต่อการสื่อสารดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ยังเป็นในเชิงบวกและเชิงลบ นำมาสู่พฤติกรรมที่มีทั้งเข้าร่วมกิจกรรมและไม่เข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่าย ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้ว่าเครือข่าย “เน้นการกลยุทธ์ในการป้องกันมากกว่าการแก้ไข” ซึ่งดีกว่าเพราะง่ายกว่า เนื่องจากกลุ่มที่มีพฤติกรรมเสี่ยง ติดบุหรี่แล้วสามารถเลิกได้ยาก และประหยัดค่าใช้จ่ายมากกว่า

นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบว่า กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการสื่อสารดำเนินงานของเครือข่ายกลุ่มอื่นอันได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาก็มีส่วนร่วมในกิจกรรมโดยเป็นฝ่ายสนับสนุนการดำเนินงานของครูแกนนำ, ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการทำกิจกรรมของเยาวชน, ร้านค้ามีส่วนร่วมในการให้ความร่วมมือในการไม่จำหน่ายบุหรี่แก่เด็ก และกลุ่มผู้มีบทบาทในการผลักดันนโยบายโรงเรียนปลอดบุหรี่จากตัวแทนขององค์กรภาคเครือข่ายทุกท่านมีบทบาทในการผลักดันหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่จนเป็นผลสำเร็จ ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ว่าเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ไม่ได้มีพันธกิจในการสร้างครูแกนนำและป้องกันเยาวชนจากอันตรายของบุหรี่แต่เพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นการทำงาน โดยแบ่งเป็น 3 ช่วงการทำงานคือ ทำงานกับครูแกนนำด้วยตนเอง และให้ครูแกนนำเหล่านี้ไปทำงานร่วมกับผู้บริหารสถานศึกษาและเด็กนักเรียน โดยในส่วนของการทำงานร่วมกับเยาวชนนั้น เป็นการทำงานที่ให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการสื่อสารรณรงค์ โดยเปลี่ยนบทบาทจากผู้รับสารเป็นผู้ส่งสารไปยังผู้ปกครอง ร้านค้า เนื่องจากอำนาจของครูนั้นสามารถทำงานกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเยาวชนได้มากกว่ากลุ่มเป้าหมายอื่นๆ เป็นต้น

4. กลยุทธ์การสื่อสารของเครือข่าย : เน้นการป้องกันและการใช้สื่อแบบคู่ขนาน

จากผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายมีการใช้กลยุทธ์หลายอย่างประกอบกัน ได้แก่ กลยุทธ์การใช้สาร, กลยุทธ์การใช้สื่อ, กลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วม, กลยุทธ์การให้แรงเสริม และกลยุทธ์การสร้างแรงกระตุ้นจากหน่วยงานภายนอก ซึ่งล้วนเป็นการสร้างแนวทางการป้องกันมากกว่าที่จะทำการแก้ไขเด็กที่ติดบุหรี่แล้ว และผลการวิจัยพบว่ากิจกรรมที่ช่วยให้นักเรียนให้เลิกสูบบุหรี่ ก็ยังไม่

ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ซึ่งบทเรียนที่เกิดขึ้นคือ หากเครือข่ายมีการให้ความสำคัญในการใช้กลยุทธ์ในการแก้ไขปัญหาเยาวชนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงมากขึ้น ผลการดำเนินงานก็จะครอบคลุมทั้งกลุ่มนักเรียนแกนนำ และกลุ่มนักเรียนที่มีพฤติกรรมเสี่ยง เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ เตชานนท์ มหาภาพ (2545) ที่ศึกษาเรื่อง กลยุทธ์การสื่อสารในโครงการเพื่อบำบัดยาเสพติด ปฏิบัติธรรมนำปัญญา ซึ่งผลการวิจัยพบว่ามีให้นำเอากลยุทธ์หลากหลายมาใช้ในการบำบัด เช่น กลยุทธ์การพูดแบบทวาร กลยุทธ์การบรรยายโดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่อง กลยุทธ์การใช้คำพูดเดิม เพื่อต่อยอดความรู้ที่ค่อยๆ กลยุทธ์การสั่งสอน เป็นต้น ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินงานวางแผนการปฏิบัติงานสู่เยาวชนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงได้

4.1 กลยุทธ์การสร้างเด็กดี

ข้อค้นพบที่เกิดขึ้นจากการวิจัย ก็คือ เครือข่ายเน้นการสร้างเด็กดี จากการสร้างแกนนำเยาวชนในการสื่อสารดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียน เนื่องจากผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายมีการสร้างแกนนำเยาวชนทุกโรงเรียน การสื่อสารที่เกิดขึ้นจึงยังไม่ได้ผลกับเด็กที่ติดยาหรือแล้ว มีเพียงโรงเรียนเดียวที่เน้นให้เยาวชนแกนนำทำงานร่วมกับเยาวชนกลุ่มเสี่ยงอย่างเต็มรูปแบบ โดยการจับ Buddy ให้แกนนำเยาวชนเป็นเพื่อนคู่คิด ที่ปรึกษาให้กับเด็กกลุ่มเสี่ยง คือ โรงเรียนสามพรานวิทยา ซึ่งผลที่เกิดขึ้นคือ เยาวชนกลุ่มเสี่ยงเห็นคุณค่าในตนเองมากขึ้น และพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า สาเหตุที่เครือข่ายไม่ได้นำเอาครูมาช่วยในการแก้ไขปัญหาเด็กกลุ่มเสี่ยง เนื่องจากครูยังไม่สามารถเปลี่ยนแปลงเด็กกลุ่มเสี่ยงให้เป็น Opinion Leader ได้ดีเท่ากับการเปลี่ยนแปลงเด็กดี แล้วให้เด็กดีได้มีโอกาสไปเปลี่ยนแปลงเด็กที่ติดยาหรือ ซึ่งทำที่ดีที่สุดคือการให้เด็กที่มีพฤติกรรมเสี่ยงไปเปลี่ยนแปลงพวกเดียวกันเอง

สาเหตุที่เครือข่ายเน้นในเรื่องของการสร้างเด็กดี ส่วนหนึ่งมาจากกลยุทธ์ในการ “รักษาเด็กดี” ไว้ก่อน เนื่องจากจำนวนเด็กที่ยังไม่มีพฤติกรรมสูบบุหรี่มีมากกว่าเด็กกลุ่มเสี่ยง ดังนั้นจึงควรมีการป้องกันเด็กเหล่านี้ไว้ก่อน เพื่อไม่ให้เกิดพฤติกรรมทำตามอย่าง สอดคล้องกับที่ ศาสตราจารย์ นพ.ประภคิต วาทีสาธกกิจ (2548) ได้กล่าวถึงปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อการสูบบุหรี่ของวัยรุ่น ประการหนึ่งว่า ในวัยรุ่นพฤติกรรมการสูบบุหรี่ของกลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลสูง การปฏิเสธพฤติกรรมของกลุ่มเป็นเรื่องยาก และควรสอนพฤติกรรมปฏิเสธให้แก่วัยรุ่น เป็นต้น เมื่อเครือข่ายสร้างเด็กดีได้แล้ว ก็จะขยายผลในการแก้ไขเด็กกลุ่มเสี่ยงต่อไปได้ เนื่องจากการให้เด็กทำงานกับเด็กด้วยกันจะได้ผลดีมากกว่า ดังที่ผู้วิจัยได้พบว่า เยาวชนกลุ่มเสี่ยงส่วนหนึ่งต้องการที่จะเลิกบุหรี่เพราะแกนนำเยาวชนให้กำลังใจเป็นเพื่อนคู่คิด และเด็กกลุ่มนี้ก็เห็นแบบอย่างในการ

ปฏิบัติตนของนักเรียนแกนนำ ซึ่งผลการวิจัยตรงนี้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของสื่อบุคคลอย่างมาก เป็นต้น

4.2 กลยุทธ์คู่ขนาน

ข้อค้นพบจากการศึกษากลยุทธ์ของเครือข่ายในการสร้างการมีส่วนร่วมแก่เยาวชน ประการหนึ่งคือ เครือข่ายมีการใช้ “กลยุทธ์แบบคู่ขนาน” ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ได้ว่า เครือข่ายมีการใช้กลยุทธ์คู่ขนานในการใช้สื่อบุคคลควบคู่กันไป โดยมีได้มีการให้น้ำหนักสื่อบุคคลประเภทใด แต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการใช้สื่อในทุกรูปแบบร่วมกัน ยกตัวอย่างเช่น

- เครือข่ายวางกลยุทธ์ในการทำงานโดยใช้สื่อบุคคลภายในโรงเรียนและสื่อบุคคลภายนอกโรงเรียนประกอบกัน
- เครือข่ายนำเอาดาราดาราและศิลปินนักร้องมาเป็นต้นแบบในการรณรงค์ แม้ว่าจะเป็นสิ่งที่อยู่ไกลตัว ซึ่งข้อดีก็คือเยาวชนก็ให้ความสนใจมาก แต่ข้อเสียคือไม่มีการรับรองพฤติกรรมว่าดารานักร้องดาราดาราและศิลปินนักร้องเหล่านี้มีพฤติกรรมเช่นไร จึงได้นำเอาสื่อผู้นำชุมชน มาเป็นวิทยากรแบบอย่าง เนื่องจากเด็กนักเรียนสามารถเชื่อถือได้ เพราะอยู่ใกล้ตัวและสามารถรับรู้พฤติกรรมตามความเป็นจริงมากกว่า
- เครือข่ายนำเอาบุคลากรทางการแพทย์มาให้ข้อมูลความรู้ข่าวสาร อีกทางหนึ่งก็นำเอาเหยื่อที่ประสบปัญหา คือ ผู้ที่เจ็บป่วยจากการสูบบุหรี่มาเป็นวิทยากรให้แก่เด็กด้วยอีกทางหนึ่ง

สิ่งเหล่านี้เป็น กลยุทธ์การสื่อสารของเครือข่ายที่เน้นการใช้กลยุทธ์แบบคู่ขนาน โดยไม่ได้เลือกเอาสื่อเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง แต่เป็นการเลือกสื่ออย่างเหมาะสมและใช้สื่อบุคคลอย่างครอบคลุม ซึ่งข้อดีของสื่อบุคคลนั้น คือ สื่อบุคคลจะมีผลต่อทัศนคติของผู้รับสารที่เปิดรับในด้านของการสร้างและเปลี่ยนแปลงทัศนคติ สอดคล้องดังที่อูรยา วงศ์ไชยคง(2547) กล่าวว่า สื่อบุคคลจะมีประสิทธิภาพในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมเหนือกว่าสื่อมวลชน จึงเป็นที่ยอมรับกันว่า สื่อบุคคลนั้นมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงมากกว่าสื่อมวลชน เครือข่ายจึงเลือกที่จะใช้สื่อบุคคลเพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วมแก่เยาวชน

นอกจากนี้ยังมีการใช้สื่อกิจกรรมร่วมด้วย ซึ่งคุณลักษณะพิเศษของสื่อกิจกรรมทำให้งานสื่อสารรณรงค์ของเครือข่ายสามารถสร้างการมีส่วนร่วมแก่เยาวชนและกลุ่มเป้าหมายอื่นๆได้อีก

ทางหนึ่ง ด้วยสื่อกิจกรรมเป็นเสมือนการสร้างพื้นที่ให้กลุ่มเป้าหมายได้มีโอกาสแลกเปลี่ยน ปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ดังที่ณรงค์ สมพงษ์ (2535) ได้กล่าวถึงความพิเศษของสื่อกิจกรรมว่า เป็นสื่อที่ส่งเสริมให้กลุ่มเป้าหมาย ได้มีโอกาสแสดงออกถึงความสามารถของตนเอง ทำให้เกิดกำลังใจในการปฏิบัติงานของตนให้ดียิ่งๆขึ้นไป, สื่อกิจกรรมช่วยให้มีการพบปะสังสรรค์ (Interaction) กันระหว่างบุคคลในฝ่ายต่างๆ, สื่อกิจกรรมสร้างการรับรู้ที่เป็นรูปธรรมมาก เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายได้มีโอกาสสัมผัสด้วยตัวของตัวเอง บางอย่างได้ทดลองทำด้วยตัวเอง, ช่วยถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการไปยังกลุ่มเป้าหมายต่างๆกันเพื่อนำความรู้ไปพัฒนาอาชีพให้ดียิ่งๆขึ้นไป, แรงจูงใจให้มีการยอมรับนวัตกรรมและเทคโนโลยีได้รวดเร็วขึ้น เป็นต้น

ข้อค้นพบที่เกิดขึ้นคือ เครือข่ายมีการใช้สื่อกิจกรรมที่มีลักษณะที่ทำให้ผู้รับสาร คือ กลุ่มเยาวชนได้มีปฏิสัมพันธ์ (Interactive) ต่อกันกับครูแกนนำทั้งเรื่องของกิจกรรมรณรงค์ต่างๆ และหลักสูตรโรงเรียนปลอดภัย ซึ่งสามารถสร้างการมีส่วนร่วมแก่เยาวชนได้

4.3 สื่อที่ออกมาจากเด็ก : เปลี่ยนเยาวชนเป็น producer ผู้ผลิตสาร

ผลจากการวิจัยพบว่า หากเด็กนักเรียนเป็นผู้ผลิตสื่อเองก็จะสามารถสื่อสารรณรงค์อย่าง ได้ผลกับกลุ่มเยาวชนด้วยกันเองมากกว่า การผลิตสื่อจากมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เนื่องจากเด็กสามารถผลิตสื่อให้เข้าถึงจิตใจเด็กด้วยกันเอง ความแตกต่างในเรื่องของ “พื้นที่” สถานที่โรงเรียน บริบทแวดล้อมจากสภาพชุมชน และสภาพปัญหาและความต้องการของแต่ละโรงเรียนมีความแตกต่างกัน ดังนั้น การให้เด็กในแต่ละโรงเรียนมีโอกาสที่จะแสดงศักยภาพในการผลิตสื่อของตนเองจะดีกว่าคือจำกัดอยู่ในวงของตนเอง (Localize)

ในแง่ของนิเทศศาสตร์นั้น การเปลี่ยนบทบาทให้เด็กนักเรียนสามารถเป็นผู้ส่งสารจนถึงขั้น การทำสื่อด้วยตนเองนั้น เป็นการทำให้เด็กเปลี่ยนสถานะจากผู้บริโภค มาเป็นผู้ผลิตสื่อ ซึ่งเป็นระบบการเรียนรู้ได้มากขึ้นอีกทางหนึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ พรโสภิต จงมีสุข (2545) ที่ศึกษา เรื่อง เครือข่ายและกระบวนการสื่อสารในการรณรงค์เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของ ชุมชนหัวใจไร้สาร ที่กล่าวถึงการเปิดโอกาสให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในการทำโครงการเอง โดย อาจารย์จะให้เด็กในชมรมได้ลองดำเนินกิจกรรมของตนเอง โดยอาจารย์จะเป็นที่ปรึกษาและ สังเกตการณ์อยู่รอบนอก เป็นต้น ซึ่งสารที่เยาวชนร่วมคิด ร่วมกันทำขึ้นมาเองนั้น จะ “โดนใจ” กลุ่มนักเรียนวัยเดียวกันมากกว่า โดยเฉพาะสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น สปอตรณรงค์ หุ่นยนต์ และ เว็บไซต์ ซึ่งควรที่จะเปิดโอกาสให้เด็กนักเรียนมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ผลงาน

4.4 ปรับกลยุทธ์ให้เหมาะสมกับทุกกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

จากผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายมีการใช้กลยุทธ์ทุกรูปแบบในการทำงานเพื่อปรับให้เหมาะสมกับทุกกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่

- ผู้บริหารสถานศึกษา เครือข่ายใช้กลยุทธ์จากหน่วยงานภายนอก มาเป็นตัวกระตุ้นในการสร้างการมีส่วนร่วม ยกตัวอย่างเช่น การที่ปลัดกระทรวงศึกษาธิการร่วมให้ความสำคัญในการสร้างโรงเรียนเป็นพื้นที่ปลอดบุหรี่ด้วยการออกกฎหมายสูบบุหรี่ในบริเวณโรงเรียน หากมีการฝ่าฝืนจะมีการปรับเงินผู้บริหารจำนวน 20,000 บาท เท่ากับว่าเป็นกลไกหรือมาตรการที่จะกระตุ้นให้ผู้บริหารสถานศึกษาเห็นความสำคัญของการดำเนินงาน ซึ่งข้อค้นพบประการหนึ่งของผู้วิจัย คือ หากทำให้ผู้บริหารสถานศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการ “สร้างเครือข่ายผู้บริหารสถานศึกษา” ในการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ได้ ก็จะสามารถทำให้สร้างผลกระทบในระดับบริหารได้อีกทางหนึ่งด้วย เป็นต้น
- ผู้ปกครอง เครือข่ายใช้กลยุทธ์ในการให้เด็กนักเรียน เป็นสื่อบุคคลไปยังผู้ปกครอง เนื่องจากสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ดีกว่า ซึ่งหากในอนาคต สามารถผลักดันให้เกิดเครือข่ายผู้ปกครองได้ก็จะเป็นการสร้างผลให้ครอบคลุมทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนมากขึ้น
- ร้านค้าที่มีการจำหน่ายบุหรี่รอบบริเวณโรงเรียน เครือข่ายมีการใช้กลยุทธ์เชิงบวกและเชิงลบควบคู่กันไป ยกตัวอย่างเช่น โรงเรียนวัดปากน้ำวิทยาคมมีการขอความร่วมมือร้านค้ามิให้มีการจำหน่ายบุหรี่แก่เด็ก ร้านค้าแห่งใดที่สามารถทำได้ก็จะได้รับเกียรติบัตรจากทางโรงเรียนซึ่งเป็นกลยุทธ์เชิงบวก และโรงเรียนสุวรรณสุทธารามวิทยา ที่อาจารย์ศุภรัตน์ ตันติเวชวงศ์ ประธานเครือข่ายได้แจ้งกับร้านค้าว่าหากมีการขายให้เด็กจะนำตำรวจมาจับกุมซึ่งเป็นกลยุทธ์ในเชิงลบ เป็นต้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับเครือข่าย

1. เครือข่ายควรมีการสร้างผู้รับช่วงต่อในการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นครูแกนนำ หรือแกนนำเยาวชน เนื่องจากปัจจัยสำคัญที่ทำให้เครือข่ายดำเนินงานได้ตรงตามวัตถุประสงค์ก็คือบุคลากร ซึ่งหากเครือข่ายมีการสร้างมือวางอันดับสองในการทำงาน ก็จะทำให้เครือข่ายสามารถคงอยู่ได้ตลอดไป
2. ควรมีการผลักดันให้เกิด “เครือข่ายผู้บริหารสถานศึกษา” ในการสื่อสารดำเนินงานรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ เพื่อให้เกิดผลกระทบในระดับบริหาร อันนำมาสู่การผลักดันในระดับนโยบายได้
3. ควรมีการติดตามประเมินผลในเรื่องของหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ต่อไป เนื่องจากหลักสูตรสามารถที่จะบูรณาการได้ทุกกลุ่มสาระวิชา ซึ่งน่าจะมีการผลักดันให้อยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับในอนาคตได้ หากมีการปรับปรุงเนื้อหาและจำนวนชั่วโมงเรียนให้มีความเหมาะสม
4. ควรมีการนำเอาบทเรียนที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารดำเนินงานของเครือข่าย มาเป็นต้นแบบในการพัฒนาเครือข่ายรุ่นต่อไป เพื่อสร้างเครือข่ายอย่างเข้มแข็ง

ข้อเสนอแนะสำหรับองค์กรที่ทำงานด้านบุหรี่

1. สำหรับองค์กรด้านบุหรี่ ควรให้ความสำคัญกับการสร้างแกนนำและบุคลากรในกระบวนการควบคุมการบริโภคยาสูบให้มีจำนวนมากขึ้น ตลอดจนการขยายเครือข่ายทางวิชาชีพ เนื่องจากในการศึกษาวิจัยครั้งนี้พบว่า หากมีการขยายเครือข่ายครูทั่วประเทศทั้งภาครัฐและเอกชนแล้วนั้น ก็จะสามารถขับเคลื่อนกระบวนการดำเนินงานสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่สู่การพัฒนาในระดับนโยบายต่อไปได้
2. องค์กรที่ดำเนินงานด้านบุหรี่ ควรมีการประสานงานและร่วมกันทำงานโดยแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบแยกจากกันโดยชัดเจน เนื่องจากผลการวิจัยพบว่าในบางครั้งการทำงานด้านบุหรี่มีการทำงานทับซ้อนกันจากองค์กรต่างๆ ทำให้ผู้ดำเนินการสื่อสารรณรงค์บางครั้งเกิดความสับสนและดำเนินการโดยล่าช้าได้

3. นอกจากนี้ ควรมีการให้ข้อมูลและจัดกิจกรรมการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ โดยให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องกับสาธารณชน เนื่องจากกระแสความตื่นตัวของประชาชนมีส่วนช่วยให้สามารถสนับสนุนสู่ที่ผลักต้นในระดับนโยบายได้อีกทางหนึ่ง
4. รัฐบาลควรให้การสนับสนุนหน่วยงานที่ดำเนินการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ทั้งในด้านงบประมาณและการสนับสนุนทรัพยากรในด้านอื่นๆ เพื่อความคล่องตัวในการดำเนินงาน นอกจากนี้ควรมีความจริงจังกับนโยบายและการปฏิบัติทางกฎหมาย เนื่องจากผลการวิจัยเห็นได้ชัดเจนว่า แม้จะมีกฎหมายควบคุมการจำหน่ายบุหรี่ หากแต่ในทางปฏิบัติก็ยังคงมีการจำหน่ายอยู่ จึงควรดำเนินงานให้เป็นรูปธรรมตามกฎหมายที่ได้วางเอาไว้

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับกระบวนการสื่อสารของเครือข่ายทางวิชาชีพที่ดำเนินงานด้านบุหรี่ในประเทศไทย เนื่องจากผลการวิจัยพบว่า ความสำเร็จในกระบวนการสื่อสารดำเนินงานในประเทศไทยส่วนหนึ่งมาจากการสร้าง “เครือข่าย” และการร่วมมือกันระหว่างองค์กรต่างๆ
2. การศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมยาสูบครั้งต่อไป ควรมีการศึกษผลกระทบจากการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่มากขึ้น เนื่องจากข้อมูลที่ได้จะเป็นประโยชน์แก่การวางกรอบการทำงานสื่อสารรณรงค์ นอกจากนี้ควรแสวงหาวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีอื่น ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนและครบถ้วน สามารถนำมาเป็นฐานข้อมูลการวิจัยในครั้งต่อไปได้ สร้างประโยชน์จากงานวิจัยได้อีกทางหนึ่ง
3. ควรมีการศึกษาเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่รุ่นที่ 2 และรุ่นที่ 3 ต่อไป เพื่อจะได้ทราบว่า หลังจากที่มีเครือข่ายรุ่นที่ 1 แล้วรุ่นถัดมามีกระบวนการสื่อสารในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่อย่างไร

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กนกพร สุขรื่องช้าง. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการสูบบุหรี่ของนักศึกษาหญิง ระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 20 พฤษภาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

http://www.ashthailand.or.th/th/content_image/informationcenter/135.doc

กนกวรรณ ชมเชย. สัมภาษณ์. 3 ตุลาคม 2550.

กนิษฐีย์ สารสิน. สัมภาษณ์. 25 ธันวาคม 2550.

กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. วิวัฒนาการของการควบคุมการบริโภคยาสูบในประเทศไทย. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 8 มีนาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

<http://advisor.anamai.moph.go.th/tamra/smoke05.html>

กรรณิการ์ อัครดรเดชา. การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ. พิมพ์ครั้งที่ 1. ภาควิชาการ ประชาสัมพันธ์. คณะนิเทศศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

กลุ่มควบคุมการบริโภคยาสูบและเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. ควันบุหรี่มือสอง. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 4 กันยายน 2549] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

http://www.thaiantitobacco.com/php/index.php?option=com_content&task=view&id=161&Itemid=40

กลุ่มงานวิเคราะห์และพยากรณ์สถิติเชิงสังคม สำนักสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

สถานการณ์การสูบบุหรี่ของประเทศไทย. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 31 สิงหาคม 2549] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต: http://service.nso.go.th/nso/knowledge/ssr_f22.html

กลุ่มควบคุมการบริโภคยาสูบและเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ สำนักโรคไม่ติดต่อ กระทรวงสาธารณสุข. พระราชดำรัส. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 1 พฤษภาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

[http://www.thaiantitobacco.com/php/index.php?option=com_content&task=view
&id=19&Itemid=](http://www.thaiantitobacco.com/php/index.php?option=com_content&task=view&id=19&Itemid=)

กอบบิน 46 กงพลบินที่ 3 กงบัญชาการยุทธทางอากาศ ร่วมภัยด้านยาเสพติด. สารประกอบใน
บุหรื. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 4 กันยายน 2549] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

<http://www.wing46.rtaf.mi.th/Drug/sicarat1.htm>

ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์. วัยรุ่นและการปรับปรุงบุคลิกภาพ: ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.
2518. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช, 2519.

กาญจนา แก้วเทพและคณะ. สื่อเพื่อชุมชน การประมวลองค์ความรู้. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย, 2543.

กาญจนา แก้วเทพและคณะ. มองสื่อใหม่ มองสังคมใหม่. กรุงเทพฯ: บริษัทเอ็ดมัน เพรส โปรดักส์,
2543.

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. ใต้ฟ้ากฟ้าแห่งการศึกษา สื่อบุคคลและเครือข่ายการสื่อสาร
ภาพรวมจากงานวิจัย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2549.

กาญจนา แก้วเทพ. การศึกษาเครือข่ายภาคีสุขภาพ. เอกสารประกอบคำบรรยายในงานสัมมนา
“การถ่ายทอดและส่งเสริมประสานการดำเนินงานสร้างสุขภาพของภาคเครือข่าย” กองสุ
ศึกษา กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข, 2551.

กัจจร หลุยยะพงศ์ และคณะ. เปิดประตูสู่การรู้เท่าทันสื่อ: แนวคิดทฤษฎีและประสบการณ์การ
รู้เท่าทันสื่อเพื่อสุขภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพ, 2549.

เกียรติพงศ์ ไชคทวิพาณิชย์. การดำเนินงานและประสิทธิผลของนโยบายการคุ้มครองสุขภาพผู้ไม่
สูบบุหรื. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544.

จรวพร ธรินทร์. วางโทษสูบบุหรืในโรงเรียน สูบปรับสองพัน ผอ.ฝ่าฝืนปรับสองหมื่น. [ออนไลน์].
[อ้างถึง 4 กรกฎาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

<http://www.charuaypontorranin.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=417446&Ntype=4>

จรัมศรี เพ็ชรกุล. ผู้อำนวยการโรงเรียนราชวินิตมัธยม. สัมภาษณ์. 17 ธันวาคม 2550.

จันทนา จันทรไพจิตร. เหตุผลในการสูบบุหรี่ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541.

จาวรรณ ดันจันทร์พงศ์. สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2550.

จิณณภัทร สัยศรี. ผู้อำนวยการโรงเรียนสุวรรณสุทธารามวิทยา, สัมภาษณ์. 14 พฤศจิกายน 2550.

ชมรมสร้างสรรค์สังคมและคุ้มครองผู้บริโภค. กระทรวงศึกษาธิการรับนโยบายรุดตีดป้าย “โรงเรียนเป็นเขตปลอดบุหรี่” ทั่วประเทศ. [ออนไลน์].

[อ้างถึง 27 กรกฎาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

http://sangsanclub.bu.ac.th/index.php?option=com_content&task=view&id=18&Itemid=33

ชูศรี สุวรรณโชติ. หลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรไทย, 2544.

ณัฐกานต์ เขียวนาค. สัมภาษณ์. 18 ธันวาคม 2550.

ณัฐวิภา สิ้นสุวรรณ. กระบวนการเรียกร้องผ่านสื่อของกลุ่มสนับสนุนการไม่สูบบุหรี่ในการขับเคลื่อนกฎหมายควบคุมการบริโภคยาสูบในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์พัฒนการ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

เด็กดีดอทคอม. ตะลึงเด็กมัธยมสูบบุหรี่สามแสนคน. [ออนไลน์].

[อ้างถึง 27 กรกฎาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

<http://www.dek-d.com/board/view.php?id=898784>

ตติยา เลาหตีรานนท์. เครือข่ายการสื่อสารกลุ่มและบทบาทในการอนุรักษ์เพลงสุนทราภรณ์ของกลุ่มอนุรักษ์เพลงและลีลาสุนทราภรณ์. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

ตุ้ม สายทองคำ. สัมภาษณ์. 13 ธันวาคม 2550.

ถนอม พิระขัมภ์. สัมภาษณ์, 7 มกราคม 2551.

ทวีศักดิ์ ดิลกวัฒนวัฒน์. สัมภาษณ์. 9 มกราคม 2551.

ธนวิฐู นาคนคร. ผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยมวัดดุสิตาราม. สัมภาษณ์. 9 มกราคม 2551.

ธานินทร์ สุทธิประเสริฐ. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการสูบบุหรี่ของนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคจังหวัดสุพรรณบุรี. สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสุพรรณบุรี, 2543

นภดล เด่นดวง. ผู้อำนวยการโรงเรียนสามพรานวิทยา. สัมภาษณ์. 21 พฤศจิกายน 2550.

นิบล โลบล. สัมภาษณ์. 8 ธันวาคม 2550.

บัญญัติ สุขศรีงาม. วิจัยเกี่ยวกับการสูบบุหรี่. [ออนไลน์].

[อ้างถึง 12 สิงหาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

21http://www.uniserv.buu.ac.th/forum2/topic.asp?TOPIC_ID=161

บุญตา มะหะเลา. สัมภาษณ์, 17 ธันวาคม 2550.

บุรณี อนันทวงศ์. การใช้สื่อเพื่อรณรงค์การไม่สูบบุหรี่ ของมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่.

วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

- ประมะ สตะเวทินและคณะ. เอกสารการสอนชุดวิชา 16410 สื่อสารเพื่อการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2532.
- ประมะ สตะเวทินและคณะ. เอกสารการสอนชุดวิชา 15201 หลักและทฤษฎีการสื่อสาร. พิมพ์ครั้งที่ 20. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2546.
- ประมะ สตะเวทิน. หลักนิเทศศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์, 2546.
- ประมะ สตะเวทิน. การสื่อสารมวลชน: กระบวนการและทฤษฎี. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์, 2546.
- ประกิต วาที่สาธกกิจ. นโยบายด้านการสาธารณสุขที่อยากเห็น. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 19 มกราคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:
http://www.ashthailand.or.th/th/content_image/informationcenter/167.doc
- ประกิต วาที่สาธกกิจ. ข้อเท็จจริง: เยาวชนไทยกับการสูบบุหรี่. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 5 พฤศจิกายน 2547] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต: http://www.ashthailand.or.th/teachers/b_2.htm
- ประกิต วาที่สาธกกิจ. การสูบบุหรี่ในวัยรุ่น : ปัญหาและแนวทางการแก้ไข. [ออนไลน์]. [อ้างถึง กุมภาพันธ์ 2548] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:
[24http://www.ashthailand.or.th/teachers/b_4.htm](http://www.ashthailand.or.th/teachers/b_4.htm)
- ประกิต วาที่สาธกกิจ. บุหรี่ในวัยรุ่น: ประตูดุสยาเสพติด. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 12 สิงหาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:
[25http://www.ashthailand.or.th/teachers/b_3.htm](http://www.ashthailand.or.th/teachers/b_3.htm)
- ประชาไทออนไลน์. ขอขอบคุณที่ “ไม่” สูบบุหรี่. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 9 พฤษภาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต: <http://www.prachathai.com>
- ประพันธ์ ช่างภูศรี. การทำงานกับองค์กรเครือข่าย. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 7 สิงหาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต: <http://www.cdd.moi.go.th/sep131.htm>

ประภาพรรณ สุปรียาภรณ์. การสื่อสารและเครือข่ายของกลุ่มเพื่อน “อ”. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์พัฒนการ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2544.

ประวิทย์ หัวใจมั่น. สัมภาษณ์. 6 ธันวาคม 2550.

ปัญญา ทวงเสรีย์, ผู้อำนวยการศูนย์สร้างสรรค์เครื่องมืออาชีพ. สัมภาษณ์, 16 ตุลาคม 2550.

พจนารถ วัชรระพิมลมาศ. การศึกษาคำขวัญ ทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้สูบบุหรี่ ต่อข้อบัญญัติ
กรุงเทพมหานคร : ศึกษาเฉพาะผู้สูบบุหรี่เพศชาย ณ ศูนย์การค้าในเขตกรุงเทพมหานคร.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2535.

พจนีย์ เหล่าอมต. ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการสูบบุหรี่และการเลิกสูบบุหรี่ของครูชายโรงเรียน
มัธยมศึกษา จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์(กศ.ม.) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2532.

พนัส พัฒนรัฐ. ผู้อำนวยการโรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางขุนเทียน. สัมภาษณ์. 20 ธันวาคม
2550.

พรดี ลิ้มปรัดนากร. สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2550.

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอู่). เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. กรุงเทพฯ :
โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, 2547.

เพยาว์ รุจิโรจน์วงศ์. สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2550.

เพยาว์ รุจิโรจน์วงศ์. ความฝันของคุณครู..เพื่อโรงเรียนปลอดบุหรี่. วารสาร SMARTมูลนิธิธรรมา
เพื่อการไม่สูบบุหรี่. ปีที่ 8 ฉบับที่ 89 มิถุนายน 2550: 16.

เพยาว์ รุจิโรจน์วงศ์. เข้าพบปลัดกระทรวงศึกษาธิการ มอบหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่. วารสาร SMARTมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่. ปีที่ 8 ฉบับที่ 90 กรกฎาคม 2550: 16.

เพยาว์ รุจิโรจน์วงศ์. สร้างเครือข่าย สร้างสายสัมพันธ์ เพื่อ..สร้างโรงเรียนปลอดบุหรี่. วารสาร SMARTมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่. ปีที่ 8 ฉบับที่ 91 สิงหาคม 2550: 16.

เพยาว์ รุจิโรจน์วงศ์. เครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ รุ่นที่ 3. วารสาร SMARTมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ปีที่ 8 ฉบับที่ 94 พฤศจิกายน 2550: 16.

พัฒนพงษ์ จาติเกตุ. รายงานการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารสุขภาพทางสื่อมวลชน สื่อบุคคล และสื่อ. กองสุศึกษา สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข, 2545.

พันทิพดอทคอม. นักแสดงเข้าฉากสูบบุหรี่ แต่เค้าไม่สูบบุหรี่ใช้บุหรี่ปลอมยังไง. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 9 พฤษภาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

<http://www.pantip.com/cafe/chalermthai/topic/A5414295/A5414295.html>

พันทิพดอทคอม. บริษัท Phillip Moris. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 9 พฤษภาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

<http://www.pantip.com/cafe/silom/topic/B5393157/B5393157.html>

พิชิต เทพวรรณ. องค์การแห่งการเรียนรู้ : แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศสำหรับนวัตกรรม. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 11 กรกฎาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

[30http://www.nu.ac.th/nu_journal/pdf/journal/13\(3\)55-62.pdf](http://www.nu.ac.th/nu_journal/pdf/journal/13(3)55-62.pdf)

พิชัย ชมเพ็ญ. สัมภาษณ์, 30 พฤศจิกายน 2550.

พิมพ์เพ็ญ ธนาคุณ. ประสิทธิผลของเว็บไซต์โครงการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

พิศิษฐ์ วัฒนสมบุรณ์ และบุญส่ง ไช้เกษ. ความเข้มข้นของก๊าซคาร์บอนมอนนอกไซด์จากควันบุหรี่ภายในห้องปรับอากาศ. คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ,(ม.ป.ป.)

เพ็ญจันทร์ สุทธิพิเชษฐกุล. ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกาสูบเปิดรับสื่อความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมในการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ : ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.

แพทยสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์. วัยรุ่นเหงา...พาลพาไปหาอบายมุข บุหรี่ – สูรา - ยาเสพติด ถึงเวลา ...สังคมร่วมแก้ไขก่อนสายเกินไป. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 12 สิงหาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

<http://www.medassocthai.org/scoop3.htm>

ไพรินทร์ เต็มสมเกต. สัมภาษณ์. 30 พฤศจิกายน 2550.

ไพโรจน์ สุวรรณภักดี. ผู้อำนวยการโรงเรียนบางมดวิทยา “สี่ลูกหวาดจวนอุปถัมภ์”. สัมภาษณ์. 6 ธันวาคม 2550.

มณฑา เก่งการพานิช. รองผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ. สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2550.

มติชน. บุหรี่แค่มวนเดียว ลองสูบแค่ครั้งเดียว ก็ทำให้เด็กขบถของติดของไม่ดีได้. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 18 เมษายน 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต: <http://www.matichon.com>

มูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่. เสวนาเปิดโปงกับหนังสือดีที่แจกฟรี. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 9 พฤษภาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต: <http://www.ashthailand.or.th>

มูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่. ครูนักรณรงค์ : ผู้ปกป้องเยาวชนจากภัยบุหรี่. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 27 กรกฎาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต: [http://www.ashthailand.or.th/th/content_image/activity/teachers\(31september48\).doc](http://www.ashthailand.or.th/th/content_image/activity/teachers(31september48).doc)

มูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่. ข้อแนะ 6 วิธีดับบุหรี่ในโรงเรียน. [ออนไลน์].

[อ้างถึง 27 กรกฎาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

http://www.smokefreezone.or.th/goodsample.php?content_id=30

ยุบล เบญจรงค์กิจ. เอกสารการสอนชุดวิชา 15231 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสื่อมวลชน. พิมพ์ครั้งที่

2. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2547.

ยุพา สุตรเขียวชาญ. สัมภาษณ์, 17 ธันวาคม 2550.

รจิตลักษณ์ แสงอุไร. การสื่อสารของมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

รังสิมา นิโบล. กระบวนการค้นคว้าใหม่ของการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสุขภาพของประชาสังคม.

วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยา คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

ราชวัตร สว่างรักษ์. ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดราชโอรส. สัมภาษณ์. 6 ธันวาคม 2550.

ลักขณา เตมศิริกุลชัย. คนไทย 15.9 ล้านคน ต้องเผชิญกับควันบุหรี่มือสองในบ้าน โดยเป็นเด็ก

อายุต่ำกว่า 5 ปีถึง 2.3 ล้านคน. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 5 มีนาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

<http://www.trc.or.th/th/info/detail.php?ID=1194>

ฤดีวรรณ มาดีกุล. สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2550.

วราภรณ์ หงษ์ดีลกุล. สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2550.

วาสนา จันทร์สว่าง. การสื่อสารสุขภาพ: กลยุทธ์ในงานสุขภาพและการสร้างเสริมสุขภาพ. พิมพ์

ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจริญดีการพิมพ์, 2548.

วาสนา หมอนสวัสดิ์. สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2550.

วิยะดา คชเสนี. รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยา พุทธมณฑล.
สัมภาษณ์. 21 พฤศจิกายน 2550.

วิริยะ สว่างโชติ. เหล็ยวซ้าย แลขวา:คุณภาพชีวิตและการส่งเสริมสุขภาพ : (การพยายาม) หาจุดเชื่อมบนความต่าง. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 17 พฤษภาคม 2550] เข้าถึงได้จาก
 อินเทอร์เน็ต: <http://www.thaingo.org/writer/view.php?id=410>

วีรสิทธิ์ สิทธิไตร. แผนที่ชี้ทิศของการสื่อสารสาธารณะเพื่อควบคุมโรคและภัยสุขภาพ. กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, 2549.

วิศัลย์ โกมุกพงศ์. ผู้อำนวยการโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ เตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้า. สัมภาษณ์.
 19 ธันวาคม 2550.

วีระชาติ สวย์ไพรินทร์. ผู้อำนวยการโรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แผนกมัธยม.
สัมภาษณ์. 25 ธันวาคม 2550.

ศุภจิต มโนพิทักษ์. สิทธิผู้ไม่สูบบุหรี่. กรุงเทพฯ : โครงการรายงานวิจัยพฤติกรรมสุขภาพ ศูนย์ประสานงานทางการแพทย์และสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข, 2534.

ศุภรัตน์ ตันติเวชวงศ์. สัมภาษณ์, 14 พฤศจิกายน 2550.

ศูนย์การเฝ้าระวังและการเตือนภัยทางสังคม. โพลล์ระบุชุดวัยรุ่นไทยเข้าถึงอบายมุข-สื่อลามกง่าย. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 12 สิงหาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:
<http://www.socialwarning.m-society.go.th/socwarn/data/views.php?recordID=32>

ศูนย์วิทยบริการ สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา. เตรียมห้ามนำเข้าบุหรี่ของเล็กยวเด็ก-ผู้หญิง. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 18 เมษายน 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:
http://elib.fda.moph.go.th/library/default.asp?page=news_detail&id=2427

สถิกร พงศ์พานิช. การศึกษาเปรียบเทียบ ค่าใช้จ่ายในปัจจุบันและอนาคต ทางด้านสุขภาพของโรคที่เกิดจากการสูบบุหรี่ กับรายรับของรัฐจากภาษีบุหรี่ ในประเทศไทย. [ออนไลน์].

[อ้างถึง 4 กันยายน 2549] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

<http://dental.anamai.moph.go.th/oralhealth/buree/books/data08.html>

สมเกียรติ เจริญนิม. ผู้อำนวยการโรงเรียนชินโรสวิทยาลัย. สัมภาษณ์. 8 มกราคม 2551.

สมควร กวียะ. การสื่อสารมวลชน บทบาทหน้าที่ สิทธิ เสรีภาพและความรับผิดชอบ. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : อักษรวิพัฒน์, 2545.

สมชาย หวังไชยา. สัมภาษณ์. 6 ธันวาคม 2550.

สมพล วันตะเมธ. การตลาดเพื่อสังคม กลยุทธ์สำคัญเพื่อการพัฒนาประชากร. วารสารประชากรศาสตร์ ปีที่ 23 ฉบับที่ 1 มีนาคม 2550.

สมสุข หินวิมาน. เครือข่ายการสื่อสารกับศักยภาพการดำรงอยู่ของชุมชน ศึกษากรณี ต.ทุ่งขวาง อ.พนัสนิคม จ.ชลบุรี : รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ / สมสุข หินวิมาน, กำจร หลุยยะพงศ์, เขียวชัย อิศรเดช. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.

สัญญา ตูลาบดี. การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการสูบบุหรี่ในกลุ่มผู้รับบริการ คลินิกอดบุหรี่ ของหน่วยงานสาธารณสุขจังหวัดมุกดาหาร. ภาคนิพนธ์ปริญญาพัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2541.

สันฐิติ ปาระพิมพ์. ความรู้ เจตคติ ประสพการณ์การสูบบุหรี่และบทบาทของวัดในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมลด ละ เลิกสูบบุหรี่ของเจ้าอาวาสวัด จังหวัดสกลนคร พ.ศ.2543. สกลนคร: สำนักงานสาธารณสุขอำเภอส่องดาว, 2543.

สันต์ ธรรมบำรุง. หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร. เอกสารการนิเทศการศึกษาระดับที่ 260 ภาคพัฒนาตำราและเอกสารวิชาการ หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2527.

สุชา จันท์เอม. จิตวิทยาทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2539.

สุชาติ เมธีคุณากรณ์. การศึกษาการรับข่าวสารการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเยาวชน : ศึกษาเฉพาะกรณีสมาชิกชมรมเยาวชนปลอดสะอาด มูลนิธิหมอชาวบ้าน. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537.

สุนีย์ ภูพันธ์. แนวคิดพื้นฐานการสร้างและการพัฒนาหลักสูตร. เชียงใหม่: The Knowledge
Center, 2546.

สุภาพร จีรวงศ์สวัสดิ์. สัมภาษณ์. 18 ธันวาคม 2550.

สุรัชย์ อัญเชิญ. สารเสพติดและสังคมปัจจุบัน. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 31 สิงหาคม 2549] เข้าถึงได้
จากอินเทอร์เน็ต:

<http://www.pharm.chula.ac.th/Surachai/academic/ManTox/mantox02.htm>

สุรพงษ์ ไสยณะเสถียร. การสื่อสารกับสังคม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

สุวิมล จันทร์เปรมปรุ่ง. สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2550.

แสงเดือน สุวรรณรัศมี. ผู้จัดการมูลนิธิรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่. สัมภาษณ์, 14 พฤศจิกายน
2550.

สำลี รักสุทธี. เทคนิควิธี การเขียนหลักสูตร. กรุงเทพฯ : พัฒนาศึกษา, 2544.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สสส. สธ. ออก 4 กฎเหล็กคุมบุหรี่ ให้ระบุ
สารพิษ สารก่อมะเร็ง. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 19 มกราคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:
<http://www.thaihealth.or.th/news.php?id=3033>

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สสส. สถิติการตายจากการสูบบุหรี่. [ออนไลน์].
[อ้างถึง 19 มกราคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

44<http://www.thaihealth.or.th/news.php?id=933>

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สสส. บุหรี่ร้ายร้าย อัตราการตายสูง. [ออนไลน์].

[อ้างถึง 19 มกราคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

45<http://www.thaihealth.or.th/news.php?id=761>

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สสส. สธ. ลุยบุหรี่ห้ามไมล์ด ไลท์. [ออนไลน์].

[อ้างถึง 19 มกราคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

<http://www.thaihealth.or.th/news.php?id=746>

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สสส. รณรงค์วันงดสูบบุหรี่โลก สธ. ย้ำบุหรี่ทุกชนิดนำชีวิตสู่ความตาย. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 4 กันยายน 2549] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

<http://www.thaihealth.or.th/news.php?id=759>

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สสส. บุหรี่ สงครามของผู้ผลิตและนักรณรงค์.

[ออนไลน์]. [อ้างถึง 4 กันยายน 2549] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

<http://www.thaihealth.or.th/news.php?id=913>

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สสส. แพทย์ชี้คนไทยสูบบุหรี่ตายวันละ 140 ราย. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 2 เมษายน 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

<http://www.thaihealth.or.th/news.php?id=5285>

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สสส. ศธ. รุกฆาต เตรียมติดป้ายเขตปลอดบุหรี่ในโรงเรียนทั่วประเทศ. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 27 กรกฎาคม 2550]

เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต :

50<http://www.thaihealth.or.th/cms/detail.php?id=7484>

สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา. รายงานการสำรวจพฤติกรรมการสูบบุหรี่ของประชากร พ.ศ. 2542. กองคลังข้อมูลและสนเทศสถิติ, 2542.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงสาธารณสุขและการสื่อสาร. 10 สถานการณ์เด่นทางสุขภาพ.

[ออนไลน์]. [อ้างถึง 1 พฤษภาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

http://webhost.nso.go.th:9999/nso/home/index_news.jsp?pageno=10&id=84&province_id=76

สำนักพัฒนากิจการนักเรียน นักศึกษา และกิจการพิเศษ กระทรวงศึกษาธิการ. ศธ.เตรียมแนวทางสนับสนุนการจัดเขตปลอดบุหรี่ตามประกาศกระทรวงสาธารณสุข. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 21 กุมภาพันธ์ 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

<http://www.moethaiteen.com/index.php?lay=show&ac=article&id=392334&Ntype=4>

สำนักวิจัยเอแบคโพลล์. โครงการสำรวจวัจนทัศน์ภาพอนาคตเยาวชนไทย. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 30 เมษายน 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

<http://www.abacpoll.com>

หุทัย ทองสุวรรณ. สัมภาษณ์. 18 ธันวาคม 2550.

หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ. วธ.รณรงค์เด็กไทยลด ละ เลิกอบายมุข ปลุกฝังศีลธรรม. อ้างถึงใน เครือข่ายเยาวชนก้าวอย่างอย่างเข้าใจ [ออนไลน์]. [อ้างถึง 23 พฤษภาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต :

<http://www.teenpath.net/sub/Content.asp?Sub=4&ID=01115>

หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ. วันงดสูบบุหรี่โลกรณรงค์ที่ทำงาน-บ้านปลอดบุหรี่. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 16 พฤษภาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

[55http://www.bangkokbiznews.com/2007/05/16/WW55_5501_news.php?newsid=70472](http://www.bangkokbiznews.com/2007/05/16/WW55_5501_news.php?newsid=70472)

หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ. กลยุทธ์ใหม่บริษัทบุหรี่ หลอกพินาร์ผ่านค่ายสิ่งแวดล้อม. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 17 พฤษภาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

http://www.bangkokbiznews.com/2007/05/17/WW55_5501_news.php?newsid=0955

หนังสือพิมพ์คมชัดลึก. เด็กแอบสูบบุหรี่เพิ่ม 300% หนองบัวลำภูแชมป์. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 2 พฤษภาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

http://www.komchadluek.net/2007/05/02/e001_112619.php?news_id=112619

หนังสือพิมพ์คมชัดลึก. แฉบริษัทบุหรี่ให้ทุนมหาศาลทำวิจัยกัญชาปลั๊กชัน. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 8 พฤษภาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

http://www.komchadluek.net/2007/05/08/e001_117407.php?news_id=117407

หนังสือพิมพ์ไทยเดลินิวส์. ฮอลลีวูดเดินเครื่อง จัดเวตฉากสูบบุหรี่. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 16 พฤษภาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

http://www.dailynews.co.th/web/html/popup_news/Default.aspx?Newsid=127372&NewsType=1&Template=1

หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์. ควันบุหรี่ในแผ่นฟิล์ม. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 10 พฤษภาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต :

http://www.thaipost.net/index.asp?bk=xcite&post_date=10/May/2550&news_id=142041&cat_id=200200

หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์. บุหรี่เรท R. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 12 พฤษภาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต :

http://www.thaipost.net/index.asp?bk=xcite&post_date=12/May/2550&news_id=142149&cat_id=200300

หนังสือพิมพ์โพสต์ทูเดย์. เล่ห์บริษัทบุหรี่ ใช้ล็อบบี้ยิสต์ เร่งแจกทุนการศึกษา. [ออนไลน์]. [อ้างถึง 18 พฤษภาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

<http://www.posttoday.com/newsdet.php?sec=news&id=166766>

หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ. จุฬาร่วง รัฐควักเงินรักษาผู้ป่วยบุหรี่. [ออนไลน์].

[อ้างถึง 12 กรกฎาคม 2550] เข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ต:

<http://www.manager.co.th/QOL/ViewNews.aspx?NewsID=9480000105349>

หิรัญ สหะกะโร. สัมภาษณ์. 17 ธันวาคม 2550.

อนงค์ พัวตระกูล. สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2550.

อรวรรณ ปิลาพันธ์ไธวาท. การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

อุไร สุมาริธรรม. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางสังคมและจิตวิทยากับการสูบบุหรี่ ของนักเรียนชายชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาจิตวิทยา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.

อุดิษา ชุติบุญธรรม. ความสัมพันธ์ระหว่างการรับข่าวสารกับความเชื่อทางสุขภาพของผู้เข้าร่วมโครงการเลิกสูบบุหรี่ของสำนักอนามัยกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

อุรยา วงศ์ไชยคง. การสื่อสารและปัจจัยที่มีผลต่อการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ของวัยรุ่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. สื่อสารมวลชนเบื้องต้น สื่อมวลชน วัฒนธรรมและสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

ภาษาอังกฤษ

Rogers, Everett M. and Kincaid, Lawrence D. Communication Networks : Toward a New Paradigm for research. 1st ed. New York: The Free Press, 1981.

Stone, Gerald Michael Singletary and Virginia P. Richmond. Clarifying Communication Theories: A Hands-On Approach. 1st ed. Iowa: Iowa State University Press, 1999.

Mark V. Redmond. (2000). Communication: Theories and Applications. Boston, MA. : Houghton Mifflin Company, 2000.

Winston L. Brebeck, William S. Howell. Persuasion: a means of social influence. 2nd ed. Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall, 1976.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) ชุดที่ 1

แนวคำถามนี้เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) กับกลุ่มครูแกนนำจากเครือข่ายครูมัธยมวงศ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารของเครือข่ายครูมัธยมวงศ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ต่อเยาวชน ข้อมูลที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ไว้จะไม่นำไปเปิดเผยต่อสาธารณชน แต่จะนำไปใช้ประโยชน์เฉพาะในการศึกษาวิจัยเท่านั้น โดยแนวคำถามจะแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

- ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล
- ส่วนที่ 2 บทบาทการสื่อสารในการดำเนินงานของเครือข่ายฯ
- ส่วนที่ 3 กลยุทธ์การสื่อสารในการดำเนินงานของเครือข่ายฯ
- ส่วนที่ 4 ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

1. ชื่อสกุล.....
2. ปัจจุบันท่านทำงานอยู่ที่โรงเรียน.....
ตำแหน่ง

ส่วนที่ 2 บทบาทการสื่อสารในการดำเนินงานของเครือข่ายฯ

1. บทบาทของการสื่อสารในการดำเนินงานในเครือข่ายฯเป็นอย่างไร (ช่วยเล่ากระบวนการทำงานในเครือข่ายฯ) และในเครือข่ายฯ มีการประสานงานกันอย่างไร
2. สื่อที่ใช้ในการดำเนินงานเป็นอย่างไร และท่านมีการใช้สื่อประเภทใดบ้าง เช่น สื่อในการรณรงค์ สื่อในการประชาสัมพันธ์
3. ท่านใช้ช่องทางใดในการถ่ายทอดสารต่างๆที่จัดทำขึ้น เช่น สื่อบุคคล สื่อมวลชน สื่อเฉพาะกิจ เป็นต้น
4. ท่านและโรงเรียนได้ปฏิบัติงานตามแผนงานหลักทั้ง 5 แผนของเครือข่ายหรือไม่ อย่างไร และเหตุใดท่านและโรงเรียนจึงเห็นสมควรเลือกทำตามแผนงานนั้น
5. ท่านได้ทดลองนำเอาหลักสูตร “โรงเรียนปลอดบุหรี่” ไปใช้หรือไม่ อย่างไร และได้มีการพัฒนาสื่อการสอนเพิ่มขึ้นหรือไม่ อย่างไร

ส่วนที่ 3 กลยุทธ์การสื่อสารในการดำเนินงานของเครือข่ายฯ

1. ท่านทราบได้อย่างไรว่ามีเครือข่ายครูนักทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ท่านเข้ามาเป็นสมาชิกเครือข่ายฯ เมื่อใด และผู้ใดเป็นคนชักชวนให้เข้าร่วมเครือข่ายฯ
2. บทบาทของท่านในเครือข่ายเป็นอย่างไร ท่านทำหน้าที่อะไร และเหตุใดท่านจึงเลือกทำหน้าที่นั้น
3. สิ่งใดที่เป็นแรงจูงใจเริ่มต้นของท่านในการทำงานในเครือข่ายฯ
4. ท่านคิดว่ากลยุทธ์ในการใช้ “เครือข่าย” มีความจำเป็นมากน้อยเพียงใด เพราะเหตุใด
5. การสร้างเครือข่ายในการทำงานเอื้อประโยชน์ต่อการดำเนินงานในโรงเรียนของท่านหรือไม่ อย่างไร
6. ในโรงเรียนของท่านมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องอะไรบ้าง และในแต่ละกิจกรรมมีวัตถุประสงค์อะไร (ช่วยเล่าเหตุการณ์)
7. ท่านคิดว่าบทบาทของการเป็น “ครูแกนนำ” ของท่านซึ่งถือเป็นผู้ที่มีบทบาทที่สำคัญที่สุดในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเด็กนักเรียนนั้น ควรมีกระบวนการทำงานอย่างไร
8. ท่านใช้กลยุทธ์ใด ในการสร้างการมีส่วนร่วมกับเด็กนักเรียนและบุคลากรในโรงเรียน
9. ท่านคิดว่ากรณีที่โรงเรียนของท่านเป็นโรงเรียนนำร่องที่มีการใช้หลักสูตร “โรงเรียนปลอดบุหรี่” นั้น สร้างประโยชน์กับโรงเรียนได้อย่างไร และท่านจะใช้การสื่อสารรูปแบบใดในการขยายผลต่อเพื่อสร้างเครือข่าย

ส่วนที่ 4

- ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารทรงรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่
1. ท่านคิดว่าการเผยแพร่กิจกรรม เรื่อง หลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ และกิจกรรมในการสร้างพื้นที่โรงเรียนปลอดบุหรี่ในระดับโรงเรียนของท่าน ประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด และมีเงื่อนไขหรือปัจจัยใดที่เอื้อต่อความสำเร็จ
 2. ผลจากการใช้หลักสูตร “โรงเรียนปลอดบุหรี่” ในโรงเรียนของท่านเป็นอย่างไรบ้าง
 3. ท่านคิดว่าการที่จะสร้างพื้นที่โรงเรียนปลอดบุหรี่ได้อย่างสมบูรณ์แบบนั้น หน่วยงานใดที่ควรเข้ามามีส่วนร่วมบ้าง และเพราะเหตุใด
 4. ผลที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารในการดำเนินงานของเครือข่ายฯเป็นอย่างไร และผลจากการผลักดันนโยบาย “โรงเรียนปลอดบุหรี่” ในความเห็นของท่านคิดว่า มีผลกระทบต่อกลุ่มคนใดมากที่สุด เพราะเหตุใด
 5. ท่านคิดว่าการสื่อสารในการดำเนินงานของเครือข่ายฯ สามารถเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะและพฤติกรรมของเด็กนักเรียนได้หรือไม่ อย่างไร

แนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) ชุดที่ 2

แนวคำถามนี้เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) กับกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการผลักดันนโยบาย “โรงเรียนปลอดบุหรี่” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารของเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ต่อเยาวชน ข้อมูลที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ไว้จะไม่นำไปเปิดเผยต่อสาธารณชน แต่จะนำไปใช้ประโยชน์เฉพาะในการศึกษาวิจัยเท่านั้น โดยแนวคำถามจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1	ข้อมูลส่วนบุคคล
ส่วนที่ 2	บทบาทการสื่อสารในการดำเนินงานของเครือข่ายฯ
ส่วนที่ 3	กลยุทธ์การสื่อสารในการดำเนินงานของเครือข่ายฯ
ส่วนที่ 4	ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

<u>ส่วนที่ 1</u>	ข้อมูลส่วนบุคคล
1.	ชื่อสกุล.....
2.	ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง.....
3.	บทบาทของท่านในเครือข่ายฯ คือ
<u>ส่วนที่ 2</u>	บทบาทของการสื่อสารในการดำเนินงานของเครือข่ายฯ
1.	บทบาทของการสื่อสารเป็นอย่างไรในการผลักดันการรณรงค์และพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ (ช่วยเล่าเหตุการณ์)
2.	เมื่อท่านได้เริ่มดำเนินการผลักดันนโยบาย “โรงเรียนปลอดบุหรี่” นั้น ท่านใช้กระบวนการสื่อสารในการดำเนินงานอย่างไรบ้าง
3.	สื่อที่ใช้ในการดำเนินงานเป็นอย่างไร และท่านมีการใช้สื่อประเภทใดบ้าง เช่น สื่อในการรณรงค์ สื่อในการประชาสัมพันธ์
4.	ท่านใช้ช่องทางใดในการถ่ายทอดสารต่างๆที่จัดทำขึ้น เช่น สื่อบุคคล สื่อมวลชน สื่อเฉพาะกิจ เป็นต้น
5.	ในความเห็นโดยส่วนตัวของท่าน เพราะเหตุใดการจัดทำหลักสูตร “โรงเรียนปลอดบุหรี่” จึงมีความสำคัญ
6.	โดยส่วนตัวท่านคิดว่านวัตกรรมการรณรงค์หลักสูตร “โรงเรียนปลอดบุหรี่” นั้น ในทางปฏิบัติสามารถนำเข้าสู่ระบบการศึกษาภาคบังคับได้หรือไม่ อย่างไร

ส่วนที่ 3

กลยุทธ์การสื่อสารในการดำเนินงานของเครือข่ายฯ

1. บทบาทของท่านในการดำเนินงานของเครือข่ายเป็นอย่างไร (ช่วยเล่าเหตุการณ์)
2. สิ่งใดถือเป็นแรงจูงใจเริ่มต้นในการผลักดันหลักสูตร “โรงเรียนปลอดบุหรี่”
3. ท่านใช้กลยุทธ์ใดในการผลักดันให้เกิดนโยบาย “โรงเรียนปลอดบุหรี่”
4. ท่านใช้กลยุทธ์ใดในการสร้างการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานต่างๆที่ร่วมผลักดันนโยบาย “โรงเรียนปลอดบุหรี่” ท่านมีการประสานงานกันอย่างไร
5. ท่านคิดว่ากลยุทธ์ในการใช้ “เครือข่าย” มีความจำเป็นมากน้อยเพียงใด เพราะเหตุใด
6. การสร้างเครือข่ายการสื่อสารในการทำงานเอื้อประโยชน์ต่อการดำเนินงานภายใต้หลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่หรือไม่ อย่างไร

ส่วนที่ 4

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

1. ท่านคิดว่าการเผยแพร่ข่าวกรรม เรื่อง หลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ และกิจกรรมในการสร้างพื้นที่โรงเรียนปลอดบุหรี่นี้เป็นอย่างไรในปัจจุบัน ประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด และมีเงื่อนไขหรือปัจจัยใดที่เอื้อต่อความสำเร็จ
2. ผลจากการใช้หลักสูตร “โรงเรียนปลอดบุหรี่” เป็นอย่างไรบ้าง
3. ท่านคิดว่า การที่จะสร้างพื้นที่โรงเรียนปลอดบุหรี่ได้อย่างสมบูรณ์แบบนี้หน่วยงานใดที่ควรเข้ามามีส่วนร่วมบ้าง และเพราะเหตุใด
4. ผลที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารในการดำเนินงานของเครือข่ายฯเป็นอย่างไร และผลจากการผลักดันนโยบาย “โรงเรียนปลอดบุหรี่” ในความเห็นของท่านคิดว่า มีผลกระทบต่อกลุ่มคนใดมากที่สุด เพราะเหตุใด
5. ท่านคิดว่าการสื่อสารในการดำเนินงานของเครือข่ายฯ สามารถเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะและพฤติกรรมของเด็กนักเรียนได้หรือไม่ อย่างไร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) ชุดที่ 3

แนวคำถามนี้เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) กับกลุ่มผู้บริหารสถานศึกษาที่ดำเนินการในโครงการ “โรงเรียนปลอดบุหรี่” จากโรงเรียนที่ได้เข้าร่วมโครงการ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารของเครือข่ายครูนักบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ต่อเยาวชน ข้อมูลที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ไว้จะไม่เปิดเผยต่อสาธารณชน แต่จะนำไปใช้ประโยชน์เฉพาะในการศึกษาวิจัยเท่านั้น โดยแนวคำถามจะแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1	ข้อมูลส่วนบุคคล
ส่วนที่ 2	บทบาทการสื่อสารในการดำเนินงานของเครือข่ายฯ
ส่วนที่ 3	กลยุทธ์การสื่อสารในการดำเนินงานของเครือข่ายฯ
ส่วนที่ 4	ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

- ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล
1. ชื่อสกุล.....
 2. ปัจจุบันท่านทำงานอยู่ที่โรงเรียน.....
ตำแหน่ง
 3. ท่านดำรงตำแหน่งในโรงเรียนนี้มาเป็นเวลากี่ปี.....
 4. เพราะเหตุใดท่านจึงเห็นสมควรให้โรงเรียนดำเนินงานภายใต้เครือข่ายครูนักบรรณารักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่.....

- ส่วนที่ 2 บทบาทของการสื่อสารในการดำเนินงานของเครือข่ายฯ
1. บทบาทของการสื่อสารในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียนของท่านเป็นอย่างไร
 2. สื่อที่ใช้ในการดำเนินงานเป็นอย่างไร และท่านมีการใช้สื่อประเภทใดบ้าง เช่น สื่อในการบรรณารักษ์ สื่อในการประชาสัมพันธ์
 3. ท่านใช้ช่องทางใดในการถ่ายทอดสารต่างๆที่จัดทำขึ้น เช่น สื่อบุคคล สื่อมวลชน สื่อเฉพาะกิจ เป็นต้น
 4. โรงเรียนของท่านมีกระบวนการสื่อสารในการดำเนินงาน “โรงเรียนปลอดบุหรี่” อย่างไรบ้าง

5. ในฐานะผู้บริหาร เหตุใดท่านจึงเห็นสมควรในการสร้างพื้นที่ “โรงเรียนปลอดบุหรี่”
6. ท่านคิดว่าหลักสูตร “โรงเรียนปลอดบุหรี่” มีความสำคัญเพียงใด
7. ท่านและโรงเรียนได้ปฏิบัติงานตามแผนงานหลักทั้ง 5 แผนของเครือข่ายหรือไม่ อย่างไร และเพราะเหตุใดท่านและโรงเรียนจึงเห็นสมควรเลือกทำตามแผนงานนั้น
8. นอกจากการสื่อสารในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียนของท่าน ท่านได้มีการพัฒนาหรือขยายขอบเขตในการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ด้วยหรือไม่ อย่างไร

ส่วนที่ 3

- กลยุทธ์การสื่อสารในการดำเนินงานของเครือข่ายฯ
1. ท่านทราบได้อย่างไรว่ามีเครือข่ายครูนักรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ท่านจัดโรงเรียนของท่านเป็นเขตปลอดบุหรี่เมื่อใด และมีการดำเนินงานอย่างไรบ้างในโรงเรียน
 2. สิ่งใดที่เป็นแรงจูงใจเริ่มต้นในการดำเนินงาน “โรงเรียนปลอดบุหรี่” และในส่วนของการบริหารจัดการในโรงเรียนของท่าน ท่านบริหารงานอย่างไรในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ที่ต่อนักเรียน และมีแผนงานอย่างไร
 3. ท่านใช้กลยุทธ์ใดในการสร้าง “พื้นที่ปลอดบุหรี่” ในโรงเรียน และ ใช้กลยุทธ์ใดร่วมกับครูแกนนำ ในการสร้างการมีส่วนร่วมกับเด็กนักเรียน
 4. ท่านคิดว่ากลยุทธ์ในการใช้ “เครือข่าย” มีความจำเป็นมากน้อยเพียงใด เพราะเหตุใด
 5. การสร้างเครือข่ายในการทำงานเอื้อประโยชน์ต่อการดำเนินงานในโรงเรียนของท่านหรือไม่ อย่างไร
 6. โรงเรียนท่านได้นำเอาหลักสูตร “โรงเรียนปลอดบุหรี่” ไปใช้หรือไม่ อย่างไร
 7. ท่านคิดว่าบทบาทของการเป็น “ครูแกนนำ” ของครูในโรงเรียนของท่านซึ่งถือเป็นผู้มีบทบาทที่สำคัญที่สุดในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเด็กนักเรียนนั้นควรมีกระบวนการสื่อสารอย่างไร
 8. ท่านคิดว่ากรณีที่โรงเรียนของท่านเป็นโรงเรียนนำร่องที่มีการใช้หลักสูตร “โรงเรียนปลอดบุหรี่” นั้น สร้างประโยชน์กับโรงเรียนได้อย่างไร และท่านจะให้การสื่อสารรูปแบบใดในการขยายผลต่อเพื่อสร้างเครือข่าย

ส่วนที่ 4

- ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่
1. ท่านคิดว่าการเผยแพร่ข่าวกรรม เรื่อง หลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่ และกิจกรรมในการสร้างพื้นที่โรงเรียนปลอดบุหรี่นี้เป็นอย่างไรในปัจจุบัน ประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด และมีเงื่อนไขหรือปัจจัยใดที่เอื้อต่อความสำเร็จ
 2. ผลจากการใช้หลักสูตร “โรงเรียนปลอดบุหรี่” ในโรงเรียนท่านเป็นอย่างไรบ้าง
 3. ท่านคิดว่าการที่จะสร้างพื้นที่โรงเรียนปลอดบุหรี่ได้อย่างสมบูรณ์แบบนั้นหน่วยงานใดที่ควรเข้ามามีส่วนร่วม และเพราะเหตุใด
 4. ผลที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารในการดำเนินงานของเครือข่ายฯเป็นอย่างไร และผลจากการผลักดันนโยบาย “โรงเรียนปลอดบุหรี่” ในความเห็นของท่านคิดว่า มีผลกระทบต่อกลุ่มคนใดมากที่สุด เพราะเหตุใด
 5. ท่านคิดว่าการสื่อสารในการดำเนินงานของเครือข่ายฯ สามารถเปลี่ยนแปลงความรู้ ทัศนคติและพฤติกรรมของเด็กนักเรียนได้หรือไม่ อย่างไร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) ชุดที่ 4

แนวคำถามนี้เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) กับกลุ่มผู้ปกครองของนักเรียนในสถานศึกษาที่ดำเนินการในโครงการ “โรงเรียนปลอดบุหรี่” จากโรงเรียนที่ได้เข้าร่วมโครงการ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารของเครือข่ายครูนักบรรณรักษ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ต่อเยาวชน ข้อมูลที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ไว้จะไม่เปิดเผยต่อสาธารณชน แต่จะนำไปใช้ประโยชน์เฉพาะในการศึกษาวิจัยเท่านั้น โดยแนวคำถามจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

- ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล
- ส่วนที่ 2 บทบาทการสื่อสารในการดำเนินงานของเครือข่ายฯ
- ส่วนที่ 3 ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

- ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล
1. ชื่อสกุล.....
 2. อายุ.....ปี
 3. ปัจจุบันท่านทำงานอยู่ที่.....
ตำแหน่ง
 4. สถานภาพ.....จำนวนบุตร.....

- ส่วนที่ 2 บทบาทของการสื่อสารในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ของเครือข่ายฯ
1. ท่านทราบได้อย่างไรว่ามีการจัดพื้นที่ปลอดบุหรี่ในโรงเรียน และการจัดทำหลักสูตร “โรงเรียนปลอดบุหรี่”
 2. ใครเป็นผู้สื่อสารกับท่านเรื่องของโรงเรียนปลอดบุหรี่ และสื่อสารกับท่านผ่านช่องทางใด
 3. ท่านมีบทบาทในการสื่อสารรณรงค์นี้ด้วยหรือไม่ อย่างไร และเพราะเหตุใดท่านจึงสนใจเข้าร่วมโครงการนี้

- ส่วนที่ 3 ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่
1. ท่านมีความคิดเห็นเช่นไรในการจัดโรงเรียนเป็น “พื้นที่ปลอดบุหรี่” เพราะเหตุใด
 2. ท่านคิดว่าหลักสูตร “โรงเรียนปลอดบุหรี่” นั้น มีความเหมาะสมหรือไม่ อย่างไร

3. ในครอบครัวของท่านมีคนสูบบุหรี่หรือไม่ ถ้ามี ท่านมีทัศนคติเช่นไรและใช้กลยุทธ์ในการสื่อสารอย่างไร
4. ท่านคิดว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียนที่เกิดขึ้นกับท่านเป็นอย่างไร
5. ท่านมีทัศนคติต่อกิจกรรมในการสื่อสารดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียนอย่างไร
6. ในฐานะผู้ปกครองท่านคิดว่าท่านสามารถทำสิ่งใดได้ เพื่อให้ลูกของท่านห่างไกลจากบุหรี่

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) ชุดที่ 5

แนวคำถามนี้เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) กับกลุ่มร้านค้าที่จำหน่าย บุหรี่รอบๆบริเวณสถานศึกษาที่ดำเนินการในโครงการ “โรงเรียนปลอดบุหรี่” จากโรงเรียนที่ได้เข้าร่วมโครงการ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารของเครือข่ายครูนักทรงค้เพื่อการไม่สูบบุหรี่ในดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ต่อเยาวชน ข้อมูลที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ไว้จะไม่เปิดเผยต่อสาธารณชน แต่จะนำไปใช้ประโยชน์เฉพาะในการศึกษาวิจัยเท่านั้น โดยแนวคำถามจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1	ข้อมูลส่วนบุคคล
ส่วนที่ 2	บทบาทการสื่อสารในการดำเนินงานของเครือข่ายฯ
ส่วนที่ 3	ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

- ส่วนที่ 1
- ข้อมูลส่วนบุคคล
1. ชื่อสกุล.....
 2. อายุ.....ปี
 3. ท่านตั้งร้านค้าบริเวณนี้มาเป็นเวลาที่ปี.....
 4. เหตุใดท่านจึงเลือกตั้งสถานที่บริเวณนี้.....

- ส่วนที่ 2
- บทบาทของการสื่อสารในการดำเนินงานของเครือข่ายฯ
1. ท่านทราบได้อย่างไรว่ามีการจัดพื้นที่ปลอดบุหรี่ในโรงเรียน และการจัดทำหลักสูตร “โรงเรียนปลอดบุหรี่”
 2. ใครเป็นผู้สื่อสารกับท่านเรื่องของโรงเรียนปลอดบุหรี่ และสื่อสารกับท่านผ่านช่องทางใด
 3. ท่านมีบทบาทในการสื่อสารรณรงค์นี้ด้วยหรือไม่อย่างไร และเพราะเหตุใดท่านจึงสนใจเข้าร่วมโครงการนี้

- ส่วนที่ 3
- ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่
1. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับการจัดโรงเรียนเป็น “พื้นที่ปลอดบุหรี่” เพราะเหตุใด

2. ในขณะที่โรงเรียนมีการเรียนการสอนในหลักสูตร “โรงเรียนปลอดบุหรี่” ท่านคิดว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ อย่างไร
3. ท่านทราบหรือไม่ว่ามีกฎหมายควบคุมในการห้ามมิให้จำหน่ายบุหรี่แก่เด็กอายุต่ำกว่า 18 ปี
4. ไม่ทราบว่ามิได้แก่นักเรียนมาซื้อบุหรี่ที่ร้านของท่านหรือไม่ ท่านปฏิบัติอย่างไรและท่านมีความเห็นเช่นไร
5. ท่านทราบหรือไม่ว่ามีกฎหมายควบคุมในการห้ามมิให้โชว์บุหรี่ในร้าน ท่านปฏิบัติอย่างไร
6. การที่โรงเรียนถูกจัดเป็นพื้นที่ปลอดบุหรี่ มีผลกระทบกับร้านค้าของท่านหรือไม่ อย่างไร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม (Focus-Group)

แนวคำถามนี้เป็นการสนทนากลุ่ม (Focus-Group) กับกลุ่มเด็กนักเรียนที่กำลังศึกษาในระดับมัธยมศึกษาที่ดำเนินงานภายใต้โครงการ “โรงเรียนปลอดบุหรี่” ของเครือข่ายครูมัธยมวงศ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบจากกระบวนการสื่อสารกับเยาวชนของเครือข่ายครูมัธยมวงศ์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ ข้อมูลที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ไว้จะไม่เปิดเผยต่อสาธารณชน แต่จะนำไปใช้ประโยชน์เฉพาะในการศึกษาวิจัยเท่านั้น โดยแนวคำถามจะแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นหลักดังนี้

ส่วนที่ 1	ข้อมูลส่วนบุคคล / พฤติกรรม
ส่วนที่ 2	บทบาทการสื่อสารในการดำเนินงานของเครือข่ายฯ
ส่วนที่ 3	ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่

<u>ส่วนที่ 1</u>	ข้อมูลส่วนบุคคล / พฤติกรรม (นักเรียนที่มีพฤติกรรมสูบบุหรี่)
1.	เพศ/ชื่อสกุล/อายุ/ระดับชั้น
2.	ทำไมจึงเลือกที่จะสูบบุหรี่
3.	พฤติกรรมสูบบุหรี่ ปริมาณ เวลา สถานที่
4.	ใครเป็นคนเริ่มต้นชักชวนให้สูบบุหรี่ สูบบุหรี่ี่ห่อใด ณ ตอนนั้น เพราะเหตุใด
5.	ทราบเรื่องของ “โรงเรียนปลอดบุหรี่” หรือไม่ อย่างไร
6.	ใครเป็นผู้ชักชวนให้เข้าร่วมกิจกรรมในการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ และเพราะเหตุใดจึงเข้าร่วมโครงการนี้
7.	พ่อแม่เคยทราบหรือไม่ว่าสูบบุหรี่ มีการตักเตือนหรือไม่
8.	สิ่งไหนที่จะทำให้เลิกสูบบุหรี่ได้

<u>ส่วนที่ 1</u>	ข้อมูลส่วนบุคคล / พฤติกรรม (นักเรียนที่ไม่มีพฤติกรรมสูบบุหรี่)
1.	เพศ/ชื่อสกุล/อายุ/ระดับชั้น
2.	เหตุใดจึงไม่สูบบุหรี่
3.	ครอบครัวมีคนสูบบุหรี่หรือไม่
4.	ถ้าเห็นเพื่อนสูบบุหรี่จะทำอย่างไร

5. ใครเป็นผู้ชักชวนให้เข้าร่วมกิจกรรมในการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ และเพราะเหตุใดจึงเข้าร่วมโครงการนี้

ส่วนที่ 2

- บทบาทการสื่อสารในการดำเนินงานของเครือข่ายฯ
1. ทราบหรือไม่ว่าโรงเรียนดำเนินงานภายใต้เครือข่ายฯ และเป็นสมาชิกภาคีเครือข่ายฯ ทราบได้อย่างไร
 2. บทบาทของการเป็นผู้สร้างสรรคกิจกรรม แกนนำ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรม
 3. การสื่อสารในการดำเนินงานเพื่อการไม่สูบบุหรี่ในโรงเรียนเป็นอย่างไร
 4. มีการพัฒนาการสื่อสารด้วยตนเองหรือไม่ อย่างไร
 5. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างโรงเรียนที่ดำเนินงานภายในเครือข่ายฯ
 6. มีเรื่องขอระบบ Quit Line หรือไม่ในโรงเรียนของท่าน

ส่วนที่ 3

- ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่
1. หลักสูตรโรงเรียนปลอดบุหรี่
 2. กิจกรรมในการสร้างพื้นที่โรงเรียนปลอดบุหรี่
 3. นวัตกรรมในการช่วยให้เลิกสูบบุหรี่หรือป้องกันการสูบบุหรี่ในโรงเรียน
 4. การมีส่วนร่วมกับกิจกรรมในโรงเรียน
 5. การสร้างผู้นำในกิจกรรม
 6. เครือข่ายเยาวชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวสุรัชตา ราคา เกิดเมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2523 ที่จังหวัดกาญจนบุรี จบการศึกษาระดับปริญญาตรีสังคมสงเคราะห์ศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับ 1 คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อปี พ.ศ. 2544 และได้เข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโท สาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2549

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย